STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00652

GEKLIBENE VERK

Mendele Mokher Sefarim

Permanent preservation of this book was made possible by
Freda Kernes
in memory of
Harry Kernes

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מענדעלע מוכר ספרים

(ש. י. אַבראַמאָוויטש)

געקליבענע ווערק

באַנד 3

פישקע דער קרומער

דער פּריזיוו

מענדעלע מוכר ספרים

פישקע דער קרומער

איקוף פארלאג

דער באַנד איז דערשינען מיט די הילף
פון די קולטור־טוער.

נחמן און רייזל זיידנוועבער

מעקסיקע סיטי

לזכרון פון זיין טאַטע־מאַמע

לייבוש און רעכל זיידנוועבער

בעבעווע ־ לובלין

MENDELE MOICHER SFORIM

SELECTED WORKS

VOLUME III

Fishke Der Krumer
Der Priziv

Published by YKUF
189 Second Avenue, New York 3, N. Y.
1 9 4 7

געדרוקט אין 4,000 עקזעמפּליאַרן

Printed in the U. S. A.

געזעצט און געדרוקט אין דער פּראָמפּט פּרעס, 113 פּערסט עוועניו, ניו־יאָרק, נ. י.

209

פישקע דער קרומער

„פישקע דער קרומער" איז צום ערשטן מאָל ארויסגעגעבן געוואָרן דורך מענדעלע מוכר ספרים אין זשיטאָמיר אינעם יאָר 1869, אין איין צייט מיט דער „טאַקסע". דורך דער צענזור איז דאָס ביכל דערלויבט געוואָרן אין 1868.

אין זיינע אויטאָביאָגראַפישע שטריכן *) גיט מענדעלע זיין בוך „פישקע דער קרומער" אַזאַ מין באַצייכענונג: „אַ מעשה פון יידישע אָרעמע לייט, און איצט האָב איך עס איבערגעמאַכט פאַר אַ ניי באַשעפעניש, און ס'וועט זיין דאָס ערשטע בוך פון אַלע מיינע ווערק אין דער נייער אויסגאַבע, וואָס וועט בקרוב דערשיינען."

אין דער ערשטער אויסגאַבע איז „פישקע דער קרומער" געווען אַ גאָר קליין ביכל פון אַ 45 זייטעלעך. דאָס איז, ווי עס איז דער פאַל מיט אַנדערע ווערק פון מענדעלען, דער ערשטער וואַריאַנט פון אַ גרויסער טעמע, וואָס דאָ איז עס ערשט אָנגעדייט. די פּרעכטיקע בילדער און די גאַנצע אַנטוויקלונג פון דער האַנדלונג זענען בלויז אָנגעמערקט.

„פישקע דער קרומער" אין דער פאָרם און געשטאַלט, וואָס איז אונדז באַקאַנט, איז פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין אָדעס אין 1888, אַ צוואַנציק יאָר נאָכן דערשיינען פונעם ערשטן ביכעלע. דער שפּעטערדיקער וואַריאַנט איז די העברייאישע איבערזעצונג, אָדער ריכטיקער — איבערדיכטונג, געמאַכט דורך מענדעלען (אונטערן נאָמען „ספר הקבצנים"), וואָס איז ארויס אין אָדעס אין 1913. — אַט דער טעקסט אונטערשיידט זיך ווייניק פון דער יידישער אויסגאַבע, מער נישט סטיליסטיש איז עס אַ גאָר נייע שאַפונג. דאָ האָבן מיר אַלע חנען פון מענדעלעס פאַריידישטן העברייאיש.

שלום־עליכם, אין זיין באַוואוסטן אַרטיקל „דער יידישער דלות אין די בעסטע ווערק פון אונדזערע פאָלקס־שריפטשטעלער" **), האָט באַטאָנט דאָס נייע, וואָס איז געווען אינעם ביכל „פישקע דער קרומער" (ער האָט געשריבן וועגן דער ערשטער אויסגאַבע פון 1869): „די פאַרשיידענע „ראָמאַן־מאַכערס" וואָלט קיינמאָל נישט אַנגעשטאַנען צו פאַרנעמען זיך מיט אַזעלכע

---

*) „רשימות לתולדותי", פאַרעפנטלעכט אין נ. סאָקאָלאָווס „ספר הזכרון", 1889.

**) „יידישעס פאָלקסבלאַט", 1888, נ' 39, ביילאַגע.

קליינינקייטן, מיט אַזאַ דער־רוח־ווייסט־וואָס, ווי פישקע דער קרומער, און מיט אַזאַ פאַרזעעניש ווי דאָס האָרבאַטע מיידל. אויך מיר אַ ראָמאַן!" און שלום־עליכם גיט צו: „אין דעם דאָזיקן קליינעם ביכעלע געפינט זיך אַ סך מער ליבע און פּאָעזיע אַלס אין אַלע טויזנט ראָמאַנען פון דער גאַנצער באַנדע ראָמאַן־מאַכערס."

אין „פישקע דער קרומער" האָט מענדעלע געשילדערט דאָס לעבן פון די יידישע אָרעמעלייט, וואָס ער האָט זיך מיט דעם באַקענט אין דער יוגנט אויף זיין „רייזע" פון ליטע קיין פּאָדאָליע מיט אַ חברה קבצנים, בראש מיט אברהמלען דעם הינקענדיקן. ווי מענדעלעס נאָענטע פריינט האָבן איבער־געגעבן, האָט מענדעלע אויך ספּעציעל געפאָרשט דאָס לעבן פון די יידישע קבצנים אין דער שטאָט בערדיטשעוו, וואו מענדעלע האָט געוואוינט עטלעכע יאָר. „אין בערדיטשעוו — דערציילט מענדעלעס נאָענטער פריינט י. ח. ראַבניצקי — פלעגן זיך צונויפקומען יידישע בעטלער פון דער גאָרער וועלט און פון אַלערליי מינים: פוס־אָרעמעלייט און בויד־אָרעמעלייט, שטאָט־אָרעמעלייט און פעלד־אָרעמעלייט. מענדעלע פלעגט אָנשפּאַרן אַליין אין זייערע פאַרוואָרפענע אכסניות, ליב האָבן אויספרעגן זיי פון אַלץ, וואָס עס קומט פאָר ביי זיי אין זייער משונהדיקער וועלט." אָפטמאָל איז מענדעלען אפילו אויסגעקומען צו זיין אַ שופט ביי זיי, אויסגלייכן סכסוכים, וואָס פלעגן אויסברעכן צווישן זיי.

אין דעם אַרטיקל, וואָס דוד פרישמאַן האָט אָנגעשריבן גלייך ווי דאָס בוך איז אַרויס, האָט ער אָנגעוויזן, אַז „פישקע דער קרומער" איז „נישט אַ ווערק, וואָס האָט זיך אַרויסגעגאָסן פונעם צאַפּן אין איין גאָס. מענדעלע האָט ניינטהאַלבן בויגן צו־דערציילט, צו־געטשעפּעט, צו־געטראַכט, צו־געפילאָסאָפירט . . . מענדעלע מוכר ספרים איז נישט קיין מעשה־דערציילער, ער איז אָבער אַ מייסטער מיט אַ פּאָר גוטע אויגן און אַ פּאָר גוטע אויערן, און ער זעט און ער הערט אַלצדינג. זיינע שטיקלעך זענען קולטור־געשיכטע."

מענדעלע גופא האָט גוט באַגריפן זיין אָרט אין דער יידישער ליטע־ראַטור. אין דעם בריוו, דער ווידמונג, צו זיין פריינט מנשה מרגלית, זאָגט ער וועגן זיך: „טרויעריק איז מיין ניגון אין דער קאַפּעליע פון דער יידישער ליטעראַטור..." ווען ער האָט געמאָלט איינצלנע געשטאַלטן, איינציקע טיפּן, האָט ער כסדר אינזינען געהאַט דעם כלל, דאָס פאָלק ישראל, און דורך דער כאַפּטע אָרעמעלייט, קבצנים, האָט ער אַרויסגעוויזן גאָר די טרויעריקע לאַגע פון די יידישע מאַסן אונטער די צאַרישע געזעצן און באַדינגונגען. זאָגט ער אין דער ווידמונג: „וואוהין איך זאָל מיך נישט קערן און ווענדן, זע איך פאַר מיר די טאַרבע; וואָס איך זאָל נישט וועלן עפּעס דערציילן אָדער זאָגן,

קומט מיר אַפיר די טאָרבע . . . אוי, אַלץ די טאָרבע, די יידישע טאָרבע!"

„פישקע דער קרומער" איז אָן ספק איינס פון מענדעלעס אינטערע־סאַנטסטע און אייגנאַרטיקסטע ווערק. דאָ שפּיגלען זיך אָפּ אַלדי גרויסע מעלות און אייגנשאַפטן פון מענדעלעס קינסטלערישער פּערזענלעכקייט. דאָס זייטיקע און עיקרדיקע, דאָס רעאַלע און דיכטערישע, די זייטן־וועגן און דער הויפּט־וועג שלענגלען און קרייצן זיך צוזאַמען אָן אויפהער. מענדעלעס פּקחות, זיין וואך אויג, זיינע שאַרפע באַמערקונגען צייכענען זיך אויס אין דעם ווערק מיט אַ באַזונדערער קראַפט. די מענדעלישע קינסטלערישע פאָרם איז דאָ אַרויסגעבראַכט מיט גאָר איר סטיל און כאַראַקטער.

„פישקע דער קרומער" האָט באַזונדערס געלאָקט די טעאַטער־מענטשן, רעזשיסערן און שוישפּילער, און מען האָט אין פאַרשיידענע צייטן אויף פאַר־שיידענע אופנים געפּרוּאווט געבן אַ סצענישן תיקון די הויפּט־פאַרשוינען פון דעם אָריגינעלן מענדעלע־ווערק.

נאָך אין 1895 איז אין ניו־יאָרק אויפגעפירט געוואָרן „פישקע דער קרומער" לויט אַ דראַמאַטיזאַציע. אין 1896 איז אין סמאָרגאָנער בית־מדרש געשפּילט געוואָרן „פישקע דער קרומער" לויט דער דראַמאַטיזירונג פון א. ווייטער און ישראל ראַבינאָוויטש. אין אַרגענטינע בעת די מענדעלע־פייערונגען איז געגעבן געוואָרן אַ סצענע פון „פישקע דער קרומער", דראַמאַ־טיזירט דורך ש. פריילעך. — די געשטאַלטן פון „פישקע דער קרומער" זענען אַריינגעפלאָכטן געוואָרן אין פאַרשיידענע אַנדערע מענדעלע־פאַרשטעלונגען, בעיקר — אין די אויפפירונגען פון „מסעות בנימין השלישי", אין אַמעריקע, בראַזיל, פוילן א. אז. וו. דער העברייאישער טעאַטער „אוהל" האָט אויפ־געפירט מענדעלעס „פישקע דער קרומער" אין פאַרשיידענע צייטן. אייניקע סצענעס און פאַרשוינען פון „פישקע דער קרומער" זענען אַריינגענומען גע־וואָרן אין דעם יידישן קלאַנג־פילם „די קליאַטשע" (ניו־יאָרק, 1938), וואָס איז דער עיקר באַזירט אויף מענדעלעס ווערק „די קליאַטשע".*)

קאַפּיטלען פון דעם ווערק זענען אַריין אין פאַרשיידענע יידישע כרעסטאָ־מאַטיעס און געווען פון דעם באַליבסטן שטאָף אין די קינדער־שולן. אויך יידישע קינסטלער האָבן געפּרואווט מאָלן אייניקע געשטאַלטן פון אָט דעם זייער־פּאָפּולערן ווערק. —

עס איז אָן ספק פון די פּאָפּולערסטע און באַליבסטע ווערק ביי די יידישע לייענער זינט צענדליקער יאָרן. עס איז געדרוקט און איבערגעדרוקט געוואָרן פיל מאָל, אין פאַרשיידענע לענדער, אויף יידיש און העברייאיש. —

*) זע יעקב מעסטל — „מענדעלע מו"ס אויף דער בינע", „יידישע קולטור", 1946, נומ. 12.

„די קאָמפּאָזיציע פון „פישקע" — שרייבט מ. ווינער — איז זייער אייגנאַרטיק. דער סיוזשעטישער קערן פונעם בוך איז דער ראָמאַן צווישן צוויי קאַליקעס, אַ בעטלער און אַ בעטלערקע, וואָס ווערט דערציילט אינעם נאָמען פונעם בעטלער גופא. דער אייגנטלעכער ראָמאַן פאַרנעמט בלויז די לעצטע דריי פינפטל (דרייצן קאַפּיטלען) פונעם בוך. די ערשטע צוויי פינפטל (צוועלף קאַפּיטלען) זענען ניט מער ווי אַ ראַם פאַרן ראָמאַן, די שילדערונג פון דער סביבה, אין וועלכער דער ראָמאַן ווערט דערציילט." די ערשטע צוועלף קאַפּיטלען „האָבן אין תוך אַ קנאַפּע שייכות צום פישקע־ראָמאַן. זיי שאַפן בלויז יענע שטימונגסמעסיקע אַטמאָספער, וואָס דער אויטאָר דאַרף האָבן אַרום די געשעענישן און געשטאַלטן פונעם ראָמאַן..."

„דאָ קומט אַרויס בוילעט דער מענדעלע־נוסח, וואָס האָט ליב פון יעדן פּרט אַרויסברענגען דעם מוסר־השכל, דעם „נישט דאָס בין איך אויסן", וואָס מאַכט שטענדיק אָפּווייכונגען פון דעם גאַנג פון דער דערציילונג, כדי אַריינ־צוטראַכטן זיך טיפער און ברייטער אין דעם גורל פון דעם יידישן פאָלק, אין די זיטן און מנהגים פון דער יידישער מאַסע, וואָס איז אַלעמאָל אין תוך דער הויפּט־העלד אין מענדעלעס דערציילונגען.

„אין דעם נוסח דערגייט מענדעלעס מייסטערשאַפט צו דער העכסטער מדרגה, ווייל אין דעם נוסח זענען די טעמע, די פיגורן, די האַנדלונג — דאָס פאָלק און זיין לעבן, זיין היסטאָרישער גורל און זיין לאַגע אין דער קעגנ־וואַרט. אין דעם נוסח ברענגט מענדעלע זיינע פאַרביקסטע בילדער, זיינע קלוגסטע באַאָבאַכטונגען, זיינע שאַרפזיניקסטע איינפאַלן און ווערטלעך — און דערביי זיינע טיפסטע געפילן און געדאַנקען. דאָס איז מענדעלע דער גרויסער פאָלקס־דיכטער. . . ." *)

דאָס בוך איז רייך מיט די פאַרשיידנסטע שילדערונגען און באַשרייבונגען פון דער יידישער וועלט פון דער צווייטער העלפט פונעם 19טן יאָרהונדערט, פון די פאַרשיידענע יידישע מנהגים, זיטן, פון דעם יידישן לעבנס־שטייגער, וואָס איז שוין לאַנג פאַרשוואונדן, פון די פאַרשידענע אינסטיטוציעס, וואָס זענען געווען אין דעם יידישן שטעטל אין יענער צייט. גאָר אַ נייס זענען די אַלע פּרעכטיקע שטעלן, וואו מענדעלע מאָלט די נאַטור, די פּייזאַזשן מיט אַזאַ פאַרביקייט און געניטקייט. עס איז אַ נייע באַהעפטונג פון דעם ייד צו דער נאַטור, צו דער שיינער וועלט, וואָס איז געווען פאַרשטעלט פאַרן יידנס אויג זינט דורות און פאַרבאַהאַלטן פון דער העברייאישער און יידישער ליטעראַטור זינט יאָרהונדערטער.

*) מ. ווינער, „צו דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור אינעם 19טן יאָרהונדערט", ב. 2, ז' 40.

אין דעם לעבן און שאפן פון מענדעלע מוכר ספרים האָט דאָס ווערק „פישקע דער קרומער" באַדייט אַ נייער קער. צוליב די אַלגעמיינע און פּערזענלעכע פּאַסירונגען און איבערלעבענישן האָט ער עטלעכע יאָר נישט געשריבן. ער טיילט זיך מיט זיינע שטימונגען אין דעם בריוו צו מ. מרגלית וועגן דער „וועסנע־צייט", וועגן די זעכציקסטע יאָרן פונעם 19טן יאָרהונדערט, ווען עס האָט זיך „אָנגעהויבן פאַר יידן גאָר אַ ניי לעבן, אַ לעבן פול מיט אַ גרינגן געמיט, פול מיט גוטע האָפענונגען אויף שפּעטער. . . ." „יענע שיינע וועסנע־צייט איז אַוועק" און „פאַר צרות איז אים פאַרגאַנגען דער חשק צו שרייבן". —

און דאָך האָט מענדעלע זיך לסוף אויפגעכאַפּט, און, ווי ער זאָגט, „באַקומען ווידער אַ ברען צום שרייבן . . ."

די נייע אויסגאַבע פון „פישקע דער קרומער", וואָס מענדעלע האָט אָנגעשריבן און פאַרעפנטלעכט אין 1888, איז געווען אַ פּראָדוקט פון דער נייער שאַפערישער אויפוואַכונג מענדעלעס. —

און דאָס ווערק איז געווען און פאַרבליבן צווישן די שענסטע פּערל אין מענדעלעס רייכן אוצר. —

נ. מייזיל

פישקע דער קרומער

מיין ליבן, טייערן פריינט

מנשה מרגלית

ברענגט דעם דאָזיקן ספר במתנה פונעם גאַנצן האַרצן

דער מחבר.

טייערער פריינט!

טרויעריק איז מיין ניגון אין דער קאַפּעליע פון דער יידישער ליטעראַטור. אין מיינע חיבורים ליגט אויסגעדריקט אַ ייד מיט די ביינער, וואָס ווען ער זינגט אַפילו אַמאָל אַ פריילעכס, דאַכט זיך גאָר אויס פונדערוויטנס, עפּעס קלאָגט ער, פאַרגייט זיך וויינענדיק, אין זיינע זמירות הערט זיך עפּעס אַן אומעטיקער שטייגער פון איכות; לאַכט ער, שטייען אים אין די אויגן טרערן, וויל ער אַביסל לוסטיק זיין, רייסט זיך אים דערביי טיף פונעם האַרצן אַ ביטערער זיפץ — און תמיד אַלץ אוי־ווי, ווײ־געשריגן!...

איך רעד מיך חלילה נישט איין מיט גדלות, אַז איך בין אַ סאָלאָווײ אין אונדזער יידישער ליטעראַטור, נאָר אין איין זאַך אָבער בין איך אין אים יאָ שטאַרק געראָטן. דער דאָזיקער מרה־שחורהדיקער משורר פון די פייגל שפּילט זיינע ניגונים און צעגיסט זיך אין אומעטיקע שטייגער דווקא נאָר אין ווּעסנע־צייט, ווען די גאַנצע וועלט איז ווי ניי־געבוירן, ווען עס בליט, עס שמעקט מחיה אומעטום, עס שיינט, עס לויכט און איטלעכן איז פריילעך אויפן האַרצן.

מיר ביידע, טייערער פריינט, האָבן אָנגעהויבן אונדזער אַרבעט אין דער יידישער ליטעראַטור פונקט אין דער ווּעסנע־צייט פונעם יידישן לעבן דאָ ביי אונדז אין לאַנד. פונעם זעכציקסטן יאָר אין אונדזער צייט, הויבט זיך פאַר יידן אָן גאָר אַ ניי לעבן — אַ לעבן פול מיט אַ גרינגער געמיט, פול מיט גוטע האָפענונגען אויף שפּעטער. דענסטמאָל זענען מיר געווען ביידע נאָך זייער יונג און האָבן מיט אַ ברען זיך אַ נעם געטאָן צו דער פען, געאַרבעט געשמאַק, איטלעכער אויף זיין גאַנג. דער עולם האָט פון אייער שרייבן גע־לעקט די פינגער, גאָר אָנגעקוואָלן הערנדיק, ווי אַזוי איר רעדט צוקער־זיס איבער פיל וויכטיקע זאַכן אין דעם יידישן לעבן; ווי אַזוי איר זענט אויף יידן אַ מליץ־יושר און לערנט זיי מיט גוטן, גאַנץ פריינטלעך, צו קענען זיך

אַליין, צו וויסן פון זייער לעבן צו זאָגן, אַ פּנים צו האָבן און זיין לייטן גלייך. עס האָבן אייך אויס דעם מויל זיך געשאָטן פּערל, וואָס פינקלען, לויכטן און וועלן אייביק זיין אַ צירונג אין דער יידישער ליטעראַטור. איך פון מיין זייט האָב אין יענער פריילעכער וועסנע־צייט מיר אויך אונטערגעברומט, געשריבן, געשפּילט אויף מיין שטייגער. אין מיין שפּילן האָט געוויינטלעך איין סטרונע געברומט טרויעריק און געמאַכט אויף די צוהערער אַ שטיקל מרה־שחורה. אַ טייל האָבן מיך געהערט גערן מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ, ווידער אַ טייל האָבן זיך געקרימט, משונה זיך געקראַצט. נישט צופרידן געווען, וואָס איך ריר זיי אָן ביי דער לעבער און דערמאָן זיי נישט קיין פריילעכע זאַכן נאָר. ווי די מעשה איז, איך האָב מיר געשפּילט און געטאָן מיינס.

יענע שיינע וועסנע־צייט איז אַוועק. אַז אָך און ווי איז דעם יידנס לעבן! און מיר איז פאַר צרות פאַרגאַנגען דער חשק צו שרייבן. עס האָט מיר אַ צייט לאַנג אָפּגענומען דאָס לשון.

און זוען איך נעם אַצינד אָפּיר מיין פאַרדאַרטע, פאַרטריקנטע פען און גיי ווידער מיט דער שפּראַך אַרויס, האָב איך עס צו פאַרדאַנקען אייך, נאָר אייך, וואָס אין אייער געזעלשאַפט איז מיר צוגעקומען אַ שטיק געזונט. אייערע קלוגע רייד, אייער אַרבעטן שטענדיק פאַר אונדזער פאָלק האָבן מיך דער־פרישט און מיר צוגעגעבן חשק צו נעמען זיך אויך פאַר עפּעס אָן אַרבעט. פון הייליקן פייער, וואָס ברענט תמיד אין אייער יידיש האַרץ, האָט זיך פאַר־טראָגן אַ פונק צו מיר אין מיין האַרץ, עס האָט זיך אָנגעצונדן און ברענט אַצינד ווי אַמאָל אין די יונגע יאָרן.

יאָ, מיר ביידע האָבן אָנגעהויבן אונדזער אַרבעט אין דער ליטעראַטור גלייך אין איין צייט, נאָר דאָס מזל אונדזערס איז ניט גלייך; איר זייט דאָרט אַרויף אויבן, אין די הויכע פענצטער; איר האַנדלט דאָרט מיט בריליאַנטן און דימאַנטן פון דער יידישער היסטאָריע; איר שטעלט אַרויס די שענסטע צירונג פון אונדזער פאָלק פאַרצייטנס, דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע אין זיין לעבן. איר האָט איבערגעהאַט עסקים מיט הלל, רבי מאיר, רבי עקיבא און מיט נאָך אַנדערע גרויסע לייט, מיוחסים פון הויכן סאָרט מענטשן. מיר, אָקעגן, איז באַשערט געווען זיך אַראָפּצולאָזן אויפן נידעריקן טרעפּל פון יידישן לעבן אונטן אין די קעלערס. מיין „יש־בכאן" איז: שמאַטעס און פוילע סחורה. איך האָב נאָר שטענדיק צו טאָן מיט אביונים, קבצנים, אומגליקלעכע נעבעך; אויך מיט מענטשעלעך דראַבעס, פאַקוסניקעס וכדומה אַזעלכע מיני נפשות, קליינינקשקע, נידעריקע פאַרשוינען. מיר חלומט זיך נאָר בעטלערס. פאַר מיינע אויגן שוועבט תמיד אַ טאַרבע — די אַלטע, גרויסע יידישע טאַרבע הענגט מיר תמיד, ווי יענעם מרה־שחורהניק אַ לונג־און־לעבער אויף דער

נאָז. וואוהין איך זאָל מיך נישט קערן און ווענדן, זע איך פאַר מיר די טאָרבע; וואָס איך זאָל נישט וועלן דערציילן אָדער זאָגן, קומט מיר אַפיר די טאָרבע!...

אוי, אַלץ די טאָרבע, די יידישע טאָרבע!

יאָ, טייערער פריינט, דורך אייך האָב איך באַקומען ווידער אַ ברען צום שרייבן — און אָט האָט איר אייך היינט, בעוונותינו־הרבים, טאַקע ווידער אַ טאָרבע! אַ פישקע דעם קרומען, משטיינס־געזאָגט, מיט וועלכן איך טרעט אַרויס פאַר דעם עולם, נאָך אַזאַ לאַנגער צייט שטילשווייגן. איך ווייס, אַז מיין פישקע דער קרומער איז עפּעס נישט אַזאַ מתנה אויף אָפּצודאַנקען אייך מיט אים פאַר אייער פריינטשאַפט, נאָר וויסנדיק ביי מיר אייער גוט האַרץ, אייער צוגעלאָזטקייט צו מענטשן, פאַרהאָף איך, אַז איר וועט מיין אָרעמען פישקען אויפנעמען מיט אַ „ברוך־הבא״. זייער מעגלעד גאָר, איר זאָלט אים נאָך אַריינבעטן אין זאַל אַריין, אים באַקענען מיט אייער הויזגעזינד און מיט אייערע געסט דאָרט. פישקע וועט זיך ביי אייך אָפּלייגן מיט דער טאָרבע, אייך דערציילן מעשיות און איר וועט פון זיי הנאה האָבן. און פאַרשטעלנדיק זיך אַזוינס, שמייכלט פאַר פרייד און דאַנקט אייך פון גאַנצן האַרצן

דער מחבר.

א

קוים גיט אַ שיין די ליכטיקע זון און זומער־לעב אין דעם לאַנד, מענטשן ווערן ווי ניי־געבוירן און דאָס האַרץ פרייט זיך זיי, קוקנדיק אויף גאָטס וועלט דער שיינער, — דענסטמאָל הויבט ביי יידן זיך אָן די רעכטע אומעטיקע צייט, צו קלאָגן און פאַרגיסן טרערן. עס גייט דאָס גאַנצע צעטל טרויער: תעניתים, פייניקן זיך, יאָמער און געוויין פון ספירה ביז העט אין די גרויסע בלאָטעס און נאַסע אָסיענדיקע קעלט. דענסטמאָל שטעלט זיך פאַר מיר, מענדעלע מוכר ספרים, דער גרויסער יאַריד, איך אַרבעט, פאַר באַשטענדיק אַרום, צו פאַרזאָרגן יידישע קינדער אין אַלע שטעטלעך מיט די אַלע נויטיקע מאַטעריאַלן צום וויינען, מיט קינות, מיט סליחות, ווייבערשע תחינות, מענה־לשונס, שופרות און מחזורים. הכלל, יידן קלאָגן, פאַרוויינען דעם זומער — און איך מאַך דערווייל געשעפטן. נישט דאָס בין איך אויסן.

אונטערוועגנס איינמאָל, שבעה עשר בתמוז, גאַנץ פרי, זיץ איך מיר אויף דער קעלניע פון מייןביידל אין טלית און תפילין מיט דער בייטש אין דער האַנט, גאַנץ יידישלעך. די אויגן זענען מיר צוגעמאַכט, בכדי נישט אָנצוקוקן ביים דאַוונען די ליכטיקע וועלט. מעשה־שטן אָבער איז זי, די נאַטור, ווי הייסט מען עס, געווען וואונדער־שיין, גאָר אַ בילד. און עס האָט מיך געצויגן, עפּעס ווי אַ כישוף, אַ קוק צו טאָן. איך האָב אַ היפּשע צייט מיך געראַנגלט מיט מיר אַליין. דער יצר־טוב זאָגט: „פּע!... מען טאָר נישט!“ דער יצר־הרע אַקעגן טאָרעט: „נישקשה! האָב הנאה, נאַרעלע!“ און עפנט מיר דערביי טאַקע אויף איין אויג. עס טוט מיר אַ שיין, נאָר ווי אויף צו־להכעיס, עפּעס אַ בילד־שיינע פּאַנאָראַמע: פעלדער געשפּריינקלט מיט בליענדע רעטשקע ווייס ווי שניי לעבן געלב־גילדענע ראַצעמאַרענע פּאַסן פון ווייץ און מאַט־גרינלעכע, הויך־געוואַקסענע קוקורוזעס; אַ שיינער גרינער טאָל, באַדעקט פוןביידע זייטן מיט וועלדלעך ניס־ביימער; אונטן פליִצט אַ טייכל, ריין, קלאָר ווי קרישטאָל, אין וועלכן עס טוקן זיך די שטראַלן פון דער זון און באַלייגן עס מיט פינקלדיקע גילדענע פליטערלעך. די שאָף און די קי אויף דער פּאַשע דאָרט זעען פונדערווייטנס אויס ווי טונקעלע, רויטע, געפלעקטע פינטעלעך.

— „פּע, פּע!“ — מוסרט מיך דער יצר־טוב מיט יענע ווערטער פונעם פּרק: אַ ייד אונטערוועגנס אַז ער איז מפסיק דאָס לערנען און זאָגט „ווי שיין דער בוים איז, ווי שיין דאָס פעלד“, איז גלייך ווי ער טוט זיך אַליין אַ מעשה אָן.“ — דער יצר־הרע אָבער פאַרטראָגט מיר אונטער דער נאָז מחיהדיקע ריחות פון

סטערטשעט הײ, געװירץ און קרײטעכצער, װאָס צעגײען זיך אין אַלע אברים; ער צעגיסט זיך אין קונציקע ניגונים פון אַלערלײ שפּיל־פײגעלעך, װאָס קיצלען בײ דער נשמה; ער לאָזט מיך פּילן אויף מײן פּנים אַ װאַרעם װינטעלע, װאָס גרײזלט מיר די פּאות, שושקעט מיר אין די אויערן: קוק, האָב הנאה און זײ אַ מענטש, דו נאַרישער ייד אײנער! — איך בעבע, מרוקע מיר, משטײנס־געזאָגט, אַלײן נישט רעכט צו הערן, װאָס איך בעבע. עפּעס טראָגט מיר דער מוח, עס פּיקט מיר אין קאָפּ און עס טראַכט זיך זידלערײען: געפּגרטע נפשות!... אַן לײב, אַן לעבן!... נשמות פאַררוקטע אין טשאָלנט!... אַן ריח, אַן טעם... דראַפּאַטשעס צעשאָטענע!... פאַרדאַרטע אָפּגעשלאָגענע הושענות!... איך צעשאָקל מיך מיט געמאַכטער כוונה, בכדי עס זאָל זיך נישט טראַכטן, און דערהער גראָד, װי דאָס מויל לאָזט פון זיך אַלײן אויס יענץ שטיקל דאַװנען מיט די װערטער: „המחזיר נשמות לפגרים מתים", דאָס הײסט אויף קרבן־מנחה־טײטש: דער דאָ קערט אום די נשמות צו די טויטע פּגרים.

האַ, װאָס? אָקעגן װעמען? טו איך מיך אַ כאַפּ, פאַרשעמט פון מײנע אײגענע מיאוסע געדאַנקען. און בכדי צו פאַרגלעטן מײן פעלער אַקעגן דעם רבונו־של־עולם, מאַך איך קלאָמפּערשט אַ מינע, װי נישט זײ מײן איך, דאָס פערדל מײן איך... דערלאַנג דעם שלים־מזלניק מײנעם אַ שמיצל מיט דער בײטש, מאַכנדיק דערבײ: אַ־אַ־אַ, פּגירה אײנע!

אַ שײנער אײנפאַל אפילו! נאָר הײנטיקס מאָל האָט עס װײניק געװירקט, עס האָט מיך שטאַרק געקרענקט, פאַר װאָס גראָד הײנט זאָל מיר גאָר אײנ־פאַלן אַזעלכע געדאַנקען — הײנט, װען װײנען און קלאָגן באַדאַרף מען אויף דעם גרויסן חורבן, אויף די גרויסע צרות, װאָס די קינדער ישראל האָט גע־טראָפן: — די קאָמאַנדע פון נבוכדנצר מלך בבל איז אַרײן אין ירושלים און פון איר אַ תל געמאַכט... איך מאַך אַ רחמנות־פּנים און זאָג די סליחות צום הײנטיקן שװערן טאָג אויף אַ װײנענדיק קול, װאָס איז געגאַנגען אַלץ העכער און טרויעריקער אין דעם פּזמון דאָרט, בײ יענע ביטערע װערטער:

„והשפיפון מצפון — און דער פּיפּערנאָטער, דער טאַטער פון צפון־זײט, כשבולת שטפני — האָט מיך װי אַ שטראָם װאַסער פאַרטראָגן װײט, והציד — און דער יעגער, דער טויט־שלעגער, שלח יד — טוט אַ לאַפּ, אַ כאַפּ, והצפיר והשעיר — אויך די ציג, אויך דער צאַפּ."

אַ ייד אַבי ער שרײט זיך אַביסל אויס מיט אַ פּזמון, רעדט זיך אַן װי אַ פויק און זאָגט אָפּ אַ סליחה, דאַכט זיך אים, ער האָט שוין אַלצדינג אָפּגעטאָן און איז, װי אַן אָפּגעשמיסן קינד גאָנץ אויסגעװײנען זיך, װײטער זיך גאַנץ צופרידן. איך זיץ מיר אָנגעלענט אויף דער קעלניע, גלעט מיר דאָס בערדל, שויך מיט אַ גרינגן געמיט, גלײך װי אײנער רעדט: „מײנס האָב איך געטאָן,

גענוג יוצא געווען, אַציגד גאַטעניו, איז נאָר געוועגדט אין דיר. ווייז זיך, טאַטע־פאָטער, רחום צדיק." — „גיי שוין, גיי, זיי מוחל!" מאַך איך צום פערדל מיט גוטן, איבערבעטנדיק עס אין האַרצן פאַר דעם צונעמעניש „פגירה" פריער. מיין שלים־מזלניק טוט זיך אַ קני אויף די פעדערשטע פיס, אַ בוק מיטן קאָפּ צו דער ערד און קרעכצט, עפּעס אַזוי ווי גערעדט: „אדוני־פריץ! און וואָס איז עפּעס מכח עסן?" — קלוג, כ׳לעבן, ווי דער טאָג! זאָג איך, געבנדיק אים בשעת מעשה אַ צייכן, אַז ער מעג אויפשטיין, זיך שטעלן אויף די פיס. נישט אומזיסט שטייט אין די קינות: „ציון, בך כל בהמה ועוף חכמו", דאָס הייסט: ביי דיר, כנסת־ישראל, זענען אַלע בהמות קלוג!... גישט דאָס בין איך אויסן. פון דער דאָזיקער מימרא בין איך טראַכטנדיק ווייטער אַרויף אויף די כנסת־ישראל, זיך פאַרטיפט אין די געדאַנקען מכח זייער חכמה, זייער פירונג, זייערע פיינע־בריות און מכח זייער לאַגע נעבעך. דער קאָפּ טאַלאַבענדעט זיך מיר אַהין, אַהער. עס דאַכט זיך מיר עפּעס דער פּיפּער־נאָטער, נבוכדנצר מיט דער קאָמאַנדע, אַ שרעקלעכע מלחמה, אַ קלאַפּעריי, אַ געשלעגעריי, די קאָמאַנדע ברעכט ווענט, זעצט אויס טירן, שויבן. יידן, אַ טייל מיט פעקלעך סחורה און אַלטע חפצים טוען זיך אָן אַ כח, שרייען געוואַלד און לויפן... איך כאַפּ אַ שטעקן, לאָז מיך — און בוך אויף דער ערד, אויס־ציענדיק זיך ווי גרויס איך בין.

אַפּנים, אין דאַוונען האָב איך, זאָל נישט אויסגערעדט זיין, געכאַפּט אַ דרעמל. מיין ביידל, טו איך אַ בליק, איז אַריין אין קאַליזשע, וואָס אויף דעם באַלעגאָלישן לשון הייסט עס אַ „טינטערל", אין דעם הינטערשטן רעדל איז פאַרטשעפּעט אַן אַקס פון עפּעס אַן אַנדער ביידל. דאָס פערדל מיינס שטייט אין געהאַקטע וואונדן מיט איין פוס איבער דער האָלאָבליע, פאַרדרייט אין די לייצעס און סאָפּעט ווי אַ גאַנדז. פון יענער זייט ביידל שיטן זיך טויטע קללות אויף יידיש, מיט אַ קייכן און הוסטן אינאיינעם. אַ ייד! טראַכט איך מיר, איז אָן סכנות — און טו מיך אַ לאָז אין איין כעס אויף יענער זייט וואָגן. דאָרט אונטערן וואָגן ליגט פאַרפּלאָנטערט אין טלית און תפילין אַ ייד, די בייטש פאַרדרייט מיט די רצועות, צאַפּלט און אַרבעט מיט אַלע כוחות זיך אויסצודרייען. איך שריי: סטייטש! ער — סטייטש, סטייטש! איך בטל צו אים אויס אַלע חלומות, ער בטלט צו מיר, נישט אָנצוקוקן איינער דעם אַנדערנס פּנים. איך פילדער: ווי שלאָפט עס אין דאַוונען אַ ייד! ער צוריק: ווי פּאָפּט עס אַ ייד! איך גיב אים אין טאַטן, ער מיט אַ צוגאָב אין דער מאַמען אַריין! איך שמייס זיין פערדל, ער, אויספּלאָנטענדיק זיך, לויפט און שמייסט מיין פערדל, ביידע פערדלעך שטעלן זיך דיבאָם און מיר, שטאַרק אָנגעצונדן, לאָזן איינער צו דעם אַנדערן זיך צו הענדום־פּענדום, ווי די הענער, מיט דער

דעה אָנצונעמען זיך פאר די פּאות. אַקעגן אַ רגע שטייען מיר שטיל, שאַרף אָנקוקנדיק איינער דעם אַנדערן. עס האָט געמוזט זיך אויסזען משונה ווילד, האָבן דעם זיבעטן חן: צוויי יידישע גבורים אין טלית און תפילין שטייען אָנגעדרודלט, גרייט צו באַווייזן זייער גבורה און זיך פּאַטשן אויפן פרייען פעלד, ווי אין אַ בית־מדרש להבדיל!... אַזעלכעס האָט מען באמת געמעגט אויף חידושים גיין זען. מיר שטייען, קוקן און אַט באַדאַרף שוין פליען הייסע פּעטש, פלוצים שפּרינגען מיר איינער פונעם אַנדערן אויף עטלעכע טריט אָפּ און לאָזן ביידע שטאַרק פאַרוואונדערט אין איין קול אַרויס: אוי, ר׳ אַלטער!... אוי־אוי, ר׳ מענדעלע! —

אַלטער יקנה״ז איז אַ יאַדערדיק יידל, אַ געשפּיקעוועטער מיט אַ דיק בייכל. זיין פּנים איז געדיכט באַוואַקסן מיט שמוציק־געלע האָר, פון וועלכע ס׳איז דאָ געענוג אויף פּאות, אויף אַ באָרד און אויף וואָנצעס אי פאַר זיך, אי אויף נאָך עטלעכע יידן צו באַטיילן. אין דעם ים האָר ליגט אַ וויספּע — אַ ברייטע, פליישיקע נאָז, וואָס איז דאָס רוב יאָר פאַרלייגט, אָן שום התמנות. נאָר ווען עס מאַכט זיך אין איר אַמאָל עפּעס אַ פאַרענדערונג, אונטער אַ פאַר־פּסח, אַשטייגער, בשעת עס לאָזט אומעטום, עס גייט די קריע, און דער באַלע־באָס אירער נעמט זי אין דער אַרבעט מיט אַלע פינף פינגער, דענסטמאָל בלאָזט זי הילכנדיקע תקיעות, ווי אַ שופר; דענסטמאָל קלינגט מיט איר גאַנץ טונעיאַדעווקע. אינאיינעם מיט די אינדיקעס דאָרט גיט זי דענסטמאָל קאָנ־צערט. אַלע אין שטעטל בלייבן פאַרגאַפט און עס שיטן זיך איר שמעק־טאַבאַקע פון אַלע זייטן מיט ווינטשעוואַניעס יקנה״זן אָן אַ צאָל: אַסיס, אַסיס! — איבערהויפּט אין די יידישע שטעטלעך צעשפּילן זיך די נעז אין יענער צייט. מסתמא שמעקט דאָך עס מיט עפּעס און עס האָט אַ טעם... דאָס איז שוין דאָרט אַזוי געשטעלט, ווי פּרשה יתרו ציגלען זיך די ציגן. נישט דאָס בין איך אויסן. אַלטער יקנה״ז איז אַ טונעיאַדעווקער מוכר ספרים, מיינער אַ באַ־קאַנטער פון אַלטע יאָרן. ער איז אַ מענטשל פאַר זיך, נישט שטאַרק איבער־געשפּיצט, נישט קיין גרויסער בעל־דברן, שטענדיק אָנגעבלאָזן, ווי ברוגז אויף דער וועלט. הגם ער איז בטבע נישט קיין שלעכטער מענטש.

נאָך דעם ברייטן שלום־עליכם פון ביידע צדדים, נעמען מיר זיך איינער דעם אַנדערן אויסצופאַרשן, דאָס הייסט ביי אונדז יידן געוויינטלעך: אַ טאָפּ טאָן אין וואָגן, אָדער אַ שמעק טאָן, וואָס הערט זיך.

— וואוהין פאָרט עס אַ ייד? — גיב איך אַלטערן אַ טאָפּ.

— וואוהין עס פאָרט אַ ייד? עט... — ענטפערט אַלטער צוריק מיט אַ פרעג, ווי דער שטייגער איז פון יידן, נישט צו ענטפערן גלייך, אָפּצופּטרן יענעם מיט „עט״ און אָנצושטויסן זיך אויפן וואונק — די אַלע חכמות, וואָס

אין דער מלאכה אַנשמעקן, אַ טאַפּ טאָן, שטעקן... — אַ ייד פאָרט! אין דער ערד מיט דעם קאָפּ פאָרט ער... און ר' מענדעלע פאָרט עס וואוהין? — טוט ער מיך צוריק אַ טאַפּ.

— אַהין!... וואוהין געווינלעך איך פאָר אין דער צייט.

— איך שטויס מיך שוין אָן וואוהין; אַהין, קיין גלופּסק, וואוהין איך פאָר אויך אַצינד, — מאַכט אַלטער מיט אַזאַ מינע עפּעס, ווי עס אַרט אים, צום פּדיון זאָל עס חלילה נישט שאַטן. — נאָר פאַר וואָס, ר' מענדעלע, איז ביי אייך היינט עפּעס מן הצד, מיט אַ הינטער־וועגעלע און פאָרט נישט אַהין מיטן גלייכן שליאַך?

— היינטיקס מאָל איז מיר גראָד אַזוי אויסגעקומען, ס'איז רעכט! שוין טאָקע אַ לאַנגע צייט בין איך אויף דעם וועג נישט געווען. און ביי אייך, ר' אַלטער, פאַר וואָס איז דאָס עפּעס הינטן־אַרום? — טו איך אַ שמעק. — פון וואַנען קומט עס אַ ייד?

— פון וואַנען אַ ייד קומט! פון אַלדי שוואַרץ יאָר!... פון דעם שיינעם יאַריד. נאָט אייך אַ יאַרמעלינעץ! איינגעזונקען זאָל זי ווערן!

און דערוויל ווי אַלטער מיינער שילט, פלוכט יאַרמעלינעץ מיט דעם יאַריד דאָרט, פאָרן אָן אַקעגן גויאישע פורלעך מיט אַ געשריי, פאַר וואָס דער וועג איז פאַרשטעלט. דערנאָך ווי זיי האָבן דערזען צוקומענדיק מיך און אַלטערן,ביידע אין טליתים מיט גרויסע של־ראשן אויפן קאָפּ און לאַנגע ברייטע רצועות, צעשרייען זיי זיך שוין גראַבלעך, מיט געשפּעט:

— באַטשיטי, יאַקיאי פּאַני־בעררי, צאַטצי, ע־ע! טראַסצאַ וואַשי מאַטערי, דאַיטע דאָראַגי! היי כודקאַ זשידקי, לאַבסאַרדאַקי!

איך מיט מיין אַלטערן טוען מיר געשווינד זיך אַ נעם צו די ביידלעך מיט אימפּעט. אַ פּאָר פון די פויערן, כאָטש נישט פון יידישע קינדער, נאָר אמת מוז מען זאָגן, האָבן געהאַט אַזוי פיל יושר צו העלפן אונדז אין דער בויט. און בזכות זייער שטופּ טאָקע איז מיין ביידל באַלד אַרויס פונעם טינטערל. זיסט, וואָלטן מיר זיך אָוועקגעבאַברעט גאָט ווייס וויפיל, און נאָך געקענט מיאוס צערייסן אונדזערע טליתים. מיט די עשוס אינאיינעם איז שוין אויס־געקומען גאָר עפּעס אַנהערש; זיי האָבן געשטופּט אויפן רעכטן אמת טאָקע, והידים ידי עשו, באַלד צו דערקענען געווען עשוס הענט, און ביי אונדז, להבדיל, איז נאָר געווען הקול קול יעקב, דאָס הייסט, מיר האָבן זיך נאָר געקוועטשט, זיך געמאַכט ווי מיר שטופּן קלאַמפּערשט... נישט דאָס בין איך אויסן. ווי באַלד נאָר דער וועג איז געוואָרן פריי, זענען די גראַבע כאַמולעס זיך געפאָרן זייער וועגס, אויסדרייענדיק די פּאַרצעס צו אונדז, אַלץ געלאַכט, געשפּעט, וואָס מיר גייען אָנגעטאָן, ווי גלחים, להבדיל,

לעבן די פערד אין וועג, און דינען דעם בורא מיט דער בייטש אין דער האַנט... אַ טייל האָבן, טייטנדיק אויף אונדז מיט אַן עק פֿאַלע, ווי אַ „חזיר־אויערל״, געשריגן: „זשיד כאַלאַמיי!״ אַלטערן האָט עס נישט אַזוי געאַרט.
— אויך מיר לייט! — מאַכט ער מיט אַ קנייטשל. — פֿאַר ווּעמען, משטיינס־געזאָגט, מען האָט זיך דאָ צו שעמען!... מיך אָבער האָט דאָס שפּעטן זייערס יאָ געאַרט. געוואַלד, רבונו־של־עולם, פֿאַר וואָס? פֿאַר וואָס?...
— אַלמעכטיקער גאָט! — זאָג איך מיט אַ געבעט אויף תחינה־לשון. — עפֿן דיינע אויגן און טו לוגן פֿון דיין האַרבעריג, דאָס איז דער הימל, ווי דיינע פֿאַרכטצומע יידעלעך זענען צו שפּאָט און צו שאַנד נייערט וועגן דעם כבוד פֿון דיין ליבן נאָמענס וועגן, ווייל זיי פֿאַרכטן דיין פֿאַרכט, זיי אַכפּערן דיינע געבאָט האָפֿערדיק מיט וואָרהאַפּטיקייט. דאַרום וועלגער אויף אונדז דיין באַרעמהאַרציקייט און לאָז טאָן געפֿינען לייטזעליקייט און חן אין דיינע אויגן און אין די אויגן פֿון אַלע מענטשן. באַשירעם דיינע האָפֿערדיקע געליבטע שאָף, דיין רחמנות זאָל טאָן ברומען אויף דיינע פֿאַרשטענדיקע פֿאַרכטער. טו אויך באַגיטיקן מיין מזל פֿאַר מיין לויבונג און באַשיינונג היינט דיין נאָמען באַשיינפֿערלעך מיט אַכפּערקייט. טו צושיקן מיר, דיין קנעכט מענדל, דער זון פֿון דיין דינסט גנענדל, און כל ישראל עפּעס פּרנסה, אַ גוט געשעפֿטל מיט נחת רוח, אָמן!

ב

נישט לאַנג שהיות געמאַכט, קריכן מיר אַרויף אויף דיביידלעך און הײַדאַ ווייטער אין וועג אַריין. איך פֿאַר פֿאַראויס און אַלטער הינטער מיר אויף אַ ביידל פֿון אַלטע צעריסענע ראָגאָזשעס, פֿיר רעדלעך נישט קיין גלייכע, גע־קרעמפּעוועטע מיט שטריקלעך און אַ קרעמפּעלעץ צווישן די פֿלעקלעך. די אויסגעסמילעוועטע קלעצלעך וואַרפֿן זיך אין אַלע זייטן אויף די אַקסן, סקריפּען, קוואַקען און קענען קיין אָרט זיך נישט געפֿינען. דאָס ביידל אינגאַנצן איז זיך מטריח צו שלעפּן אַ הויכע, זייער אַ דאַרע שקאַפּע מיט אַ קרעציקן, אָנגעביסענעם רוקן, גאַלע אייטער, גרויסע אויערן אין אַ קאַלטענעוואַטע גריווע, פֿאַרפּלאָנטעט מיט היי און קלאַטשע, וואָס קריכן אַרויס פֿונעם אַלטן כאָמוט.
פֿונעם דאַוונען איז מיר איבערגעבליבן נאָר די שטיקלעך דרויב צום לעצט, פֿון וועלכע מען מאַכט געוויינטלעך עפּעס נישט אַזאַ פּירוש. אָפּגעפּטרט דעם דאַוונען, הויבט זיך אָן גאָר אַ נייער עסק מיט דעם יצר־הרע. נעם, טאַרעט ער, נעם אַביסל בראַנפֿן! דערקוויק דאָס האַרץ. — אי... אי! ווער איך מיך אָפּ מיט אַ קנייטשעלע, שבעה עשר בתמוז, אין אַזאַ תענות! — עט!

באַקום איך אַן ענטפער, אַ שייכות אַביסל צווישן אַ יידל היינט און נבוכדנצרן פאַרצייטן!... גרעסערע צרות איז דאָ און פונדעסטוועגן — גאָרנישט. זיי נישט קיין נאַר. דו ביסט נעבעך אַלט, שלאָף, נישקשה! — איך גיב אַ מאַך מיט דער האַנט איבערן פנים ווי אַפּצוטרייבן אַ פליג אַ זלידנע און כאַפּ דער־ווייל אַ קליין קוקעלע אויפן רענצעלע דאָרט איןביידל, וואו עס געפינט זיך ביי מיר תמיד אַ גוט ביסל ספּירט, רעטשענע קיכלעך, קאָרנלעקעך, קנאָבל, ציבעלע און שאר ירקות. די סמאָיע גייט איבער די ליפּן, דאָס האַרץ חלשט, דער מאָגן בורטשעט: געוואַלד, אַביסל בראָנפן! געוואַלד, עפּעס פאַרבייסן! — איך קער געשווינד אַוועק דעם קאָפּ אין דער זייט, און קוק, באַטראַכט אַלצ־דינג אין פעלד אַרום מיר, בכדי צו פאַרשלאָגן דעם בייזן געדאַנק.

דער הימל איז בלוי, לויטער אָן אַ פּיצל וואָלקן. די זון בראָט, סמאַליעט, עס ווייעט נישט קיין ווינטעלע, מען פילט נישט קיין לופטעלע. די תבואה אויף די פעלדער, די ביימער אין די וועלדער שטייען שטיל, ווי צוגעקאָוועט, קיין שאָקל אַפילו זיך נישט צו טאָן. קי אויף די פּאַשע ליגן מיד, אויסגע־שטרעקט די העלדזער, שאָקלען צו־ווילן די אויערן, קייען און מעלה־גרהן, אַנדערע גראָבן אונטער זיך די ערד מיט זייערע הערנער, שאַרן מיט די קאָפּיטעס און רעווען, שרייען פאַר גרויס היץ. דער בוהאַי פאַררייסט דעם עק, לויפט גאַלאָפּ, וואָרפנדיק דעם קאָפּ אין אַלע זייטן, שטעלט פּלוצים זיך אַנידער, אַנגעבויגן דעם שטערן האַרט צו דער ערד, שמעקט, פאַכט מיט די נאָזלעכער, לאָזט אַרויס אַ ברומען, סאָפּעט און דריגעט מיט די פיס. לעבן אַן אַלטער, אויסגעקרימטער און האַלב־פאַרדאַרטער ווערבע, איבערגעשפּאַלטן אין דער העלפט אַמאָל פון אַ דונער, שטייען פערד, איינער אויפן אַנדערן פאַרלייגט די קעפּ, צו מאַכן כאַטש עפּעס אַ שאָטן, און שמייסן מיט די ווידלען, פּטור צו ווערן ווי ס׳איז פון די בייזע פליגן. — אויף אַ צווייגל אין דער הויך וויגט זיך אַ סאָראָקע, אויסזעענדיק פונדערווייטנס ווי אַנגעטאָן אַ ווייס טליתל מיט פּאַסן תכלת פאַרנט, און דאַוונט, שאָקלענדיק זיך. זי בוקט זיך, פּאַלט תחנון מיטן קעפּל, שפּרינגט אַביסל אונטער, אַ קליין קראָקעלע געבנדיק אַ פּאָר מאָל. בלייבט דערנאָך ווייטער שטיין אָן לשון, שטרעקט אויס דאָס העלדזל און קוקט, גלאָט אַזוי, אין דער וועלט אַריין, מיט פאַרשלאָפענע אייגעלעך. — אויף דעם גאַנצן וועג איז שאַ־שטיל, מען זאָל דאָס הערן ערגעץ אַ שאָרך, אַ פּיפּס, מען זאָל דאָס זען פליענדיק ערגעץ אַ פויגל, נאָר קאָמאָרן, מוקן טראָגן ווי די רוחות זיך אין דער לופט אַרום, פליען טאַנצנדיק פאַרביי די אויערן, טוען אַ גרילץ, אַ זשוזשע, איינראָמענדיק עפּעס אַ סוד און באַלד טאָקע מאַרש ווייטער; נאָר צווישן היי, צווישן תבואות דאָרט שמוצערן די גרילן, זומזען, צימבלען און גייען מיט די טאַצן...

ס׳איז הייס, ס׳איז שטיל, וואונדערלעך שיין. שאַ! גאָטס באַשעפעניש רוען...

איך ליג מיר פאַר גרויס היץ פשוט צעלייגט אויף דעם וואָגן אין העמד, מחילה, מיט דעם טלית־קטן, אונטערגעהויבן אויפן שפיץ קאָפ דאָס געשטעפטע פעלפענע היטל און אַראָפגעלאָזן ביז די פיאַטעס מיינע אונטערגעגנייטע ברעס־לער וואָלענע זאָקן, וואָס איך טראָג, בעוונותינו הרבים, אין זומער אַפילו און האָב משונה שטאַרק געשוויצט. איך וואָלט דערפון גאַנץ הנאה געהאַט אַפילו ווען די זון זאָל מיר נישט געוועזן זיין גלייך אַקעגן פנים, מחמת איך האָב ליב צו שוויצן און קען שעהן לאַנג אַוועקליגן אין באָד העט־העט אויף דער אויבער־שטער באַנק, בשעת דער גרעסטער היץ. מיין טאַטע, זאָל זיך מיען, האָט מיך פון קינדוויז־אויף דערצו געוויינט. ער איז געווען אַ הייסער, געבראָטענער, אַ ברענענדיקער פייערדיקער ייד. ער האָט שטאַרק ליב געהאַט זיך צו פאַרען, צו שוויצן און דערמיט אָפּגענומען די וועלט, זיך שטאַרק באַליבט געמאַכט ביים יידישן עולם. עס האָט געשטעקט דרינען דאָס פינטעלע יידישקייט מיט דעם ברען און מען האָט אויף אים געקוקט ווי אויף אַ שיינעם, באַגאַטישן יידן, געמאַכט מיט דרך־ארץ: „יאָ, אין שמייסן־זיך איז ער אַ למדן־מופלג. ער פאַרשטייט דעם ענין מרחץ. ער קען, ער קען שוויצן גאָר אַ חריפות.“ —

שוויצן איז אַ יידישע זאַך. נישטאָ קיין שבת, קיין יום־טוב, וואָס אַ ייד זאָל פריער נישט גוט שוויצן. ווער אונטער אַלע פעלקער פון די שבעים אומות שוויצט נאָך אויף דער וועלט מער ווי יידן?... נישט דאָס בין איך אויסן.

און בשעת שוויצן, אַי ווילט זיך עס קוויקן! עס טריקנט מיר אין האַלדז, עס ברענט מיך אַ טרונק, איך שטאַרב עסן. דער יצר־הרע נעמט מיך ווייטער אָן, שטאַרקער ווי פריער, רעכנט מיר אויס דאָס גאַנצע צעטל יידישע מאכלים: אַ געבראָטענע לעדוויצע מיט קאַשע, אַ ראָסל־פלייש, אַ לאָקשן־קוגל מיט אַ גנבֿ — אָן אָנגעפילט העלדזל אינעווייניק, — פאַרפעלעך איינגעפרעגלט מיט גריוון. איך בין טויט מיט אַלע אברים, דער אַפּעטיט איז אַ שרעק, און ער אַלץ טאַקע ווייטער: ברעמזל, פראַקעס, פּעטשאָ מיט לעבערלעך פּענעצלעך, רעטעך מיט ציבעלע, אַ קראָפּ פון אינדיק אין אַ פּאַסטערנאַק־צימעס. און פּלוצים, איך געדענק ביט ווי אַזוי, וואַקסט פאַר מיינע אויגן ווי פון דער ערד אויס דאָס רענצעלע... „לחיים, נאַרעלע! — רעדט אויס מיר דער רוח. — געגנוג זיך נאַריש געמאַכט, דו לעקיש איינער!“ — די האַנט מיינע שטרעקט זיך עפּעס, ווי אַליין פון זיך, אויס, עפנט אויף דאָס רענצעלע און גיט אַ כאַפּ דאָס פלעשל געשווינד. איך קוק מיך אַרום, ווי אַ גנבֿ, אין אַלע זייטן און מיין קוק באַגעגנט זיך מיט דעם בליק פון פערדל, וואָס האָט, קראַצנדיק זיך אין דעם שפּיץ האַלאַבליע, אויסגעדרייט דעם קאָפּ צום ביידל און קוקט אויף

מיר עפּעס שטאַרק אָנגעבלאָזן, גלייך ווי עס וואָלט געדעדט מיט פּאַראיבל: „נאַ, זע! אַ הינטערשטער פוס איז מיר שטאַרק געשוואָלן, פאַרבונדן מיט שמאַטעס, עס רינט מיר נאָך אַן אויג, יאַטרעט זיך מיר דער האַלדז, דאָס מויל זאָל מיר אָפּנעמען, אויב איך ווייס דעם טעם פון אַ האָבער. פונדעסטוועגן — וואָס זאָל איך טאָן? — שלעפּ איך מיך הונגעריק, קראַנק, צעבראָכן, נישט אויסצושפּאַנען זיך חלילה פון דער עבודה...״ דאָס פלעשל גליטשט זיך פון די הענט מיר אַרויס, צוריק אין זיין רו אַריין. איך שטופּ דאָס רענצעלע פון מיר אַוועק ווייט זייער פאַרשעמט, מאַכנדיק דערביי מיט אַ קרעכץ טיף פונעם האַרצן: אָט, פון וועמען באַדאַרף אַ ייד זיך אַ מוסר נעמען, ביי וועמען זיך לערנען שכל! מלפנו מבהמות ארץ: ער לערנט אונדז פון די בהמות אין דער וועלט... ניין, פערדל מיינס! איך גיי אויך אין יאָך און שפּאַן מיך פון דער עבודה נישט אויס... נישקשה, ר׳ פערדל, דער רוח וועט אונדזביידע נישט נעמען! אדם ובהמה, אַ מענטש אַ בהמה תושיע ה׳, העלפט גאָט!... נישט דאָס בין איך אויסן.

אַ ייד אַבי ער האָט איין מאָל געגעבן אַ בראָך די מיאוסע תאווה פון עסן, מאַכט אים שוין די אכילה אַזוי נישט אויס, און קען דאָס גאַנצע לעבן זיינס אָפּקומען כמעט מיט גאָרנישט. אי היינט נאָך, אין אונדזערע צייטן, געפינען זיך זייער פיל יידן, ביי וועלכע ס׳איז דאָ נאָר אַ סימן פון מאָגנס, טאָקע עטוואָס, ווי אַ כזית. און ס׳איז דאָ אַ גרויסע האָפענונג, אַז מיט דער צייט — די טאַקסע, בעלי־טובות און דעסגלייכן לאָזן נאָר נישט פאַרשטערט ווערן — וועלן זיי פונעם עסן אַלץ מער מער זיך אָפּגעוויינען, ביז עס וועט קומען דערצו, אַז ביי יידן אין די שפּעטערדיקע דורות וועט, חוץ מערידן, אָפילו אויך קיין סימן פון קיין מאָגן נישט זיין. יידן וועלן דענסטמאָל אין דער וועלט זייער אַ שיין פנים האָבן...

מיט דעם דאָזיקן שמועס אַצינד בין איך אויסן, אַז נאָכן אַוועקשטופּן דאָס רענצעלע פון מיר, בין איך געוואָרן עפּעס שטאַרקער און מיך שוין געפילט גאָר קיין מעשה נישט. איך האָב מיר געטראַכט פון מסחר און אונטערגעברומלט עפּעס אַ תשעה־באבדיק ניגונדל. שוין, דאַכט זיך, גאָר גוט. טראָגט דער רוח אָן אַ יונגע ערלטע, אַ מכוערת, אַ טעפּל פּיליניצעס, דאָס בעסטע לאַקעטקע מיינס. אַן אַנדערער אויף מיין אָרט פון יענע גוטע לייט, וואָלט עס געגומען אויף זיינע כלים, דאָס איז דער יצר־הרע אַליין אין דעם געשטאַלט פון אַן אשה געקומען מיט אַן אויסרייד... נאָר, לא היה! איך בין אַ בעלן געווען און זיך גוט צוגעקוקט. פּשוט, אַן ערלטע אָן חכמות! און בעטנדיק מיך אַוועקצוקויפן ביי איר די פּיליניצעס אינאיינעם מיט דעם טעפּל פאַר צען גראָשן, רוקט זי עס מיר אונטער גלייך אונטער דער נאָז. דער ריח איז מיר

פֿאַרגאַנגען שטאַרק אין דער נאָז, עס וואָסערט מיר דאָס מויל, עס קלעמט מיר דאָס האַרץ, טונקל ווערט מיר אין די אויגן. עס גלוסט זיך מיר, אַ שרעק! און מחמת מורא, איך וועל מיך נישט קענען איינהאַלטן, כאַפּ איך און שפּרינג אַראָפּ אויף דער ערד שטאַרק צעקאָכט, ווי איינער ראַטעווע זיך אין אַ שׂרפֿה, אַז איך האָב נישט צעבראָכן רוק און לענד, איז גאָר גרויסע ניסים, און לאָז אַרויס נישט מיט מיין קול אַ געשריי: ר׳ אַלטער! — די כּוונה איז דערמיט געווען, אַלטער זאָל זיין אַ שומר.

אויפֿן וואָגן אין דער לענג ליגט ראַקאָם, מחילה, מיין ר׳ אַלטער אונטער־געשפּאַרט דעם קאָפּ מיט ביידע הענט, רויט ווי אַ צוויק, צעבראָסטעט מיט דעם רויט־פֿאַרוואָקסענעם האַרצן אין דרויסן, פֿאַרברענט, פֿאַרבראָטן און נויט־שווייס באַשלאָגט אים, אַז דאָס האַרץ, שונא־ציון, האָט געריסן קוקנדיק אויף אים.

— האַ־אַ? — מאַכט אַלטער, דערהערנדיק מיין געשריי, עפּעס אויף קי־איש, נישט רירנדיק זיך פֿון אָרט. — וואָס איז?

יענע מיט דעם טעפּל פּיליניצעס, גיב איך אַ בליק, איז שוין נישטאָ, ווי אויסגעטריקנט געוואָרן. איך מאַך מיר אָן אויסרייד און טו אַ פֿרעג אַלטערן:

— וויפֿיל, מיינט איר, זאָל אַצינד האַלטן אַ זייגער?

— אַ זייגער אַצינד וויפֿיל זאָל האַלטן? — ענטפֿערט אַלטער מיט אַ פֿאַר־דומפּט קול. — וויס איך? צו די ערשטע שטערן ווערן די אויגן אויסקריכן געווויג וואַרטנדיק, נו מילא... אַ, שטאַרק הייס!

— אַ געשמאַקע היץ, אַ־אַ־אַ! — רוף איך מיך אָן, גייענדיק צופֿוס לעבן אַלטערס ביידל. — איר שוויצט, ר׳ אַלטער? איך מיין, שוין צייט צו פּאַשען. אונדזערע אַדלער זענען נעבעך מיד, קוים וואָס זיי שלעפּן זיך. צום טראַקט אויף גלופּסק איז נאָך דאָ אַ פּאָר ווערסטלעך, אפֿשר נאָך מיט אַ שמיצל. נִיט ווייט פֿון דאַנען, דאָרט וואו עס הויבט זיך אָן ציען אַ וואַלד העט־העט ביז צום שליאַך, זע איך אין דער זייט, לינקס, זייער אַ גוט אָרט צו פּיטערן.

אין עטלעכע רגע אַרום האָבן מיר אַראָפּגענומען זיך אין דער זייט פֿונעם וועג און צוגעקומען צו יענעם אָרט, וואו ס׳איז געווען וואַלד, שיינע פֿעלדער, געמויזעכץ און אַלע גוטע זאַכן. מיר האָבן אויסגעשפּאַנט אונדזערע לייבן, געלאָזט זיי פֿריי פּיטערן זיך דאָרט ביים ברעג וואַלד און אַליין האָבן מיר זיך אונטערגעלענט אונטער אַ בוים.

ג

אַלטער יקנה״ז האָט קוים געאָטעמט פאַר היץ, אַנגעסטן האָבן אים באַ־שלאָגן. ער האָט געזיפצט, געקרעכצט, אַזוי אַז עס האָט מיך פאַרוואָר ביים האַרצן אָנגעכאַפּט, און בכדי אים צו מינטערן אַביסל, אויך טאַקע צו רעדן, צו פאַרברענגען אַביסל די צייט, לאָז איך מיך אַרייַן מיט אים אין אַ שמועס אַזוי:

— אַפּנים, ר׳ אַלטער, אייך איז געשמאַק היים?

— בע! — ענטפערט אַלטער גאַנץ בקיצור, עפּעס ווי אָנגעברוגזט רוקנ־דיק זיך אונטער דעם בוים, וואו עס איז נישט געווען אַזאַ גרויסע באַהעלטעניש פון דער זון, וואָס עס האָט אַרייַנגעשיינט דורך די צווייַגן.

— פע, נישט גוט פון דעם תענית! וואָס, איר קרעכצט אַזוי? — מונטער איך מיין אַלטערן, פּעסט ביי זיך אָפּגעמאַכט, מיין טויט זאָל דאָ זיין, מוז איך אַרויסבאַקומען ביי אים אַ וואָרט.

— בע! — מאַכט אַלטער, און ווייטער טאַקע אַ רוק אונטערן בוים.

מיט „בע״ אַליין אָבער האָב איך נישט געוואָלט מיך באַגנוגענען. אַי, טראַכט איך, דו ביזט אַ געבראָטענער עקשן! נישקשה, דו וועסט ביי מיר רעדן, היץ, שוויס אין דער זייט, עס מוז זיך אָנהויבן פון געשעפט, דאָס בעסטע, איינציקע מיטל רעדנדיק צו מאַכן אַ יידן. אַ ייד בשעת דער גסיסה אַפּילו, קוים דערהערט ער נאָר עפּעס געשעפט, ווערט ער לעבעדיק און דער מלאך־המות אַפּילו קען דענסטמאָל צו אים אויך נישט צוטרעטן. דעם ערגסטן שונא מיינעם ווינטש איך נישט אַרייַנקומען צו אַ סוחר בשעת עס דאַכט זיך אים נאָר געשעפט. ער איז מבטל דענסטמאָל איטלעכן, אַפּילו דעם בעסטן פריינט, אַן אייגענעם ברודער, מיט דעם בליק... נישט דאָס בין איך אויסן. איך ווענד מיך צו אַלטערן מיט אַזאַ שמועס:

— מיר וועלן, דאַכט זיך, ר׳ אַלטער, מאַכן אַ געשעפטל! גוט, כ׳לעבן, וואָס מיר האָבן זיך דאָ היינט באַגעגנט. אַי, האָב איך עס היינט מיט מיר אַ מין סחורה, גין־גאָלד!

דאָס מיטל מיינס האָט געווירקט. אַלטער איז ווי איבערגעביטן געוואָרן. ער הייבט זיך אַביסל אונטער און קוקט אויף מיר מיט אויפגעשטעלטע אויערן. איך גיב אים ווייטער אַ פּיזעם אַזוי:

— היינטיקס מאָל, ר׳ אַלטער, גייט דאָס געשעפט צווישן אונדז אויף מזומן געלט. איר פאַרט דאָך פון יאַרמעלינעצער יאַריד און מוזט, אַן עין־הרע, האָבן פולע קעשענעס.

— פולע קעשענעס, יאָ! אַ האַרץ פול מיט מכות האָב איך, — זאָגט

אַלטער שטאַרק אַנגעברוגזט, — איך זאָג אייך, ר׳ מענדל . . . נאָר נישמער גאָרנישט; אַ מענטש אָן מזל זאָל נישט געבוירן ווערן גלייכער... עסקים, עס האָט מיר זיך געגלוסט נייע עסקים! אָן אַנדער אויף מיין אָרט — הע־הע־הע! ביי מיר אָבער איז גאָרנישט, מיט דער פּוטער אַראָפּ. אַזאַ אומגליק! אַ וויטיק נאָר צו דערציילן. שנייץ די נאָז און שמיר דאָס פּנים. נישטמער וואָס, גאָרנישט.

איך האָב גוט אַרויסגעזען, אַז מיט מיין אַלטערן איז עפּעס נישט גלאַט, ס׳איז דאָ אַ צרה. אַבי נאָר עס האָט אים זיך געעפנט אַ מויל, איז שוין געגוג געווען אַ קליין קוועטשעלע, עס זאָל אים זיך שיטן ניין מאָס רייד. פון מיין זייט איז קיין מניעה נישט געווען. איך האָב געטאָן אַ גוטן קוועטש און מיין אַלטער האָט זיך צעוויגט, אָנגעהויבן צו דערציילן זיין אומגליק אויף זיין שטייגער אַזוי:

— מילא קום איך מיר צו פאָרן אויף יאַרמעלינעצער יאַריד. קומענדיק אויפן יאַריד, שטעל איך מיך מיט מיין בידל אויף דעם פּלאַץ, פאַרשטייט איר מיך, און צעפּאַק מיר דאָס ביסל סחורה. מילא בקיצור — גאָרנישט. שטיי איך מיר און קוק אַרויס אויף לייזעכץ. געטראָגן אויפן יאַריד האָבן מיך די צרות. איך בין היינט, נישט פאַר אייך גערעכט, מיאוס אין דער קלעם. דער דרוקער מאָנט געלט. מילא דאָס איז גאָר נישט — מאָנט ער. ער וויל אָבער, פאַרשטייט איר, מער נישט געבן קיין סחורה!... מיין עלטערע בתולה איז שוין אין די יאָרן; אַ בתולה, פאַרשטייט איר, באַדאַרף חתונה האָבן. מילא גיי־זשע דריי דעם קאָפּ, זוך אַ חתן. חתנים זענען דאָ, אָבער אַ חתן, דאָס הייסט, פאַרשטייט איר מיך, אַ חתן! איז נישטאָ... מיין ווייב באַדאַרף זיך צו די צרות פאַרגלוסטן האָבן אַ יינגל, און נאָך ווען — פאַר פּסח. איר פאַרשטייט, וואָס הייסט אַ ווייב האָט אַ יינגל? אַ חתונה, חתונה הייסט עס! נישמער — גאָרנישט.

— נעמט נישט פאַר אומגוט, — זאָג איך צו אַלטערן, — וואָס איך פאַל אייך אַריין אין די רייד. למאַי האָט איר אויף דער עלטער גענומען אַ יונג ווייב, זי זאָל אייך אַזוי פיל קינדלען?

— גאָט איז מיט אייך! — מאַכט אַלטער פאַרוואונדערט. — איך האָב דאָך געמוזט נעמען אַ באַלעבאָסטע אין שטוב אַריין. וואָס וויל דען אַ ייד מיט דעם חתונה־האָבן? גאָרנישט! אַ ייד וויל נעבעך האָבן אַ גוטע באַלעבאָסטע.

— למאַי־זשע, ר׳ אַלטער, — טו איך אַ פרעג, — האָט איר געגעט אייער ערשטע ווייב און איר פאַרוויסט דאָס לעבן? זי איז דאָך געווען אַ גוטע באַלע־באָסטע!

— בע! — מאַכט אַלטער, פאַרקנייטשנדיק זיך מיט אַ פינצטער פּנים.

— קיין עקרה, געלויבט השם יתברך, איז אייער ערשט ווייב אויך נישט געווען, — לאָז איך אַלטערן מיינעם אַלץ נישט אָפּ. — וואוהין זענען אַהינגעקומען די קינדער נעבעך? הא, וואָס?

— בע!... — בעקעט אַלטער אָן לשון, אַ קראַץ געבנדיק זיך אין דער פאה, אַ מאַך מיט דער האַנט און אַ זיפץ טיף פונעם האַרצן.

„בע" איז ביי אונדז יידן אַ טייער וואָרט, וואָס האָט זייער פיל טייטשן און איז אַ תירוץ אויף אַלע קשיות. „בע" קען מען געברויכן אַלע צייט אין אַ שמועס און עס זאָל תמיד פּאַסן. אַ ייד קען מיט „בע" זיך תמיד אויסדרייען, ווען ער איז נעבעך אין דער קלעם און שטייט שמאָל. מיט „בע" סילוקט אַ שווינדלער, אָן אַנזעצער, אַז די בעלי־חובות טרעטן צו מיט שטאַרקע טענות. „בע" שטייט אַ יידן ביי אין דער נויט, ווען עס באַווייזט זיך, אַז ער איז נעבעך אַ ליגנער. מיט „בע" קען מען אָפּענטפערן יענעם, וואָס דולט אָן אַ קאָפּ צוויי שעה, נישט צו הערן, נישט צו פאַרשטיין אַפילו איין וואָרט פונעם גאַנצן שמועס. מיט „בע" קומט אָפּ אַ שיינער, צעבראָכענער ייד, ווען ער דערלאַנגט שטילערהייט אַ ביס; אַ שיינע־מורנו, ווען ער טוט אָפּ אַ מיאוסע מעשה; אַ דימענטיק מענטשל, אָן חכמות, ווען עס לאָזט זיך גאָר אויס. ער איז געמלאכהט, האָט פול פליי אין דער נאָז. הכלל, „בע" האָט אַלערליי טעמים, משונה ווילדע פירושים, ווי אַשטייגער: רוף מיך קנאַקניסל, לאָד מיך צום ונתנה תוקף, מהיכא־תיתי, קוממיות, געסמאַיע דיר פּאַרפּול און נאָך טייטשן אָן אַ צאָל. דאָס יידישע קעפּל שטויסט זיך תמיד אָן, וואוהין דאָס וואָרט „בע" צילט, און פאַרשטייט דעם רעכטן פשט דערפון, ווי עס פּאַסט צום ענין. —

אַלטערס לעצטער „בע" איז געווען אַ בימערס מיט גרינע ווערעם. אין אים איז געלעגן עפּעס ווי אַ חרטה, אַ בענק־טאָן, אַ באַשולדיקונג זיך אַליין. עס האָט אים זיכער געמוזט ליגן אויפן האַרצן ווי אַ שטיין זיין מיאוסע באַנעמונג אַקעגן דעם ערשטן ווייב און די קינדער פון איר. ער האָט געמוזט אין איטלעכס אומגליק, וואָס אים טרעפט, זען אַ שטראָף פון גאָט פאַר זיינע זינד. דאָס האָט באַשיינפּערלעך אַרויסגעוויזן זיין ביטערער זיפץ און דאָס מאַך־געבן מיט דער האַנט, אויך דער קראַץ אין פאה דערביי, האָט אַזוי פיל געהייסן: „פאַרבייס די ליפּן און שטום... אין דער ערד מיטן קאָפּ!"

איך האָב מיך אין האַרצן שטאַרק באַשולדיקט, למאי האָב איך אויפגערירט אַלטערס אַלטע וואונדן. דאָס איז טאַקע די מעשה מיט אַ יידן, אַריינצומישן זיך אין יענעמס היימישע זאַכן און אַריינצוקריכן מיט שאלות יענעם אין דער נשמה אַריין, בשעת זי טוט ווי און וואַרגט זיך נעבעך מיט די צרות שטילערהייט פאַר זיך. אַחוץ דעם האָט מיך טאַקע געערגערט, וואָס די מי מיינע איז אינגאַנצן פאַרלוירן. אַלטער האָט זיך שוין אַזוי פיין צעוויגט און גערעדט

מחיה, דאָס צינגל האָט געקלאַפּט ווי אַ זייגער, פּלוצים באַדאַרף איך אָנריירן אינעווייניק אַ רעדל און דער אומרו איז געבליבן שטיין! איבעראַנייס מיינע מיטל, איבעראַנייס פּיזעם ר׳ אַלטערן. איך האָב נישט געקאַרגט, ווייטער איינ־געגעבן אַלטערן רעד־מיטל מיט דער פּולער מאָס. צוגעפּאַסט צו אים אַ גוט שליסעלע, אָנגעדרייט אים מיט קונצן — און דער אומרו, דאָס צינגל זיינס, האָט ווידער זיך צעשאָקלט.

ד

— מילא שטיי איך מיר אַזוי לעבן מיין ביידל, — האָט אַלטער ווייטער אָנגעהויבן צו דערציילן מיט זיין לשון. — בקיצור, ווי איך שטיי מיר דאָ, קוק איך און באַטראַכט מיר דעם יאַריד. אַ יאַריד — אַ יאַריד, עס קאָכט. דער עולם איז גרויס, יידן מאַכן געשעפטן, שטאַרק פּאַרטראַגן, פּשוט זיי לעבן. אַ יידעלע אויף אַ יאַריד איז אַ פּישעלע אין וואַסער. דאָרט, פּאַרשטייט איר מיך, לעבט עס. יעקב אבינוס ברכה טאַקע: וידגו — און זיי זאָלן זיך פּישלען, בקרב הארץ — אויף דער וועלט. — אמת, ר׳ מענדעלע? שטייט טאַקע אַזוי געשריבן ווי יידן זאָגן: „אויפן הימל אַ יאַריד"? הייסט עס, אַפּנים, די עולם־הבא פּאַר יידן איז אַ יאַריד!... מילא שטייט, נישט שטייט, יידן יאַרידעווען, לויפּן, האַנדלען, שטייען נישט איין אויף איין אָרט. צווישן די סוחרים זע איך בערל טעלעצע, אַמאָל אַ באַהעלפּער, דערנאָך אַ משרת, היינט ר׳ בער, שטייט מיט אַ גרויסער קלייט, פּלאַמט אויפן יאַריד. בקיצור, גאַרנישט. ס׳איז אַ טאַראַ־ראַם, אַ קאָכעניש. דאָרט, זע איך, לויפּט אַ יידל, אַ צווייטער, אַ דריטער, אויך פּאַרלעך, פּאַרשוויצט שטאַרק, דאָס מיצל אויפן שפּיץ קאָפּ, דאָ אַ טאָפּ, דאָרט אַ טאָפּ, אַ מאַך אַהין, אַ מאַך אַהער, אַ דריי מיטן גראָבן פּינגער און אַ קיי דאָס שפּיצל בערדל, געפּאַלן, אַפּנים, אויף אַ המצאה. עס לויפּן גאָר אָן אַ נשמה מעקלער, שדכנים, טאַנדעטניקעס, מאַכליאַרקעס, קורעלאַפּניצעס, יידענעס מיט קוישן, יידן מיט טאָרבעס, מיט פּינף פּינגער, באַלעבעסלעך מיט שטעקלעך, באַלעבאַטים מיט בייכלעך, איטלעכן פּלאַמט דאָס פּנים, נישטאָ קיין צייט, אַ רענדל אַ מינוט. מילא, בקיצור, גאַרנישט, עס האָט אויסגעזען, אָט כאַפּן זיי דאָס גליק. אײַ־אײַ, בין איך עס מקנא ווי איטלעכן גייט דאָס מזל! איט־לעכער פּאַרדינט, שעפּט גאָלד, און איך, שלימזל, וואָס? שטיי ווי אַ ליימענער גולם, פּאַרלייגט די הענט לעבן מיין צעריסן ביידל, באַהאַנגען פון ביידע זייטן מיט ציצית, קמיעלעך און אינעווייניק שמאַכטעס, פּעקלעך ספרים. אַ קאַטאָוועס כ׳לעבן, תחנות שרה בת־טובים! שרה בת־טובים אינגאַנצן איז ווערט אַ דרייער... גיי לעב, צעפּיר זיך מיט איר די הענט, מאַך חתונה אַ מיידל! איך

שילט אין האַרצן זי, דאָסביידל, די דאַרע שקאַפּע מיינע, הלוואי וואָלטן זיי אויף דער וועלט נישט געווען! גענוג, מען באַדאַרף פּרוּוון דאָס מזל, אויך עפּעס טאָן! אַרבעטן. השם־יתברך קאָן אפשר רחמנות האָבן, וואָס דען? בקיצור, עס פאַרדרייסט זיך מיר דאָס היטל, עס פאַרקאַטשען מיר זיך די אַרבל, מיינע פיס גייען צו, ווי פון זיך אַליין, צו אַ וואָגן און באַלד טאַקע קיי איך מיר אַ שטרויעלע, וואָס איז פונעם וואָגן פאַרקראָכן מיר גלייך אין מויל אַריין. מילא קיי איך מיר דאָס שטרויעלע און דער מוח מיינער אַרבעט. אַ קנייטשעלע, אַהער, אַהין און באַלד טאַקע אַ קלאַפּ מיטן פינגער אין שטערן: ס'איז דאָ! אַ שיין געשעפטל, — אַ שידוך צווישן די צוויי סוחרים, לייטישע מענטשן, וואָס שטייען מיט קלייטן אויפן יריד. פאַרשטייט איר מיך, ווער? איינער איז ר' אליקים, ר' אליקים שאַראַגראַדער! דער אַנדערער — ר' געצל גריידינגער. פאַרבייג איך מיר מיין עסק, אין דער ערד מיטן קאָפּ דאָס ביידל מיט דער שקאַפּע, מיט דעם דרוקער איינאיינעם! טו מיך אַ געשמאַקן נעם צום נייעם עסקל. למזל, עס רירט זיך... אַ האָפּענונג, עס וועט פאָרן. בקיצור, איך טרייב אָן, עס רוקט זיך. מיינער ווייסט נישט מער, ווי קאַלענדרעווען, לויפן פון רב געצלען צו רב אליקימען, פון רב אליקימען צו רב געצלען. איך לויף שוין, ברוך־השם, לייטן גלייך, שטאַרק באַשעפטיקט, נישט ערגער פון אַלע יידן. איך האָרעווע, אַקער מיט דער נאָז די ערד, עס מוז ווערן — און דאָ טאַקע, אויף דעם יריד. וואָס דען? איז דען דאָ נאָך אַ בעסער אָרט ווי אויפן יריד? בקיצור, אין כאַפּעניש, אין איילעניש, די מחותנים קוקן זיך אָן, איינער דעם אַנדערן געפעלט,ביידע באַקומען חשק, ווילן שטאַרק. נו, וואָס־זשע באַדאַרף מען נאָך? אַז ביידע מחותנים צאַפּלען, ברענען, האָבן חשק און זענען פאַרטיק!... איך ווער גרעבער ווי לענגער פאַר שמחה. דאָס פאַרדינסט איז ביי מיר גלייך ווי אין קעשענע. איך קלער שוין אפילו וויפל נדן מיין בתולה צו געבן. דרילך אויף איינשיטן האָב איך אויף דעם סמך געהאַנדלט נאָך פריער, שוין געהאַלטן אפילו אין קויפן ביי אַ טאַנדעטניק אַ געניצט סאַמעטן מענטעלע. העמדער, דאָס איז שוין די לעצטע דאגה, ווי גאָט וועט געבן... מילא, בקיצור — גאָרנישט. נאָר הערט אַ מעשה, וואָס קאָן זיך פאַר־לויפן! אַז ס'איז נישטאָ קיין מזל, זאָל מען בעסער נישט געבוירן ווערן. — אַז עס האַלט שוין ביי טעפּ ברעכן און מען דערמאָנט זיך גראָד אַרום חתן־כלה, לאָזט זיך גאָר אויס... וואָס מיינט איר? — אַ וויטיק, כ'לעבן, צו דער־ציילן — לאָזט זיך גאָר אויס בוידעם! ניין, בוידעם איז נאָך אַ הונט אַ גאָר־נישט. עס לאָזט זיך אויס קאַפּויער. הערט נאָר דאָס אומגליק, דעם שטראָף פון גאָט! ביידע מחותנים האָבן — וואָס מיינט איר, האָבן זיי? ביידע האָבן — בחורים!...

— ס'טייטש, ר' אַלטער! — שיס איך אויס מיט אַ געלעכטער. — איך בעט אייך איבער, ווי אַן אייגענע מוטער: ווי פֿאַלט איר אויס צו טאָן אַזאַ שטותעריי — רעדן אַ שידוך, איידער איר ווייסט, ווער פֿון די מחותנים האָט אַ בתולה און ווער אַ בחור ?!

— אוודאי, פּשיטאַ! — גיט זיך אַלטער אַ קרים שטאַרק מיט פֿאַרדראָס.

— איך האָב נאָך, כ'לעבן, אַזויפֿיל שכל ווי אַנדערע און באַדאַרף מיך ביי קיינעם נישט לערנען. כ'לעבן, איז ער דען אַ ייד און ווייסט דען נישט, ווי אַזוי עס ווערן שידוכים!!... דאַכט זיך, ר' מענדעלע, איר ווייסט זייער גוט דעם יידישן איינפֿיר, דעם גאַנצן שטייגער אין דעם משדך זיך זיין און חתונה האָבן ביי אונדז יידן. וואָס־זשע חידושט איר זיך אַזוי אויף דעם אומגליק מיינעם, וואָס האָט זייער גרינג געקענט מיט איטלעכן זיך מאַכן? — איך האָב זייער וואויל געוואוסט, אַז ביי ר' אליקימען איז מחויב זיין אַ בתולה און נאָך וואָס פֿאַר אַ בתולה! אַזאַ שטיק גאָלד זאָל איך האָבן! איך האָב זי מיט אַ יאָר פֿריער געזען אַליין מיט מיינע אויגן, אַזוי זאָל איך זען פֿיל גוטס. נישמער גאָרנישט, אַז קיין מזל איז נישטאָ, העלפֿט נישט קיין חכמות, באַדאַרף די שיינע בתולה קיין צייט נישט האָבן און אויף צעשפּרינגעניש חתונה האָבן. עפּעס אַן אויסכאַפּעניש אויף איר געקומען, ווי אין דער בהלה. איך זאָל דאָס אַנהייבן כאַטשע עפּעס צו וויסן. וויסן זאָל איך אַזוי פֿון מיין דלות! — היינט פֿרעג איך אייך, אדרבא, געדענקט־זשע, אַז איך קום דאָ וועגן דעם שידוך און זאָג גאַנץ יידישלעך, ווי געוויינטלעך: ר' אליקים, איך וויל אייך משדך זיין מיט ר' געצלען, וועמען האָב איך פֿון מיין זייט געקענט מיינען? מסתמא ר' אליקומס בתולה. זי, עס פֿאַרשטייט זיך, מיט ר' געצלס בחורל. אַרויסרעדן עס בפירוש איז נאָר אַ געלעכטער, אַן איבעריקע זאַך, וואָרים די קשיא איז דאָך: פּשיטא! וואָס לאָזט דו מיך הערן? עס פֿאַרשטייט זיך, אַז נעמען נעמען זיך נישט צוויי זכרים, ווי דען־זשע? אַ זכר מיט אַ נקבה, ווי דער שטייגער איז. דאַכט זיך פֿון מיין זייט האָב איך געהאַנדלט ווי עס געהער צו זיין. קיינער, ביי מיין יידישקייט! וואָלט בעסער נישט געהאַנדלט. בקיצור, איך האָב גערעדט רייך, שאַרף, דעם רעכטן עיקר: מכוח נדן, מכוח קעסט. דערביי מוזט איר נישט פֿאַרגעסן, אַז אויף אַ יריד, און דערצו נאָך מיט סוחרים, קאָן מען גאָר נישט רעדן איבעריקע רייד, ביי־זאַכן, נאָר געציילטע ווערטער, דעם עיקר, דאָס געשעפֿט אַליין: נישטאָ קיין צייט. מילא, האָט איר אייך אַן ענטפֿער פֿון מיין זייט. היינט לאָמיר גיין צו ר' אליקימען. ר' אליקים ווידער פֿון זיין זייט, הערנדיק ווי איך רעד אים אַ שידוך מיט אַ ר' געצלען, האָט זיכער דערונטער געמיינט זיין בחור, אַנדערש קאָן עס דאָך גאָר נישט זיין. אים אַליין רעדט מען מיט ר' געצלען? ווי שיקט זיך עס? און איינפֿאַלן אַ בתולה האָט אים אויך

נישט געקענט, אַז ער ווייסט ביי זיך זייער גוט, ער האָט חתונה צו מאַכן אַ בחור, נישט קיין בתולה. מילא, קומט אויס, ביידע זענען גערעכט. נישמער גאָר־נישט. היינט פאַרשטייט איר שוין?

— בע... — מאַך איך קוים איינהאַלטנדיק זיך פאַר געלעכטער און אַנטוענדיק זיך אַ כוח אַנצונעמען אַן ערנסט פּנים.

— נו, געלויבט איז גאָט, אַבי איר פאַרשטייט! — זאָגט אַלטער, אַ טייט געבענדיק אויף מיר מיטן גראָבן פינגער און מאַכנדיק דערביי צעצויגן „אָ"! גלייך ווי איך האָב מיט מיין „בע" געטראָפן פונקט אין קאָרב.

און דעם אמת מוז איך זאָגן, איז מיר אַלטערס דערקלערונג אריין טאַקע דערנאָך אין קאָפּ. טאַ, פאַרוואָס נישט? אויף דעם יידישן גאַנג, ווי עס ווערן געשלאָסן שידוכים ביי אונדז, פאַרוואָס זאָל זיך טאַקע אַזוינס נישט מאַכן? — עס כאַפּט זיך מיר פונעם מויל אַרויס נאָכאַמאָל „בע", אַ קוק געבענדיק אויף אַלטערן עפּעס גאָר פריינטלעך.

— אַ, יאָ! — מאַכט אַלטער, ווייטער אַ טייט געבנדיק מיטן פינגער. — אַ, יאָ, איר פאַרשטייט! נישמער גאָרנישט. איר זענט נאָך נישט פאַרטיק. עס האָט נאָך געצאַנקט אין מיר עפּעס אַ האָפענונג. נעם איך מיך צו אַן עסקל, לאָז איך עס אַזוי גיך נישט אָפּ.

— ר' אַלטער, גאָט איז מיט אייך! וואָס רעדט איר? — שפּרינג איך אַזש אונטער פאַר גרויס וואונדער און מיין זיכער, אַלטער איז אין תמוז פאַר גרויס היץ משוגע געוואָרן. — וואָס פאַר אַ האָפענונג, ר. אַלטער, האָט געקענט איבערבלייבן נאָכדעם, אַז עס האָט זיך אַרויסבאַוויזן צוויי חתנים??!

— לאָזט זיך דינען! — נעמט מיך איין אַלטער. — לאָזט זיך דינען, ר' מענדעלע! ס'איז רעכט. עס האָט זיך נאָך געשלאָגן ביי מיר אַן אָדער. גאָט גיט די רפואה פאַר דער מכה. פאַרשטייט איר מיך, עס האָט געטאַנצט אין קאָן טעלעצע. נאָך גאָר אויפן אָנהייב איז מיר איינגעפאַלן טעלעצע. דאָרט זענען שוין דאָ מיידלעך זיכערע, איר מעגט מיר גלויבן. עס האָט מיר תחילת זיך געדרייט אין קאָפּ מיטאַמאָל: אליקים, געצל, טעלעצע. פון זיי האָט מען באַדאַרפט אויסקלייבן אַ פּאָר. האָב איך באַדאַרפט גראָד בלייבן ביי ר' אליקימען, און טעלעצע דערווייל אָוועקשטעלן אין דער זייט. מילא, אַז דאָס אומגליק האָט מיך דאָ אַזוי געטראָפן, וואָס־זשע טוט מען? באַדאַרף מען אַרויספירן אויפן פּלאַץ טעלעצע, געהויכט, געקרויבט, שוין מיט דער גאַנצער מורנו: ר' בערישל! בקיצור, איך פאַררייב דעם פעלער ביי די פריערדיקע ביידע צדדים. שולדיק־שמולדיק זיי אַביסל, איך אַביסל, און אַביסל אויך דאָס מזל אונדזערס. מסתמא איז נישט געווען מן השמים, נישט באַשערט, פאַר־שטייט איר מיך?... עס הייבט זיך אָן דער גרויסער מזמור: ר' בערישל איז

אַן עין־הרע אַ גביר, אַ דימענט, אַ בעל־צדקה, אַ גבאי אין פיל חברות. ס'טייטש, ר' בערישל! דעם טיטל „חכם" רעכן איך נישט, ווייל עס פּאַר־שטייט זיך אַליין, עס ליגט שוין אין דעם נאָמען גביר... מילא, גאָרנישט. דער פונק האָפענונג האָט אין מיר זיך אַלץ ווייטער מער צעברענט. גם זו לטובה, טראַכט איך, וואָס זענען ווי בוימל אויפן וואַסער אַרויפגעשוואומען צוויי בחורים, אַצינד איז דאָ פּאָר זיי ביידע טאָקע צוויי בתולות, גלייך ווי אָנגעמאָסטן. ר' בערישל וועט מיר צורעכט מאַכן אַלצדינג און עס וועט אם־ירצה־השם זיין גוט. אַהער — אַהין, בקיצור, איך אַרבעט אויף אַלע כלים. איך האָב ווייטער דאָס לויפעניש. דאַכט זיך, אין פלוג, גאָר נישקשהדיק, עס האַלט אויף אַ שטיקל שטייגער. נישמער גאָרנישט. באַדאַרף זיך איינמיטן דרינען אויסלאָזן דער יאַריד. אַן איבערקערעניש, אַלע צעפּאָרן זיך, צעלויפן זיך, אויס געשעפטן, און פאַרפאַלן מיין מי, אַזוי פיל מי!

— היינט פאַרשטייט איר? — ווענדט זיך אַלטער צו מיר מיט אַ ניגון פון געבעט, אויסשטרעקנדיק ביידע הענט, ווי ער קלאָגט זיך, גיסט אויס זיין שווער, ביטער האַרץ און פאַרלאַנגט פון מיר עפּעס אַ הילף. — פאַרשטייט איר שוין? אַז ס'איז נישטאָ קיין מזל, דאָס פּיצעלע מזל, העלפן נישט אַלע חכמות. אוי, אַ צאָרן פון גאָט איז שוין פון אַ צייט אויף מיר אויסגעגאָסן געוואָרן, אַ שטראָף פאַר מיינע זינד. — „אויף מזומן געלט!" זאָגט איר? אַן איבעריקן גראָשן האָב איך דען אין קעשענע, אַז אַך און ווי און ווינד איז מיר!

— אַי, ווי אין באָד! — צעהיץ איך מיך אויף אַ קול און טו מיך אַ גע־שמאַקן רוק.

אַלטער שטעלט אויף מיר אויס אַ פּאָר אויגן, שאָקלט מיט דעם קאָפּ, שטאַרק אויפגעבראַכט, מאַכנדיק דערביי ווי אין דער וועלט אַריין:

— אַ גנב אַביסל פון אַ יידן! אַ מענטש וועדט, שונא ציון, צעזעצט, די גאַל שפּרינגט אים פאַר צרות, רעדט, און ער — גאָרנישט! האָט איינזינען זיין נפשל. אַ קאַטאָוועס, ס'איז הייס ווי אין באָד! וועט צעשמאַלצן ווערן... איך פאַרשטיי, נישקשה, יידישע אַנשטעלן, דאָס וויל אַ ייד אַ כאַפּ טאָן זיך צוריק, אַרויסזעענדיק, אַז ביי יענעם איז קיין מזומנים נישטאָ, קיין געשעפטן מיט אים וועט ער נישט מאַכן.

— כ'לעבן... — רוף איך מיך אָן, אַ צי געבנדיק אַלטערן פאַר דער באָרד, כמנהג ייד. — וואָס פאַלט אייך איין, ר. אַלטער, אַזעלכעס צו טראַכטן? איך מיין גאָר עפּעס אַנדערש. אייער סוף מעשה אַצינד אויף דעם יריד האָט מיך דערמאָנט אין אַ זייער שיינער מעשה אַמאָל אין באָד, וואָס ליגט מיר עד היום אין טעם און איך קאָן עס נישט פאַרגעסן. אויך די אייגענע מעשה, עס זאָל דאָס פעלן אַ האָר. נאָר דאָרט איז עס געווען בקיצור און זיך אויסגעלאָזט מיטן

קנאַק. מען מעג עס הערן. אַ, איר שוויצט, ר׳ אַלטער! רוקט זיך, זיין מוחל, אַ קאַפּעלע אַהין, ווײַל איך מיר ליגן אַט אַזוי מיט דעם רוקן צו דער זון און דערציילן.

אַלטער ווישט אָפּ מיטן עק אַרבל פונעם העמד דעם שווייס פון זיין פּנים, נעמט אַרויס פון דער בוזעם־קעשענע זיין פאַרצעלייען פּיפּקעלע מיט עפּעס אַ יפה־פה אויסגעמאָלט דערויף; מאַכט אויס מיט אַ דרעטל, וואָס הענגט אויף אַ קייטעלע ביים טאַמבאַקאָווען דעקל פון דעם לולקעלע, דאָס קורצע ציבעקל, פון וועלכן דאָס דינע אויסגעבויגענע מונדשטיקל, ווי אויך דער אונטערשטער טייל, זענען גרוי־שוואַרצלעכע ביינדעלעך און דאָס מיטל־שטיקל אַ ווייכס, אויסגעהעפּט אַרום מיט זאַמד־פּאַטשערקעס; פאַררויכערט דערנאָך דאָס פּיפּ־קעלע, טוט דערביי אַ קליין קוקעלע אויף דער יפה־פה און ציט זיך אויס, ווי גרויס ער איז, אונטער דעם בוים. איך הוסט מיך אויס, טו מיך אַ רוק און הייב אָן מיין מעשה אַזוי:

ה

אין דער גלופּסקער געמויערטער באָד האָלט זיך אויף זינט אַ לאַנגער צייט אַ בחור — פישקע דער קרומער. ווער פישקע איז, פון וואַנען ער איז — דאָס איז נישט מיר, נישט קיינעם איינגעפאַלן צו וויסן. גאַרנישט! עס דרייט זיך אַרום אַ באַשעפעניש, אַ פישקע, ווי אַלע אַנדערע פאַרוואַגלטע נפשות, זיין גלייכן, וואָס גיבן זיך אַ וויז ביי אונדז, יידישע קינדער, עפּעס פון דער העלער הויט, ווי די שוועמלעך, פּאַרטיק מיטאַמאָל, מיט די אַלע חנדלעך, מען זאָל עס געוועזן אָנהייבן זען, ווי זיי האָבן ביסלעכווייז געשפּראָצט, כאָטש האָבן פון זיי פריער עפּעס אַ סימן!... עס זיצן זיך ערגעץ אין לעכער קבצנים, קינדלען זיך שטילערהייט — ווער׳מעס עסק איז עס? — פּרוכפּערן זיך און מערן. ס׳אין אָן עין־הרע אַ גרויס געוועטעניש. דאָס קליינוואַרג גיט זיך אַ הייב אויף די פיסלעך און פּלוצים שפּרינגען אַרויס אין דער וועלט פּריש־צאַפּלדיקע קליינע יידעלעך: פישקעלעך, חייקעלעך, חיימלעך, יאָסעלעך, נאַ־קעטע באָרוועסע, מיט לייבסערדאַקלעך, פּלאָנטען זיך אומעטום פאַר די פיס, אויף די גאַסן, אין די הייזער און די קלייזלעך. — קיין שטאַרק גרויסן פאַרשווין קאָן מען פישקען נישט אָנרופן. ער האָט אַ גרויסן פלאַטשיקן קאָפּ, אַ ברייט גרויס מויל מיט געלע קרומע ציין, רעדט שטשיפּילאַווע, קאָן נישט קיין „ריש״ שאַרף אַרויסזאָגן און הינקט שטאַרק אויף אַ פוס. פישקע איז שוין געוועזן אין די יאָרן, פון זיינעט־וועגן האָט ער שוין געקענט לאַנג חתונה האָבן און מזכה

זיין גלופסק מיט עטלעכע קינדערלעך; נאָר אויף זיין פינצטער מזל, האָט מען אין אים זיך פאַרגעסן, און ער איז, ווי אַ פוילער מין אין אונדזער ספרים־האַנדל, געוואָרן אַ לעגער־סחורה. מען האָט אין אים פאַרגעסן אפילו בשעת דעם רעקרוטן־נעמען פאַר כאַלערע: חתנים, דאָס הייסט, בשעת גלופּסקער קהל האָט געכאַפּט אין דער בהלה וויסטע קאַלעקעס, דראַבעס, שלעפּערס, און זיי חתונה געמאַכט אויף דעם הייליקן אָרט צווישן די קברים, מיט אַבי־אַט מיידלעך, בכדי דורך דעם זאָל די שלאַפקייט אויפהערן. אַנשטאָט אים האָט קהל דאָס ערשטע מאָל מכבד געווען מיט חתונה־האָבן דעם באַרימטן קאַלעקע יאַנטלען, וואָס רוקט זיך אויף זיין געזעס מיט צוויי קליינע הילצערנע בענקעלעך אין די הענט. מען האָט אים געפּאָרט מיט דער אָרעמער יידענע, די מפורסמת, וואָס האָט גרויסע ציין ווי לאָפּעטעס אָן אָן אונטערשטער ליפּ. די כאַלערע האָט זיך פאַר זיי שטאַרק דערשראָקן, און נאָכדעם אַז זי האָט פאַר שרעק מזיק געווען אין גלופּסק אַ סך מענטשן, האָט זי געכאַפּט די פיס אויף די פּלייצעס און איז אַנטלאָפן... דאָס צווייטע מאָל האָט מען אויסגעקליבן נחומצע דעם שטאָט־מעגעגע, דעם געוויסן לעקיש. לעקיש האָט אויף דעם בית־עולם, פאַר אַ גאַנצער עדה שיינע יידן, צוגעדעקט דעם קאָפּ פון יענער מויד, וואָס איר קאָפּ איז פון קינדווייז־אָן באַדעקט, איך בעט אייך מחילה, מיט אַ קרוין, און אויף וועלכער עס גייט אין דער שטאָט אַרום אַ קלאַנג, אַז זי איז אַן אַנדרוגינוס. דער עולם, זאָגט מען, האָט אויף זייער חתונה זיך גאַנץ שטאַרק משמח געווען, מען האָט זיך וואויל געטאָן און עפּעס גאָר אַ ים בראָנפן צווישן די מצבות אויסגעטרונקען. אָט, האָט מען געזאָגט, נישקשה! לאָזן זיך פּרוכּעפערן, לאָזן יידישע קינדער, דער כאַלערע אויף צעשפּרינגעניש, זיך מערן, לאָזן אָרעמע קאַלעקעס נעבעך אויך הנאה האָבן... נישט דאָס בין איך אויסן. הכלל, פישקען האָט קהל פאַרגעסן. אויף גלופּסק איז געקומען וויטער אַ כאַלערע און פישקען האָט עס פאָרט נישט געהאָלפן. ער איז געבליבן אַ בחור ווי פריער. אפילו די מומע אָן אַ נאָז, וואָס איר שטייגער איז צו העצקען זיך אינמיטן דער גאַס, בשעת איר כליזמרל סקריפּעט אויף עפּעס אַ מין פידעלע, צוזינגענדיק דערצו אויפן ביי־קולכל, נעמט צונויף אויף אַ טעלערל נדבות, בכדי צוויי מתים זאָלן גיין טאַנצן, קאַלעקעס, קבצנים, אָרעמע מיידלעך זאָלן חלילה נישט פאַרזיצן, — אַפילו די גוטע, באַרמהאַר־ציקע מומעניו האָט אין פישקען זיך גאָר פאַרגעסן און אים געלאָזט אומגיין אָן אַ ווייב. ס'איז אוודאי נעבעך אַ גרויס רחמנות, אַ צער־בעל־החיים, נאָר מסתמא איז זיין מזל שוין געווען אַזוינס. — פישקעס גאַנג איז געווען געוויינטלעך באַרוועס, אָן אַ קאַפּאָטע, נאָר אין אַ גראָב געלאַטעט העמד מיט אַ לאַנגן פאַרשמאַלצעוועטן ארבע־כנפות און תחתונים פון גראָבע לייוונט

מיט אַ סך פֿאַלדן. זיין אַרבעט איז געווען צו גיין רופֿן אויף דער גאַס: „באַלעבאַטים אין באָד אַריין!“ פֿרייטיק, און „ווייבעלעך אין באָד אַריין!“ מיטוואָך. — זומער, ווען עס פֿלעגט זיך אָנהייבן ווייזן גאַרטנוואָרג, האָט אין דער יידישער גאַס זיך געלאָזט הערן זיין קול ווי פֿון אַ שלייען: „יידעלעך, אַהער! יונגער קנאַבל, יידעלעך!“ אין באָד פֿלעגט ער היטן דאָס אָנטאָן, אונטערטראָגן אַ שעפֿעלע וואַסער און אַריינלאָזן אַ קויטיק העמד אין דעם אַרבל אַריין מיט אַ קנופּ. אינעווייניק, ווי אַ מייסטער, דערלאַנגט אַ קויל פֿייער, וואָרפֿנדיק עס פֿון איין האַנט אין דער אַנדערער, צו פֿאַררויכערן אַ ציגאַר טיטון, און כאַפּן דערפֿאַר מיטאַמאָל אַ האַרטן צווייער, אָדער אַ דרייער. פּישקע האָט זיך שוין געגרעכנט דערמיט פֿאַר אַ שטיקל כּלי־קודש און געהאַט דאָס רעכט אויף געוויסע זאַכן, ווי אַשטייגער, אַרומגיין איינאיינעם מיט דעם פּעקל שמייסער, באַדלייט, איבער די הייזער, נאָך פּורים־געלט, חנוכּה־געלט, קומען מיט דער קאָמפּאַניע אויף אַ לעקעך־און־בראָנפֿן, אויף אַ קריאת־שמע לייענען, אויף אַ ברית ביי באַלעבאַטים אין באָד און כאַפּן אַ כּוסה מיט אַ שטיקל האָניק־לעקעך און אַרומגיין פּסח מיט אַ טאָרבע צונויפֿנעמען ביי די באַלעבאַטים שטיקלעך מצה. — איך האָב פּישקען זייער גוט געקענט. פֿלעג ליב האָבן אַריינצולאָזן זיך מיט אים אין אַ שמועס און אָנקוועלן אַמאָל פֿון זיינע ווערטער. ער איז גאָר נישט געווען אַזאַ מיאוסער שוטה, ווי ער האָט אויסגעזען. וואָרום ווען איך בין נאָר אין גלופּסק, איז ביי מיר די ערשטע זאַך פֿון אַלע מלאכות זיך אַראָפּצוכאַפּן אין דער געמויערטער באָד, אויסצופּרודען די זאַכן, די זאָקן און צו פֿאַרען די ביינער אויף דער אויבערשטער באַנק. זאָגט אייך וואָס איר ווילט, דאָס איז דער בעסטער תענוג ביי מיר. וואָס קאָן, דאַכט זיך, בעסער זיין פֿון שוויצן? איך זאָג אייך בפירוש נאָכאַמאָל, אַצינד־אַ אפילו וואָלט איך אויך שטאַרק הנאה געהאַט פֿונעם ביסל שוויס, ווען די זון זאָל מיר נישט זיין אָקעגן פּנים. —

— רוקט זיך נאָר, ר׳ אַלטער! רוקט זיך, זייט מוחל, וויטער אַביסל! — אַ, איר האָט איצט אָן עין־הרע גאָר דעם גוטן שוויס! טוט זיך נאָר, זייט מוחל, אַ רוק אָט אַזוי, אַזוי.

— נו, אָן עק. אַ סוף זאָל עס האָבן! — מאַכט אַלטער אָנגעברוגזט. — איך ליג שוין, דאַכט זיך, גוט. ציט נישט, איך בעט אייך, ביי דער נשמה און מאַכט עס בקיצור.

— האָט צייט, ר׳ אַלטער! דער טאָג איז נאָך גרויס, — רופֿ איך מיך אָן און הייב אָן ווייטער צו דערציילן:

— אַז איך בין געווען מיט עטלעכע יאָר צוריק אין גלופּסק און פֿונדער־ווייטנס אויף דער גאַס דערזען פּישקען, בין איך פּשוט אויס דער הויט גע־

שפּרונגען פֿאַר גרויס וואונדער. פּישקע מיינער, זע איך, גייט מיט די קרומע פּיס, אָנגעטאָן ווי אַ שטשאָגעל אין אַ שפּיגל־נייע טשערקאַסענע קאַפּאָטע מיט נייע שיך און זאָקן. אויפֿן קאָפּ אַ גרויס פּליסן היטל און אויפֿן האַרץ בלישטשעט אים ערשט, ניי פֿון דער נאָדל, אַ לייבצודאַק פֿון האַרט אָנגעקראָכמאַלטן ציץ מיט גרויסע רויטע קווייטן! וואָס קאָן עס באַטייטן? טראַכט איך ביי מיר. זאָל זיין, אפשר, קהל האָט אים אויסגעקליבן פֿאַרט פֿאַר אַ כאָלערע־חתן? נאָר אויף גלופּסק אָבער איז אין יענעם יאָר קיין כאָלערע נישט געקומען. נישט דעריבער, ווייל מען האָט אפשר אויסגערייניקט דעם טייך, צוגענומען די בערגלעך עפּושדיקע בלאָטע און די געפּגרטע קעץ פֿון די גאַסן, אָדער באַלעבאַטים האָבן געמאַכט אַ האַסלע, אויף צו־להכעיס דעם גאַנצן אַלטן מנהג, ווייטער נישט אויסצושיטן דעם מיסט, אויסצוגיסן די פּאָמויניצעס אונטער דער נאָז, פֿאַר די הייזער? חלילה! ווי קאָן מען אויף אַזאַ יידישער קהילה אַזוינס גאָר אויסטראַכטן! נאָר וואָס דען? ס'איז גלאַט געווען נאָר ריינע נסים... יידן האָבן אפֿילו דענסטמאָל זיך געקלאָגט אויף די בייכער, צוביסלעכווייז אויך אונטערגעשטאָרבן. נאָר דאָס איז געווען גלאַט אַזוי, אַן איבערגאַנג. מען האָט עס צוגעשריבן די גרינע אוגערקעס. דער אָרעמער עולם האָט מיט אַ הייסן הונגער זיך צוגעכאַפּט צום יונגן גאָרטנוואַרג און... ס'איז, געלויבט גאָט, מיט חסד... נישט דאָס בין איך אויסן. דערווייל, ווי איך טראַכט דאָ און וואונדער מיך אַזוי, איז פּישקע פֿאַרשוואונדן געוואָרן. גראָד בין איך, נישט היינט געדאַכט, דענסטמאָל געפֿאַלן אויף די קריזשעס, געליטן שטעכעניש. שוין טאַקע אַ לאַנגע צייט נישט געלאָזט צו דער אָדער, נישט געשטעלט קיין באַנקעס, אַחוץ נאָר אָקעגן צען פּיאַווקעלעך אין דער גאַנצער צייט פֿון עטלעכע חדשים!... נו, האָב איך מיר פֿירגענומען, מאָרגן, בלי נדר, גיי איך בייצייטנס אין באָד, וועל דאָרט צוברענגען גוטע עטלעכע שעה און שוין אָנשמעקן דאָרט אַלצדינג... נישט דווקא וועגן פּישקען אַליין, ווי אויך טאַקע וועגן אַנדערע וויכטיקע זאַכן: מכוח פּאָליטיקע, פּאָטשטן און אַלצדינג, וואָס קאָכט זיך, פֿאַרלויפֿט זיך אויף דער וועלט און אין דער שטאָט. דאָס איינציקע שטיקל אָרט פֿאַר יידן אויף צו שמעקן, אַרויסצוגעבן וואָס עס בורטשעט אינעווייניק אין זיך און כאַפּן צוריק עפּעס אַ לעק פֿון אַנדערע. דאָרט, אין דער באָד, ווערט מען געוואָר פֿון זייער פֿיל סודות, דאָרט ווערן אָפּגעמאַכט זייער פֿיל געשעפֿטן און עס רודעוועט זיך מער נאָך ווי אויף אַ יריד. מען באַדאַרף אַהין קומען אין אַ פֿרייטיק, זעט מען שיינס: אין איין ווינקל זיצן רופֿאים מיט דעם קלאָפּערגעצייג, אַרום זיי יידן אַ סך. איין רופֿא גאָלט קעפּ, דער אַנדערער רופֿא מיט אַ בריטווע צעקאָרדאַשעט פּלייצעס, שטעלט באַנקעס דעם, כאַפּט אַראָפּ געשטעלטע באַנקעס ביי יענעם, און יידיש בלוט גיסט זיך טייכנווייז

אויף דעם פּאָל, אונטער מענטשן, פאַרמישט אינאײנעם מיט בלעטלעך פון בעזימער און אָפּגעגאָלטע האָר. דעם רופאס ברענענדיק ליכטל שמעלצט זיך מיט אַ צעפּלאַטשעטעם קנויט, שפּריצט, בריזגעט מיט אַ בײזער, מיט אַ פלאַם־פײער פון אַ מיתה־משונה־קאַליר... — אויף די װענט, אויף דער סטעליע לעבן אויװן הענגען, װי אין דעם גרעסטן מאַגאַזין, אַלערלײ קלײדער: העמדער, זאָקן, כל־אַ מיני לײבצודאַקן, אַלע סאָרטן תחתונים, קאַפּטנס, קאַפּאָטעס, אויך קײלעכדיקע פּעלפּענע היטלען. — פון דער אויבערשטער באַנק לאָזן זיך הערן שרעקלעכע קולות. אַ טײל יידן ליגן דאָרט אָן כוחות, זיפּצן און קרעכצן, אַ טײל זענען געװאָפּנט מיט בעזימלעך און שרײען. געװאַלד, ייִדישע קינדער! געװאַלד, האָט רחמנות! געװאַלד! געװאַלד, פּאַרע!... אין באָד װערט קאַלט, אַלע שרײען, און אײנער שטרעקט נישט אויס אַ האַנט אויפצוגיסן אויפן שטײן, ביז צום סוף געפינט זיך עפּעס אַ װײסער־חברהניק און מאַכט אָן אַזאַ היץ װי אין גיהנום, אויף דערשטיקט צו װערן. צװײ אויסגעװײקטע יידן שלאָגן זיך דאָרט פּאַר אַ ראַשקעלע, אויסרײסנדיק אײנער פונעם אַנדערנס הענט מיט זידלערײ אַ שרעק. אַ דאַרער מלמד, װאָס בלאָנקעט זיך דאָ אַרום אָן געצײג, לײגט זיך אַרײן אין שלום, מאַכט אַ פּשרה — און אַלע דרײ טונקען זײערע פאַרשמאָלצװועטע פּאַטשײלכנס און װאַשן זיך פון אײן ראַשקעלע. אויבנאָן אין אַ קופּקעלע זיצן מיוחסים, נגידים, לײטישע מענטשן און שמועסן עסק, פון תוך־זאַכן: מכות דער טאַקסע, מכות היינטיקע עזות־פּנימער, מכות דעם נאַבאַר, מכות די װײבאַרעס אויף גלאַסנעס, אויף אַ רב, מכות אַכצן און דרײצן און מכות דעם נײעם פּאַליצמײסטער. צו זײ שאַרט זיך צו װי אַ קעצעלע עפּעס אַ שײנער ייד און מאַכט אַ שמועס מכות דער תלמוד־תורה, מכות די נײע גזרות, מכות חטאים אין שטאָט און רוימט דערבײ איטלעכן אײן סודות אין אויער... פלוצים קומט־צו אײנער אַ װאָוילער יונג, װאָס שאַרפט די צײן אויף גלאַסנע און פאַרבעט מיט אַ חניפה־שמײכעלע אויף דער אויבערשטער באַנק דעם גרעסטן יחסן און בעל־דעה, װעלכן ער װיל אַביסל אויספּאַרען טשאַקענדיק מיט זײן כבוד אַלײן. דער שײנער ייד, װאָס האָט אויך אַ קוק אויף עפּעס אַ התמנות און װיל אָפּלעקן אַ בײן, פּאַלט דאַסגלײכן אויף דער אײגענער המצאה, טוט זיך אַ בײג מיט אַ חניפהלע און פאַרבעט אויך אַ יחסן צום טאַנץ. אַלע קריכן אַרויף אויבן אויף דער באַנק, די בעזימלעך הײבן זיך און די געשעפטן זענען אָפּגעמאַכט... בזכות די מיוחסים װערט אין באָד געשמאַק הײס, קלײן און גרויס, יונג און אַלט האָבן זיך גענומען צו די כלים. דער עולם קרעכצט, אויקעט, פּאַסמאַקעװעט זיך אויף אַלערלײ קולות, און דענסטמאָל קריכט מײנער אַרויף העט־העט הויך אין אַ װינקעלע, ביחידות, פאַר זיך אַלײן און טוט זיך אַ נעם פאַרען די בײנער אויף װאָס די װעלט שטײט.

— אוי, ר׳ אַלטער, אַ רוק! כאַטש אַ קליין רוקעלע, אַהין, אַהין אַביסל, קיין צפון־זייט!...

אַלטער קוקט מיך אָן, עפּעס ווי אַן אַנשיקעניש, מאַכנדיק מיט די אַקס־לען: נאַ, נאַ!

— האָט צייט אַביסל, — נעם איך אים איין, — וואָס איז דאָס כאַפּעניש? באַלד, באַלד! לאָמיך נאָר אַ קאַפּעלע זיך אָפּרוען.

ו

אַלטער האָט זיך עפּעס צו־שטאַרק געפּאַרעט מיט דעם מונדשטיקל, וואָס איז געווען מיאוס פאַרלייגט. דערנאָך האָט ער עס אָפּגעדרייט פון ציבעקל, שילטנדיק עס מיט פּאַרדראָס, איינגעזעצט אָנשטאָט אים אַ געגנדזן־פּענדל, פאַררויכערט אויף דאָס ניי זיין פּיפּקעלע — פּוף־פּוף־פּוף — און אַרויסגעלאָזט ווי פון אַ קוימען אַ גאַנצן וואָלקן רויך. איך האָב אַביסל אויסגעגלייכט די אַלטע ביינער און ווייטער אָנגעהויבן צו דערציילן.

אויף מאָרגן בין איך געקומען אין באָד באַצייטנס, אַ סך פריער, איידער דער עולם איז זיך ביסלעכווייז צונויפגעקומען. בערל דער שמייסער איז גע־זעסן אין הויז אויף אַ באַנק צווישן ראַשקעלעך, אויפגעשטעלט ווי אַ טורעם איינע אין די אַנדערע, און געבונדן בעזימלעך, איבערקוקנדיק די בלעטלעך מיט אַזאַ ערנסט פּנים, ווי אַ יידענע קלייבט אַרבעס. נישט ווייט פון אים שטייט לעבן אויוון איציק דער היטער, אַ ייד מיט אַ גרויסער באָרד, וואָס איז אין דעם ברויט אַ יאָר דרייסיק, טוט נישט מער ווי קוקן מיט צונויפגעלייגטע הענט אויף די פּעקלעך זאַכן, צוואווינטשעווען איטלעכן ביים אַרויסגיין פון מרחץ „צו רפואה!" און ציט דערפון דאָס שטיקל פּרנסה. ער געגעצט אויף אַ קול, אויסציענדיק דערביי די הענט אין דער הויך, מאַכט אַ חשבון, וויפל דאָס ווייב בעט אויף שבת, שמועסט־איבער מיט בערלען פון די היינטיקע שיינע פּאַרדינסטן, שפּעט־אויס איטלעכן פון די באַלעבאַטים באַזונדער, מאַכט אַלע אויסצודרייען, דער איז אַזוינער, יענער — אַזוינער, נישטאָ די מענטשן וואָס אַמאָל, גאָר נישט דאָס מרחץ ווי פריער. ווייניקער פון אַ זעקסער האָט דער קאַרגסטער אפילו נישט געוואוסט, און היינט... — טוט ער אַ שפּיי און לאָזט־אויס: — היינט מעגן זיי אַלע די כפּרה ווערן! —

בערל און איציק האָבן מיר געמאַכט אַ גרויסן „ברוך־הבא", שוין טאַקע אַ היפּשע צייט, אַז מיר האָבן זיך נישט געזען, און איך בין ביי זיי געווען זייער אַן אָנגעלייגטער גאַסט. מיר האָבן זיך צעשמועסט וועגן פיל זאַכן און כ׳בין

אין דער מיט שמועס אַרויפגעקומען אויף פישקען. וואו, פרעג איך, איז אונדזער פישקע?

— פישקע! — מאַכט בערל, אַ טרעסע געבנדיק דאָס בעזימל. — הע־הע! פישקע איז אַ מענטש, אַ באַלעבעסל, איבערגליקלעך!

— פישקע! — זאָגט איציק, צושאָקלענדיק מיטן קאָפּ. — פישקע איז היינט אַ פריץ! אויסער זיין שאָדן, געזאָגט געוואָרן אויף אַ סך!... נו, פישקע! ער האָט זיך נאָך קיינמאָל אַזוי גוט נישט געוואונטשן.

אָט וואָס בערל דער שמייסער האָט מיר לסוף דערציילט:

— אַ דאָנערשטיק פאַרנאַכט איינמאָל, איינהייצנדיק אין אַלע אויוונס און זיך שטאַרק אָנגעמאָרדעוועט פון דער אַרבעט, לייג איך מיך מיט חברה אין באָד אויף די בענק, אַביסל דעם אָטעם צו כאַפּן. חוץ אונדז זענען דאָרט געלעגן אויסגעצויגן נאָך עטלעכע יידן בטלנים, וואָס האַלטן זיך דאָ אויף. ווי מיר ליגן זיך דאָ אַזוי רואיק, רויכערן און שמועסן זיך אַזוי גאַנץ פריילעך, מיטאָמאָל הערן מיר, ווי מען פאָרט עפּעס צו, גלייך צו דער באָד. נו צוגעפאָרן — צוגעפאָרן, וואָס מאַכט עס אויס? איידער מיר קוקן זיך אַרום, קומען אַריין דריי אייזערנע, געזונטע פאַרשוינען, אַלע אין איין קול: „גוט באָוונט, יידן! וואו איז פישקע? גיט אַהער פישקען!...” דאָ האָב איך מיך שוין טאַקע אַביסל ווי דערשראָקן: וואָס הייסט עס פאַר אַ לשון, עפּעס נאָר אין איין אָטעם: „גיט אַהער פישקען”? באַלד אָבער האָב איך זיך צוריק מישב געווען, וואָס איז דאָ אַזוי דער שרעק? קיין גנב חלילה איז פישקע נישט, עפּעס געשעפטן גרויסע מאַכט פישקע אויך נישט, און ווען אפילו די פאַרשוינען זענען כאַפּערס, וואָס־זשע הערט זיי פישקע? אַקוראַט ווי דאָס מילכעדיקע קליגגל. מיט זיינע מעלות איז פישקע, ברוך־השם, באַוואָרנט פאַר אַ רעקרוט.

— פישקען באַדאַרפט איר? — רוף איך מיך אָן באַהאַרצט. — ער איז אַצינד נישטאָ. נאָר זאָגט מיר, פעטערס, צו וואָס טויג אייך פישקע? איך וויל עס וויסן.

די יידן קוקן זיך איבער אַ ווײַלע צווישן זיך, דערנאָך טרעט איינער פון זיי אַרויס און מאַכט צו מיר: מהיכא־תיתי, מיר וועלן אייך זאָגן. פאַרוואָס נישט? מען האָט חלילה דערמיט זיך נישט צו שעמען: דאָס איז אַ יידישע זאַך. די מעשה דערפון איז אַזוי:

די בלינדע יתומה קענט איר דאָך, די בלינדע יתומה, וואָס זיצט שוין פון גאַנץ לאַנג לעבן דער טויטער שול, ביים אַלטן בית־עולם, און בעט נדבות מיט דעם באַקאַנטן לידל, וואָס איינער פון די בריות האָט אויף איר געמאַכט. די דאָזיקע בלינדע יתומה איז היינטיקס יאָר געבליבן אַן אלמנה. זי האָט זיך געאיילט גיך צו פאַרקנסן מיט עפּעס אַ טרעגער, זיך מתחייב געווען אים אויס־

צוקליידן באַלעבאַטיש און געבן אים זיין באַדערפעניש, דערצו נאָך אַביסל געלט. היינט האָט געזאָלט זיין די חופה. מען האָט אָנגעגרייט זייער אַ גוטע וועטשע־רע: בראַנפן, בולקעס, פיש און טאָפּ־געבראַטנס, אַ גילדענע יויך מיט עפּות, ווי דער שטייגער איז ביי יידישע קינדער. דאָס אַלצדינג קאָסט געלט. אַז מען איז אײנגאַנצן פאַרטיק געוואָרן, די כלה אויסגעפּוצט, אויסגעשלייערט, שיינט, לויכט, ווי אַ יידישע טאָכטער, איז מען געגאַנגען צו דעם חתן נעמען אים צו דער חופה. דער תכשיט אָבער, הערט נאָר, איז גאָר נישט אין דער היים! מען וואַרט אַ שעה, נישטאָ, מען וואַרט נאָך אַ שעה, ער קומט נישט, ער איז ווי אויסגעטריקנט געוואָרן. וואָס לאָזט זיך צום סוף אויס? דער בחור, ברענגען זאָל ער, האָט חרטה; באשר זיין באָבע, וואָס איז אַזוי פיל יאָר שוין אַ קעכנע ביי אונדזער גביר, לאָז געזונט זיין, וויינט, ליאַרעמט, פּילדערט, שרייט אויף דעם שידוך, ס'איז איר נישט לכבוד. זי דינט פאַרט אַזאַ צייט ביים היגן גביר, איז אויסגעקאָכט מיט אַ סך באַלעבאַטים אין דער שטאָט, וואָס גייען צום גביר אויף דער הינטערשטער טיר דורך דער קיך. זי קאָן מאַכן אַ גוטן קוגל מיט כאַנציעס קבלה און צו אירע כרעמזלעך איז קיין גלייכן נישטאָ. עפּעס אַ קאָ־טאָוועס אַ קעכנע אין דעם גבירס געזינד, וואָס האָט אין יאַטקע די גרעסטע דעה, וואָס דער שמש פון דער שול ברענגט איר מיט זיין כבוד אַליין דעם אתרוג בענטשן, וואָס דער אונטער־חזן אין דעם קלייזל לייענט איר פורים די מגילה אין דער קיך און ריקלע די זאַגערין טרינקט ביי איר אַ גלעזל ציקאָריע ראש־השנה נאָך אויסנעמעניש. פאַרוואָס־זשע זאָל היינט דאָס אייניקל איר אויף דער עלטער דאָס פּנים פאַרשוואַרצן און צעשטערכן איר דעם גאַנצן יחוס? ניין, כאָטש האַקט אים און בראָקט אים. שריי חי וקים, עס העלפט נישט. ער וויל נישט דעם שידוך, וויל נישט די כלה. רופט מיך, זאָגט ער, קנאַק־ניסל און לאָדט מיך צום ונתנה־תוקף — מיר אַלע זענען געבליבן ווי אויף דער מילכעדיקער באַנק. עס טוט אָבער קיינעם נישט אַזוי באַנג דער חתן ווי די וועטשערע. וואָס טוט מען מיט דער וועטשערע, מיט אַזעלכע פיש און געבראָטנס? מיר מתעסקים האָבן אַ גאַנצן טאָג זיך אָנגעמאַרדעוועט, אַרומגעלאָפן, געטאָן, געאַרבעט. אונדז קומט נאָך אויך פונעם שדכנות. אַן עבירה, כ'לעבן, אַזוי פיל מי. אונדזער מי, אונדזער אַרבעט! מיר האָבן גע־טראַכט, געטראַכט, געקלערט, געקלערט און אונדז איז איינגעפאַלן פישקע! לאָז ער, כ'לעבן, אַרויספירן איטלעכן פון דער נויט. לאָז פישקע, כ'לעבן, זיין דער חתן, וואָס מאַכט עס אויס? וואָס קאָן עס אים אַרן? מיר זענען דאָס אַצינד געקומען נעמען אים באַלד טאַקע צו דער חופה אַנשטאָט דעם טרעגער.

אין דעם ווי די יידן טענהן דאָ אַזוי, קומט אָן פישקע. מיר האָבן אים געטאָן אַ נעם, געכאַפּט די כשרע מציאה, נישט צו מאַכן מיט אים קיין פיל

הסברות, קיין לאַנגע שאלות: גיי, בחור, מיט די קראַנקע פיס, געגנוג זיך געפּאַסעט, גיי, בחור, אונטער דער חופּה! — מען האָט אַלצדינג אָפּגעמאַכט גאַנץ געשווינד, נאָך אײדער פישקע האָט צייט געהאַט אַפילו זיך אַרומצוקוקן. חבֿרה האָט געהאַט אַ גוטע וועטשערע, געגעסן, געטרונקען אויף וואָס די וועלט שטייט און צוגעווינטשעווט דעם נייעם פּאָר־פּאָלק.

פישקע גייט עס היינט אין דער טשערקאַסענער קאַפּאָטע, וואָס אין איר האָט געזאָלט גיין דער טרעגער, און איז גאָר דער וואוילער יונג. זיין אַרבעט איז היינט אַרויסצופירן אַלע פרימאָרגן זיין ווייב, די בלינדע יתומה, אויף איר אָרט לעבן אַלטן בית־עולם און תחילת הלילה אָוועקצופירן זי פון דאָרט צוריק אַהיים. מיט עסן און טרינקען האָט פישקע נישט וואָס צו זאָרגן. זיין ווייב איז אַן אשת־חיל, האָט אַ שטענדיקע גוטע פּרנסה אין די הענט. דאָס פּאָרל האָט זיך ליב, איינער דעם אַנדערן האָט נישט חלילה אויסצוזעצן קיין חסרונות.

אָט דאָס, ר׳ אַלטער, האָט מיר דערציילט בערל דער שמייסער. זעט איר שוין, רוף איך מיך אָן, וואָס אויף דער וועלט קאָן זיך טרעפן. ווי אַזוי מען פּאָרט ביי אונדז יידעלעך הינקעדיקע מיט בלינדע, ווי אַזוי מען שטעלט חופּות, מאַכט זיווגים, צוליב וואָס? די טוערס זאָלן זיך זאַט אָנעסן, אָנטרינקען! אַזוי איז ביים געמיינעם עולם, ביי די אָרעמע און אַזוי אויך ביי די נגידים. דאָרט ווערן אויך זייער אָפט געשלאָסן אַזעלכע מיני שידוכים, וואָס נישט געשטויגן. עס פּאַרשטייט זיך, צוליב אַן אַנדער מין וועטשערע, מיט אַן אַנדער חן... נישט דאָס בין איך אויסן. זאָרגט, כ׳לעבן, נישט, ר׳ אַלטער! אויב אייך איז נישט געראָטן פּאָרן מיט אַ בחור אַ זכר, דערפּאַר וועט אייך געראָטן, אם־ירצה־השם, צונויפפירן עפּעס אַן אַנדער מין שידוך. פּאַלט נאָר ביי אייך נישט אַראָפּ. בישקשה, כ׳לעבן! איך זע, איר טויגט, איר האָט געכאַפּט דעם סטרי באַלד טאַקע, גאָר לומדיש. פּאַרקערט, אדרבה, אָנגעהויבן אייער ניי געשעפט האָט איר גאַנץ גוט, ווי אַ לאַנד־שדכן טאַקע. אַי וואָס, דער בחור... נו, בע, כ׳לעבן! דערפּאַר אָבער, אַז איר וועט ערגעץ שוין אָנשמעקן אַ מויד, וועט עס שוין גיין ווי אַ מזמור. אַ בלינדע, אַ שטומע, אַ קרומע. גיי, טאָכטער, גיי מיט מזל אונ־טער דער חופּה! דער דרוקער מאָנט געלט, די שקאַפּע באַדאַרף עסן, די בתולה מיינע מוז חתונה האָבן, מיין ווייב איז געלעגן געוואָרן, למזל, מיט אַ ייִנגל, גיי־זשע, טאָכטער, גיי, רוק זיך אונטער דער חופּה!...

— רוקט זיך נאָר, אין מחשבֿותן, ר׳ אַלטער, ווייטער אַביסל. אָ, איר שוויצט, אָן עין־הרע, ווי אַ ביבער! שוויצט געזונטערהייט!

ז

מילא בקיצור, ווי די מעשה איז, דערוויילע איז שפל! — מאַכט אַלטער, ווי צו זיך אַליין, מיט אַ קרעכץ, באַטריבט, פאַראומערט און גרויסע טראָפּן שוויס טרעטן אים אַרויס אויפן פּנים. ער הייבט אויף די אויגן, דערלאַנגט אויף מיר אַ בליק, עפּעס מיט אַזאַ רירנדיק קנייטשעלע, מיט אַזאַ רחמנות־פּנימ׳ל, ווי אַ זויגנדיק קינד קוקט אויף דער מאַמען, בשעת עס לעכצט נאָך דער ברוסט. אַלטער נעבעך האָט געמיינט פּרנסה, עס האָט אים געצויגן צו מאַכן מיט מיר עפּעס אַ געשעפטל, וואָרום ווי ליגן עס צוויי יידן מיט בערד, אין מיטן העלן טאָג, גלאַט אַזוי אָן עסק?! ווען צוויי יידן זאָלן, אַשטייגער, פאַרוואָרפן ווערן ערגעץ אין אַ העק אויף אַ וויספּע, וואו חוץ זיי איז נישטאָ קיין לעבעדיק באַשעפעניש, איז גאַנץ זיכער, אַז איינער וועט מיט דער צייט מאַכן עפּעס אַ קלייטל, דער אַנדערער — אויך עפּעס אַ שטיקל געשעפט. ביידע צווישן זיך וועלן האַנדלען, איינער דעם אַנדערן באַרגן, געבן אין קאָמיסיע און איינער פונעם אַנדערן ציען דאָס שטיקל פּרנסה. אַלטער האָט באַלד טאַקע אַ פרעג געטאָן: „וואָס געפינט זיך ביי מעלתו היינט עפּעס אין ביידל?“ עס האָט אַזויפיל געהייסן ווי: מאַמע, טיטע!... צעפּאַקט אייך, ר׳ מענדל, און אַרויס מיט דער סחורה!

אין ברירה! מען טאָר זיך נישט פוילן. איך נעם אַפיר מיין פּעקל סחורה, אַלטער — זיין פּעקל און נעמען זיך קנעלן, געשמאַק צום עסק. מיר סטעכעווען, בייטן, איך גיב אַלטערן אין חילוף אַריין בריהשע ביכלעך מיט קורצע שורהלעך און האַ, אַ, וויי־געשריגן! — וואָס איך וויל פון זיי פּטור ווערן, ער איז אָבער אויך קיין נאַר נישט און וויל זיי אַפילו אין די הענט אַריין נישט נעמען.

— פוילע סחורה! — זאָגט אַלטער, פאַרקרימענדיק זיך. — שמאַכטעס פון עפּעס פאַרשימלטע באַנק־קוועטשערס, אַרעמע בעלי־עבירות! ווייס איך וואָס זיי האָבן דאָרט עפּעס אָנגעמאַכט! פאַר וועמען? קיינער פונעם עולם פאַרשטייט דאָרט נישט אפילו קיין וואָרט. עפּעס טערקיש, משטיינס געזאָגט, לשון!... איינמאָל שוין געטאָן אַ נאַרישקייט פירן מיט זיך אַזאַ לעגער־סחורה. פע, כ׳לעבן! גיט אַהער, ר, מענדעלע, עפּעס רעכטס!

איך לייג אַרויף רומי״ל, איין מין נאָך דעם אַנדערן, מיין אַלטער קווענקלט זיך אַלץ, זעצט־אויס חסרונות. צו איין מין אָבער באַקומט ער שטאַרק חשק און איז צו אים ווי צוגעזאָטן געוואָרן. ס׳איז באמת געווען גאָר אַן אַנטיק. די בלעטלעך פון כל־אַ־מיני קאָלירן, און נישט פון איין גרויס. די אותיות

אַביסל מטושטש פון אַלערליי שריפט: רש״י, דימענט, פערל, פּרקים, גרויס און קליין וועליש. דאָס אויסשטעלעכטס גאָר אַ וואונדער, שמאָלע פּאַסיקלעך אָנגעדרוקט מיט קליינע אותיותלעך ביי די זייטן, אַ ברייטער פּאַס מיט גרעי־סערע שריפט אינעווייניק אין דער מיט, אונטן אַ בויך מיט פּיצעלעך אותיות, אָנגעזעצט ווי מאָן, און צווישן די אַלע שטיקלעך ציען זיך אין דער לענג, אין דער ברייט סטעזשקעלעך, ווי ווייסע שמאָלע בענדלעך, די אַלע גוטע מעלות, וואָס יידן אין אונדזער ווינקל האָבן ליב. פּאַרוועגדטע בלעטלעך איז אין פיל שטעלן אויך געווען. דאָס איז דאָך ערשט די גאַנצע חריפות: אדרבא, לאָז אַ ייד ברעכן דעם קאָפּ, פּאַלן אויף דעם שכל און געפינען. גלאַט אַזוי, פּראָסט, ווי עס געהער צו זיין, קאָן דאָך אפילו אַ גראָבער יונג אויך אָנטאָפּן... פון גרייזן רעדט מען שוין נישט, דאָס מוזן שוין דאָך זיין. און ווּעמען גייען זיי אָן? אַ ייד האָט אַ קעפּל און איז נישקשה נישט קראַנק זיך אָנצושטויסן, וואָס מען מיינט. נאָר אַ לשון, אַ לשון איז עס דאָרט געווען קונציק וואויל, גאָר נישט צום פּאַר־שטיין! אַקוראַט אין דעם יידישן גוסט. „אָץ־קוצץ״ איז דאָך עפּעס אויך געגוג גוט, האַרבלעך מחיה, נאָר אָץ־קוצץ־לשון שרייבן ביי אונדז היינט געוויינטלעך אויך פיל אַנדערע, מען קאָן פּאַרט ווי־עס־איז איינבייסן, טרעפן וואָס זיי מיינען. מילא, וואָס־זשע איז דאָס אַזאַ חשיבות? וואָס־זשע לאָזן זיי מיך דאָ הערן? גוט, אמת גוט איז ביי יידן נאָר אַזוינס, וואָס ברעכט דעם מוח און איז אומ־מעגלעך צו פּאַרשטיין. אַז מען פּאַרשטייט עס נישט, מסתמא מוז דאָך דרינען עפּעס שטעקן... נישט דאָס בין איך אויסן.

מיין אַלטער כאַפּט דעם דאָזיקן מין סחורה מיט ביידע הענט און מען זעט, ווי עס קומט אים צו אַ שטיק געזונט. דערנאָך בייטן מיר תחינות אויף בבא־מעשיות, מענה־לשונס אויף טויזנט־און־איין־נאַכט, שיר־המעלותן אויף קמיעלעך; סטעכעווען אַ מאה זשיטאָמירער סליחות אויף בערשעטער טלית־קטנס, ווילנער קינות אויף שופרות, חנוכה־לעמפּלעך אויף וואָלפּציינדלעך, שבתדיקע מעשענע לייכטער אויף הבדלות און קינדערשע בליטשקענע יאַר־מעלקעלעך. ביידע צדדים האָבן דערוויל פונעם גאַנצן משא־ומתן קיין גראָשן אין די אויגן נישט געזען און געבליבן שטאַרק צופרידן, גלאַט פונעם האַנדל אַליין. מען האָט דאָך געטאָן, געהאַנדלט, געמאַכט געשעפטן, נישט געזעסן ליידיק. אַלטערס מרה־שחורה איז ווי אַ רויך פּאַרשוואונדן געוואָרן, ס׳איז אים געווען צו דערקענען אין דעם פּנים, אַז יאַרמעלינעצער יאַריד מיט זיין פינצטער מזל איז אים פונעם זינען אַרויסגעגאַנגען. ער רעכנט עפּעס שטילערהייט פאַר זיך אויף די פינגער, האַלטנדיק דאָס לינקע אויער אָנגעבויגן, גלייך ווי אין קאָפּ ביי אים חשבונט אַ בוכהאַלטער, צו וועלכן ער האָרכט זיך גוט צו. און, אַפּנים, דער חשבון ווייזט אויף אַ פּאַרדינסטל, אים־ירצה־השם, ווייל דאָס מויל שפּאַלט

זיך אים אין דער גאַנצער ברייט און פון צווישן זיינע געדיכטע וואָנצעס בליצט אַרויס אַ זיס שמייכעלע.

דערווייל איז געוואָרן מנחה־צייט. אַ געשמאַק ווינטעלע הייבט־אָן צו בלאָזן און אויפן הימל ווייזן זיך שטיקלעך וואָלקנס, אויף וועלכע מען האָט, ווי אויף טייערע געסט, שוין אַ לאַנגע צייט אַרויסגעקוקט. די ביימער הייבן פּאַמעלעך אָן זיך צו שאָקלען, איינער צום אַנדערן איינגעבויגן דעם קאָפּ, און פירן צווישן זיך אַ שמועס אויף זייער לשון, נאָכדעם אַז זיי האָבן אַזוי לאַנג געשוויגן שטיל. דאָס ווינטעלע האָט אויפגעוועקט די שלאָפנדיקע תבואה, אַלע זאַנגען כאַפּן זיך אויף ווי יונגע קינדער מיט אַ קול און צעקושן זיך גאָר פריינטלעך. גאָטס באַשעפעניש רירט זיך אומעטום: אויפן פעלד, אין וואַלד און אין דער לופט. איינס נאָך דאָס אַנדערע טרעטן שפּילפייגלעך אַרויס, אויף צווייגלעך, ביימלעך, נידעריק און גאַנץ הויך, פּוצן זיך די פעדערלעך, אַ וויש מיט דעם שנעבעלע, אַ טרעסע, אַ שאָקל און הייבן אָן די זיסע זמירות צו זינגען, צו שווישטשען. באַבעטשקעס, רייך געקליידט אין אַטלעס, סאַמעט, מאָדע־אַנטיק מיט טייערע צירונג כאַפּן אַ טענצל, שוועבנדיק אין דער לופט, הייבן זיך, דרייען זיך און מאַכן חן. צווויי בושלעס, גוואַרדייצעס, מיט לאַנגע, רויטע פיס שטייען אויפן גראָז, פּאַררייסנדיק די קעפּ אין דער הייך און קוקן מיט גדלות. עפּעס אַ קונדעס, אַ פויגל, שטיפט, פליט פון איין בוים צום אַנדערן, מאַכט „קוקו, קוקו!" ווי ער שפּילט זיך אין באַהעלטעניש. אים ענט־פערט אָפּ פון צווישן ווייץ און קאָרן אַן אַנדער מין פויגל עפּעס. „פּיק־בער־וויק, פּיק־בער־וויק!" ווי גערעדט: אייביק וועסט־דו מיך דאָ נישט כאַפּן, כאָטש שיט מיר אָן זאַלץ אויפן עק, פּאַקט זיך, ר' קרוב, ווייטער און אַוועק, אַוועק!... נישט ווייט אין אַ וועלדעלע קנאַקט דער סאָלאָוויי, צעלאָזט זיך אויף זיין העלדזעלע, מאַכט זיסע שטייגער און שפּילט גאָר מחיה. איטלעכער, וואָס קאָן עפּעס אַ מויל, האַלט דעם וועלט־באַרימטן חזן אונטער. זשאַבעס אפילו פון די טייכלעך ערגעץ טערעלייקען, אפילו פליגן, בינען האָבן נישט געשוויגן און דער זשוק, דער שייגעץ, דער אַנבאַפער, האָט פליענדיק אויך געזוזשעט. דאָס איז געווען אַזאַ קאָנצערט, וועלכן מען האָט געמעגט אויף בילעטן גיין הערן... די גאַנצע וועלט איז עפּעס ווי לעבעדיק געוואָרן און האָט באַקומען אַ פריילעך פּנים. אַ פרייד, אַ פאַרגעניגן צו הערן, צו זען, צו שמעקן די זיסע ריחות פון אַלע זייטן.

— ר' אַלטער, ס'איז גוט! ר' אַלטער, ס'איז שיין! עס ציט עפּעס ביי דער נשמה, עס רעדט עפּעס צום האַרצן! גאָטס וועלטל איז שיין, גאָטס וועלטל לעבט! עס ציט און גלוסט זיך אַריינוואַרפן זיך עפּעס אַהין, מיט הענט און מיט פיס...

— ר׳ מענדעלע, בע... ר׳ מענדעלע, עט... פע! — טוט אַלטער אויף מיר זיך אַ קרים. — שוין צייט בעסער מנחה דאַווענען. פאַרגעסט בעסער נישט פון אייערע אַלע זאַכן, צו זאָגן „ענגו״...

איך פאַרבינד די זאַקן, גאַרטל־אַרום מיט אַ פּאַסיק די קאַפּאָטע און הייב־אָן זאָגן „קטורת״ אויף אַ ביי־קול, גאַנץ לוסטיק. מיין אַלטער, זאָל לעבן, צעלאָזט זיך באַלד טאָקע נאָך מיר אויף דער גראָבער סטרונע, אויף דער געמבע, און מיר ביידע גיבן־אָפּ אַ שבת זיין ליבן נאָמען, בשעת אַלע קרייטעכצער און בלעטלעך אויף די פעלדער, אַלע חיות און עופות אין די וועלדער לויבן גאָט, זאָגן שירה. —

נאָךביים אָנהייב „פּיטום הקטורת״, אַז אַלטער איז אַרויס מיט דעם גאַנצן אַפּטייקל קרייטעכצער און געווירצן: החלבנה — טייוליש־קויט, והלבונה — ווייַרעך, הצפּרון — אַ וואָרצל גלאַט ווי אַ נאָגל, אינגבער און שטענגלעך זאַפרען, האָט ער אַרויסדערטאַפּט פון אונטער דער קעלניע דאָס באַלעגאָלישע טריף־געווירץ, אַ קליין פּעסעלע „מאַזניצע״ מיט סמאָלע. מיט דעם דאַווענען איז ער פאַרטיק געוואָרן גיך, און בשעת איך האָב נאָך געהאַלטן אין דער מיט, האָט ער שוין געשמירט די רעדער.

— האַיעט נישט, ר׳ מענדעלע, מאַכט עס בקיצור, — טרייבט מיך אַלטער אונטער, — נעמט זיך איר דאָ צו אייער וואָגן און איך וועל דערווייל אַ גיי טאָן נאָך די פערדלעך, צייט צו פאָרן. ביז נאַכט קאָנען מיר גאַנץ ווייטלעך איינפאָרן.

אַלטער גייט באַלד טאָקע אַוועק און איך נעם מיך צו דעם וואָגן, טאָן אים זיין רעכט. איך אייל מיך נישט, שמיר די רעדער באַלעבאַטיש, איך קאַרג נישט קיין טריף־געווירץ, באַטראַכט מיר די אַקסן, איטלעכס פּיצעלע באַזונדער. דאָס האָט געדויערט אַ היפּשע צייט — און מיין אַלטער קומט נישט. די פערדלעך האָבן געמוזט פאַרגיין ווייטלעך אַביסל אין וואַלד און זיך גוט אונטערגעפּאַשעט. אַזוי דענק איך מיר און טו אַ קוק אויף דער זון, וואָס האַלט נאָענט ביים אונטערגיין. איך שטיי מיר אַזוי אַוועק ווייטער אַ היפּשע צייט. די זון האָט זיך שוין געזעגנט. אירע לעצטע שטראַלן קריכן ביסלעכווייז אַראָפּ פון די ביימער, אויף וועלכע זיי האָבן ערשט אַזוי פריילעך־לויכטנדיק זיך געשפּילט, זאָגן דעם וואַלד: אַ גוטע נאַכט!...

עס באַפאַלט מיך עפּעס אַ מורא. אפשר איז אַלטערן ניט גוט געוואָרן? אַ קאַטאָוועס נאָך אַזויפיל שוויס, נאָך אַזאַ לאַנגן טאָג פאַסטן! אפשר איז ער דאָרט ערגעץ חלשות געבליבן, אָדער אפשר איז אים דאָרט עמעצער באַפאַלן? ס׳איז דאָך אַ וואַלד, אַ פאַרלעגן אָרט, אין דער זייט וועג! מען טאָר אַזוי די זאַך נישט לאָזן, מען מוז גיין זען.

איך מאַך מיר האַרץ און גיי אין וואַלד אַריין. איך גיי און זוך, אַן עבירה

אָבער די מי, אַלטער און די פערד זענען אַזוי ווי אין וואַסער אַריינגעפאַלן. איך בין שוין פאַרגאַנגען טיפלעך און קום לסוף צו עפּעס אַ לאַנגן, שמאָלן טאָל, וואָס האָקט פאַר מיר איבער דעם וואַלד אין צוויי טייל. דער טאָל איז באַוואַקסן מיט טשערעט און מיני ביימלעך שטעכעדיקע ווי דערנער, און ציט זיך מיט איין זייט צום שליאַך, מיט דער אַנדערער ערגעץ אַנדערש, העט־ווייט צו אַלדי שוואַרץ יאָר. דער וואַלד שטייט און שלאָפט, איבערגעדעקט פון אויבן עפּעס מיט אַ טונקעלן פאָרהאַנג. אַרום און אַרום איז שטיל. נאָר צייטנווייז הערט מען, ווי צוויי הויכגעוויקסיקע ביימלעך, נאָענטע שכנים, שושקען זיך מיט אַראָפּגעלאָזענע קעפּ צווישן זיך, איינער דעם אַנדערן אַ קיצל געבנדיק הינטערווילעכס מיט די צווייגן; אָדער ווי אַ פּאָר בלעטלעך ערגעץ פלאַטערן, באַרירן זיך, גלייך ווי עס גרימט זיי עפּעס און לאָזט זיי נישט רוען. דאָס רעדט דער וואַלד פון שלאָף. דאָס חלומט זיך אים נעכטיקער טאָג מיט אַלע לייד און פרייד אין אים. דער שאָרך פון די דאַרע ריטלעך דאָרט — דאָס קומען אים צו חלום ביימער נעבעך, וועלכע מען האָט פאַר דער צייט אויסגעהאַקט. דער קלאַפּ ביים אַראָפּפאַלן עפּעס פון דער הייך — דאָס באַטייט אַ נעסט מיט יונגע אומשולדיקע פייגעלעך, וואָס דער שפּאַרבער, דער זשוליק, האָט פלוצים צעשטערט, און דאָס טאָקע פלאַטערן די בלעטלעך דאָרט אויף דער טויטער מוטער מיט אירע דערהרגעטע קינדער, וואָס קומען אַצינד אים צו חלום... עפּעס אַ גאַנצער וואָלקן מרה־שחורה רוקט זיך אָן אויף דעם וואַלד און אויך אויף דער נשמה מיינער. דער כוח־המדמה, דער פּאָקוסניק, דער וועלט־באַרימטער ליגנער, מעקלערט־אויס מיט שווינדל עפּעס אַ מין שותפות־געשעפטל, אַ קאָמיסיע צווישן מיר און דעם טאָל, וועלכן איך שטיי און קוק אָן. איך באַקום פון אים אַ טראַנספּאָרט משונה שרעקלעכע בילדער, און פון מיין קאָפּ־פאַבריק גייען די אייגענע סחורה, איבערגעמאַכט אויף אַן אַנדער שטייגער, מיט נאָך פיל ווילדע זאַכן, אַהין צוריק. אין איין טראַנספּאָרט קומט מיר פון דאָרטן אָן אַ מת, אַ דערהרגטער אַלטער יקנה״ז, און ביינער פון אונדזערע פערד, צוויי פגירות. ביי מיר אין קאָפּ ווערט עס קונציק אויסגעאַרבעט מיט טויזנטער פאַרפּוצונגען, און באַלד טאַקע, גיך, פלינק טראַנספּאָרטירט צוריק מיט אַ גזלן אַ רויטן, אַ געזונטן און אַ וואָלף מיט אַ קאַרק און שרעקלעכע ציין אַ צוגאָב דערצו. —

און ווי איך האַלט שוין אויף אַראָפּצוגיין אין דעם טאָל, שטעלט מיך פלוצים אָפּ אַ געדאַנק אַזוי: די ביידלעך שטייען דאָרט אויפן פעלד הפקר, פונעם גאַנצן ביסל פאַרמעגן אונדזערס קאָן חלילה נישט בלייבן קיין זכר. עס וואָלט נישט געשאַדט פריער אַ קוק צו טאָן. גאָר זייער מעגלעך אפשר, אַז אַלטער האָט שוין לאַנג זיך צוריקגעקערט מיט די פערד און באַאומרואיקט

זיך אַצינד וועגן מיר. דער דאָזיקער געדאַנק לייגט זיך מיר אויפן מוח און ווערט ביי מיר עפּעס שטאַרקער. די האָפענונג ווערט אַלץ גרעסער, גרעסער אַזוי, ביז זי צערייסט די געדיכטע וואָלקנס מרה־שחורה און עס לייטערט מיר זיך אַביסל אויס אויפן האַרצן.

איך לאָז מיך גיין געשווינד צוריק.

ח

גאָט האָט געהאָלפן, איך בין געקומען בשלום און נישט אויסגעבראָכן קיין פוס ביי איטלעכס מאָל פאַלן אויפן וועג, אין איילעניש אָנשלאָגנדיק זיך אין אַ בוים. דאָס אויפשטיין אַ געפּאַלענעם אין וואַלד איז חלילה נישט מיאוס אַזוי ווי אין שטאָט, וואו מענטשן שטייען און לאַכן. דעריבער פלעג איך איט־לעכס מאָל מיך גאַנץ פיין אויפהייבן פון דער ערד מיט גרויס הנאה, און געלויבט גאָט, וואָס כאָטש מיט חסד. און אַז דער חסד פון גאָט איז יאָ אַזוי גרויס מיט מיר, האָב איך שוין געהאָט דאָס רעכט צו טראַכטן, מסתמא וועל איך קומענדיק אויך זוכה זיין צו טרעפן מיין אַלטערן מיט די פערד. נאָר אַזויפיל גנאָד פון זיין ליבן נאָמען האָב איך נישט פאַרדינט.

אַלטער איז נישטאָ!

איך בלייב שטיין ווי אָפּגעבריט. זייער נישט גוט אויפן האַרצן! גאָט ווייסט, וואָס מיט אַלטערן איז געשען, וואו זיין געביין איז אַהינגעקומען. דאָ האָט דאָס פינצטערע מזל זיינס זיך טאַקע געמיט. אַזוי גלאָט איז די זאַך זיכער נישט. הייַנט איז אויך די שאלה מיט מיר, וואָס טוט מען? וואָס קען פון מיר ווערן? דער חשבון מיינער איז געווען: אָפּזעצן אין גלופּסק מיינע זאַכעניש, אָננעמען דאָרט ווי מעגלעך מער קינות אויף צו באַטיילן די אַלע שטעטלעך אַרום און אַרום, ווי דער שטייגער מיינער איז תמיד. ס'איז שוין די „דריי וואָכן". די צייט איז קורץ, אַ שעה טאָר מען נישט פאַרלירן. באם חלילה איך פאַרהאַיע מיך דאָ אין וועג, בלייבן יידן אין די שטעטלעך אָן קינות. אַ קאַטאָוועס עפּעס, יידן אָן קינות!... איך קען מיר פאַרשטעלן דעם גוטן תשעה־באב: יידן האָבן זיך שוין אָפּגעפּאַרטיקט מיט די מילכיקע לאָקשן, אַריינגעלייגט אין בויך דאָס האַרטע איי איינגעטונקט אין אַש, זיצן שוין ברוגז, אָנגעלאָדן אויף דער ערד נאָר אין זאָקן מיט אויסגעטרעטענע פּיאַטעס, פליי בייסן, קונדייסים האַלטן די בערעלעך גרייט צום וואַרפן, מען וואַרט נאָר הערן אַן אָנהויב, עפּעס אַ גוט וואָרט, און פּלוצים — נישטאָ קיין קינות. מענדעלע איז צו אַלדי שוואַרצע יאָר פאַרפאַלן געוואָרן, נישט געבראַכט קיין קינות!... צען יידן אויף איין קינה. ס'איז אַ שטופעניש, אַ קוועטשעניש, אַ פאַרמישעניש מיט די פליי, אַ פאַרפלאָנטעניש מיט די האָר: בערד, פּאות פול אָנגעזעצט

מיט בערלעך. עס גיט־זיך־נאָך אייער, לאָקשן, וואָס קריכן פונעם האַלדז, איינעם דעם אַנדערן אונטער דער נאָז... פון די ווייבער איז די יסורים נאָך נישט אַזוי גרויס, זיי נעמען וואָס ס'איז, אַבי געדרוקטס, אַ תחינה, אַ בענטשערל, די דינים פונעם טרייבערן, אַ הגדה — אַלץ איינס! — וואָס מאַכט עס אויס? — וויינען, יאָמערן איבער דעם הויך אויף אַ קול. און וואָס באַדאַרף מען דען מער ווי פאַרגיסן טרערן?

אוי, אַ מיאוסע לאַגע. נישט פריילעך אַרום און אַרום, ביטער אויפן האַרצן... נישט דאָס בין איך אויסן.

אַפּהענטיק פונדעסטוועגן טאָר מען נישט זיין. מען מוז עפּעס טאָן, נישט זיצן מיט פאַרלייגטע הענט. מען מוז ווייטער טאַקע גיין זוכן. איך טו אַ קוק אויף די שטערן און דערמאָן מיך, שוין צייט אָנצובייסן. איך נעם מיך צום רענצעלע, שמועס איבער, פאַר צרות, מיט דעם פלעשל בראַנפן, בול־בול־בול גלייך אין מויל אַריין, כאַפּ אין איילעניש עטוואָס פאַרבייסן, טאַקע נאָר פון יוצא וועגן. געזעגן מיך מיט דעם פלעשל, נאָך אַ מאָל בול־בול־בול און לאָז מיך גיין אַלץ טאַקע געשווינד.

איך בין ווידער אין וואַלד, ווידער לעבן טאָל און באַלד טאַקע בין איך שוין אין דעם טאָל. נאָר לאָמיך נישט זאָגן קיין ליגן, איך בין דאָרט נישט אַליין, אויפן האַרצן איז מיר אויך נישט אַזוי שלעכט ווי פריער. איך גיי אין־צווייען, שמועס מיר מכוח מיין איצטיקן עסק און גאַנץ נישקשהדיק, גאָר נישט אומעטיק! — אַפּנים, בשעת נעמענדיק זיך אין איילעניש צום פלעשל נאָך אַזוי פיל פּיין און יסורים, האָב איך איבערגעכאַפּט די מאָס, און איבעריקן זופּ געטאָן אויפן ניכטערן מאָגן און געגעסן האָב איך כמעט גאָרנישט, ס'איז מיר אין האַלדז נישט געקראָכן, מיך געוואָרגן מיט דעם ביסן. דער דאָזיקער איבעריקער זופּ איז מיר בייגעשטאַנען אין די נויטן ווי אַ טאַטע. ער האָט מיר אונטערגעגעבן מוט און מיך שטאַרק באַרעדעווודיק געמאַכט אויף מיין שפּאַציר, נישט היינט געדאַכט. אַזוי איז שוין דער שטייגער מיינער תמיד, פון אַן איבעריקן לעק משקה פורים אָדער שמחת־תורה אַמאָל שיט זיך פון מיר רייד ווי פון אַ לעכערדיקן זאַק. איך רעד צו דער וואַנט און שמייכל מיר דערביי זייער זיס. בין גוט און ווייך, כאַטש צוצולייגן מיך צו אַ געשוויר. דענסטמאָל צעציט זיך מיין גוף ווייטלעך, עפּעס איז ער גרינג, שיטער ווי לעמעשקע. עס באַמבלען זיך אַרום אים פון אַלע זייטן עפּעס חלקימלעך מענדעלע, נישט רעכט צו פילן וואו איז דאָס וויכטיקסטע, מיטלסטע פינטעלע, ביי וואָס אָנצונעמען. עס ווערט דענסטמאָל פון מיר, דאַכט זיך, גאָר צוויי מענדעלעך. איינער קריכט קיין יעהופּעץ, דער אַנדערער קיין בויבעריק, די בשותפותע פיס ווערן משוגע, נישט צו וויסן וועמען צו פאָלגן. איינער פרעגט,

דער אַנדערער ענטפערט. די רייד מיינע קומען מיר, ווי פון דער זייט אַ ווידער־קול, צוריק טאַקע אין מיינע אויערן אַריין, עפּעס גאָר ניט מיין שטימע, אַ קול ווי פון אַ פּוסטער פאַס. דעם קאָפּ אינגאַנצן פונדעסטוועגן פאַרליר איך נישט, עפּעס בלייבט מיר נאָך איבער אַ שטיקל זכר ווי אין חלום.

— גוטן אָוונט! — וויטע איך מיך מיט אַ פאַרבייג. — וואוהין גייט עס מען בייגאַכט דאָ? — עט... טיפּשים, פערדישע קעפּ! — ענטפערט צוריק אַ מענדעלע מיט אַ גוט, זיס שמייכעלע. — זיי צו ווערן פאַרפאַלן זיך פאַרגלוסט זיי. אַ געלעכטער, כ׳לעבן! — אַ גרוב, ר׳ מענדעלע, היט אייך די ביינער, — יאָ, ווי איך בין אַ ייד, אַ גרוב! איך געפאַלן בין שוין אַפילו, דאָס צוואַנציקסטע, דאַכט זיך, מאָל. — שטייט־זשע, זייט מוחל, אויף! נישט קיין דרך־ארץ עפּעס זיך צעלייגן אַזוי. — אַ שיינעם דאַנק, ר׳ קרוב. איך מיט דער בייטש טאָפּ ווייטער שוין... אַ געלעכטער, כ׳לעבן, ביימלעך גייען! געזונטערהייט!... קומט בקאָמפּאַניע, פּע, דראַפּעט נישט!... אַי, ווייטער אַ דראַפּ! פּע, פּע, אויגן אַרויסגענומען שיר מיר, טפו! — שפּייט, ר׳ מענדעלע, אויף זיי! זיי באַלד פּטור ווערט מען זיי. אויף אַ סטעזשקעלע אַרויף דאָ גייט, זייט מוחל, אויפן פרייען פעלד. — גוט, בין שוין דאָ! אַי, אַ לבנה, אַ באַקדייזשע, אַ שיינע אַדעסער לבנה! אַ נאָז מיט אויגן!... שאַ, מקדש זיין די לבנה! שלום עליכם? — עלכים שלום! — שלום עליכם? — עליכם שלום! אַזוי ווי איך אַקעגן דיר שפּרינג און אַנרירן דיך נישט קען איך... שפּרינגט־זשע, פּעטער! — האָץ, האָץ, האָץ! אַזוי מיך אַנרירן זאָלן מיינע שונאים נישט... וואָס זיי צו אונדז האָבן וואָס? — צעכליפּע איך מיך פּלוצים. — וואָס איך שולדיק, אַז איך לעב און וויל עסן איך? נאַ, אַ לייב, משטיינס־געזאָגט, אַ שפּענדל! שטענדיק קרענק! ווייטיקן... אויך געהאַט אַ מאַמע, מיך געגלעט, געקושט האָט זי... וויי מיר, איך בין אַ יתום, אַ יתום! — צעוויין איך מיך נאָך שטאַרקער. — שאַ, שאַ! — ענטפערט זיך צוריק מיט אַ טרייסט. — וואָס קאָן מען טאָן? ווי שעמט זיך עס נישט אַן אַלטער ייד מיט אַ באָרד, אַ באַ־ווייבטער, אַ מטופל מיט קינדער צו וויינען אינדרויסן פאַר דער לבנה! שאַ, נישט קיין דרך־ארץ, כ׳לעבן! שאַ, דער רוח וועט אייך נישט נעמען, ניש־קשה, היט זיך בעסער, אָט איז אַ פּלויט. — יאָ, ווי איך בין אַ ייד, טאַקע אַ פּלויט. שוין אַ גוטן זעץ געטאָן מיך אַפילו. וואָס טוט מען? — מען נעמט און קריכט אַריבער. אָט אַזוי, אַזוי. — אַ שיינעם דאַנק: איך שטיי שוין מיט ביידע פיס אין גאָרטן. — ברוך הבא, מחותן! זייט זיך מטריח ווייטער. — האָט קיין צרות נישט, איך גיי. וואָס פאַר אַ גערעטעניש! באָב, אַרבעס, אַנ־געזעצט, אוגערקעס גאָר אָן אַ צאָל! — מאַכט ברכה, פּעטער, לאָזט זיך נישט בעטן. — יישר כוח! אוגערקעס גאָר אַ דערקוויקעניש! געשמאַק, מחיה!...

הא, אַ קלאַפּ! וואָס באַטייט דער קלאַפּ? פון וואַנען דער קלאַפּ?

דער קלאַפּ איז געווען פון אַ געזונטן ערל, וואָס האָט הינטן־אַרום מיך געטאָן אַ כאַפּ און מיר גוט געגעבן אָנצוהערעניש, אַז אין אַ פרעמדן גאָרטן איז נישט שיין צו קריכן. דער קלאַפּ האָט באַטייט, אַז פרעמדע אוגערקעס נעמען בײנאַכט טאָר מען נישט. פון די קלעפּ, און מעגלעך אפשר אויך טאַקע פון די פרישע אוגערקעס, האָב איך כמעט אינגאַנצן מיך אויסגעניכטערט. איך בין געשטאַנען אַ ווײַלע פאַרדולט, ווי אויפכאַפּנדיק זיך פון שלאָף. דאָס ערשטע וואָרט מײַנס, עס פאַרשטייט זיך, איז געווען: געוואַלד!... באַלד דערויף בין איך מיך מישב, לאָמיך קלאָמפּערשט מאַכן זיך נישט ווײסנדיק און גיב אַ פרעג דעם ערל מיט גוטן, אויף זייער גראָב לשון: „צי ני באַטשילי, טשויעש, טוטעטשקי זשידקאַ איס קינאַמי? קאַזשי־נאַ טשילאָוויטשעו!" — דער ערל אָבער טוט זיך זאָך, וויל נישט הערן, שלעפּט מיך ביים אָרבל, דערלאַנגט מיר אַמאָל אויך אַ שטופּ פון הינטן אין איין קול: קום, קום! עס העלפט נישט, איך גיי, מען קאָן קיין חזיר נישט זיין, און מיר קומען אַזוי צוביידע עפּעס לעבן אַ שטוב, ביי וועלכער עס שטייט אַ געשפּאַנט ברישטשקעלע מיט פיר גוטע פערד, און עס לייכט פון די פענצטער...

ביים אַרײַנקומען אין שטוב טוט דער ערל מיך אַ שטופּ פאָראויס און אַליין שטעלט ער זיך נעבן דער טיר אָן אַ היטל. אין ברירה, איך נעם אויך אַראָפּ דאָס היטל, קראַץ מיר אין קאָפּ און קוק ווי אַ נעבטיקער.

ביי אַ טיש זיצט אַ שרייבערל און שרייבט, סקריפּענדיק מיט דער פען, וואָס בעט זיך איטלעכע רגע אין טינטערל אַריין, אָפּצונעצן אַביסל דאָס מיילכען אירס, נאָכדעם ווי זי ברעכט מיאוס אָן אויפן פּאַפּיר. דאָס שרייבערל האָט מיט איר דאָס לויפעניש, קרימט זיך און זידלט זי ביי איטלעכן טונק. מען זעט, ביידע פייניקן זיך נעבעך, ביידע זענען נישט צופרידן: זי מיט זיין שווערער האַנט, מיט זיינע מיאוסע גרייזן, און ער — מיט אירע חלשותדיקע קלעקן. ער — איר אַ קוועטש, און זי — אים אַ קלעק... אין מיטן שטוב שטייט אַ רויטער קאַלנער מיט מעשענע קנעפּ, עפּעס אַ מין מענטש מיט אַ בויך און אַן אָנגעבלאָזן פּנים. גלאָנצט מיט די קליינע אויגן און בשעת עס פאַרוואָרפט זיך אים דאָס שוואַרצאַפּעלע, קוקט אַרויס דאָס ווייסלכען פון אויג פאַרלאָפן מיט בלוט. ער דרייט די לאַנגע וואָנצעס און רעדט אויפן גוידער, בייזערנדיק זיך, צו צוויי פאַרשוויינען מיט אָנגעבויגענע קעפּ אין דער זייט פון דער טיר, איינער אַ הויכער מיט אַ געזונטן קאַרק, אונטערגעגאָלט דער האַלדז, און אַ זילבערן רייפעלע אין לעפּל פונעם לינקן אויער, דער אַנדערער אַ דאַרער מיט אַ שפּיצאָסט בערדל, אויפן האַרצן אַ בלעך, האַלט אַ לאַנגן שטעקן מיט ביידע הענט, בלינצלט מיט די אייגעלעך און בוקט זיך איטלעכע רגע. דער רויטער

קאַלנער בייזערט זיך אויפן ערשטן פון די צוויי פאַרשוויבען, שרייט: אין קייטן! קיין סיביר אַזאַ סטאַראָסטע!... און אויפן צווייטן: פאַסן וועל איך פון דיר שינדן, דו, סאַטסקע, אַזוינער און אַזוינער, אין דיין מאַמען! —

איך בין טויט מיט אַלע מיינע אברים. עס וואַרפט מיט מיר ווי אין אַ קדחת. עס רוישט מיר אין קאָפּ, קלינגט אין די אויערן. איך הער נישט און זע נישט, וואָס אַרום מיר טוט זיך. איך האָב נישט רעכט געהערט אפילו די טענות פון מיין ערל, בשעת קלאָגנדיק זיך אויף מיר. נאָר אַז דער רויטער קאַלנער האָט אַ היק געטאָן אויף מיר מיט דעם האַרבן וואָרט אויף יוונית, האָב איך מיך באַלד אויפגעכאַפּט און שוין גוט געהערט. פאַר די אויגן מיינע שוועבט אַ קולאַק און עס הערן זיך שרעקלעכע ווערטער: גנב, קאָנטראַ־באַנדשטשיק, טרפה־סחורה, בייטל־שניידער, קייטן, טורמע, קנוטעס, סיביר!... ער זוכט זיך פלוצים צו מיינע פאות און באַכקרימענדיק מיך שטאַרק אין כעס, כאַפּט ער אין אימפעט פונעם טיש אַ שער און שערט מיר אָפּ אינגאַנצן אין פאה! — איך באַוואַש מיך מיט טרערן, זעענדיק אויף דער ערד מיין פאה, מיין גרוי־אַלטע פאה, וואָס איז געוואַקסן מיט מיר פון קינדוויז־אויף ביז אין מיינע אַלטע יאָרן; וואָס האָט איבערגעהאַט מיט מיר פרייד און לייד געגוג אין מיין לעבן. די מאַמע האָט זי אין דער יוגנט געגלעט, געצוואָגן, גאָר נישט געקענט זאַט אָנקוקן זיך אויף די שוואַרצע, שיינע גרייזעלעך אירע. זי איז געווען אַ צירונג מיין פּנים אין מיינע גוטע טעג, ווען איך בין געווען פריש און שטאַרק. זי איז פרי פאַר דער צייט גרוי געוואָרן פאַר צרות נעבעך, און איר גרויקייט האָט מיר חלילה נישט געמאַכט קיין בושה. ביידע האָבן מיר זיך פרי געעלטערט פאַר פורעניות, נויט, עלנט, גריזאָטע, אומזיסטע פייטשאָפּט און רדיפות אין דער וועלט. ווען, חלילה, האָט זי געשאַדט? ווען, חלילה, האָבן מיינע גרויע האָר עפּעס שלעכטס געטאָן? — עס וויינט אין מיר דאָס האַרץ, שרייט געוואַלד שטיל, נישט אַרויסצוברענגען אויף די ליפּן קיין וואָרט. איך קוק שווייגנדיק ווי אַ שעפעלע ביים באַשוירן עס, און פון די אויגן קאָפּ, קאָפּ, טרערן ווי די באָב... מיין הויל געבליבענע באַק האָט מיר שטאַרק געפלאַמט, דאָס פּנים האָט געמוזט מיר זיך פאַרענדערן אַ שרעק. עס האָט געמוזט זיין אַ רחמנות מיך אָנצוקוקן דענסטמאָל, ווייל באַלד דערויף האָט דעם רויטן קאַלנער עפּעס ווי אָפּגענומען דאָס לשון, שוין גערעט מיט גוטן, אַרויפלייגנדיק ביידע הענט מיר אויף די אַקסלען. אונטער דעם מעשענעם קנעפּל, אַפּנים, האָט זיך גערירט אַ מענטשלעך האַרץ. מיינע גרויע האָר און מיין גאַנץ אויסזען האָבן אים באַוויזן מיין אָרנטלעכקייט, און ווי איבערבעטנדיק מיך, פאַלט ער מיט אַ בייזער אָן אויף מיין ערל, וואָס פאַר עפּעס אַן אוגערקע שלעפּט ער אַן אַלטן מענטשן נעבעך, טוט אַ היק און טרייבט אים אַרויס. ער אַליין נעמט דאָס

היטל, דרייט זיך אַביסל אַרום, זאָגנדיק דעם, יענעם אַ וואָרט, גייט דערנאָך אַרויס און באַלד הערט זיך, ווי דאָס בריטשקעלע פאָרט אַוועק.

די אַלע מענטשן אין שטוב ווערן לעבעדיק. דאָס שרייבערל טוט אַ וואָרף די פּען, אָפּשיקנדיק זי צו אַלדי רוחות. דער סטאַראָסטע און דער סאָטסקע גלייכן זיך אויס, אויפהייבנדיק די קעפּ, איטלעכער גיט אַ מאַך מיט דער האַנט צו דער גאַס־צו און די אויגן זייערע רעדן: יברכך! פּאַר געזונטערהייט און לאָז מען דיך נישט אָנקוקן!... דער סטאַראָסטע כאַפּט דעם אָטעם, פאָרט אַריין מיט אַלע פינף פינגער צו זיך אין די האָר פונעם קאָפּ, טוט אים אַ גוטן שאָקל און מאַכט דערביי: נו, אַ סטאַנאָוואַי!...

די גויים האָבן מיך געראָטן, נאָכדעם אַז איך האָב זיי דערציילט וועגן מיין אומגליק, צו גיין צו דער קרעטשמע ביים דאָרף, נישט ווייט פון דאַנען. דאָרט באַדאַרף זיין אַציגנד אַן עולם מענטשן, צוריקפאָרנדיק פונעם מאַרק־טאָג: מעגלעך ביי זיי וועל איך עפּעס מיך דערגיין. איך הייב־אויף מיין פּאה, באַהאַלט זי אין קעשענע, בינד אונטער די באַק מיט אַ פאַטשיילכן, זאָג אַ גוטע נאַכט און גיי אַוועק.

ט

די קרעטשמע איז געווען באַלאַגערט אינדרויסן מיט פורלעך און וועגעלעך אַלערליי. אַ טייל לייריקע באָר מיט אַ ביסל שטרוי, אַ טייל פאַרנומענע מיט מיני זאַכן און חפצים, סיי נישט קיין פאַרקויפטע, סיי געקויפטע דאָרט אויפן מאַרק. אויף איין פורל ליגט אין אַ זאַק אַ חזיר, אַרויסגעשטעקט פון אַ לאָך זיין שיין פיסקל און מאַכט לעבער אין קאָפּ, שרייענדיק משונה אויף אַ גרילצנ־דיק קול. הינטער אַ וואָגן, אָנגעלייגט מיט נייע לאָפּטיעס, מיט נייע ליימענע טעפּ, טעפלעך און מאַקערטעס, שטייט צוגעבונדן אַ רויט־געפלעקטע קו מיט איין האָרן און רייסט זיך מיט אַלע כוחות זיך צו באַפרייען, גיכער קומען צו אירע אַלטע חברטעס אין שטאַל מיט דער בשורה: נישקשה, מען איז אירער נאָך נישט פּטור געוואָרן, געלויבט דער שור־הבר, מען זעט זיך געזונט!... אַ פּאָר גרויע, ברייט־בייכיקע, פיינע אָקסן שטייען געשפּאַנט אין דעם יאָך, מאַכן אַזוי ערנסט מיט דעם מויל און מעלה־גרהן געשמאַק, קיין מינוט חלילה נישט מפסיק צו זיין, גלייך ווי זיי זענען פאַרטיפט אין אַ וויכטיקער זאַך און טוען מיט זייערע אָקסענע קעפּ אויף עפּעס אַ גרויסן שכל. דעם אַרענדאַרס ציג שטייט דערווייל אויפן וואָגן, שטעקט הינטערווייל אַריין דעם קאָפּ אין אַ זעקעלע דאָרט, נעמט באַלד אים אַרויס מיט אַ פול מויל, פירקעט, דרייענדיק

דאָס עקל, קייעט, מאַכט מיט די באַקן, טרעסעט דאָס בערדל גיך, געשווינד, אַרומקוקנדיק זיך אין אַלע זייטן. אַן אַלטער, אויסגעדאַרטער דאַרפס־הונט לעבט אויף דער עלטער פון קצבה, אַן אַ שטעלע, מיט אַ הינקענדיק פיסל און אַ קאַלטון באַמבלענדיק זיך אים אויפן עק, שאַרט־זיך־צו נאָענט צום וואָגן, קוקט מיט דרך־ארץ, קומט דערנאָך צו נעענטער אויף עטלעכע טריט, שמעקט, זוכט מיט דער נאָז, דערטאַפּט עפּעס אַ טרוקן, אָפּגעלעקט ביינדל, לויפט מיט דער מציאה אָפּ אַביסל ווייטער, שטרעקט זיך אויס אויף דער ערד און נעמט זיך קנאַקן דעם ביין, האַלטנדיק דערביי דעם קאָפּ אין דער זייט אויף די פאָדערשטע לאַפּעס. — דאָס פערדל דאָרט אין יענעם וואָגן, נמאס ווערנדיק אים אַ לאַנגע צייט צו שטיין אויף איין אָרט, גאַרנישט צו טאָן, נאָר דרעמלען, מאַכן מיט דער מאָרדע און שאָקלען די אויערן, איז זיך מישב אָפּצושטעקן אַ וויזיט אַ פּאָר איינגעשפּאַנטע אָקסלעך, וואָס טוען זיך וואויל איבער אַ זעקל פּאַלאָווע, און זיין זייער אורח אויף וועטשערע. נאָר ביים גיין פּאַרהאַקט זיך די אַקס פון זיין וואָגן אין אַ רעדל פון אַן אַנדער פורל, שיער אומצואוואַרפן עס. יענץ פערדל דאָרט, אַרויסשפּרינגענדיק פון די האָלאָבליעס, טרעט־אָן אַן אַנדער פערד אויפן פוס, עס טוט אַ הירזשע און שטעלט זיך דיבאָם. די ציג דערשרעקט זיך, טוט גיכער אַ שפּרונג און טרעט אָן דעם דאָרפס־הונט אויפן ווידל. ער שפּרינגט דערשראָקן אַוועק אויף דריי פיס, היילנדיק אויף אַ קוויטש מיט אַ צענגאָרנדיקן שלשלת.

מיט גרויס מי שלאָג איך מיך דורך צווישן די אַלע פורלעך, גוט צו־קוקנדיק זיך, טאָמער איז דאָ דאָס, וואָס איך זוך, און לאָז מיך אַריינגיין אין קרעטשמע.

דאָס אַלצדינג, וואָס אינווייניק אין קרעטשמע טוט זיך, דערפיל איך ביסלעכווייז, איינס נאָך דאָס אַנדערע כסדר, נישט אויף איין מאָל. דעם ערשטן כבוד דאָרט האָט מיין נאָז. באַלד ביים אַריינקומען, נאָך אויף דער שוועל, טוט מיר אַ זעץ אַ שאַרף ביטערער צאַפּנשטיקנדיקער ריח פון בראַנפן, מאַ־כאָרקע און מענטשנשווייס אינאיינעם, אַז די נאָז ניסט־אָפּ איר „מה־טובו" פון אַזאַ ברוך־הבא מיט אַ הילך, צעגיסנדיק זיך אין שטייגער, גייען צום סמיך די אויערן. אַ רעש, אַ געפּילדער פון אויסגעמישטע אינאיינעם דינע, גראָבע, הייזעריקע, צעריפּעטע און כריפּנדיקע קולות קייקלען זיך אַריין אין זיי מיט אַ גרילצן, נאָר טויב צו ווערן. אַז די נאָז מיט די אויערן האָבן שוין זייערס אָפּגענומען, געהאַט זייער ערלעך אויסקומעניש, זענען שטאַרק אין דער אַרבעט נעבעך די אויגן, נאָכדעם ווי זיי בלאָנקען זיך פריער אַרום אין דער טונקלניש צווישן אַ געדיכטן עולם מענטשן, צונויפגעשמאָלצן אינאיינעם, נישט צו האָבן אַ פּיצל סימן פון עפּעס אַ זאַך, דערזעען זיי פון דערווייטנס אויף אַ לאַנגן היל־

צערנעם טיש אַ חלבדיק ליכטל אין אַ ליימען לייכטערל, וואָס ברענט מיט אַ רויטן־שטעכנדיקן פלאָם, אַרומגערינגלט מיט געל־גרין־בלוי־גרויע רעדער ווי רעגנבויגנס פון דער הייסער פאַרע און זיילן רויך, וואָס שלעפן זיך איבער דער שטוב אַרום. ערשט דערנאָך הויבן־אָן אַרויסצושווימען פונעם טונקלען טומאַן כסדר: נעז, בערד, בערלעך טשופּרינעס, גאַנצע פּנימער און צורות פון מאַנסבילן און נקבות. עס שווימען אַרויס רעדלעך מענטשן, אַ טייל האַלטן זיך אויף די פיס, ערשט נאָכן פערטן, פינפטן טרונק בראַנפן. אין דער זייט האַלדזן זיך צוויי שיכורימלעך, זידלען זיך פּאַר גרויס ליבשאַפט מיט מיאוסע ווערטער. לעבן זיי שטייט אַ פּלוניתטע בארוועס אין אַ קורץ קליידל מיט אַ געשטיקט העמד אויסגעשניטן ווייט און האָט הנאה, פּאַטשט איינעם, דעם אַנדערן אויפן רוקן מיט גוטן, מאַכנדיק דערביי: געננוג, אַהיים, אַהיים! דאָס שיכורע פּאַר־פאָלק אָבער שמעלצן זיך נאָך מער פּאַר ליבשאַפט, נעמען זיך שטייפער אַרום און פאַלן. ווידער אַ טייל זיצן אויף לאַנגע בענק לעבן פלעשלעך משקה מיט פּאַרבייסן, צוויי באַלעגופן טרינקען איינער צום אַנדערן לחיים און זענען ביידע, ווי מען זאָגט, בגילופין. איינער, אַ שטאַרקער ליבהאָבער פונעם ביטערן טראָפּן און וואָס דאָ איז שטענדיק זיין מקום־מנוחה, ווילטעט זיך פונדערוויטנס, רויכערנדיק זיין ליולקעלע, דאָס מיט די דאָזיקע צוויי לייט, דאָס מיט יענעם, דאָס מיט אַן אַנדערן און ווינטשעוועט־צו: לחיים, לחיים! כאָטש מען קוקט זיך אפילו אויף אים נישט אום. און גאָר צולעצט שווימט אַרויס אין דעם געשטאַלט פון אַ יידענע, אַ רירנדיקע, אַ זשוואַווע, מיט אָפּגעבליאַקעוועטע פעלענע מושקעס און עפּעס אַ מין טיכל אויפן קאָפּ, דעם שענקערס ווייב מיט איר כבוד אַליין, לעבן פעסלעך, פלעשער, קעלישקעלעך, גלעזלעך, קרענצלעך בייגל, געקאָכטע אייער, דאַרע פישלעך און שטיקלעך פאַרהאַרטעוועטע לעבער. דאָס מויל מאַכט זיך איר קיין רגע נישט צו, די הענט אירע רוען אויך נישט פונעם טענהן, רעדן מיט איטלעכן באַזונדער, פון געבן און נעמען גרייט געלט מזומן, אָדער משכנות, אָדער מיט אַ קריידל אָנשרייבן אויף דעמס, אויף יענעמס חשבון פּאַסקעלעך און רינגעלעך.

איך דריי מיך אַרום ווי אַ גר צווישן דעם דאָזיקן גאַנצן עולם, פּרוּאוו רעדן מיט דעם, מיט יענעם, און דער שפּיץ איז אַלטערס ווערטל טאַקע: מילא, בקיצור, גאַרנישט.

אין קרעטשמע ווערט שיטערער, דער עולם הייבט אָן זיך צעפּאָרן און איך לאָז מיך צוגיין צו דער באַלעבאָסטע, האַלטנדיק די בייטש אונטערן אָרעם אַקעגן אירע אויגן. דאָס טו איך בכיוון מיט אַן אויבער־הסברה, ווייל קרעטשמערקעס בכלל האָבן ליב באַלעגאַלעס, קויפן זיי אונטער מיט בראַנפן, מיט עסן און מיט נאָך עפּעס, בכדי זיי זאָלן פאַרפאָרן צו זיי מיט פּאַרשוינען.

די בייטש איז מיר געווען אַ מליץ און מיר געגעבן חן און לייטזעליקייט אין דער באַלעבאַסטעס אויגן. עס הייבט זיך צווישן אונדז אָן אַזאַ שמועס:

— גוט נאַוונט! — גוט יאָר! — וואו איז דאָס אייער מאַן? — וואָס טויג אייך מיין מאַן? — גלאַט אַזוי זיך. — זאָגט, אפשר וועל איך טויגן. — טאַ... מהיכא־תיתי! — אַהער, אַהין מיר צעשמועסן זיך ברייטלעך. איך דערציילט איר דאָס אומגליקל, וועלכעס מיך האָט דאָ געטראָפן, מיין איצטיקע מיאוסע לאַגע. זי טרייסט מיך מיט אַ זיפץ, אונטערשפּאַרנדיק דעם קאָפּ מיט דער האַנט און צוויי פינגער אויף דער באַק, מאַכט אַלץ: „אַ מעשה, אַ מעשה!" און ווייטער אַ זיפץ. — איך טו איר צוליב, דערצייל אַלצדינג, ווער איך בין, ווי איך הייס, מיט וואָס איך האַנדל, און זי פון איר זייט באַשיט מיך מיט רייד, זאָגט מיר אַרויס איטלעכעס פּיצעלע, וואָס ביי איר אונטערן נאָגל, פון איר מאַן דעם שלימזלניק, פון די קינדער און פרנסה... עס ווערט צווישן אונדז אַ נאָענטע באַקאַנטשאַפט. מיר רעכענען זיך אויס, אַז מיר זענען גאָר ביידע שטיקלעך קרובים! זי הייסט חיה־טריינע, נאָך מיינס אַ קאַלטער מומע פון דער באָבעס צד. אַ שמחה, אַ פרייד! זי פרעגט מיך אויס אויף מיין ווייב, אויף די קינדער, אויף איטלעכן ביי מיר באַזונדער, און אַז דער מאַן איז דערויף אָנגעקומען, זאָגט זי אים אָן די בשורה גיך אין איין אָטעם: מיר האָבן אַ גאַסט... אַ טייערן גאַסט, ר' מענדעלע מוכר ספרים!... מיינער אַ קרוב! און לאָזט אויס מיט גדלות צום מאַן, אָנגעמענדיק זיך מיט ביידע הענט ביי די זייטן:

— האַ, מיינסט אפשר, פון אַ שטאָל האָסט־דו מיך אַרויסגענומען! ביש־קשה, איך וועל, ברוך־השם, פאַר אַנדערע נישט מבויש ווערן, מעגסט זיך, כ'לעבן, איבערנעמען מיט מיין משפחה!

— טאַ, רבונו של עולם! — טראַכט איך מיר. — לאָז זיין אַזוי: שאול האָט געזוכט אייזלען און געפונען די מלוכה, איך זוך פערד און געפונען אַ חיה־טריינע!...

חיה־טריינעס מאַן איז געווען אַ ייד מיט אַ לאַנגער נאָז. דאָס שיטערע בערדל, די פאות און די ברעמען — העל־בלאָנד ווי פלאַקס. בשעת שווייגן קייעט ער די צונג און איידער ער קלייבט זיך צו רעדן באַלעקט ער זיך פריער, אַזוי אַז אים אָנקוקנדיק דענסטמאָל, פאַרשטייט מען, וואָס טייטש לעקיש... ביים אָפּשטעקן מיר אַ שלום־עליכם מורמלט ער עפּעס גאָר אָן ווערטער און פונעם גאַנצן באַנעמען זיינעם דערקען איך באַלד, אַז ער ליגט אונטערן ווייבס פּאַנטאָפל, האָט פאַר איר דאָס ניין־יאָריקע קדחת. ווי עס האָט שפּעטער מיט דער צייט זיך אַרויסגעוויזן, הייסט ער אין דער סביבה: חיים־חנא חיה־טריינעס, און חיה־טריינע אַליין הייסט: חיה־טריינע קאָזאַק.

— וואו האָסט־דו עס ביז אַצינד געהינעט? — נעמט חיה־טריינע דעם

מאַן אויפֿן ציהונדער. — וואוהין האָט עס דיך, שלימזל, דער שוואַרץ־יאָר געטראָגן? האָסט דו געהערט? הען אַביסל!... מען זאָל אָוועקוואַרפֿן אַ שטוב מיט דעם באַלעבאַטישקייט און גאַרנישט... נישקשה, ר׳ מענדעלע איז אַן אייגענער, פֿאַר אים מעג מען זאָגן, וואָס פֿאַר אַ שלאַק דו ביסט, אַ שלאַק פֿון זיין ליבן נאָמען. קוקט אים אָן, שטייט ווי אַ ליימענער גולם און קייעט די צונג...

— דו האָסט דאָך מיך אַליין, האָסט דו מיך געשיקט צו גאָווּרילען נאָך אַ זאַק קאַרטאָפּלעס מיך געשיקט! — פֿאַרענטפֿערט זיך חיים־חנא, באַלעקנ־דיק זיך פֿריער מיט דער צונג.

— און דער רבי, דער שיינער רבי איז קראַנק געווען ברענגען צוטראָגן דעם זאַק קאַרטאָפּלעס! עסן, נישקשה, קאָן ער פֿאַר צען.

— דער רבי איז דאָך געגאַנגען, דער רבי, אָפּפֿירן די פּעריסטע קי מיט דעם קעלבל אין פֿעלד אָפּפֿירן! — גיט חיים־חנא דעם ווייב צו פֿאַרשטיין.

— אַט שוויג שוין, שוויג, קיי דיר בעסער די צונג! — מאַכט חיה־טריינע, קוקנדיק בייז אויפֿן מאַן. דערנאָך ווענדט זי זיך צו מיר מיט אַ גאַנצן שמועס, וואָס זי האָט פֿון איטלעכן אויסצושטיין. ווען נישט זי, וואָלט די גאַנצע שטוב שוין לאַנג האָרנעם־קאַרנעם איבערגעקערט געוואָרן, און מישט אַלץ אַריין אין די רייד: „נישקשה, פֿאַר אייך מעג מען, ווי פֿאַר אַ טאַטן, איר זייט דאָך אַן אייגענער, ר׳ מענדעלע!"

איך לייג מיך אַריין אין שלום און פֿאַרריכט ביי חיה־טריינען דעם מאַנס דאַליע. פֿון שלום וועגן זאָג איך אַביסל אַ ליגן, באַשולדיק בכלל אַלע מענער, מיך דערונטער אויך אַ ביסל, און חנפֿה, לויב אין טאָג אַריין די אַלע ווייבער, באַזונדערס חיה־טריינען, חלילה ווען נישט זיי, וואָלט די וועלט קיין וועלט נישט געווען... חיה־טריינע איז געוואָרן ווייכער.

— געזונט זאָלט איר זיין, ר׳ מענדעלע! — זאָגט זי מיט אַ שיינענדיק פּנימל און מאַכט באַלד טאַקע צום מאַן מיט גוטן:

— גענוג צו קייען די צונג! נעם בעסער, חיים־חנא, וויש־איבער דאָ די קעלישקעלעך און די טעלער, פֿון וועלכע עשו האָט געפּרעסן. — ר׳ מענדעלע מוז אוודאי גוט הונגעריק זיין, — טוט זי אַ זאָג צו מיר, אויפֿהייבנדיק זיך פֿונעם געזעס אירן ביים שענקל. — איך פֿיל עס אין מיר אַליין טאַקע. אין אַ מאַרק־טאָג פֿאַרשפּעטיקן מיר זיך תּמיד מיט דער וועטשערע. נישטאָ, נומער ערגער, קיין צייט. קומט, זייט מוחל, מיר בעטן זייער שיין צו אונדז אין שטוב!

גלייך פֿונעם שענקל קומט מען אַריין אין אַ פֿינצטער אַלקערל, וואו אַקעגן איז אָפּן אַ טיר נאָך אין אַן אַלקער און לינקס אין דער זייט פֿירט אַ טיר אין אַ היפּשן חדר, אַ נידעריקער אָן אַ דיל מיט קליינע פֿענצטערלעך. די שייבלעך

זענען אַ טייל צעשפּאָלטן, אַ טייל געלאַטעט פון צונויפגעקלעפּטע שטיקלעך און אַ טייל אינגאַנצן אויסגעשלאָגן: נאָר ערגעץ אין אַ ווינקל שטעקט אַן איבערגעבליבן שטיקל גלאָז, ווי דער איין־איינציקער צאָן ביי אַ זקנה, וואָס ביי נאָר עפּעס אַ ווינטל שאָקלט זיך עס, שטיל געבעבעט: זים־זים־זים, זייער אומעטיק. אין איין עק שטוב, צו דער גאַס־צו, שטייט אַ טיש. לעבן אים, ביי די ווענט, לאַנגע, שמאָלע בענק, נישט געפּאַרבט. אין דעם אַנדערן עק אַקעגן שטייט אַ בעט מיט אַ סך בעבעכעס, אַן עין־הרע: מיט קישנס, גרויסע, מיטעלע, קליינע, קליינטשיקע, אַ הויכער טורעם ביז אין דער סטעליע. און ביי דער זייט אויוון דאַרט צירט זיך אַ ברייטע באַנק, וואָס דינט ביינאַכט פּאַר אַ בעט צום שלאָפן. אַרום די ווענט אין דער הויך הענגען פּאָרטרעטן באַדעקט מיט שפּין־וועבס, מיט געפּגרטע פליגן, אויסגעטריקנטע אייער פון פרייסן און פליגנקויט. פונעם קויט אויף די דאָזיקע פּאָרטרעטלעך קוקן אַרויס עפּעס געשטאַלטן: אַ „מזרח" מיט קראַליקלעך, מיט משונה־ווילדע חיהלעך, האַלב ציג — האַלב הירש, האַלב לייב — האַלב אייזל, האַלב לעמפּערט און האַלב פּיפּערנאָטער. אַ הויכער המן, געקליידט ווי אַן אונטעראָפיצער, הענגט אויף אַ תליה, וואָס גרייכט אים קוים ביז צום אַקסל, אַזוי אַז גיכער הענגט די תליה אויף אים! דערביי שטייט מרדכי אין אַ שטריימל, אַ ראַצעמאָרענע קאַפּאָטע מיט אַ גאַרטל, אויבן אַ טיזליק, אין שיך און זעקלעך מיט פּאה־קעלעך, טאַקע נאָר „מאַנדרוש". אַרום אים „באַבערדלטע, באַנאָזנדיקע" יידן מיט כוסות אין די הענט און מאַכן: „לחיים, רבי מרדכי!" צו זרשן מיטן טאַפּ האָבן זיך זייער מיאוס צוגעכאַפּט די פליגן, האָבן פון איר, נעבעך, איבערגעלאָזט נאָר אַ האַלבן קאָפּ מיט אַ שטיקל פּעדער־חלק. באַפּאַלעאָן, נעבעך, איז אויך אַריינגעפאַלן אַהינצו אין יידישע הענט. אַז אַך און ווי איז צו אים, וואָס פּאַר אַ פּנים ער האָט געהאַט! ער איז געהאַנגען צווישן פּוטיפרס וויב, עפּעס אַ פּאַרזעעניש, אַ מיאוסקייט, וואָס מאַכט חן, שלעפּנדיק יוסף הצדיק ביי די פּאָלעס, און צווישן אַ שמאָלן, פּאַרשמאָלצעוועטן, שטאַרק־אַנגעבויגענעם שפּיגל, הינטער וועלכן עס האָט געשטעקט אַ פּאַרדאַרטער לולב און אַלטע אָפּגעשלאָגענע הושענות.

אין שטוב דרייט זיך אַרום אַ דיקע, אַ ברייטע, אַ האָרעפּאַשנע מויד מיט אַ פּאָר באַקן ווי די פּאַמפּושקעס; אויפן קאָפּ זייער ווייניק האָר און צוויי קליינע צעפּעלעך פון הינטן. די הענט האַלט זי ביז די עלנבויגנס שטייף צוביידע זייטן, די אָרעמס אויסגעשטרעקט גלייך פּאַרנט ווי צוויי האַלאַבליעס, צווישן וועלכע זי רוקט זיך, שליטלט זיך נישט צו הייבן קיין פיס, אַרויסשיקנדיק דעם קאָפּ אַביסל פריער פּאַר איר. רוקט זיך גיך, טראַגנדיק אין די הענט אַ טישטוך מיט טעלער און גרייט צום טיש. חיה־טריינע רוימט איר עפּעס אין

אויער איין, זי קערט אויס די האַלאַבליעס, דער קאָפּ לאָזט זיך פּאַראויס. זי אַליין מיט די פיסעלעך באַלד טאַקע נאָך אים און ווערט גיך אַנטרונען פון דער שטוב. אין אַ ווינקעלע קריגן זיך אַ שטיק פיר קינדער, מיידלעך מיט יינגלעך, רייסן זיך עפּעס איבער אַ קליין הינטעלע, אַ מאַפּסיק, וואָס פּישטשעט, נישט צו הערן, צו זען וואָס הינטער זיי טוט זיך אין שטוב. חיה־טריינע באַ־פּאַלט זיי פלוצים, טוט שטילערהייט אַ קניפּ דעם, אַ צופּ יענעם, כאַפּט דאָס פּיצל הינטעלע און וואַרפט עס אַרויס. די קינדער שטעלן זיך אונטער די נעז אָפּ פייגן און צעלויפן זיך אין די ווינקעלעך. באַלד קומט אָן חיים־חנא מיט אַ גרויסן לאָדיש סמעטענע. דאָס ווייב נעמט עס ביי אים צו, פּאַרעט זיך דערמיט אַ ביסל דאָרט פּאַר זיך און הייסט זיך אונדז וואַשן.

אַ בחורל אָן אַ קאַפּאָטע, באָרוועס, אין אַ לייבסערדאַקל מיט הויזלעך, לויפט אַריין מיט אַ שמחה: דער רבי האָט געכאַפּט אין שטאַל אַ וואָראַ־ביישטיקל!... אַלע קינדער בלייבן פאַרגאַפט מיט אויסגעצויגענע פּנימער פאַר גרויס וואונדער, און איידער זיי זענען צו זיך געקומען, קומט אַריין אַ יונגער־מאַנטשיק עפּעס מיט אַ געשוואָלענער נאָז און גראָבע ליפּן, וואַשט זיך גיכער איבער דער פאַמויניצע, זעצט זיך דערנאָך צום טיש און רוקט אַריין אין מויל אַ גרויס שטיק ברויט, אַלץ אין כאַפּעניש, אין איילעניש, נישט צו שענקען קיינעם אַ קוק, גלייך ווי אויס מורא, ער זאָל, חלילה, נישט פאַרשפּעטיקן, מען זאָל אָן אים נישט אָפּעסן. דערוויל רוקט זיך אַריין יענע ברייטע מויד מיט די פּאַמפּושקעס, אויסגעפּוצט שבתדיק, און זעצט זיך אויך צום טיש. חיה־טריינע מאַכט צו מיר, וויזנדיק מיט אַ פינגער אויף דער מויד: דאָס איז מיין עלטערע טאָכטער, כאַסיע־גרונע. דער עולם עסט, פריער עפּעס מיט דרך־ארץ, אַ שעפּ מיט דעם לעפל און אַ לייג אַנידער, דערנאָך הייבט עס אָן גיין לעבע־דיק, ר'עשיק: אַ צען לעפל אַרבעטן געשמאַק אין איין שיסל און פליען פון דאָרט געשווינד אין צען מיילער, וואָס זופן, איטלעכס אויף זיין שטייגער. ס'איז אַ כאַפּעניש, אַ בהלה, אַ זופעריי: וואופ־הופ, הופ־פופ! מיינע ביי־גע־פונענע קרובים טרייבן מיך אַלץ אונטער: עסט, לאָזט זיך נישט בעטן! און איך: וווויפ־פּפיפ! אויף מיין נוסח. דער יונגערמאַנטשיק מיט דער געשוואָ־לענער נאָז פוילט זיך נישט, אַרבעט פּאַר צען און גרונטעוועט אויפן דעק פונעם שיסל. אָפּגעפּאַרטיקט זיך פון דער אַרבעט מיט אַ זיפץ טיף פונעם בויך, שטעלט ער אויס אַ פּאָר גלעזערנע אויגן און קוקט אויפן עולם; טוט פלוצים אַ שטרעק די האַנט, אונטערהייבנדיק זיך אַביסל פונעם אָרט, גלייך צו מיר, מאַכנדיק דערביי: שלום עליכם! איר זייט מיר עפּעס קענטלעך... מה שמכם? — איך זאָג אים מיין נאָמען. ער שפּרינגט אָזש אונטער פּאַר גרויס וואונדער...

— ר׳ מענדעלע!... ר׳ מענדעלע מוכר ספרים!! פישש!... אַ קאַטאָוועס עפּעס! ווער קען נישט ר׳ מענדעלען?! איך האָב געהאַט אַמאָל די זכיה, אין גלופּסק נאָך, קויפן ביי אייך אַ בענטשערל.

— ר׳ מענדעלע איז מיינער אַ קרוב, — זאָגט חיה־טריינע מיט גדלות, שמעלצנדיק זיך פאַר פרייד, און אַגוויזנדיק מיר אויפן יונגנמאַנטשיק מאַכט זי: דאָס איז אונדזער רבי! — אַנו הושיעקעלע, — ווענדט זי זיך צום בחורל אַן דעם קאַפּאַטקעלע, — ר׳ מענדעלע וועט דיך פאַרהערן. שעם דיך נישט, נישקשה, דער פעטער וועט דיך נישט אויפעסן.

הושיעקעלע האַלט אַ פינגער אין דער נאָז, קוקט אין דער זייט אַנבלאָזנדיק זיך, פאַרציט דעם אַקסל און מאַכט: איך סעם מיך, סעם מיך...

— וויפל איז אַלט אייער הושיעקעלע, זאָל לעבן? — פרעג איך די מאַמען.

— מיין הושיעקעלע, זאָל לעבן, איז אין וועסנע געוואָרן בר־מצוה, — ענטפערט די גליקלעכע מאַמע.

—נו, הושיעקעלע, — נעם איך דעם בחורל אַן פאַרן בעקעלע, — זאָג, שעם דיך נישט, וואָס גייט היינט פאַר אַ סדרה?

— זאָג, זאָג! — טרייבט מען הושיעקעלן אַן פון אַלע זייטן.

ער שטעלט אויס אַ פּאָר אויגן און שווייגט.

— ב... ב... ב... — מאַכט דער רבי מיט די גראָבע ליפּן.

— ב־ב... בהאַי! — לאָזט הושיעקעלע אויס אויף אַ קול, קוקנדיק צום רבין.

— נו, בלק, בלק... — זאָג איך אונטער און גיב ווייטער הושיעקעלען אַ פרעג: — וואָס האָט אַזוינס בלק געשיקט זאָגן?

דער רבי לעקט דעם פינגער, בכדי דער תלמיד זאָל זיך דערמיט אַנשטויסן.

— לעקן, — טוט הושיעקעלע אַ געשריי מיט אימפּעט.

— ווער, ווער? — טרייבט הושיעקעלען אונטער דער רבי, און עס ווערט אים גרינגער אויפן האַרצן, מיינענדיק אַז ער האַלט שוין מיט דעם תלמיד זיינעם אויף אַ שטיקל דרך. — ווער, האַ?

— דער רבי! — שרייט הושיעקעלע אויס אויף אַ קול.

— דו פאַרשטאָפּטער קאָפּ איינער! — צעהיצט זיך דער רבי מיט כעס. — ווער זאָגט בלק, וועט לעקן?

— יידן!... — טוט הושיעקעלע גיך אַ זאָג אויף אַ קוויטשיק קולכל.

— די יידן, די יידן... הושיעקעלע! — זאָג איך, אַ גלעט געבנדיק אים דאָס בעקעלע. — זייער וואויל, דו קענסט.

די מאַמע איז גאָר איבערגליקלעך, האַלט די הענט אויפן בויך און קוועלט:

אַז וואויל איז, כ'לעבן, דעם בויך, וואָס האָט אַזאַ תכשיט געבוירן! דער טאַטע קייעט די צונג און האָט שטאַרק הנאה.

נאָך דער וועטשערע שמועסט מיט מיר חיה־טריינע איבער וועגן מיין עסק אַזוי: אין אַ פּאָר שעה אַרום באַדאַרף אָנקומען מיין יאַנקאָ מיט די פערד. דענסטמאַל, ר' מענדעלע, זעצט איר אייך אויף רייטנדיק אויף איינעם, מיין מאַן אויף דעם אַנדערן פערד און פאָרט פאַרנעמען די בײדלעך מיט די סחורה דערוויל אַהער. און ווייטער וועלן מיר שוין זען. לעת־עתה לייגט זיך אַביסל צו, אָט האָט איר אייך אַ בעט מיט איבערבעטן.

— אַ שיינעם דאַנק! — רוף איך מיך אָן. — אין די בעבעכעס, אַז איך וועל אַריינפאַלן, וועט שווער זיין דערנאָך אַרויסצובאַקומען מיך פון דאָרט. גאָט ווייס וויפל איך קאָן דאָרט אָפּשלאָפן, און דאָ איז די צייט טייער, אַן אַנדערש מאָל, אים־ירצה־השם, אַז איך וועל קומען צו אייך מיט מיין ווייב און די קינדער צו גאַסט, דענסטמאָל, זעט איר, געזעגן איך מיך מיט אייך אַלע און וואַרף מיך, אויף גאָטס באַראָט, אַריין טיף אין דעם תהום בעבעכעס אויף אַ לאַנגער, לאַנגער צייט.

— מיר בעטן, מיר בעטן! — מאַכט חיה־טריינע מיט חן. — זעט־זשע, מיט אַלע קינדער טאַקע; נעמט אויך מיט יאַכנע־סאָסען. זאָגט־זשע זיך נישט אָפּ, כאָטש נעמען אַ קישעלע אַהין אין אַלקערל.

— שלאָפט געזונט! — געזעגנט זי זיך מיט מיר. — בישקשה, מיינער וועט אייך גאַנץ פרי, כלחוך השור, אויפוועקן!

ד

חיה־טריינע איז טאַקע אַ כשרע יידענע, אַ גוטע, נאָר וואַנצן האָט זי געהאַט אין שטוב רשעים, זייער בייזע. זיי זענען מיך באַפאַלן ווי־באַלד איך האָב מיך געלייגט אויפן טאַפּטשאַן אין אַלקערל און די מלחמה צווישן אונדז האָט זיך אָנגעהויבן. ביידע צדדים האָבן זיך פאַרעקשנט, געאַרבעט אין עסק: זיי — מיטן מויל, איך — מיט די הענט; זיי קריכן, איך שפּרינג אונטער; זיי מיט טענות: דער טאַפּטשאַן איז אונדזערער, דרך־ארץ־זשע, ר. ייד, און לאָזט זיך בייסן — איך זיפץ, פאַרבייס די ליפּן, קראַץ מיך מיט אַלע כוחות; זיי אַ ביס — איך אַ קראַץ; זיי אויף מיר — איך אויפן קישן, אַראָפּ, צו אַלדי שוואַרץ יאָר, דאָס קישן! דאָס הינקעדיקע בענקל אויף דריי פּיסלעך פאַלט־אום; דאָס ליימענע קריגל מיט נעגל־וואַסער טראַך־טראַך; טאַראַקאַנעס אויפן דיל לויפן, דראַפּען, האַרמידעווען; פעדערן פון דעם צעריסענעם קישן פליען אין

דער נאָז, אין די אויגן אַריין; דער טאַפּטשאַן אונטער מיר ריפּעט־סקריפּעט. אַ טאַראַראַם, אַ געררודער! איך בין דול, צעמישט, צאַפּל מיט אַלע גלידער און וואַרף מיך פון איין זייט אויף דער אַנדערער. עס הערט נישט אויף צו בייסן. עס שטינקט וואַנצן! — נמאס ווערנדיק מיר די גאַנצע מעשה, בלייבט ביי מיר עוקר צו זיין. איך פאַרלאָז מיין געלעגער, שפּרינג אַראָפּ גלייך צום פענצטער, צו אָטעמען אַביסל פריי, און טו אַ קוק אין דרויסן, אויף גאָטס וועלט.

אויפן בלויען הימל שטיל, רואיק גייט די גילדענע לבנה, איר שיינענדיק פּנים איז זייער ערנסט, עפּעס שטאַרק פאַרטראַכט. שאַ אַרום און אַרום!... איר פאַרטראַכטקייט וואַרפט אויף מיר אַן אַ זיסע מרה־שחורה, זי רעדט עפּעס צו מיין האַרץ, די נשמה מיינע נעמט זי מיר אַרויס מיט איר איטלעכן בליק. זי רופט אין מיר אַרויס אַ ים געפילן און עס טראַכט זיך, טראַכט זיך עפּעס גאָר פון זיך אַליין. עס טראַכט זיך פון דעם ביטערן לעבן פול קרענקונג, אַלערליי ליידן מיט באַליידיקונג, פול פּלאָגן, אַנשיקעניש, אַלטע אויך נייע. איך צעפּיעסטעטע מיך פאַר איר ווי אַ שלאָף קינד, נעבעך, פאַר דער מוטער: אוי, מאַמע, עס טוט וויי!... אוי, ווערט מען עס פאַרשוואַרצט, קומט מען עס אָפּ!... קאַרג קאַפּדרייעניש, בויכווייטיק, איז מען נאָך גרויס אין די אויגן; קאַרג אייגענע מכות און וואונדן, האָט מען נאָך אויסצושטיין געבראָטענע לייד; קוים־קוים וואָס מען זשיפּעט, פאַרגינט מען נאָך נישט דאָס שטיקל געפּלאָגטע לעבן. אוי, מאַמע, עס שמאַרצט, אוי, עס טוט וויי!... די לבנה קוקט אויף מיר מיט איר ליכטיקער צורה אַלץ ערנסט, פאַרטראַכט און דאַכט זיך, זי נעמט מיך איין: „שאַ, בידנע קינד, שאַ! וואָס זאָל מען טאָן?"... דאָס האַרץ וויינט אין מיר נאָך מער, הייסע טרערן טרעטן מיר אַרויס אין די אויגן, איך שפּאַר אַן דעם קאָפּ אויף מיין אָרעם, די זייט מיט דער אָפּגעשווירענער פּאה דער לבנה אַקעגן, נאַ, זאָל זי זען, זאָל זי כאַטש זען!... עפּעס עפּנט זיך אין מיר אַ קוואַל פון געפילן, צופּן מיך ביים האַרצן, פאַרפּלייצן מיר די געדאַנקען. די אויגן, אָנגעקוואָלענע ווי די באַנקעס, קוקן אין דער וועלט אַריין מיט אַ רירנדיק געבעט: געוואַלד, העלפט, האָט רחמנות! עס טוט וויי, וויי, וויי... אַזוי כאַפּט זיך אויף פונעם שלאָף ביי דער נאַכט אַ קראַנק קינד, נעבעך, בעטנדיק רחמים. — נישטאָ קיינער! קיינער! קיינער הערט נישט! אַלע שלאָפן, שאַ!... אַ הינטל נאָר שטייט אויף דער גאָס וואַך, דעם ווידל צווישן די פיס, דעם קאָפּ פאַרריסן הויך און בילט מיט אַ קאַלטער לעבער אַקעגן דער לבנה, זי גייט איר וועג רואיק, פאַרטראַכט, פון אַ הונטס בילן זיך גאָרנישט צו מאַכן...

אויפן האַרצן ווערט מיר גרינגער. עפּעס וואַרעמט מיך אינעווייניק אַ געפיל פון האָפענונג און טרייסט אַן ווערטער — אַזאַ געפיל, וואָס אַ ייד פילט, אַז ער וויינט זיך אויס פאַר גאָט אויף זיינע צרות; אַזאַ געפיל, וואָס

מאַכט דעם מענטשן ווייך ווי טייג, גוט אָן אַ ברעג, גרייט איטלעכן אוועק־צוגעבן די נשמה, אַרומצונעמען די גאַנצע וועלט און זי אַ קוש צו טאָן פאַר גרויס ליבשאַפט. —

און זיי, די ווענצעלעך, זענען דען נישט גאָטס־באַשעפעניש? וואָס זענען זיי שולדיק, אַז זיי שטינקען, נעבעך? וואָס זאָלן זיי טאָן, אַז עס ליגט שוין אַזוי אין דער טבע זייערער צו בייסן? טוען עס נישט פאַר שלעכטס, פאַר שנאה און צו־להכעיס, נאָר פאַר דעם שטיקל פרנסה: זיי ווילן, נעבעך, טרינקען, אָנזעטיקן זיך מיט יענעמס בלוט. מילא זאָל שוין מיינס איבערגיין. עפּעס דאָס ערשטע מאָל אין לעבן איז מיר דען וואַנצן? און וועלכער ייד האָט דען נישט פון זיי צו זינגען און צו זאָגן?...

איך גיי אַוועק פון דעם פענצטער און זאָגנדיק: „אין דיין האַנט טו איך מיין זעל באַהאַלטן", גיב איך מיך אַ וואָרף אויפן טאַפּטשאַן און — גאַרנישט, איך שלאָף!... חלומות האָב איך פיינט צו דערציילן. נאַרישקייטן!

דאָס אויפשטיין אויף מאָרגן גאַנץ פרי האָט מיך געקאָסט גרויס מי. עס האָט מיר ווי געטאָן איטלעכס אבר. נאָר די נויט האָט מיך געצוואונגען און מיט מיר אַ טראַג געטאָן פון מיין געלעגער. אַ ייד לעבט מיט אימפּעט. די נויט טרייבט אים צו לויפן, אַרומצויאָגן, צו טאָן, צו אַרבעטן. לאָז נאָר שוואַך ווערן אַ קאַפּעלע דער אימפּעט, בלייבט ער ליגן ווי אַ דערהרגעטער. יום־טוב דערפילט אַ ייד זיינע ווייטיקן, דענסטמאָל האָט ער געוויינטלעך צייט קראַנק צו זיין...

די נויט האָט מיך פון מיין געלעגער אויפגעהויבן, די נויט האָט מיך אויף די פיס געהאַלטן, די נויט האָט מיך רייטנדיק אויף אַ פערד אויפגעזעצט, די נויט האָט מיר אין קאַרק געגעבן און איך האָב מיך גערירט פונעם אָרט אינ־איינעם מיט חיים־חנא חיה־טרייגעס מאַן. הארב איז ביי אַ יידן נאָר דער ערשטער ריר, דערנאָך, אַבי אַ קוועטש די ספּרונזשינקע, גייט עס שוין ווי אַ פוטער, ער קריכט שוין אפילו וואוהין מען באַדאַרף נישט, וואוהין מען האָט אים כלל נישט געבעטן. ער דראַפּעט זיך אפילו אויף די גלייכע ווענט. איך קום באַלד צו מיינע קרעפטן, בין פריש און שטאַרק אויף דאָס ניי.

אַז דער עולם זאָגט: „אַ יידישע נשמה קאָן מען נישט שאַצן", מסתמא איז רעכט. גאָר אין אָנהייב האָב איך גערעכנט, חיה־טרייגעס פרייט זיך דאָ מיט מיר אַזוי פּשוט, וואָס זי האָט דערטאַפּט פלוצים אַ קרוב און נאָך אַזעלכן, וואָס רייבט זיך אַרום ספרים! דאָס רייבן זיך אַרום עפּעס אַ זאַך האָט שוין אַ גרויסן ווערט ביי יידן. אַ ייד, פון די שיינע באַלעבאַטים אַפילו, ווען עס קומט אים אויס צו האָבן אַן עסק אין די פּריסטטעווס, הייבט אָן צום ערשטן פון סטאַראָזש — ער רייבט זיך דאָך פאַרט אַרום די אדונים דאָרט — שמועסט

מיט אים איבער און גייט אַוועק צופרידן. לעת־עתה, טראַכט ער, איז גענוג. דער סטאַראָזש איז נישט קיין שלעכטער מענטש. — דער שמש, וואָס רייבט זיך אַרום אַ יידישער שקאַלע, הייסט ביי אַ טייל פון יידישן עולם: דער אינ־ספּעקטאָר; דער יידישער בריוו־טרעגער — פּאָטשטאַר, דער ייד פון דער פּאָטשט, אַזויפיל כמעט ווי פּאָטשטמייסטער. קורץ, ווי מען זאָגט טאַקע: „דעם רבס שיקסע קאָן פסקענען שאלות"... ביי דער וועטשערע, אַנקוקנדיק די דיקע, ברייטע מויד, וואָס שוין צייט איר אונטער דער חופה, איז מיר שוין אַריין אין נאָז, אַז חיה־טריינעס פרייד באַטייט, איך קאָן איר צוניץ קומען צו אַ שידוך... און, דאַכט זיך, גאָר אויף מיר גופא האָט זי אַן אויג. דעריבער טאַקע האָט די מויד אַזוי שבתדיק זיך אויסגעפּוצט... דאָס איז מיר דערנאָך קלערער געוואָרן פון חיים־חנאס רייד, פאַרנדיק מיט מיר אויפן וועג. עפּעס האָט ער צופיל אויסגעפרעגט מיך וועגן מיין בחורל מיט אַזאַ שמועס:

— אַזוי! איז אייער בחורל שוין געוואָרן, אייער בחורל, בר־מצוה און נאָך נישט קיין חתן, נישט! איך אין זיינע יאָרן האָב שוין חתונה געהאַט, אין זיינע יאָרן. — מיין חיה־טריינע לאָזט מיך די נעכט נישט שלאָפן: געוואַלד, אַ בחורל! וואָס ליגסט דו, גזלן, אַזוי?... געוואַלד, אַ חתן! — די בתולה מיינע האָט איר דאָך געזען, די בתולה, אַ גוטע באַלעבאָסטע. אפשר טאַקע שוין צייט איר חתונה־צו־מאַכן, שוין צייט אפשר? — וואָס זאָגט איר, ר' מענדל? עפּעס זייט איר דאָך אַ ייד, אַ למדן, שוין צייט? מיינע האָט מיט מיר היינטיקע נאַכט איבערגעשמועסט... איר זייט ביי איר שטאַרק חשוב, זייט איר. אַלץ קומט אומגעריכט. באַדאַרף זיך גראָד מאַכן אַ מעשה און איר האָט פאַרבלאָנדזשעט צו אונדז... זייער אָנגעלייגט, כ'לעבן, איז אייער בחורל שוין, זאָגט איר, בר־מצוה, אייער בחורל?

אין דעם, ווי מיר שמועסן דאָ אַזוי, קומען מיר צום אָרט פון די ביידלעך. פריער באַטראַכט איך גוט מיין ביידל אין איטלעכס ווינקעלע. ברוך־השם, אַלצדינג דאָ איגאַנצן, און לאָז מיך צו גיין דערנאָך צו אַלטערס ביידל. דאַכט זיך, אויך נישט גערירט, עס שטייט אויף זיין אָרט. נאָר קוים נעם איך מיך צום לאַנטוך, מיט וועלכן דאָס ביידל איז איבערגעדעקט, און טו אַ טאָפּ, בין איך פאַרפּאַצלט געוואָרן, עס רירט זיך עפּעס אונטער אים... איך שפּרינג אָפּ שטאַרק דערשראָקן אויף צען איילן אין דער זייט. דאָס לאַנטוך הייבט זיך דערוויייל אויף און איך דערזע פאַר מיינע אויגן זיצנדיק אויפן וואָגן מיט אַ פאַרבונדענעם קאָפּ — אַלטער יקנה"ז!...

יא

וואָס מיט אַלטערן איז פירגעגאַנגען, וואו ער איז אַהינגעקומען, פון וואַנען ער האָט פלוצים זיך גענומען און פאַרוואָס דער קאָפּ איז אים פאַרבונדן — די דאָזיקע שאלות דערקלערט אונדז באַלד אַלטער מיט זיין כשר מויל אַליין, אַזוי:

מילא גיי איך מיר נאָך די פערדלעך. בקיצור, נישטאָ קיין פערדלעך! נישמער, טראַכט איך מיר, גאָרנישט. אַפנים, זיי זענען פאַרגאַנגען ווייטלעך. גראָז אין וואַלד איז זייער גוטע, שאָטן אויך דאָ. פאַרוואָס נישט? אַ מענטש, להבדיל, זוכט אויך, וואו גוט איז. מילא גיי איך מיר ווייטער, ווייטער, פאַרשטייט איר מיך, מען הערט נישט, מען זעט נישט. וואָס טוט מען דאָ? ס'איז דאָך עפּעס שפל! פלוצים דאַכט זיך מיר אין וואַלד עפּעס אַ שאָרך אויף יענער זייט פון אַ טאָל. מיינער באַלד טאָקע אַראָפּ, אַרויף, אַהין, אַהין, בקיצור גאָרנישט. דערווייל ווערט שפּעטלעך, ס'איז שוין טונקל, עפּעס גאָר נישט קיין גוטער משא־ומתן!... דאַכט זיך מיר ווידער אַ שאָרך, איך ווייטער אַהין, דריי מיך, זוך און ווייטער גאָרנישט. עס פאַרדריסט מיך שוין, פאַרשטייט איר מיך, וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג? בקיצור, ווידער אַ שאָרך און עפּעס ווי טריט. — אָט האָסטו דו זיי, די שיינע לייט! אַ קרענק זיי אין די ביינער! פלוך איך שטאַרק אויפגעבראַכט און דערשלאָג מיך אַהין, ערגעץ אין אַ העק, צווישן געדיכטע צווייגן. אַהאַ, ס'איז דאָ, דערטאַפּט!... וואָס? צו אַלדי שוואַרץ יאָר, עפּעס אַ רויטע קו, — אַ קו, וואָס, ווי געווייַנטלעך, זיך פון דער טשערעדע אָפּגעריסן און פאַרגאַנגען אין וואַלד. אַצינד וואָס? איך ווייס גאָר נישט, וואו איך בין. נישמער שטיין איז קיין תכלית נישט, מילא גיי איך מיר אין צרות, אויף גאָטס באַראָט, און פאַרגיי מיר צו אַ פייערל, וואָס האַלט ביים אויסגיין. האַלאָוועשקעס רויכערן זיך, ס'איז נאָך דאָ אין זיי אַ פונק. דאָס גראָז אַרום און אַרום אויסגעטראָטן, עס וואַלגערן זיך ברעקלעך ברויט, שאָלעכץ פון אייער, פון אוגערקעס, ציבעלעס און קנאָבל, אויף צעריסענע שמאַטעס און שמאַטקעלעך. דאָ איז, אַפּנים, געווען אַ היפּשע קאָמפּאַניע, און ווי עס זעט אויס, אַ כאָפּטע ציגיינער. גאָר עפּעס נישט קיין גוטער עסק! ציגיינער האָבן ליב צו לקחענען. פלוצים דאַכט זיך פון גאַנץ ווייט עפּעס אַ קול. אפשר רופט עס דאָרט ר' מענדעלע? גייט מיר איבער אַ געדאַנק, און איך לאָז מיך גיין געשווינדער. דאָס קול, דאָ הערט עס אויף, דאָ לאָזט עס זיך ווידער הערן און וואָס נעענטער ווערט עס אַלץ שרעקלעכער, ווי איינער שרייט געוואַלד!... עפּעס גאָר אַ שרעק, כ'לעבן! נישמער גאָרנישט. איך טו מיר מיינס און גיי. עס העלפט נישט, נאָר קוק מיך גוט אַרום און היט די ביינער. בקיצור, אַקעגן

מיר וואַקסט אויס פונדערווייטנס עפּעס אַ קרעטשמעלע, אַ חורבהלע אויף הינערשע פיסלעך. עפּעס איז עס מיר נישט געפעלן. איך באַהאַלט מיך אַביסל אין דער זייט צווישן צווייגן. גראָד טאַפּ איך דאָרט אָן עפּעס אַ דרענגל. נעם עס אין דער האַנט, פאַרשטייט איר מיך, ליתר־בטחון. זיץ שטיל און קוק מיר, וואָס וועט דאָ זיין. עס קומט מיר אין קאָפּ אַריין שרעקלעכע זאַכן, מעשיות מיט גזלנים און גלופּסקער גנבים. פלוצים ווייטער אַ געשריי, אַ ביטער געשריי, ווי פון איינעם, וואָס איז אין אַ גרויסער סכנה, און, דאַכט זיך, דאָס ביטערע געשריי איז פון חורבהלע. עס כאַפּט מיך אָן ביים האַרצן. עס טראָגט מיך אונטער פונעם אָרט און איידער מיך צו באַטראַכטן שטיי איך שוין נעבן קרעטשמעלע, אַליין נישט רעכט צו געדענקען, ווי אַרום האָב איך מיך דאָ גענומען. עפּעס געפּיקט האָט מיר אַלץ אין קאָפּ: אַן אייגענער, אַן אייגענער! אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר איז גאָר ר׳ מענדעלע אין אַ סכנה? איך ווייס דען, אַפּנים, וואו איך בין? ס׳איז טאַקע אַ מורא, נישמער גאָרנישט! מיין טויט זאָל דאָ זיין, מוז איך מיך דערגיין, וואָס טוט זיך דאָ אַזוינס. עפּעס בין איך דאָך אַ שטיקל עקשן אויך. בקיצור, איך גיי מיר פּאַמעלעכן און האָרך מיך גוט צו. עפּעס הערט זיך אַ פאַרדומפּט קול. איך קום צו לעבן אַ צעשאָטענעם מויער, קוים וואָס ער האַלט זיך פּאַר אַלטקייט. מיינער פּוץ אַריין אינווייניק אין אַ גרויס הויז. גיי אויף די שפּיץ פינגער, זוך, נישטער אין דער פינצטער, שאַ, שטיל. איך נעם אַרויס פון דער קעשענע אַ פּעקעלע מיט עטלעכע שוועבעלעך, רייב, רייב מיט אַ ציטערדיקער האַנט, אומזיסט, עס וויל נישט ברענען. דאָס לעצטע צינדט זיך לסוף אָן און באַלד טאַקע לאָזט זיך דערן אַ געשריי גאָר אין איין אָטעם, ערגעץ פון דער זייט דאָרט. דאָס שוועבעלע פאַרלעשט זיך און גאָרנישט, איך טאַפּ אין דער פינצטער, קריך ערגעץ אַריין און שלאָג מיך אויף עמעצן עפּעס אָן. די האָר שטעלן מיר זיך קאַפּויר, פרעגט מיך בחרם, אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין. בקיצור, ביי דער שיין פון דער אויפגייענדיקער לבנה, דורך אַ קליין אויסגעשלאָגן פענצטערל, אין אַ פאַרשימלט חדרל אָן אַ טיר, דערזע איך, ליגט איינער געבונדן, ווי אַ שאָף, מיט הענט און מיט פיס, איז, נעבעך, טויט, בלייך ווי די וואַנט, קוים־קוים וואָס ער זשיפּעט. — גאָט האָט אייך געבראַכט אַהער, זאָגט דער אומגליקלעכער פאַרשוין, בינדט מיך גיכער אויף, וואָרום איך בין פאַרביי. די שטריק האָט מיר זיך איינגעשניטן אין דעם לייב און עס ברענט מיך אַ טרונק! — ווער האָט אייך אַזוי געפּענטעט? טו איך אַ פרעג, נעם באַלד אַרויס מיין מעסער און שנייד אויף די שטריק. — אין זיין טאַטנס טאַטן אַריינגעפלויגן, שילט דער פאַרשוין, אויסגלייכנדיק די ביינער. אַזאַ ממזר, באַטקע גנב! — וואָס, אַ גנב?! רוף איך מיך אָן, שאַרף אָנקוקנדיק דעם פאַרשוין. — יאָ, יאָ, אַלצדינג אין דער

קאָרט! ערשט היינט נאָך האָט ער געגנבעט אַ פּאָר פערד. איך שפּרינג אַזש אונטער הערנדיק אַזוינס. בקיצור, איך הייב אָן באַלד טאַקע דעם פאַרשווין אויסצופרעגן, זאָג סימנים און עס קומט אַלצדינג קלאָר ארויס ווי בוימל אויפן וואַסער. ביי יענעם פייערל אין דעם וואַלד זענען דאָס געזעסן אַ גאַנצע כאַפּטע שלעפּערס, פיינע לייט, איינער פון די שיינע נפשות האָט זיך געלאָזט שפּאַצירן דאָרט און צוגענומען אונדזערע פערדלעך. איך דערגיי מיך דעם וועג, אויף וועלכן די שלעפּערס האָבן זיך געלאָזט פאָרן און עס בלייבט ביי מיר, באַלד אָן שיהות נאָך די גנבים זיך צו לאָזן. דער פאַרשווין פּרוּוּוט מיך אָפּהאַלטן, לייגט מיר שטיינער אויפן האַרצן! ער האָט מורא, דער ממזר זיינער איז אַ רוצח, מיט אים פאָרן נאָך בוידן פאַרשווינען, אַלע כמעט אַזעלכע ווי ער. מיך אָבער האָט עס נישט געלאָזט רוען. בלייבן אָן אַ פערד קאָן איך נישט. — ניין, ניין! איך מוז זיי דעריאָגן, עס מעג זיך זיין וואָס עס וויל. לאָזן שפּייען זיך אין דער קאַשע קאָן איך נישט. אַ רגע איז אַצינד טייער! בלייבט איר דאָ, רוט זיך אויס, ביי מיין צוריקקומען מיט די פערד, אים־ירצה־השם, נעם איך אייך און מיר פאָרן ביידע פון דאַנען אַוועק. אַזוי זאָג איך דעם פאַרשווין, צו וועלכן עס ציט מיר עפּעס שטאַרק דאָס האַרץ, נעם די פיס אויף די פּלייצעס — און לאָז מיך געשווינד אין וועג אַריין.

דאָס אַלטע וויסטע קרעטשמעלע שטייט אַריינגערוקט אַביסל אין וואַלד ביי דעם שליאַך, וואו עס טיילן זיך וועגן אין פאַרשיידענע זייטן. לינקס פאָרט מען קיין גלופּסק, קיין וואַלין, און רעכטס אין שטעט פון פּאָדאָליער גובערניע. איך נעם מיך רעכטס. בקיצור, איך גיי נישט, נאָר איך לויף. אין כעס בין איך אַ שרעק. איך וואָלט צעריסן דעם גנב ווי אַ הערינג. עס פעלט מיר מער גישט צו די גוטע עסקים, בלייבן זיצן אין פעלד אָן אַ פערד, אָן אַ גראָשן געלט. נישמער, גאַרנישט. מיינע פיס הייבן אָן זיך אָפּצוזאָגן פון דעם גיכן גאַנג, דער מאָגן וויל נישט וויסן פון קיין שום זאַך און מאָנט עסן. אַ קלייניקייט עפּעס אַזאַ גרויסן טאָג אָפּצופאַסטן. שלעכט! עס עסט מיך דער געדאַנק: פאַרפאַלן די מי, אומזיסט דאָס לויפן! זיי, די שיינע נפשות, זענען אַוועק אַ היפּשע צייט פריער פון מיר און וואָס נאָך? זיי פאָרן. אַקעגן־זשע איך גיי צו־פוס. עס שטאַרקט מיך נאָר איין האָפענונג, טאָמער וועט אַנלויפן עפּעס אַ פורל. אַ גליק נאָך, וואָס די לבנה שיינט און מען קאָן כאָטש זען ווי אין העלן טאָג. בקיצור, איך גיי, שוין נישט אַזוי געשווינד, מיט אימפּעט ווי פריער, אָבער איך גיי, נעם מיר אַרויס די אויגן קוקנדיק. נישטאָ קיין לעבעדיק באַשעפעניש. נישמער גאַרנישט, איך טו מיר מיינס, אַלץ ווייטער, ווייטער. נעם איך מיך צו עפּעס אַ זאַך, פאַרשטייט איר מיך, לאָז איך עס אַזוי גיך נישט אָפּ. בקיצור, דאַכט זיך, אַ קלאַפּ פון רעדער... אין דער ערד מיטן קאָפּ! אויף

צעשפּרינגעניש פּאַרט מען גאָר מיר אָקעגן, נישט אין דער זייט, וואוהין איך באַדאַרף. אַי, אַ מזל, מיין פינצטער מזל! — איך ווענד מיך צו איין פורל, צו דער אַנדערער, אַלע זענען שיכור־לוט. אַצינד, פאַרשטייט איר מיך, ווער איך שוין גאָר מיאוס אין כעס. אָבער ווי נאָך אין כעס!... און טו מיך אַ לאָז וויטער מיט אימפּעט. איך בין שוין אָפּגעגאַנגען אַ היפּשע שטרעקע וועג, ס'איז שוין טאַקע גוט שפּעט. אין מיר איז נאָך אַלץ דאָ אַ האָפענונג, עס וועט מיך אָניאָגן אַ פורל, און פונדערוויטנס דאַכט זיך טאַקע עפּעס פורלעך, נאָר אין דער ערד מיטן קאָפּ! ווידער טאַקע מיר אָקעגן... ניין! טראַכט איך, היינטיקס מאָל לאָז איך עס אַזוי נישט אָפּ. דאָס לעצטע, וואָס ביי מיר געפינט זיך, גיב איך אַוועק, אַבי מען זאָל מיך אונטערפירן. איך טרייב מיך אונטער, גיי מיט קוראַזש, נאָר די פורלעך דאַרט רירן זיך, דאַכט זיך, נישט, שטייען עפּעס אויף איין אָרט.

אַ האַרץ־ווייטיק נאָר, אַ צעשפּרינגעניש! נישמער גאָרנישט. בקיצור, צוקומענדיק נעענטער, דערזע איך, דאָס זענען ביידלעך. עס פאַלט מיר באַלד איין, אפשר זענען דאָס די פיינע לייט. איך האַלט אין דעם גאַנג, גיי מיר שטיל, פּאַמעלעכן און טראַכט, וואָס טוט מען? ביי דער זייט וועג ציט זיך אַ וועלדעלע, מיינער אַריין אַהין, באַהאַלט מיך צווישן ביימער, פון וואַנען איך קוק אַרויס און באַטראַכט די ביידלעך אָקעגן. יאָ, דאָס זענען מיט די אַלע סימנים זיי, זיי! איין ביידל ליגט אָנגעבויגן צו דער ערד, אַרום אים אַ גאַנץ פּעקל: מאַנסבילן, ווייבער, יונג און אַלט, קינד און קויט, אָפּגעריסענע, אָפּגעשליסענע. דער האַקט, יענער קלאַפּט, איינער גיט עצות, דער אַנדערער פלוכט, זידלט. ווייבער קוויטשען און קינדער שרייען, פּישטשען. ס'איז אַ געשילטעריי, אַ געבייזעריי, אַ פּאַטשעריי, אַ כאַרכלעריי מיט אַ געוויין און אַ געלעכטער אינאיינעם. צווישן דעם רעש הערן זיך קולות: שולדיק איז דאָס בייע פערדל, פאַרברענט זאָל עס ווערן! אַזאַ פּליאַגע, דעם גאַנצן וועג האָט עס געצויגן אַלץ אין דער זייט, אויף צו־להכעיס אַלץ אין דער זייט... עפּעס אַ פאַרשלעפּטע קרענק, פּגרן זאָל עס! פּייבושקעס כשרע מציאה, אַ כאַלערע אויף אים—פּיסקאַטשעס, שטינק־פּעסלעך, קוליעס שטרוי אָן הענט, אָן אויגן, גאָרנישט, נאָר פּרעסן, דריכנען! — זידלט זיך איינער, אַ רויטער יונגאַטש מיט ברייטע פּלייצעס און וויזט דערביי איטלעכן אַ קולאַק. איך זוך מיט די אויגן און דערזע: אין די אָבעדריקעס מיט שלעיעס שטייט אָפּגעשפּאַנט, ביי דעם הינטערשטן ביידל, אייער פערדל, ר' מענדעלע! מען האָט אים, אַפּנים, מכבד געווען גיין אויפן דראַנזשיק. אַי, חכם מיינער! מאַך איך פאַר פרייד, דו האָסט זיי אָנגעמאַכט אַ גוטע חתונה, ניש־קשה!... וואו־זשע איז ערגעץ מיין שלימזלניצע? מיין שקאַפּע, זע איך, שטייט צוגעבונדן הינטער דעם דאָזיקן ביידל טאַקע. איך באַטראַכט מיין דרענגל,

נעם אַרויס מײַן מעסער און לאָז מיך אַזוי שטילערהייט ווי אַ קעצעלע צום ביידל, בשעת די כאַפּטע איז שטאַרק באַשעפטיקט דאָרט מיט דער אַקס, שנייד געשווינד איבער די שטריק, כאַפּ מיך אַרויף רייטנדיק און פּאַר מיט ביידע סוסים אָן אַ זיי־געזונט אַוועק. מילא גאַרנישט, באַדאַרף גאָר, צו אַלדי שוואַרץ יאָר, איינער פון דער כאַפּטע דערזען, מאַכט אַ געפּילדער און עס ווערט אַ קאַכעניש. דער רויטער יונגאַטש, זע איך, יאָגט הענדום־פּענדום און אָט־אָט דעריאָגט ער מיך. מײַנער שמייסט, טרײַבט די פערד. זיי לאָזן זיך היינטיקס מאָל נישט בעטן און לויפן ווי ווײַט נאָר זיי קענען. דער רויטער איז שוין ווײַטלעך אַביסל הינטער מיר. באַדאַרף מײַן שקאַפּע זיך פּאַרפּלאָנטען אין די שלעיעס פון אייער פערדל, וועלכע איך האָב אין אײַלעניש נישט אָראָפּגענומען. זי פאַלט און עס ווערט אָן עיכוב. דערווײַל יאָגט אָן דער רויטער יונגאַטש, אָנגעצונדן ווי אַ גזלן, און וואַרפט זיך אויף מיר ווי אַ חיה רעה. מיר ראַנגלען זיך מיט אַלע כוחות, שטום, נישט צו רעדן קיין וואָרט פאַר גרויס כעס. מיר ווילן איינער דעם אַנדערן אומוואַרפן און פאַלן ביידע אַרומנעמענדיק זיך שטײַף, אַזוי אַז די ביינער קנאַקן. בקיצור, מיר אַרבעטן געשמאַק, אָט בין איך פון אויבן, דער רויטער אונטן, קוועטש אַזש דער רוח נעמט אים, פּלוצים בײַטן זיך די יוצרות; ער פון אויבן און איך אונטן. נישמער גאַרנישט. איך דערלאַנג אים, פאַרשטייט איר מיך, אין דער זיבעטער ריפּ, אין דעם דיך. ער שפּרינגט אונטער און בלײַבט ליגן שטיל, ווי טויט. מילא גאַרנישט. דאָס איז געווען נאָר אָן אָנשטעל. איך לאָז אים אָפּ, און דאָס טאַקע האָט ער גע־מיינט. ער באַברעט זיך דערווײַל שטיל און באַקומט אַרויס בײַ זיך פון דער קעשענע אַ מעסער. — עהע, אַזאַ בחור ביסט דו, טו איך אַ געשריי! גיב אים אַ זעץ איבער דער האַנט, אַזוי אַז דאָס מעסער פאַלט אים אַרויס און פאַרפליט ווײַט. ער נעמט זיך צונויף מיט אַלע קרעפטן, גיט זיך אַ וואָרף אויף מיר פלינק ווי אַ קאַץ, דראַפּעט מיר דעם האַלדז און אָט־אָט שטעקט ער מיר אַרײַן די פינגער אין גאַרגל. פּלוצים הערט זיך פונדערווײַטנס אַ גלעקל. דאָס מאַכט אויף אים אַ מורא. ער איז דאָך פאַרט אַ גנב. — אייער טרפהן מזל, ברומט ער ווי אַ בער, וואָס דאָס גלעקל. נאַט אײַך זשע אַ מתנה!... ער טוט מיר אַ טראַך אין קאָפּ און ווערט באַלד פאַרשוואונדן. איך שטיי באַלד אויף, כאַפּ מיך ווידער אַרויף רייטנדיק און פאַר מיר מײַן וועג. שפּעטער ערשט דערפיל איך דעם ווייטיק, טו מיך אַ טאַפּ, בע, אויפן שטערן איז מיר אַ בייל! נישמער גאַרנישט. מײַנס האָב איך אויסגעפירט. די פערדלעך, פאַרשטייט איר מיך, זענען בײַ מיר.

— בענטשט גומל, וואָס ס'האָט זיך אַזוי אויסגעלאָזט! — רוף איך מיך אָן און נעם אַלטערן אַרום פאַר פרייד.

— נישקשה! — מאַכט אַלטער. — לאָז דער רויטער דאָרט אויך בענטשן גומל, וואָס אַ מעת־לעת האָב איך גאָרנישט אין מויל געהאַט און בין געווען שטאַרק מיד. אָבער אונדזערע סוסים זענען דאָ.

— וואו זענען זיי, די ליבן אונדזערע? — פרעג איך, אַרומקוקנדיק זיך אין אַלע זייטן.

— האָט צייט אַביסל, ר׳ מענדעלע! — ענטפערט אַלטער. — דער פאַר־ שוין, מיט וועלכן איך בין צוריקגעקומען, האָט געפירט די לייבן אַנטרינקן דאָרט אַראָפּ נידעריקער, וואו ס׳איז דאָ אַ טייכל און גוטע גראָז. זייט רואיק, נישקשה. ער גיט אויף זיי גוט אַכטונג. איך בין אויך נישט לאַנג געקומען. מיד, צעבראָכן, לא עליכם, טו איך מיך אַ וואָרף אין ביידל און דעק מיך איבער מיט דעם לאַנטוך כאַפּן אַ דרעמל. נאָר קוים וואָס איך מאַך צו אַן אויג, קומט איר אָן, ר׳ מענדעלע, און געלויבט איז גאָט, וואָס מען זעט זיך געזונט... וואָס גייט איר עפּעס פאַרבונדן, ר׳ מענדעלע? האָ, די ציין?

— איר, ר׳ אַלטער, — זאָג איך, — איר זייט געקומען פאַרבונדן דעם קאָפּ, מיט אַ בייל, איך פאַרבונדן, אָן אַ פאה, איר מיט אַ פאַרשוין און איך מיט ר׳ חיים־חנא, חיה־טריינעס מאַן! — שטעל איך אים צום צווייטן מאָל פאַר שוין מיט דעם גאַנצן טיטל.

אַלטער שטעלט אויס די אויגן, קוקט אויף מיר מיט אַ פרעג.

— וואָס הייסט! — מאַך איך שטאַרק פאַרוואונדערט. — איר קענט נישט חיה־טריינען!

— מילא חיה־טריינע איז חיה־טריינע, — מאַכט אַלטער פאַרוואונדערט צוריק, — אָבער די פאה! וואָס געהער זיך עס אָן מיט אייער פאה?

— אַ קרובה, מיין ווייב געהער זיך אָן אַ קרובה, — רופט זיך חיים־חנא אָן תמעוואַטע.

און ווי מיר שמועסן זיך דאָ אַזוי, זיצנדיק אויפן גראָז, ווייזן זיך פונדער־ ווייטנס אונדזערע לייבן, העצקענדיק זיך, קלאַמפּערשט ווי זיי לויפן. עפּעס האָט זיי אין מיינע אויגן דאָס פּנים זיך געענדערט פון נעכטן אָן. זיי פאַררייסן די קעפּ מיט גאווה, גלייך ווי געערעדט: לאַך דיר, לאַך, פונדעסטוועגן האָט זיך אויף אונדז געפונען אַ בעלן, געהאַט שטאַרק חשק און אונדז אָוועקגעגנבעט, נישקשה. מיט אַ שמאַטע אויפן פּוס, מיט אַ ריינענדיק אויג, פונדעסטוועגן, אַז מען באַדאַרף גיין אויפן דראָנזשיק, גייט מען, און אַן אַקס, אַז מען באַדאַרף צעברעכן, קענען מיר אויך, נישט ערגער פון אַנדערע. אַז אַך־און־ווי איז אונדז נאָר, וואָס מיר זענען יידישע. איר, ר׳ יידן, זייט זיך נאָר מתחייב אייערע פערד קעסט און געבן גיט איר זיי מכות... איך דערלאַנג מיין פערדל, בשעת צוקו־

מענדיק צו מיר, אַ קליין זעצעלע איבער דער מאָרדע מיט אַ שמייכעלע: דו שקאָץ איינער! —

באַלד דערויף קומט אויך צו אַלטערס פאַרשוין. איך טו אַ בליק און לאָז אַרויס אויף אַ קול, אַ פּאַטש געבנדיק בײדע הענט:

— פישקע! מען זאָל געווען דערמאָנען משיחן, וואָלט ער געקומען.

— יענער פישקע? פון וועלכן איר האָט מיר דערציילט? — פרעגט אַלטער זייער פאַרוואונדערט.

— יאָ יענער, דער פון דער באָד. — נו, שלום עליכם, פישקע!

— איך האָב אייך, ר' מענדעלע, אויכעט דערקענט, — זאָגט פישקע אָפּשטעקנדיק מיר צוריק אַ שלום־עליכם.

— אייער פישקען קומט אַ דאַנק, — מאַכט אַלטער צו מיר. — ווען נישט ער, וואָלטן מיר אונדזערע פערדלעך געזען ווי אונדזערע אויערן.

— ווען נישט ר' אַלטער, — מאַכט פישקע אויך צו מיר, — וואָלט פישקע אַ מיתה משונה איינגענומען.

— איך האָב שוין געהערט, געהערט! — רוף איך מיך אָן. — זאָג בעסער, פישקע, פון וואַנען האָסט־דו זיך אַהער גענומען?

— ס'איז אַ לאַנגע מעשה, — ענטפערט פישקע, אַוועקקערנדיק דעם קאָפּ אין דער זייט.

איך שטיי אַ רגע און באַטראַכט פישקען. ער איז נעבעך נאַקעט און באָרוועס מיט געשוואָלענע, פאַרבלוטיקטע פיס, פאַרברענט פון דער זון און דאַר ווי אַ צוים־שטעקל, נאָר הויט און ביין. דאָס האַרץ האָט געריסן קוקנדיק אויף אים. ער האָט געמוזט נעבעך געגוג צרות אויסשטיין. איך נעם אים ביי דער האַנט און זאָג:

— דיין מעשה, פישקע, וועלן מיר שפּעטער הערן. עס וועט נאָך זיין צייט. אַצינד רו זיך אַביסל אויס דאָ מיט אונדז.

יב

פאַר אַ יידישן בעל־לשון וואָלט געווען גענוג מאַטעריאַל אויף אָנצושרייבן אַ שיינעם פּזמון פון אונדז אַלע, דענסטמאָל אין יענעם שיינעם פרימאָרגן. ס'איז דאָ צום פּזמון פיר באַווייבטע יידן, ווי זיי ליגן זיך צעשפּיליעט אויפן גרינעם גראָז, האָבן הנאה און שווייגן. אויך אַ זון מיט שטראַלן, הימל, נאַטור, טוי־טראָפּן, שפּיל־פייגעלעך און פערדלעך, איינס שענער פונעם אַנדערן. דערצו וואָלט ער דאָך געמעגט געבן אַ גמילות־חסד עפּעס פון זיינס אויך: אַ

טשערעדע שאָף, וואָס פיטערן זיך אויפן געמויזעכץ, אַ קלאָר רינענדיק וואַסערל, וואו „איבדן טוען צעברעכן זייער דאָרשט“, און אונדז פייפעלעך אין מויל, אויף וועלכע מיר שפּילן און שאַלן, ווי די פּאַסטוכער, אַ לויב־ליד דער געליבטער כלה אין שיר־השירים. טאָרבעס איז דאָ ביי אונדז, ברוך־השם, אייגענע, נישט צו באַדאַרפן זיינס. ביי אים בלייב עס... נאָר אָבער עד כאן, ביז דאַנען, ווייטער ר׳ ייד רוקט זיך נישט! צו מיר אין דער נשמה אַריינ־קריכן, אַריינלייגן דאָרט אייערע חכמהלעך, פּוילע פּשטלעך — דאָס איז נישט פּאַר אייך. דערויף איז שוין דאָ פּאַר אייך אַנדערע ערטער... מיינע געדאַנקען גיב איך איבער בעסער אַליין.

פּשוט איז פּשוט, איך ליג מיר בקאָמפּאַניע צעליגט, קוק מיט אַ פּאָר אָפּענע אויגן און האָב זיך משונה הנאה. וואָס? גאָרנישט. עפּעס איז מיר גוט אויפן האַרצן גלאַט אַזוי אָן ווערטער. דאָס צוטרימקען מיינס דערביי איז אויך נישט מיט אַ כוונה צו געבן קאָנצערט, אָדער צו שאַרפן די כלי, נאָר גלאַט אַזוי זיך אַ טרים־ברים, ברים־טרים... אַזוי געוויינטלעך טרימקעט אַ ייד אָן ווערטער, אָן אַ שום געדאַנק, ווען די דאגות הפרנסה לאָזן אים אַ ביסל נאָך. אַזוי געוויינטלעך טרימקען קאָמפּאַניעס יידן, איטלעכער פּאַר זיך, אויף זיין שטייגער, בשעת זיי שפּאַצירן זיך יום־טוב, אָדער שבת נאָכן קוגל אין די כאַלאַטלעך, דרייענדיק דערביי אַ טייל — די קוטאַסן, די שפּיצן בערדלעך, און אַ טייל פּאַרלייגט די הענט אַהינטן.

חיים־חנא מיינער טרימקעט אויך מיט אַ שיינענדיק פּנים. דערנאָך גיט ער זיך פּלוצים אַ שטעל אויף, נעמט זיך ביים בערדל, באַלעקט זיך און מאַכט צו מיר אַזוי:

— נו, ר׳ מענדעלע! שוין צייט, מיין איך, צייט פאָרן. האַ?

— איר ווילט שוין פאָרן אַהיים? — רוף איך מיך אָן און שטיי אויך אויף. — נו, פאָרט געזונטערהייט!

— וואָס הייסט! — קוקט חיים־חנא אויף מיר שטאַרק פאַרוואונדערט. — און איר, ר׳ מענדעלע, איר וועט דען מיט מיר נישט פאָרן? עפּעס האָט מען דאָך גערעדט, עפּעס.

— ווי קען איך! — ענטפער איך, ווייזנדיק אויף די אַלע לייט מיינע.

— מיר בעטן, מיר בעטן! — מאַכט חיים־חנא. — לאָזן זיי אויך פאָרן. מיין חיה־טריינע מאַכט היינט וואַרעניקעס. עס וועט פאַר איטלעכן גענוג זיין וואָס צו עסן, וואַרעניקעס.

— אַ שיינעם דאַנק! — פאַרבייג איך מיך. — נישטאָ קיין צייט. מען מוז אין זינען האָבן עפּעס פּרנסה. גריסט אייער ווייב גאָר פריינטלעך.

— גאָט איז מיט אייך, ר׳ מענדעלע! מיין ווייב וועט מיך הרג... — חיים־

חנא האָט געוואָלט זאָגן „הרגענען", נאָר ער האָט זיך פאַרכאַפּט און אויסגעלאָזט שטאַרק צעטראָגן: — וועט מיך אין שטוב נישט אַריינלאָזן, מיין ווייב, אָן אייך. מיינע האָט מיט מיר היינטיקע נאָכט איבערגעשמועסט דעם עסק... פאַרשטייט איר מיך? זי ריכט זיך דאָ אַזוי אויף אייך, כאַסיע־גרונע מיינע אויך... פאַרשטייט איר?

— איך פאַרשטיי, פאַרשטיי. עס מוז אָבער געדולד זיין אַביסל. מיין ווייב וועט מיך אויף הרג... אין שטוב נישט אַריינלאָזן, מיין איך, ווען איך זאָל מיט איר נישט איבערשמועסן דאָס עסק. פאַרשטייט איר מיך? וואָס קען מען טאָן, ר' חיים־חנא?

חיים־חנא איז געבליבן שטיין ווי אויסגעפּאַטשט. מען האָט געזען, ווי עס טריפט אים דאָס בלוט. דאָס פנים האָט אים זיך פאַרענדערט.

— טוט מיר די טובה, קומט! — מאַכט ער מיט אַ געבעט. — ווען נישט, גיט־זשע מיר כאָטש אַ בריוועלע צו חיה־טריינען, אַ געשריפטס, מיר אַליין וועט זי נישט גלויבן, מיך באַשולדיקן וועט זי מיך, אַז איך בין אַ שלים־שלים... וועט... וועט... פאַרשטייט איר מיך? שרייבט איר אָן עטלעכע ווערטער, דער רבי וועט עס איר איבערלייענען. איך בעט אייך!

אין־ברירה, מען מוז ראַטעווען אַ נפש. ס'איז אַפילו אַ גרויסער יושר אַזאַ מאָן גוט מקיים־פּסק צו זיין. נאָר לאָז ער כאַפּן אַ פּאַטש נישט דורך מיר. איך נעם פונעם רענצעלע מיינעם אין בײַדל אַרויס אַ בליי־פּען, רייס־אָפּ פון אַ סידור דאָס אויבערשטע ליידיקע בלעטל, שפּאַר מיך צו צו דער קעלניע און שרייב די דאָזיקע ווערטער:

„להנגידה המפורסמת שאר־בשרי, הצנועה מרת חיה־טריינע, זאָל לעבן און געזונט זיין, אמן.

הנה זייט וויסן, אַז, געלויבט השם יתברך, איך בין בקו הבריאה, געזונט אויף אַלע אברים. גאָט ברוך־הוא זאָל נישט אָפּטאָן דעם חסד זיינעם פון אונדז אויך אויף ווייטער, מיר זאָלן הערן אין גיכן ישועות ונחמות איינער פונעם אַנדערן אין גרויס נחת, עושר און כבוד מיט אַ גרינג געמיט, אמן סלה. אייערע קינדערלעך, זאָלן מאריך ימים ושנים זיין, גריס איך גאָר פריינטלעך, ובפרט לבתכם הכלה הבתולה מרת כאַסיע־גרונע, לעב, בעט איך למען־השם צו גריסן גאָר פריינטלעך.

ווייטער בין איך אייך מודיע, אַז הסחורה האָב איך, געלויבט איז זיך ליבער נאָמען, געטראָפן גאַנץ עם הביידלעך אויף זייער אָרט. והשנית בין איך מודיע, אַז הסוסים האָבן זיך אויפגעזוכט. ר' אַלטער יקנה"ז האָט זיי פון גנבים הענט מציל געווען. דאָ האָבן זיך געמיט נאָר זכות־אָבות. גרויסע ניסים איז אונדז באַשיינפערלעך געשען. מיר זענען גאָר אַזוי פיל נישט ווערט

דעם אויבערשטנס חסדים. בעלכם ב״י וועט איך איבערגעבן כל־דבר שורש. מען מעג אַזוינס אין די קראַניקעס שרייבן.

איך בעט אייך מחילה, חיה־טריינע, ווי אַן אייגענע מוטער, וואָס איך נעם מיך אונטער צו זיין פאַר אייך אַ מליץ־יושר אויף אייער בעלכם, וואָס האָט נעבעך גרויס שרעק און עגמת־נפש דערפון, וואָס איך פאַר היום נישט צו אייך לויט דעם מדובר. האָט אויף אים רחמנות, לאָז ער, נעבעך, נישט האָבן אָפּגעשניטענע יאָרן און באַשטראָפט ווערן דערפאַר, וואָס איך האַלט נישט וואָרט און קען נישט כפי המדובר צו אייך היום קומען. אויף אייער בעלכם איז, כ׳לעבן, אַ צער בעלי־חיים. ער האָט פאַר מיר פשוט געחלשט, מצדו איינ־געלייגט די וועלט, אָפּגעלויבט אין טאָג אַריין אייך ובפרט בתכם הכלה המושלמת, וועלכער איך גריס גאָר פריינטלעך. הכלל ער האָט מצדו געטאָן, וואָס אַ מאַן און אַ געטרייער טאַטע באַדאַרף צו טאָן... פאַרשטייט איר מיך? און נאָך אַ מאָל טאַקע פאַרשטייט איר מיך? — ער האָט מיר אַפילו געצייכנט דעם יצר־הרע מיט וואָרעניקעס און מיט נאָך גוטע זאַכן. נאָר פרנסה איז בילכער פון אַלצדינג. מען מוז צוליב דאָס שטיקל פרנסה פאַרבויגן אַפילו וואָרעניקעס. והשנית, האָב איך דאָך עפּעס אַ זוגתי, איר פאַרשטייט דאָך, פאַרשטייט איר מיך, וואָס איך מיין... אין אַזעלכע זאַכן פאַרשטייט איר?... וואָס איז דען אַ מאַן אָן אַ זוגתו? איך האָף צו דעם וואָס לעבט אייביק, אַז מיר וועלן בלי־נדר זיך נאָך זען און אם ירצה השם אין פריידן אָפּעסן ביי אייך וואָרעניקעס און אפשר נאָך לעקעך אויך... פאַרשטייט איר מיך. דערווייל זאָל בעלכם, נעבעך, נישט ליידן. אַ צער בעלי־החיים!...

איך שיק אייך דאָ מיט בעלכם אַ מתנה: אַ „תחינה על הפרנסה״, „תחינות צו ליכט־בענטשן, צו ראש־חדש־בענטשן״, „תחינה אמהות שרה רבקה רחל ולאה״, „גאָר אַ שפּאָגל־נייע תחינה פאַר כפרות־שלאָגן״, גם שיק איך אייך דעם „מעין טהור״, וואָס איטלעכע אשה באַדאַרף דרינען זיין בקי און שטאַרק היטן די אַלע דינים דאָרט, ווי זיך נוהג צו זיין. איר וועט דערפון גרויס תענוג האָבן. אייער בתכם הכלה הבתולה וועט דערפון אויך משונה הנאה האָבן.

חיה־טריינע! איך האָב צו אייך אַ בקשה. אַז די וואַנצן שלכם האָבן מיך, נישט היינט געדאַכט, נעכטן געפייניקט, האָב איך אַראָפּגעכאַפּט פון מיר האַוואַלענע זאָקן שלי, די ברעסלער, און זיי אין איילעניש ביי אייך אויפן טאָפּטשאַן פאַרגעסן. זוכט זיי, זייט מוחל, אויף, און לאָז בעלכם זיי טראָגן געזונט. אַ מתנה פון מיר. — זייט מיר געזונט און גריסט נאָך אַמאָל אייערע ליבע קינדערלעך. גם אייער בתכם הכלה־לעב אויך גאָר פריינטלעך. פאַר־געסט למען־השם ולמען־השם נישט מכוח אייער בעלכם, בעלכם האָט נעבעך אַ שווער, ביטער געמיט. הבייטש שלי, וואָס איך האָב פאַרגעסן בהאַלקערל

שלכם, גיב איך במתנה דעם רבין, זי וועט אים צוניץ קומען... פון מיר, וואָס גריסט אייך און אייערע קינדערלעך איטלעכן באַזונדער און בתכם הכלה־לעב אויך באַזונדער. הקטן מענדעלע מוכר ספרים."

אַז איך האָב איבערגעלייענט דעם דאָזיקן בריוו חיה־טריינעס מאַן, איז ער געווען איבערגליקלעך און גאָר אַנגעקוואָלן פון דעם זיסן לשון. ביי איטלעכס וואָרט האָט ער זיך אַ פּאַטש געגעבן אין דעם שטערן פּאַר גרויס וואונדער, ווי אַ מענטש קען אַזוינס אָנשרייבן! מאַכנדיק דערביי: אוי, מחיהדיק לשון!... אוי, לשון, צוקער־זיס, ווי איך בין אַ ייד!... מיר האָבן זיך זייער שיין געזעגנט און ער איז מיט אַ גרינג האַרץ אַוועקגעפאָרן.

יג

אַזוי ווי איך און אַלטער זענען געווען ביידע שרעקלעך מיד און צעבראָכן פון נעכטיקער נאַכט, דעריבער איז ביי אונדז געבליבן, כאַפּן אַ דרעמל און אויסרוען זיך אַביסל אַקעגן אַ פּאָר שעה. דערנאָך וועלן מיר זיך לאָזן פריש אין וועג העט ביז אין דער נאַכט אַריין. פישקע האָט אויף זיך גענומען, אַכטונג צו געבן דערווייל אויף די פערד און אָנגרייטן עפּעס צו מיטאָג. „איך, אַזוי זאָגט ער, האָב די נאַכט, נאָך דער מעשה מיט מיר, געשמאַק געשלאָפן ווי נאָך אַ באָד. ר' אַלטערן, ביי זיין צוריקקערן זיך, איז שווערלעך אָנגעקומען איידער ער האָט מיך דערוועקט." — אַלטער לייגט, אויף מיין בקשה, דעם קאָפּ זיינעם אַנידער צו מיר אויפן שויס. איך נעם אַ מעסער און קוועטש מיט דעם קלינגל אים אָפּ דעם בייל אויפן שטערן. דערנאָך געגעצן מיר, קנאַקן אויס די ביינער, גייען און לייגן זיך אין שאָטן אונטער אַ בוים.

ווען נישט די זון זאָל געווען פון דער פוטערפאַס אַרויסשיקן אירע ברענענדיקע שטראַלן, וואָס האָבן אונדז געבראָטן, וואָלטן מיר געקענט אַזוי ביז נאָך האַלבן טאָג אָפּשלאָפן. אויפעפענענדיק די אויגן, דערזעען מיר נישט ווייט פון אונדז ברענט אַ פריילעך פייערל, ביי וועלכן עס קאָכט זיך אַ טעפּל קאַרטאָפלעס, צוגעדעמפט מיט ציבעלע און מיט אַ יידישער דאַרער קישקע. מיר נעמען צו־ביסלעך בראַנפען און זעצן זיך באַלד עסן מיט אַפּעטיט. מיר לויבן אָפּ פישקעס קאָכן אין טאָג אַריין. עס האָט דעם יידישן טעם, דער מלכות מעג זיינע קאַרטאָפלעס עסן, און ער קוועלט גאָר אָן, צוואוינטשנדיק אונדז: עסט געזונט, זאָל אייך וואויל באַקומען!

— פון וואַנען, פישקע, — טוען מיר אים אַ פרעג, — האָסט דו עס אויס־

געקראַצט אַ יידישע דאַרע קישקע? פון אונדזערע קאַרטאָפלעס און ציבעלע האָט דאָך געקענט זיין נאָר פיש־קאַרטאָפל.

— פון וואַנעט, פרעגט איר, אַ יידישע דאַרע קישקע? — ענטפערט פישקע. — פון דער טאַרבע! ס'איז מיר גראָד געראָטן מיין טאַרבעלע צו באַהאַלטן פון דעם ממזר, פאַרכאַפּט זאָל ער ווערן!

— דערציייל, פישקע, — בעטן מיר אים, — וואָס איז אַזוינס מיט דיר געשען?

— עט! — מאַכט פישקע מיט אַ זיפץ. — ס'איז פיל צו דערציילן, זייער אַ לאַנגע מעשה.

— דער טאָג איז גרויס, צייט איז ביי אונדז, ברוך־השם, דאָ צו הערן דיין מעשה. — קומט שפּאַנען! — זאָג איך צו אַלטערן. — מיר וועלן זיך פאָרן און פישקע וועט אונדז אויפן וועג דערציילן.

אַז די ביידלעך זענען שוין געשטאַנען געשפּאַנט, פאַרבעט איך דעם עולם צו מיר אויפן וואָגן. אַלטער אָבער פאַרבעט אונדז צו זיך. ביי מיר, זאָגט ער, איז געדרוימער, נישט אַזוי אָנגעפּאַקט מיט סחורה. איך מאַך אַ פּשרה: לאָז זיין אַביסל ביי אים אויפן וואָגן און אַביסל ביי מיר.

ביי אַלטער יקנה"ז אויפן וואָגן

— נו, הײדאַ, פישקע! אַרויס מיט דער שפּראַך! — בעטן מיר אים, נאָכדעם ווי מיר האָבן זיך אויסגעזעצט אויף אונדזערע ערטער און געפּועלט ביי אונדזערע פערדלעך, זיי זאָלן זיך רירן פונעם אָרט. פישקע אָבער קווענקלט זיך, האַלט אַראָפּגעלאָזן די אויגן און ברעכט די פינגער.

— ווייס איך?... איך שעם מיך עפּעס. גלאַט נעם און דערצייל! אַז איך קען נישט. עפּעס פריקרע, כ'לעבן.

איך גיב פישקען אונטער חשק. אַלטער פון זיין זייט שמועסט אים איין אַזוי:

— ס'איז נאָר הארב, נאַרעלע, דער אָנהויב. אַבי נאָר דאָס ערשטע וואָרט, גייט עס שוין דערנאָך ווי אַ מזמור. איך ווייס עס טאַקע פון מיר אַליין. מילא בקיצור, וואָס מאַכט עס אויס? וועסט אַליין, דערנאָך זען, נאַרעלע, ס'איז גאַרנישט... מילא, האָסט דו, פישקע, חתונה געהאַט, פאַרשטייסט דו מיך, מיט דער בלינדער יתומה. נו! גאַרנישט. ווייסן מיר עס שוין. בקיצור, וואָסזשע איז געווען ווייטער?

— ווייטער? אין איר טאַטן און אין זיין טאַטנס טאַטן אַ רוח אַריינ־

געפלויגן! — שיסט פישקע אויס מיט אימפעט אין איין כעס. — זיי האָבן עס מיר אָפּגעטאָן־עט אויף טערקיש.

— נו, נו, נו! — טרייבן מיר אָן פישקען, וואָס האָט נאָך דעם אימפעט זיך באַלד אָפּגעשטעלט. פישקע עפּנט ווידער אַ מויל און הויבט אָן שוין ניט מיט אַזאַ היץ ווי פריער:

— אוי, אַ שיינע ווייבעראַ!... נאָך דער חתונה האָבן מיר גאַר נישקשהדיק געלעבט, ווי אַ יידיש פּאָר־פאָלק באַדאַרף צו לעבן. איך האָב, דאַכט זיך, אָקעגן מיין ווייב געגנוג יוצא געווען. הערט איר, יידן, זאָל מיר אָפּדאַרן דאָס מויל, אויב איך זאָג אייך אַ ליגן! אַלע טאָג אין דער פרי פלעג איך זי, ווי עס געהער צו זיין, אַרויספירן אויף איר אָרט לעבן דעם אַלטן בית־עולם, וואָס דאָרט איז דער שטייגער אירער געווען צו זיצן אויף אַביסל שטרוי און בעטן נדבות מיט אַ ניגון פון די קינות, וועלכער עס האָט איטלעכן גערירט ביי דעם האַרצן. עטלעכע מאָל אין טאָג פלעג איך איר צוטראָגן אַהין, דאָס אַ טעפּל געקעכטס, דאָס אַ הייסע באַבקעלע, אַ זויערע אוגערקע, אַ קיסליצע. נאַ, קוויק זיך! זי זיצט דאָך די גאַנצע צייט אָפּעט אויף איין אָרט און איז שטאַרק פאַרטראָגן אין דער פּרנסה. פיל מאָל פלעג איך מיר גלאַט אַזוי קומען געוואָר ווערן, וואָס מאַכט זי, אויך אונטערהעלפן איר אַביסל אין דעם פּדיון: אַרויס־געבן איינעם, דעם אַנדערן רעשט פון אַ דרייער, פון אַ זעקסער; דערמאָנען זי אין אַלטע חובות פון באַלעבאָטים, וואָס האָבן איר פאַרבייגייענדיק נישט געסילוקט באַלד במזומנים, נאָר אָפּגעלייגט אויף שפּעטער; אָדער אָפּטרייבן אַ קו, אַ ציג, וואָס זיי האָט זיך געגלוסט, אויף זייער שפּאַציר אין די גאַסן, אַרויסכאַפּן איר פון אונטער דעם געזעס אַ פול מויל מיט שטרוי. אין חודש אלול האָב איך זי געפירט אויפן גרויסן יאַריד, אַרויס פון דער שטאָט, דאָרט אויף דעם בית־עולם. זי האָט עס געמאַכט נישט ערגער פון דעם איבעריקן פּעקל כלי־קודש דאָרט: שמשים, שמשטעס, חזנים, זאָגערינס, מקבלים, תהילים־זאָגערס, גבאיטעס, קנויטלעך־לייגערינס, פעלד־מעסטערינס, וויינע־ריינס און קלאָגערינס. אָט אַזוי האָט זיך עס געמאָלקן, יידישע קינדער! ס'איז געווען, נישקשה, פון וואָנעט צו לעבן. נאָר אַז ס'איז גוט, וויל מען נאָך בעסערס, אַז מען האָט ברויט, וויל מען קוילעטש.

— ווייסט דו וואָס? — הויבט מיין ווייב אָנעט מיר צו זאָגן. — אַזעלכע מענטשן ווי איך און דו, אַזאַ פּאָר־פאָלק ווי מיר ביידע, וועלן אויף דער וועלט פאַרפאַלן אָסור נישט ווערן. אין אונדזער ברויט זענען אונדזערע חסרונות גאָלע מעלות. ביי אַנדערע אין די הענט אַזעלכע זאַלן איינשטיין, וואָלטן זיי אַ גליק געמאַכט. מיר ביידע זענען גרויסע שלים־מזלניקעס און טוען נישט דאָס, וואָס מען באַדאַרף. אָט פאָלג, כ'לעבן, אַ ווייב, אַביסל עלטער, געניטער

פון דיר. נעם, פישקע, פיר מיך אַרויסעט אויף דער לעכטיקער וועלט, צווישן לייט, אין יענע מקומות אַריין, וועסט דו זען, געדענק מיינע ווערטער, אַז מיר וועלן גיין אין גאָלד. דאָ אויף דעם פּלאַץ איז שוין כמעט גאָר נישטאָ וואָס צו טאָנ׳עט. מען זיצט אַמאָל אָפּעט אַ לאַנגע צייט ביז איינער דערבאַרעמט זיך און גיט אַ גראָשן. לייט דערציילן עס אַביסל פון דעם גרויסן גליק, וואָס לעקיש, דער כאַלערע־חתן, האָט אין דער וועלט מיט פּערלען זיין ווייב גע־מאַכט. זיי האָבן באַלד נאָך דער חתונה זיך אַוועקגעלאָזט און דאָס מזל, אָן עין־הרע, גייט זיי! מאַטל מקבל האָט מיט זיי אין קישינעוו זיך באַגעגנט, אַרומגייענדיק אין די הייזער. זייערע טאָרבעס, דערציילט ער, זענען פול אָנגעשטאָפּט מיט אַלעם גוטן — מיט שטיקער קוילעטש, גרעסערע ווי מען גיט דאָ דעם שבת־גוי, מיט מאַמאַליגע, מיט געדרויכערט שאָפּן־פלייש, מיט דאַרע קישקעס און קאַדע. פּערלע שיינט ווי די לעכטיקע זון. ס׳איז איר אין פּנים נישט אַריינצוקוקן. זי איז פעט, דיק און ברייט מיט פּיסקעס, גאָר אַ גראַפּינע. גלופּסק וויל זי מער נישט קענען, מען זאָל איר עס אַפילו שענקען.

— מענטשן וואָס קומען פון אַדעס, קענען זיך גאָר נישט אָפּוואונדערן פון דעם גליק, וואָס יאַנטלען, דעם אַנדערן כאַלערע־חתן, האָט געטראָפן. זיי האָבן אים געזען זיך רוקנדיק דאָרט אויפן געזעס צווישן די קלייטן און גאָט שיקט אים צו. ער מאַכט עס גאַנץ גוט. דער עולם קען אויף אים זיך גאָר נישט זאָט אָנקוקן. אַדעס, זאָגן זיי, האָט דאָך עפּעס געטוג קאַלעקעס, וואו ערגעץ אין דער וועלט אַ קאַלעקע רייסט זיך אַהין אָפּעט און מען איז שוין מיט אַזעלכע געוואוינט. נאָר ווי קומען זיי אַלע צו גלופּסקער! אַזעלכע ווי גלופּסק גיט אַרויסעט, קען ענגלאַנד אַפילו אויך נישט אַרויסגעבן. גלופּסק, אַזוי דערציילן מענטשן, קלינגט אין דער וועלט. אויף אַ גלופּסקער יידן לויפט מען קוקן, ווי אויף אַ בייז וואונדער... אונדז, כ׳לעבן, וועט גאָט אויך נישט פאַרלאָזן. אַט כל־זמן ס׳איז נאָך זומער, קום לאָמיר זיך אַוועקלאָזן. האַיע נישט, אַ טאָג, כ׳לעבן, איז אויך אַן עבירה.

מיין ווייב האָט מיר געמאַכט אַ יצר־הרע און מיר האָבן זיך אַוועקגעלאָזט.

וואָס זאָל איך אייך זאָגן, יידן, נישט פאַרזינדיקן, ס׳איז אונדז געגאַנגען זייער גוט. אין וועלכן דאָרף, אין וועלכער שטאָט מיר זענען געקומען, האָבן מיר אויסגענומען. איטלעכער האָט אויף אונדז געקוקט, קיינער האָט אונדז נישט אָפּגעזאָגט. דער הקדש איז פאַר אונדז געווען אָפּן אומעטום, הייזער וויפל דאָס האַרץ גלוסט, גיי אַהין און נעם, אין קעשענע, אין בוזעם און אין דער טאָרבע. דער שמש פון דער שול פלעגט נעמען עטלעכע גראָשן און אונדז געבן דערפאַר פּלעטן אויף שבת תמיד אין איין הויף. מיין ווייב האָט מיט מיר געלערנט הלכות אָרעמאַן. איך בין דרינען געווען נאָך גאָר אַ פּריץ און

נישט געוואוסט רעכט די דינים פון אַרומגיין אין די הייזער. מיינע אָבער איז אין די זאַכן געווען אַ וואויל־קענעוודיקע מיט אַלע אָפּשניצלעך. זי האָט מיך אַלץ געלערנט, ווי אַזוי מען באַדאַרף אַריינקומען אין אַ שטוב, ווי אַזוי מען באַדאַרף קלאַמפּערשט קרעכצן, הוסטן און וואָס פאַר אַ רחמנות־פּנים מען באַדאַרף מאַכן דערצו; ווי אַזוי מען באַדאַרף אַ נדבה בעטן אָדער מאָנען, זיך דינגען און צוטשעפּען זיך ווי אַ זלידנע; ווי אַזוי מען באַדאַרף צוואווינטשעווען, אָדער שילטן, פלוכן טויטע קללות. איר מיינט, עפּעס אַזוי גלאַט נעמט מען זיך און מען גייט אין די הייזער? ניין! דאָס איז אַ גאַנצע תורה. ביי יידן אַ נגיד צו ווערן איז געוויינג נאָר מזל. עזות, פאַרשטאָכענע אויגן און דאָסגלייכן, דאָס קומט שוין שפּעטער פון זיך אַליין ממילא. אָבער אַ יידישער אָרעמאַן צו זיין, טאַקע וואָס אָרעמאַן הייסט, איז מזל אַליין ווייניק, ער מוז קענען און וויסן אַ סך זאַכן, וואָס זענען שטאַרק נויטיק צום עסק. ער באַדאַרף קענען די שפּיל און אַריין אין דער גרגרת אַריין אַזוי, אַז יענער מוז געבן. ער זאָל אפילו אַ מיתה משונה איינגעמען.

איך מיט מיין ווייב זענען מיר געווען פּוס־אָרעמעלייט. — איר קוקט מיך עפּעס אָנ׳עט, מיינע ליבע יידן, ווי אייך איז עפּעס שטאַרק קשה. לאָזט זיך דינען, זייט מוחל! אַז איך האָב שוין אָנגעהויבן צו דערציילן, וועל איך געבן צו פאַרשטיין אייך, ווי וויט איך קען, דאָס אויב׳עט. די אָרעמעלייט ווערן, ווי די סאָלדאַטן, איינגעטיילט! אין פּיעשע... וואַרט נאָר, וואַרט, עפּעס איז דאָ אַ פאַרדרייעניש פון הונדערטער סאָרטן, אַ פּלאָנטעניש פון שווערע נעמען און צונעמענישן. אָרעמעלייט, וואָס דראַליען, הולכן מיט די רגלים... דער שוואַרץ־יאָר זאָל זיי וויסן! אָרעמעלייט ווי מיסט, עפּעס אַזוינע און אַזוינע, קבצנים דאָ און דאָרט, אביונים, דלפנים מיט אַלע פּרושים, שלעפּערס אין דער וועלט, בעטלער, בטלנים, מקבלים און טעלערלעקער אין דער שטאָט. אַלערליי, גאָר אָן אַ צאָל!... וואַרט נאָר, לאָמיר זיך אַביסל באַטראַכטן.

פישקען אָבער האָט דאָס באַטראַכטן זיך אויך נישט געהאָלפן. ער האָט זיך פאַרדרייט אין די גרויסע מחנות אָרעמעלייט און נישט געקענט אַרויס. איך האָב פון זיינע ווערטער פאַרשטאַנען, אַז די אַלע מיני אָרעמעלייט ביי אונדז טיילן זיך אין אַזוי: פּיעשע אָדער פּוס־אָרעמעלייט, די וואָס שלעפּן זיך צופוס, און קאָניצע אָדער בויד־אָרעמעלייט, די וואָס שלעפּן זיך אַרום אין ביידלעך. אַחוץ דעם ווערן זיי נאָך איינגעטיילט אין מינים: שטאָט־אָרעמעלייט, אַזעלכע וואָס זענען געבוירן געוואָרן ערגעץ אין אַ שטאָט, געוויינטלעך ערגעץ אין דער ליטע, און פעלד־אָרעמעלייט, די וואָס ווערן געבוירן פּשוט אויף דעם פעלד אין אַ בויד. זייערע עלטערנס עלטערן האָבן פון אייביק אָן זיך אַרומגעשלעפּט. די דאָזיקע אָרעמעלייט זענען יידישע ציגיינער, שטענדיק וואַנדרעווען זיי פון

אין עק וועלט צום אַנדערן, זיי ווערן געבוירן און אויפגעוואַקסן, האָבן חתונה, פּרוכפּערן זיך און שטאַרבן אַלץ אונטערוועגנס. זיי זענען פרייע מענטשן, פּטור פון אַלע זאַכן, פון נתינות, טאַקסעס וכדומה, אויך פּטור פונעם דאַוונען און פונעם גאַנצן יידישקייט. נישטאָ קיין אויבערהאַר. — צו דעם טייל שטאָט־אָרעמעלייט געהערן אַלערליי שטעטישע קבצנים פון: די דאָזיקע סאָרטן: קבצנים פּשוטע. יידן, יידענעס, מיידלעך און בחורים, וואָס גייען מיט טאָרבעס אין די הייזער אַלע ראש־חודש, אויך אין מיטן דער וואָך, און נעמען גראָשנס און שטיקלעך ברויט. אַ גרויסער טייל יינגלעך און מיידלעך פון די דאָזיקע לויפן אַמאָל נאָך איטלעכן אויף דער גאַס און רייסן ביי די פּאָלעס, ביז מען מוז זיך פון זיי אויסקויפן מיט עפּעס אַ נדבה. — קבצנים כלי־קודש. דאָס זענען מקבלים, בטלנים, אין איטלעכן קלייזל, וואָס זופן משניות און זאָגן קדיש ביי אַ בר־מינן און אויפן הייליקן אָרט צו אַ יאָרצייט. מען מעג צו זיי רעכענען אויך שופר־בלאָזער, מזוזות־איבערקוקער מיט דעם גאַנצן קאַפּיטל אַזעלכע לייט. — תורה־און־מצוה־קבצנים, ווי, אַשטייגער, פּרושים, וואָס וואַרפן אַוועק ווייבער און קינדער, באַגראָבן זיך אין אַ קלייזל ערגעץ אין דער פרעמד און לערנען „ביצה" אויף דעם עולמס רעכענונג. ישיבה־בחורים, וואָס גייען אַרום שלינג־און־שלאַנג, קראַצן זיך אונטערן אויוון און עסן טעג. יידן מיט פּאַ־טשיילכענס אין די הענט, אָדער מיני גבאים, משטיינס־געזאַגט, וואָס זאַמלען נדבות קלאָמפּערשט אויף עפּעס אַ מצוה־זאַך. — באַהאַלטענע קבצנים, פון באַלעבאַטים, וואָס נעמען קצבה און נדבות שטילערהייט. — האַלבע קבצנים, ווי, אַשטייגער, תלמוד־תורה מלמדים אין פיל שטעט, וואָס זענען האַלב־מלמדים, האַלב־בעטלער, און דאָסגלייכן אויך שמשים, דיינים, רבנים. איט־לעכער פון זיי איז האַלב דאָס, וואָס ער איז, און האַלב דאָס, וואָס אַלע אַנדערע יידן מיט טאָרבעס זענען. — יום־טובדיקע קבצנים, אַזעלכע, וואָס קבצנען גע־ווייַנטלעך פּורים, בשעת יידן בכלל מאַכן זיך האַרץ און לאָזן זיך פּאַר גרויס חדוה גיין קאָמפּאַניעסווייז אין די הייזער, אָדער אַמאָל אויך אונטער אַ יום־טוב, און הייסן הייסט עס קלאָמפּערשט, זיי קבצנען; פּאַר אַנדערע, נעבעך.—גמילות־חסד־קבצנים. אַזעלכע וואָס נעמען זייער גאַנץ לעבן נדבות אונטער אַן אויס־רייד: אַ גמילות־חסד קלאָמפּערשט, הייסט, מאָרגן גיבן זיי עס מיט אַ דאַנק צוריק אָפּ.

— דערמאָנט מיך, ר' אַלטער, — רוף איך מיך אָן, נאָכדעם אַז איך האָב פישקעס ווערטער גענומען אויף מיינע כלים און געמאַכט דעם דאָזיקן שטיקל סדר צווישן אונדזערע קבצנים, — דערמאָנט מיך, איך בעט אייך, אפשר איז דאָ נאָך קבצנים, וועלכע איך האָב, חלילה, פאַרגעסן אַריינצושטעלן אין צעטל.

— מילא וואָס מאַכט עס אויס? — טוט אַלטער אַ זאָג און פאַרקרימט זיך

אויף מיר עפּעס אַזוי, ווי איינער מיט אַ באָרד פּאַרקרימט זיך אויף אַ ייִנגל, ווען ער מאַכט זיך עפּעס נאַריש. — אַ וואָ, ער האָט, חלילה, פאַרגעסן!... אַזאַ וויכטיקע זאַך דאָס צעטל! און אַז מען שטייט נישט אין צעטל, קאָן מען, חלילה, קיין קבצן נישט זיין?...

— זאָגט עס נישט, ר׳ אַלטער! — שטעל איך מיך שטאַרק אַקעגן. — אונדזערע קבצנים זענען ביי זיך שטאַרק פאַרריסן, שרעקלעך להוט נאָך אַ פּיצל כבוד. לאָז איינעם זיך נאָר דאַכטן עפּעס אַ מינדסטע באַליידיקונג, איז ער גרייט צו דערגיין אייך דאָס לעבן. באַהיט זאָל מען ווערן פון אַ קבצן אַ שמעלקע!... שאַ, זעט איר, אָט האָב איך מיך טאַקע דערמאָנט! אָן עין־הרע, נאָך אַ סך קבצנים: איינִיקלעך, ירושלמים, ארץ־ישראל־יידן, נשרפים, שלאָפע, מערידנדיקע מיט כתבים פון דאָקטוירים, עגונות, אַלערליי מיני אַלמנות, מחברים, ניי־מאָדנע מחברטעס מיט דעם מאַנס חבורים. נישקשה, דער רוח האָט אונדז, ר׳ אַלטער, אויך נישט גענומען. מען מעג גאַנץ שטאַרק רעכענען מוכרי־ספרים, און אַז ס׳איז שוין יאָ אַזוי, רופט־זשע טאַקע אויף אויך אונדזערע דרוקער און אַלע מיני רעדאַקטערס, זיי מיט אַלע זייערע אַרבעטער, זעצער, בעלי־מגיהס, שרייבער, קאָרעספּאָנדענטן — יעמוד עם כל הקבצנים!... אַצינד, ר׳ אַלטער, באַדאַרף מען די דאָזיקע אַלע לייט אויססאָרטירן, איטלעכן אויף זיין אָרט אין צעטל. דאַכט זיך, קיינעם נישט פאַרגעסן, האַ?

— אַי, פּע, ר׳ מענדעלע! — מאַכט אַלטער אויפגעבראַכט און הייבט זיך אָן צו קראַצן. — גענוג, כ׳לעבן, מיט אייערע קבצנים. עס בייסט מיר אַזש דאָס לייב, ווי פליי וואָלטן מיך אָפּגעשיט. פון מיינעט־וועגן וואָלט איר עס געקענט מאַכן בקיצור: כל־ישראל — איין קבצן, און גאַרנישט. אָן עק, אַ סוף זאָל עס האָבן. לאָזט פישקען דערציילן ווייטער און שלאָגט אים נישט איבער. אונטערזאָגן אַ וואָרט, ווען עס שטעלט זיך פישקען אין גאָרגל און ער בלייבט ווי דערוואָרגן, אָדער אויסבעסערן אים אַמאָל דאָס לשון, דאָס — מהיכא־תיתי.

נאָך גאָר ביים אָנהייב איז פישקע געווען דער חזן, וואָס האָט געדרייט דאָס מויל, אַרויסגעלאָזט צעהאַקטע, צעבראָקטע ווערטער, און איך, זיין משורדל, וואָס האָט אים אונטערגעהאָלפן אין דער נויט און אים אויס דעם מויל אַרויסגענומען דאָס וואָרט, מיט וועלכן ער האָט זיך געוואָרגן. אָן מיר וואָלט שווער געווען פישקען אַליין רעכט צו פאַרשטיין. דאָס בין איך אַ בעלן צו ווייזן אויף אַ פּראָבע שפּעטער אַביסל. אַלטער האָט דערביי נישט מער געטאָן ווי אונטערגעשטופּט מיט זיינע ווערטער: „מילא בקיצור", „נישמער גאָרנישט", ווי איינער וואָס טרייבט שבת אין שול אונטער דעם חזן, ער זאָל עס אָפּמאַכן בקיצור, פילנדיק, אַז אין דער היים וואַרט אויף אים דער קידוש, אַ טשאָלנט מיט אַ קוגל.

יד

„עך, מיט מאַן וואָס האָבן קעגעט צי פישע, בי קענטי אַך משאעה זאָן ווי מיט מאַנע קיאַנקע פיסיעד פיעגן מי זעד שיעפן זייע פאַמעיעד, קיכן (קריכן) ווי די יאַקעס״ (ראַקעס), — אַזוי הייבט פישקע אָן ווייטער צו דערציילן מיט זיין לשון, וואָס אויסגעבעסערט מיט מיין הילף, מאַכט עס: איך מיט מיין ווייב האָבן געהערט צו די פּלעשע, דאָס הייסט פּוס־אַרעמעלייט. נו, קענט איר אייך משער זיין, ווי מיט מיינע קראַנקע פיסלעך פלעגן מיר זיך שלעפּן זייער פאַמעלעך, קריכן ווי די ראַקעס. און אַזוי גייט פישקעס דערציילונג, אויסגעבעסערט, ווייטער:

מיין ווייב האָט אָנגעהויבן מיך ביסלעכווייז צו זידלען, צו שילטן, צו זאָגן שטעכווערטלעך, צו רופן מיך מיט צונעמעניש און מיר אויפצוואַרפן מיינע קראַנקע פיס. זי איז אָקעגן מיר אַרויס מיט טענות, אַז זי האָט אין מיר גאָר איינגאַנצן זיך אָפּגענאַרט, פון אויבן ביז אַראָפּ; אַז זי האָט מיך געמאַכט פאַר אַ מענטשן, זי האָט מיך אין דער וועלט צווישן לייט אַרויסגעפירט, זי האָט מיך פאַרזאָרגט מיט פּרנסה, געשטעלט אויף אַ שטייגער, און איך בין איר נישט געטריי, טו איר אַלץ אויף צופּיקעניש. נאָר דאָס אָבער איז געווען זעלטן. איך פלעג מיך נישט וויסנדיק מאַכן, אַלצדינג אַראָפּשלינגען, געטראַכט ביי מיר: אַזוי איז געוויינטלעך דער שטייגער פון אַ ווייב, אַזוי באַדאַרף צו זיין. איטלעכן מאַן איז דאָס ווייב מכבד מיט אַ וואָרט און אַמאָל טאַקע מיט אַ קלאַפּ אויך. קוים איז איר דער כעס אָפּגעגאַנגען, איז ווייטער געוואָרן אַ לעבן, פישקע ווייטער שטאַרק חשוב, זי פלעגט אַרויפלייגן איר האַנט מיר אויפן אַקסל, זאָגן: „הייטאַ, פישקע!״ מיינער גייט פאַראויס, זי הינטער מיר, אוןביידן איז עפּעס גוט אויפן האַרצן. „אָט אַזוי אָבן מי זעד געאיקט און געקיאַכן.״

ביז באַלטע האָבן מיר זיך געשלעפּט עפּעס גאָר אַ לאַנגע צייט און פאַר־שפּעטיקט דעם יריד דאָרט, וואָס קלינגט אין דער גאַנצער וועלט. מיין ווייב איז געווען אויסער זיך, שרעקלעך זיך געערגערט, גלייך ווי זי וואָלט פאַרלוירן תרפ״ט אלפים טאָלער. איך טרייסט זי און דרינג איר אַלץ: „מילא וואָס איז דאָ אַזוינס, אָבער באַלטער הייזער זענען דאָך, ברוך־השם, פאַר אונדז געבליבן! קאַרג פאַר אונדז אַזויפיל הייזער, אַזאַ שטאָט? נישט צו פאַרזינדיקן.״ און זי אַלץ אין איין קול: פאַרברענט ווער אינאיינעם מיט דיינע הייזער! וואָס טויג מיר, דו ימח־שמוניק איינער, דיין שטאָט, אַזאַ בלאָטיקע שטאָט! אָט אַזאַ שטאָט נאַרייעסט־דו עס מיר, האַ! איך וויל נישט! דו הערסט? איך וויל נישט אַזאַ שטאָט. איינגעזונקען ווער דאָ אין דער בלאָטע און וואַרג זיך דיר מיט דיין שטאָט — מיט דיין בלאָטיקער באַלטע!

— ר' אַלטער, ס'איז דאָ! — לאָז איך פלוצלינג אַרויס הויך אויף אַ קול.
— איך האָב מיך דערמאָנט נאָך אַ סאָרט קבצנים! קבצנים־באַנקירן.

— אַ גרויסע מציאה, כ'לעבן! — מאַכט אַלטער, קנאַקנדיק מיט דער צונג: טצע־טצע־טצע!" — פון מיינעט וועגן מעגן זיי אַפילו נישט געדאַכט ווערן.

— איינעם פון די דאָזיקע לייט, שמחהלע דער לעבעדיקער, קען איך אין גלופּסק זייער גוט. ביי אים אין אַ באַזונדער בוך שטייען פאַרשריבן אַלע הייזער אָפּגעטאַקסירט, וויפל הכנסה באַדאַרף אים דורכן יאָר איטלעכס הויז אַריינברענגען. די הייזער, זאָגט ער, זענען מיינע, צאָלן מיר צינזש, גאַנץ גלופּסק איז מיין קאָנטאָר. זיין שטייגער איז איטלעכן טאָג צו גיין אין אַ געווויסן טייל הייזער. ער קומט אַריין אין אַ שטוב לעבעדיק, מיט ברייטקייט. גיט מען אים באַלד די נדבה, איז גוט; ווען נישט, זאָגט ער: „אַ גוטן טאָג! נישקשה, איך וועל פאַרשרייבן אויף אייך אַ חוב" — און לויפט לעבעדיק, געשווינד אַרויס. אפשר האָט איר געהערט, ר' אַלטער, דערציילנדיק, ווי איין גלופּסקער קבצן האָט זיך משדך געווען מיט נאָך אַ קבצן פון טעטעריווקע און האָט געגעבן אין נדן אַריין די הייזער אין גלופּסק? — דאָס איז שמחהלע דער לעבעדיקער; אָדער אפשר האָט איר געהערט אויך, ווי אויף אַ מאָלצייט פאַר אָרעמעלייט ביי אַ גביר אויף אַ חתונה איז געקומען אַ קבצן אַ געבעטענער, נאַכשלעפנדיק מיט זיך נאָך איינעם אַן אומגעבעטענעם, און אויף דעם פרעג: ר' קרוב, וואָס שלעפּט איר מיט אייך אַן איבעריקן פאַרשוין? — ענטפערט ער: „דער דאָזיקער פאַרשוין איז מיין איידעם, וועלכן איך האָב צוגעזאָגט קעסט" — דאָס איז ווייטער טאַקע שמחהלע דער לעבעדיקער. בקיצור, שמחהלע קוקט אויף גלופּסק ווי אויף זיין שטאָט און אויף זיינע הייזער.

— פון מיינעט־וועגן מעג אייער שמחהלע דער לעבעדיקער די כפּרה ווערן, — זאָגט אַלטער אָפּ זיינס גאַנץ בקיצור און בעט פישקען ווייטער צו דערציילן.

פישקע הייבט אָן אויף זיין שטייגער, איך העלף אים אונטער אויף מיין שטייגער, און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי:

דער וועג אונדזערער איז נישט געווען קיין גלייכער, פון איין שטאָט צו דער אַנדערער, אַלץ ווייטער, ווייטער. נאָר וואָס־דען? „מי פיעגן קיכן", אַהין און אַהער, זיך דרייען אין אַלע זייטן, ווי ס'איז אונדז אויסגעקומען. איינמאָל זענען מיר מגולגל געוואָרן עפּעס אין אַ שטאָט, וואָס הלוואי דער רוח זאָל מיך געווען כאַפּן פריער איידער איך בין אַהין געקומען. צו דער שטאָט אַליין האָב איך נישט אַפילו. פאַרקערט, זי האָט אָקעגן מיר גענוג יוצא געווען, מיך געלאָזט אַרומגיין מיט אַלע כבודן אין די הייזער, נאָר דאָרט האָב איך מיך

באַגעגנט מיט מיין מלאך־המות, געקוילעט זאָל ער ווערן אָן אַ מעסער! „אַ קיענק אים אין די ביינער!״ — אָט ווי אַזוי ס׳איז געשען:

אין יענער שטאָט, וואוהין מיר זענען געקומען, איז געשטאַנען קאַניצע — פעלד־אַרעמעלייט מיט בוידן. ס׳איז געווען אַ מרידה, באַלעבעסלעך פון היינטיקער וועלט האָבן דאָרט אויפגעטאָן נייעס, אַז אָרעמעלייט, חוץ אַלטע, קראַנקע און ביטערע קאַלעקעס, ניט צו געבן גאָרנישט. געזונטע בחורים, ווייבער און מיידלעך זענען נישט קראַנק צו דינגען, צו אַרבעטן און מיט אייגע־נער מי צו פאַרדינען זייער שטיקל ברויט. דאָס יידישע נאַרישע רחמנות טוט נאָר אָן גרויסע צרות. דורך דעם, האָבן זיי געזאָגט, האַלטן זיך ביי יידן פוילע נפשות אָן אַ צאָל, ווי וואַנצן, וואָס זויגן יענעמס בלוט און עסן אָפּ׳עט אַנדערע דעם קאָפּ. זיי האָבן ביי זיך איינגעפירט עפּעס ווי אַ מין פאַבריקע, וואו מען האָט מכבד געווען געזונטע אָרעמעלייט, וואָס זענען געקומען צו־גאַסט, מיט עפּעס אַ מלאכה: צו דרייען שטריק, צו נייען זעק, און געגעבן זיי דערפאַר עסן. אָרעמעלייט האָבן אָנגעהויבן זעלטענער זיך אַהין צו ווייזן. די קאַניצע, וועלכע מיר האָבן דאָרט געטראָפן, איז געווען שטאַרק אויפגעבראַכט אַקעגן דעם דאָזיקן איינפיר, פלאַם־פייער. געוואַלד! — האָבן זיי אַלע געשריגן — ס׳איז שוין גאָר קיין וועלט נישט. וואו איז דאָס יידישע רחמנות? אויס יידישקייט, כ׳לעבן!... איינער, אַ רויטער, אַ געזונטער — אַ קיענק אים אין די ביינער! — האָט געפירט דאָס רעדל און געשריגן מער פון אַלע: ס׳איז סדום, נאָר סדום! פאַרוואָס קומט עס, די נגידים זאָלן זיך זיצן ווי די פריצים רואיק און אַנדערע זאָלן אויף זיי האָרעווען? זייער גוטס איז דען נישט יענעמס מי, יענעמס פּראַצע, יענעמס שווייס? אַליין זענען זיי ביי זיך אָפּגעפיינטע מענטש־לעך, היטן אָפּ׳עט זייער נפשל און ווילן אַלץ, יענער זאָל אַרבעטן. אַ נגיד, וואָס מער דיק, געזונט ער איז, וואָס מער זיין בייכל איז גרעסער, איז ער אַלץ מער פּאָרנעם, מער פיינע בריה. אונדזער איינער, אַקעגן, מוז מיט זיין געזונט זיך, נעבעך, באַהאַלטן, זיך שעמען ווי אַ גנב. איטלעכער שרייט אויף די ציין, פאַרוואָס גייט אַזאַ געזונטער נישט אַרבעטן! עס וואָלט שוין רעכט געווען, כ׳לעבן, איבערצובייטן די יוצרות: לאָזן די נגידים פּרוואוון אַביסל אַרבעטן. וואָס איז, קראַנק זענען זיי? — גערעכט, פייבושקע, גערעכט, מיר זענען אויך יידישע קינדער, אַזעלכע שמייליקע ווי זיי! — האָבן אַלע אין איין קול אונטער־געבאַסעוועט דעם רויטן ממזר און ביסלעכווייז זיך צעגאַנגען פונעם הקדש.

אָוונט־צייט באַדאַרף איך גראַד גיין אין אַ גאַס פאַרביי דעם שולהויף. אינדרויסן איז טונקל און מענטשן אַ סך אָן עין־הרע דרייען זיך דאָרט אַרום. מיטאַמאָל קומט מיר פון דער זייט גאַס אָן צו די אויערן עפּעס אַ וויינענדיק קול מיט אַ געבעט, וואָס קאָן רירן אפילו אַ שטיין. אָפּשטעלנדיק זיך, דער־

איך נישט ווייט פון מיר, ווי אַ צעבראָכענער ייד האַלט אויףביידע אויסגע־שטרעקטע אָרעמס אַ קישעלע, פון וועלכן עס הערט זיך אַ פּישטשען פון אַ ברעקל קינד, וואָס פאַרגייט זיך, נעבעך, שרייענדיק. דער אומגליקלעכער טאַטע דרייט זיך אין אַלע זייטן, שאָקלט עס, וויגט עס, נעמט עס איין אויף אַ וויינענדיק קול מיט ביטערע קרעכצן: „אוי, וויסט איז מיר, פינצטער איז מיר. מיין ווייב שטאַרבט און לאָזט מיר אויף די הענט איבער אַ פּיצל קינד!... אוי, וויסט איז דיר, קליינע, בידנע יתומהלע, פינצטער איז דיר אָן אַ מאַמע! אַ־אַ־אַ שאַ־שאַ! וואָס זאָל איך דיר, נעבעך, טאָן?...״ איטלעכער, וואָס גייט פאַרביי, גיט אים עפּעס אין דער האַנט, אַ טייל ווייבער ווענדן זיך צו אים אויך מיט אַ וואָרט, און ער אַליין אין איין אָטעם: „וויסט איז מיר, פינצטער איז דיר!״ שאָקלענדיק און וואַרפנדיק זיך מיט דעם קישעלע אין אַלע זייטן. דאָס האַרץ האָט מיר געריסן פאַר רחמנות אויף דעם וויסטן טאַטן און אויף דער וויסטער יתומהלע, נעבעך, נאָך אין די וויקעלעך. איך נעם אַרויס פון דער קעשענע אַ דרייער און קום דערמיט צו נאָענט צו דעם וויסטן טאַטן. קוים שטרעק איך אויס צו אים די האַנט איבער דעם קישעלע, דערלאַנגט ער מיר אַ שטאַרקן קניפּ, מאַכנדיק דערביי אויף זיין וויינענדיק קול: „אוי, וויסט איז דיר!״ מיט אַ קוועטש אויף דעם וואָרט „דיר״, גלייך ווי מיך מיינט ער. איך כאַפּ מיך ביי דער האַנט פאַר ווייטיק, שפּרינג אָפּ'עט דערשראָקן אין דער זייט און בלייב שטיין עטלעכע רגעס פאַרגאַפט. דער וויסטער טאַטע דרייט זיך אויס באַלד צו מיר. איך קוק אים גוט אָן און בין פאַרצאַפּלט געוואָרן... „פאַר היינט וועט געננוג זיין. קום! נאַ, האַלט אַביסל דאָס קינד!״ — זאָגט ער און שטופּט מיר אַריין אין דער האַנט דאָס קישעלע. דאָס קליינע יתומהלע, זע איך, איז עפּעס אַ ליאַלקע, איינגעוויקלט אין שמאַטעס, און דער וויסטער טאַטע איז דער רויטער ממזר, פּייבושקע, „אַ קיענק אים אין די ביינער!״ ער האָט עס געמאַכט ווי אַ בריה! געוויינט, געקרעכצט פאַר זיך און געפּישטשעט, זיך פאַרגאַנגען אויך פאַר דעם קינד... אָט אַזוי מוז מען, רופט ער זיך אָן, מיט די נאַרישע ייִדישע קינדער האַנדלען. ווילן זיי בישט געבן מיט גוטן — מוז מען ביי זיי נעמען מיט קונצן, אָן דעם גייט עס נישט. דער רב, דער דיין, דער שיינער מקבל מיט דעם גאַנצן פּעקל כלי־קודש — אַלע פאַרשטעלן זיך, מאַכן קונצן. יענע מיט זייערע העוויות און איך — וויסט איז מיר — מיט מיין קליין יתומהלע. מעלקט זיך, בהמות!... זאָג, פישקע, אָמן.

אין יענער צייט, וואָס מיר האָבן זיך אויפגעהאַלטן אין הקדש, האָט דער רויטער ממזר אָנגעהויבן זיך צוצושאַרן צו מיין ווייב מיט גוטע ריידעלעך. זי איז אים עפּעס שטאַרק געפעלן. ער פלעגט זיך כאַפּן צוטראָגן איר, אַז זי האָט עפּעס באַדאַרפט, און ליב געהאַט זי צו באַדינען. ביסלעכווייז האָט ער

אַלץ צו איר זיך אַריינגעגנאַרט, ביז ער איז געוואָרן מיט איר אַ שמעלקע. ער פלעגט אָפּזיצן מיט איר שעהנווייז און פּלוידערן, אַריינוואַרפן אין דעם שמועס גראָבע, נישט קיין שיינע ווערטלעך. מיינע פלעגט פאַרשטעקן די אויערן און נישט וועלן, דאַכט זיך, הערן. און אַז ער פלעגט זי אַמאָל אין טאָג אַריין לויבן: זי איז אַ יאַדערדיקע, אַ פעטע, אַ לויטערע, אַ פליישיקע יידענע, אַזעלכע ווי ער האָט ליב, פלעגט זי אים אָפּזידלען, אַ פּאַטש טאָן אויפן רוקן און דערביי טאַקע לאַכן. איך פלעג אויך לאַכן, אַמאָל טאַקע מיט ווערים, נאָר באַלד טאַקע מיך באַטראַכט צוריק: וואָס אַרט מיך אַ פּלוידערזאַק? מאָרגן — איבערמאָרגן ווערט מען גאָר זיינער פּטור. מיר צעגייען זיך, איטלעכער אין אַן אַנדער זייט, און אייביק וועט מען זיין פּרצוף־פּנים נישט אָנקוקן. און ווייטער, אין די הייזער גייט דאָך מיין ווייב, געלויבט דער אויבערשטער, מיט מיר. אים, דעם ממזר, ווען ער נעמט זי אָנ׳עט ביי דער האַנט און וויל זי פירן, שטופּט זי אָפּ׳עט מיט אַ בייזער: „גייט אייך, גייט, פע! איך בין אַן אשת־איש, האָב, ברוך־השם, מיט וועמען אין די הייזער אַרומצוגיין.״

אויף מאָרגן, נאָך דער באַגעגעניש מיינער מיט דעם רויטן ממזר, ווי ער האָט זיך פאַרשטעלט פאַר אַ וויסטן טאַטן, בין איך מיר געגאַנגען אין די הייזער אַליין. מיין ווייב האָט אויפשטייענדיק אין דער פרי זיך געקלאָגט, עפּעס איז זי נישט מיט אַלעמען, עפּעס ציט זי זיך אַלץ און גענעצט, עס מוז זיין אַ גוט אויג — און איז דעריבער געבליבן אין דערהיים. איך אַליין בין אויך געווען עפּעס לאַ־עליכמדיק, עס האָט מיר עפּעס געשלאָגן אַרויף. היינט איז מיר טאַקע געווען אומעטיק איינעם אַליין צו גיין אָן מיין ווייב. ס׳איז מיר ווי עפּעס אָפּ־געגאַנגען. איך לייקן נישט, אַז זינט דער ממזר האָט זיך צוגעשאַרט צו מיין ווייב און מיט איר געטריבן קאַטאָוועסלעך, איז זי מיר געוואָרן טייערער. עס האָט מיך אַמאָל אפילו פאַרדראָסן, געברענט ווי אַ פייער, נאָר דערביי טאַקע — איך ווייס נישט פאַרוואָס — האָט מיך צו איר עפּעס געצויגן, געצויגן ווי אַ כישוף. עפּעס איז געווען, ווי זאָל איך אייך זאָגן, אַ געשמאַקער שמאַרץ ווי פון אַ בלאָטער בשעת קראַצנדיק אים אַמאָל אויף מיין לייב. ס׳איז אַ שמאַרץ מיט הנאה־האָבן.ביידע זאַכן אינאיינעם... ס׳איז געווען אַ געמלאכהטע „אין די הייזער אַרומגיין״, גאָר נישט דער טעם, וואָס אַן אַנדערש מאָל. איך האָב עס אָפּגעמאַכט בקיצור, שבת־שטעך, סיור־ביור ומפליא לעשות — און מיך אָפּ־געפּאַרטיקט באַצייטנס. אַריינקומענדיק אין הקדש האָב איך געטראָפן מיין ווייב, זיצנדיק מיט דעם ממזר און זיך עפּעס געשושקעט. דאָס פּנים האָט איר געפלאַמט, זי האָט געהאַלטן דעם קאָפּ אָנגעבויגן צום ממזר, זיך צוהערנדיק צו זיינע רייד, און אַ זיסער שמייכל איז איר פון די ליפּן נישט אַראָפּ. ביי מיין צוקומען צו איר מיט אַ פרעג: וואָס זי מאַכט? האָט זי זיך געטאָן אַ כאַפּ,

געבליבן אָקעגן אַ רגע אָן לשון און נישט געוואוסט וואָס צו טאָן. דערנאָך טאַפּט זיך מיך אָנ׳עט, ווי איר שטייגער איז געווען, און מאַכט צו מיר אַזוי: „ווייסט דו, פּישקע, וואָס איך בין קראַנק? דאָס איז נישט קיין גוט אויג, דאָס איז מיר געקומען פונעם צופוסגיין. די רופאטע, וואָס גייט אַריין, האָט מיך געהייסן גיין אין באָד, מחילה, אויסשווייסן זיך, לאָזן זיך שטעלן באַנקעס, גוט אויסרייבן זיך אויף דער נאַכט און שוויצן. ניין, פּישקע! צופוס ווייטער קאָן איך נישט גיין. ר׳ פייבושקע איז אַזוי גוט, אַזוי פיין און וויל אונדז נעמען מיט זיך אין בויד. וואָס טוט מען, פּישקע? וואָס זאָגסט־דו, האַ?

דער ממזר, אַ קיענק אים אין די ביינער אַיאַן! האָט אויף מיר געקוקט עפּעס מיט אַזאַ אייגעלע, מיט אַזאַ שמייכעלע, וואָס האָט מיך געשטאָכן. עס האָט מיך פאַרקלעמט ביים האַרצן, ס׳איז מיר געווען צום מוט ווי אַ יינגל, וועלכן דער רבי הייסט זיך לייגן אויפן בענקל, אים אָפּצושמייסן. איך האָב געמאַכט אַ היפּשע ווילע מיט דער צונג, עפּעס אָן ווערטער, און נישט געוואוסט וואָס צו זאָגן.

— וואָס שווייגסט דו? וואָס ענטפערסט דו נישט? — צעשרייט זיך אויף מיר מיין ווייב מיט כעס. — איך ווייס, עס אַרט דיך גאָר נישט מיין געזונט, ווילסט מיך גיכער פּטור ווערן, מיך טרייבן יונגערהייט אין דער ערד אַריין. וואַרט נאָר, וואַרט, דו, עכבראש איינער! גיכער וועסט־דו אָנלייגן מיט דעם קאָפּ, אַ מיתה משונה איינעמען: הערסט־דו, פּישקע, פּאַראַפּאַטשקע, די ערד וועסט־דו פון מיר קייען! נישט אין האָר אין קאָפּ וועט דיר איבערבלייבן. די ציין וועל איך דיר אויסזעצן!

אַז מיין ווייב האָט געפּפנט אַ מויל, פלעגט מיר אין בויך קאַלט ווערן. איך בין געשטאַנען צעקאָכט, דערשלאָגן און דערהרגעט. ווי מיר איז דעמסט־מאָל געווען אויפן האַרצן — ווייסט נאָר איין גאָט וואויל. וואָס האָב איך געקענט טאָן? איך האָב אָנגעבויגן דעם קאָפּ און געמאַכט צו מיין ווייב: „שאַ, שריי נישט, ערגער דיך נישט אַזוי, שאַ, דו וועסט פאַרן! פאַרוואָס נישט?“

— אָט אַזוי רעד! — זאָגט מיין ווייב שוין ווייכער. — פאַרוואָס־זשע, אַז מען רעדט צו דיר, שטייסט־דו ווי אַ ליימענער גולם און ענטפערסט נישט קיין וואָרט? יענער איז אַזוי גוט, אַזוי פיין, וויל אונדז מיטנעמען אומזיסט — און ער זאָל דאָס כאָטש זאָגן אַ דאַנק! שעמען מעגסט־דו זיך אין דיין ווייטן האַלדז, דו גראָבער יונג איינער.

וואָס האָב איך געקענט מאַכן? איך האָב געמוזט טאָן דאָס אויך, זאָגן דעם ממזר אַ דאַנק.

— ר׳ אַלטער, נאָך איינער!... — טו איך אַ זאָג הויך אויף אַ קול.

— וואָס איז, ר׳ מענדעלע, נאָך אַ מציאה? — מאַכט אַלטער צו מיר מיט

אַ געשפּעט. — נאָך אַ פרישן סאָרט קבצנים האָט איר געפונען? גאָט מעג אייך, כ׳לעבן, שוין באַשערן בעסערע מציאות. גענוג שוין קבצנים!

— ניין, ר׳ אַלטער! איך מיין גאָר נאָך איין חיים־חנא חיה־טריינעס, וואָס ציטערט אַזוי פאַרן ווייב. אונדזער פישקע, דאַכט זיך מיר, פלעגט פון זיינער כאַפּן אַמאָל אויך הייסע פּעטש.

טו

פישקע הייבט ווידער אָן אויף זיין שטייגער, איך אַרבעט, העלף אים אונטער אויף מיין שטייגער, אַלטער טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי:

אויף דעם אַנדערן טאָג נאָך דעם פריערדיקן שמועס, האָט זיך די קאָניצע געריכט און אַרויסגעטראָטן פון סדום, ווי יענע שטאָט האָט ביי דער דאָזיקער כאַליאַסטרע געהייסן! זי איז אַרויס מיט אַ רעש, אַ געפּילדער, מיט אַ שילטן, פלוכן פון אַ סך מיילער און אַ סקריפּעריי פון רעדער. עס האָט זיך געשאָטן אויף דער שטאָט טויטע קללות: פאַרברענט זאָל זי ווערן! די באַלעבאַטים זאָלן צען מאָל אין טאָג פאַרגרן פאַר הונגער און ווי נשרפים אין דער וועלט זיך אַרומשלעפּן... — דריי בוידן זענען געווען פול אָנגעזעצט מיט אַלער־האַנט פאַרשווינען: יידן, יידענעס, ווייבלעך, מיידלעך, בחורים, גרויס און קליין, און צווישן זיי אויך מיין ווייב מיט מיר. מיר זענען, למזל, דערהויבט געוואָרן: אַריינגעטראָטן אין דינסט אין דער קאָניצע אַריין.

הערט איר, מיינע ליבע יידן, עס האָט זיך מיר געעפנט עפּעס גאָר אַ נייע וועלט, און אין אָנהייב איז מיר מיט דער כאַליאַסטרע גאַנץ פריילעך געווען. איך פלעג מיך אָנזען און אָנהערן וואונדער־שיינע זאַכן, וואָס גאָר אוממעגלעך אַלצדינג מיט איטלעכס פּיצעלע באַזונדער איבערצוגעבן. איך פלעג הערן, אַשטייגער, ווי מען פלעגט אַפּריכטן, אָפּשפּעטן פון דער גאַנצער וועלט און איטלעכן זיך נאָכקרימען; ווי איטלעכער פון די פיינע מענטשלעך פלעגט דערציילן עפּעס אויף גנבה־לשון זיינע אַלע געגנג און שפּיצלעך, וואָס ער האָט אָפּגעטאָן. איינער דערציילט ווי אַזוי ער האָט זאַבאַרעט אַ קרעל (געגנבעט אַ ברויט); דער אַנדערער — ווי אַזוי ער האָט זאַלאַבערט אַ כפּרהניצקע (גע־גנבעט אַ הון); דער דריטער — ווי אַזוי ער האָט געלקחנט קלינגערס (אויס־געכאַפּט געלט) און אין די גאַרגאָלעס אַריינגערוקט, און דער פערטער—ווי אַזוי ער האָט גע׳בעל־דבר׳ט אַ יאַלד (געהרגעט, געשלאָגן איינעם אַ באַלעבאַטיש קינד). נגידים פלעגט מען שילטן אויף וואָס די וועלט שטייט, גלאַט אַזוי זיך.

פאַר גאָרנישט. איך קאָן אײַך שווערן אין טלית און אין קיטל, אַז זיי האָבן די נגידים אַ סך מער פֿיינט, ווי די נגידים זיי. אַ נגיד האָט ביי זיי געהייסן עפּעס אַזויפיל, ווי: פּיאַווקע, צעשטאָפּטע קישקע, פאַרשטאָפּטער קאָפּ און פאַר־שטאָקט הערצעלע, פאַרשייט בן־יחידל, קופּערנער שטערן, און דער שוואַרץ־יאָר ווייסט דעם טאַטן, וואָס נאָך פאַר אַ מיאוסע צונעמעניש: ס'איז ביי זיי פאַררעכנט געווען פאַר אַ מצוה אַ נגיד אָפּצוטאָן עפּעס אַ שפּיצל, וויבאַלד נאָר מעגלעך. זיי פלעגן אָפּשיקן צו די נגידים בויכווייטיק, שטעכעניש, יסורים, לייד און כל־אַ־מיני קרענק, בשעת אַמאָל עפּעס אַ צרה. מיך פלעגן זיי, אין שפּאַס אַמאָל, רופן נגיד, דערפאַר וואָס איך פלעג זייער אָפּט מיך פאַר די נגידים אַרויסשטעלן און שטאַרק אָננעמען זיך פאַר זייער כבוד. ווייל אויפ־האַלטנדיק זיך פריער אין באָד, בין איך דאָך צווישן נגידים דערצויגן געוואָרן, מיט זיי עפּעס דאָך איבערגעהאַט עסקים, ווי אַשטייגער: היטן זיי דאָס אָנטאָן, צוטראָגן זיי דאָס פּעקל זאַכן: אַ שעפּעלע וואַסער, אַ קויל פייער און דאָס־גלייכן נאָך אַזעלכע געשעפטן. — איך פלעג הערן אַ שמועס פון בחורים מיט מיידלעך, ווי זיי טרייבן קאַטאָוועס און רעדן זיך שידוכים. איין בויד האָט זיך משדך געווען מיט דער אַנדערער. די קונץ פון פאַרשטעלן זיך איז ביי דער כאַליאַסטרע געווען שטאַרק געהויבן, עס האָט געטויגט צום עסק. ווען אַמאָל איז אויסגעקומען, האָבן די שיינע לייט זיך פאַרשטעלט: איינער פאַר אַ הויי־קערדיקן, דער אַנדערער פאַר אַ הינקנדיקן, דער פאַר אַ בלינדן, יענער פאַר אַ געליימטן, די פאַר אַ שטומע, און יענע פאַר אַ קרומע. נאָר אמתע, נישט געמלאכהטע קאַלעקעס, ווי, אַשטייגער, איך און מיין ווייב, דאָס האָט ביי זיי געהאַט גאָר אַ גרויסן ווערט. זיי האָבן אָפּט געזאָגט, אַז אַזעלכע פעלערן ווי אונדזערע איז פאַר אָרעמעלייט אַ שאַץ, אַ מתנה פון זיין ליבן נאָמען: זיי קענען זייער פיל איינטראָגן. מיין ווייבס פעלער איז זיי נאָך בעסער געפעלן. היינט פלעגן זיי גלאַט בטל ווערן פאַר איר פּיסק, וואָס אויף שרויפן. די האָר האָבן זיך געשטעלט, אַז זי האָט געעפנט אַ מויל.

דער רויטער ממזר האָט זיך שטאַרק געדרייט אַרום מיין ווייב און זיך פּשוט געהאַנגען אויף איר, ער האָט זי געקאַשקעט, געקעכלט און צוגעטראָגן איר פון פייגלמילך: געקאָכטע אַרבעס, באָב, פלוימען — וואָס נאָר ער האָט ערגעץ דערטאַפּט. איך האָב מיך אָבער באַטראַכט: כאַפּט דיך דער וואַטע־מאַכער! וואָס קאָן עס מיך אַרן? קעכל זי, קאַשקע זי, וואָס קענסט דו דערמיט מיינען, וואָס?... גאָרנישט. אַז זי איז אַן אשת־איש! מילא איז דאָך אַן סכנות... מיינסט־דו דאָך, גאַנץ זיכער, נאָר איר פעלער, פּשוט אַ בלינדע איז גוט, מען קאָן מיט איר מאַכן געלט, טאַ האָב־זשע, כל־בוניק איינער, די גאַל. מיין ווייב גייט לעת־עתה אין די הייזער אַלץ טאַקע מיט מיר. וואָס־זשע האָסט־דו, טיפּש

איינער, געפועלט מיט דעם צולאָנטשען זי צו זיך, מיט דעם איזניוכען זיך צו איר, אַז דער רעכטער עיקר זאַך — אין די הייזער גיין, גייט זי טאַקע מיט מיר, מיט מיר ? !...

און דעריבער, ווייל איך האָב אַזוי מיר געטראַכט, האָב איך שטאַרק באַגערט לערנען הלכות אָרעמאַן מיט אַלע פּישטשעווקעס, בכדי מיין פּלוניתטע דערמיט געפעלן, און געמאַכט דעם עסק שוין גאָר קיין מעשה נישט. איך האָב מיך שוין אויסגעלערנט ווי אַריינצוקומען אין אַ שטוב. די קונץ באַשטייט דערין: אַריינקומען זאָל מען מיט אַ רוגזה, אָנגעברוגזט, און מאָנען די נדבה ווי אַ חוב, מען זאָל קריכן, אַרויפקריכן אויבנאָן און פאַרקריכן אַזש אין דער ספּאַלניע, אויפצוזוכן דעם באַלעבאָס אָדער די באַלעבאָסטע דאָרט. אין דינגען זיך בין איך געווען אַ מייסטער, איין בריה אין דער וועלט. דער גאַנצער שכל שטעקט דערינען: קיינמאָל באַדאַרף נישט געפעלן וויפל מען גיט. גיט מען אַ שטיקל ברויט, זאָל מען בעטן עפּעס געקעכטס, אַ ביסל באַרשטש ; גיט מען געלט, זאָל מען בעטן אַ העמד, אַלטע תחתונים און זאָקן וכדומה. שטענדיק באַדאַרף מען זיך נאָר קרימען און בלאָזן, קיינמאָל נישט דאַנקען, נאָר וואָרטשען און אַמאָל אויך טאַקע שילטן.

וואָס־זשע טוט דער רויטער ממזר ? אַ קיקנק אים אין די ביינער אַיאַן ! דער רויטער ממזר טוט אויף הסברות, ווי מיינער פּטור צו ווערן. ער קלערט ביי זיך גאַנץ זיכער אַזוי : אין הלכות אָרעמאַן, פּישקע, מעגסט־דו ביי מיר די רובעס הייצן. איך קאָן מאַכן די שפּיל אַכציק טויזנט מאָל בעסער פון דיר. און אַז איך האָב מיר אַריינגענומען אין זינען די פּרנסה מיט דיין בלינדער, וועט מסתמא שוין זיין רעכט. נישקשה, איך וועל דיך, מיט גאָטס הילף, שוין פאַרזאָרגן. — ער האָט צו מיר זיך גענומען און געמאַכט אויס מיר אַ קאָטער. איך בין מיאוס אָראָפּגעפאַלן ביי מיין ווייב און געהאַט ביי איר אַ פּנים ווי חוזק. קיין אַנדער וואָרט האָב איך פון איר נישט געהערט, נאָר ווי : געשוואָלן ווער, לייג אָנ׳עט מיט דעם קאָפּ, ווערים זאָלן דיך עסן, דו פּרעסער, יונגאַטש איינער, דו אַזוינער, אַזוינער און אַזוינער ! דער ממזר, קיין תחית המתים זאָל ער נישט אויפשטיין, האָט אַלץ אויף מיר געגראָבן און מיר געטאָן צום טויט, ביז איך בין ביי איטלעכן געוואָרן צו־שאַנד און געשפּעט, אַלע בוידן האָבן לסוף מיט מיר געהאַט צו טאָן. וואָס אַ מינוט — איז איבער מיר געפאַלן אַן המצאה, וואָס אַ רגע — האָב איך געהייסן מיט אַן אַנדער צונעמעניש. איטלעכער האָט מיט מיר געטאָן, וואָס זיין האַרץ גלוסט. איך בין געווען דאָס כפּרה־הינדל. האָב איך אַמאָל מיך געבייזערט פאַר צרות, פּלעגט עס איטלעכן אונטערטראָגן. זעט נאָר, האָט מען געמאַכט, ווי דער נגיד האָט זיך צעיאַכמער־רעט, ער וועט שוין באַלד פּלאַנכענען. האָב איך מיך אַמאָל באַוואָשן מיט

טרערן פֿאַר ווייטיק פֿון די קלעפּ, וועלכע אין מיר איז אַריין, פֿלעגט מען זאָגן: וואָס איז מיט דיר דאָ אַזוי די שׂמחה, פּישקע? וואָס האָסט־דו זיך עפּעס אַזוי צעלאַכט מיט ציין? זעט נאָר, עולם, ווי פּישקע לאַכט! — דערלאַנגט אים, ייִדישע קינדער, פֿלעגט זיך הערן דעם ממזרס קול, דערלאַנגט אים, גנבעך, אַ טעלעמעטעשע צווישן די ליטקעס, אַ רייב איבער די לאַפּעטקעס, דאָס איז אַ רפֿואה צום לאַכן. אויב, חלילה, עס וועט נישט העלפֿן, באַדאַרף מען אים גלעטן די האָר, אָננעמען ביים אויער און איינרוימען אים אַ סוד, דערפֿון וועט זיך אים שוין שטעלן טרערן אין די אויגן, ווי פֿון אַ כּזית מרור. מען מוז דאָך אַ ייִדן ראַטעווען. — אַמאָל פֿלעגט מען מיך אַרויסוואַרפֿן פֿון דער בויד, און אַז איך בין מיט די קראַנקע פֿיס געלאָפֿן נאָך דעם וואָגן, ווי נאָר איך האָב געקענט, און געמאַכט מיט די זייטן, האָט מען צוגעפּליעסקעט, צוגעפּאַטשט מיט די הענט און געשריגן מיט אַ געלעכטער: בראַוואָ, פּישקע! אָט אַזוי, פּישקע, טאַנץ אַביסל, טאַנץ! קוקט נאָר, עולם, ווי פּישקע הייבט פֿיסלעך, ווי שיין, אָן עין־הרע, ער טאַנצט! ער מעג אויף אַלע חתונות טאַנצן. קיין בייז אויג זאָל אים נישט שאַטן. — איינמאָל האָט זיך אָנגערופֿן איינער — און אַלץ טאַקע דער ממזר, אַ קיענק אים אין די ביינער אַיאַן — עולם! פּישקע איז גאָר אַ גלייכער. ער פֿאַרשטעלט זיך נאָר, דער גנבֿ, פֿאַר אַ קרומען, ער מאַכט אויס אונדז אַלע חוזק. מען באַדאַרף אים פֿריער אויסגלייכן, גיט אים דאָרט אַ טעלעפּעטעשע אין דעם דיך, וועט איר זען, ווי ער ציט אויס גליך אַ „פּולקע".

— הכּלל, ייִדן, מען האָט מיך געפּייניקט, מען האָט מיר שטאַרקע יסורים אָנגעטאָן. אוי, פֿלעג איך מיך דערמאָנען אין די גוטע גליקלעכע יאָרן, וואָס איך בין מיר געזעסן ווי אַ שׂררה אין באָד און געלעבט ווי גאָט אין פֿראַנקרייך! וואָס איז מיך דען דאָרט אָפּגעגאַנגען?

— מילא, נעמט מען און מען גיט אָפּ, — פֿאַלט אַלטער אַריין פּישקען אין די רייד, — דערויף איז דאָך דאָ ביי ייִדן אַ גאָט.

— יאָ, גערעכט, — מאַכט פּישקע מיט אַ זיפֿץ, הלוואַי וואָלט איך עס טאַקע פֿריער געטאָן, וואָלט אַז וואויל און גוט געווען מיר און אפֿשר נאָך עמעצן... נאָר איך ווייס נישט וואָס מיר איז אַזוינס געשען. נאָר אַ כּישוף האָט מען מיר אָפּגעטאָן. ס'איז אַ ווייטיק, אַ בושה צו זאָגן, דאָס האַרץ האָט מיך צו מיינער עפּעס געצויגן... ווי שטאַרק איך האָב געליטן און געהאַט געבראָ־טענע לייד, פֿונדעסטוועגן האָט מיך דער רוח נאָך איר גענומען. איך ווייס נישט, צי איז דאָס געווען פֿון מיר נאָר אַן עקשנות — אַז דיר, ממזר, גלוסט זיך, ווילסט צווישן מיר מיט מיין ווייב אָנמאַכן אַ בייז לעבן און מיך פּטרן, וויל איך, דיר אויף צו־להכעיס, מיך דווקא אין איר האַלטן און נאָך מער ווי פֿריער, מיט ביידע הענט זיך האַלטן. אָדער דאָס איז געווען, ווי זאָל איך עס זאָגן, גלאַט

אַזוי פון זיך אַליין... עפּעס טאַקע נאָר אַ כישוף, איר געשטאַלט האָט מיך עפּעס גענומען. אַ געזונטע, אַ דיקע, אַ יאָדערדיקע, אַפּנים אָפּגעגאָסן, נישט אַזוי שיין ווי חנעוודיק. פיל מאָל פלעגט זיך מאַכן, אַז פאַר גרויסע צרות און האַרצ־ווייטיק האָב איך מיר געוואָלט אַ מעשה אָנטאָן, געוואונטשן מיר דעם טויט מיט איר אינאיינעם. היינט, היינט, פלעג איך ביי מיר טראַכטן, מוז עס האָבן אַן עק, היינט זאָג איך איר: גט! נאָר קוים בין איך צו איר צוגעקומען נאָענט און זי האָט מיט מיר געמאַכט אַ רעד, אָדער אַרויפגעלייגט די האַנט מיר אויפן אַקסל און געזאָגט: פיר מיך פּישקע! האָט מיר אָפּגענומען דאָס לשון און בין עפּעס ווי איבערגעביטן געוואָרן.

אין אַ גוטער שעה איינמאָל, גייענדיק מיט מיין ווייב אין די הייזער, עפּעס מיט אַ גרינג געמיט, טו איך אַ זאָג: בתיה, בשמה מיינע, וואָס וועט דער תכלית זיין פונעם שטענדיקן אַרומשלעפּן זיך? עס פּאַסט, כ׳לעבן, גאָר נישט פאַר אונדז. אין גלופּסק האָבן מיר ביידע, ברוך־השם, אַ שטיקל נאָמען געהאַט, דו מיך האָסט אַרויסגענומען דאָרט פון דער באָד. אַ קאַטאָוועס עפּעס גלופּסקער געמויערטע באָד, וואו עס וואַרפן זיך איבער אַ וואָך אַזעלכע בערן, גרויסע לייט! דיך האָט אויך איטלעכער געקענט, און אויף דיר כבוד געלייגט. היינט זענען מיר נע־ונד עפּעס מיט שלעפּערס אין דער פרעמד, און וואָס פאַר אַ פּנים האָבן מיר, משטיינס־געזאָגט? — „ווילסט אפשר צוריק קיין גלופּסק! ענטפערט אָפּ׳עט מיין ווייב ווי אויפגעבראַכט. — מעגסט זיך דיר, פּישקע, אַהין צוריקקערן, אויב דיר גלוסט זיך אַזוי. איך בשום אופן נישט. אין גלופּסק זענען דאָ היינט גענוג אָרעמעלייט אָן מיר. וואָס אַ טאָג וואַקסן דאָרט אויס פריש־צאַפּלדיקע קבצנים, שפּאָגל־נייע מקבלים, באַלעבאַטים גייען היינט דאָרט איינער צום אַנדערן אין די הייזער אַרום.״ — פון מיינעט־וועגן מעג זיין אַן אַנדער שטאָט אויכ׳עט, — ענטפער איך צוריק. — נשמהניו, קלייב דיר אויס עפּעס אַ שטאָט, וועלכע דיר געפעלט, און לאָמיר זיך דאָרט באַזעצן. אַז מען ווייסט דאָס איז אונדזער שטאָט, דאָס זענען אונדזערע הייזער, אונדזערע באַלעבאַטים, איז עפּעס מזל און ברכה. ווי זאָגט מען עפּעס: איטלעכער הונט אויף זיין מיסט.

— באַלד, פּישקע, באַלד, — מאַכט מיין ווייב, קלאַפּנדיק מיר מיט איר האַנט איבערן רוקן גאָר פריינטלעך, — לאָמיר נאָך אַביסל פאָרן, לעבן, רייבן זיך אין דער וועלט. ס׳איז עפּעס גוט, פריילעך, מחיה... האָב צייט אַביסל, פּישקע, מיט דיין שטאָט. באַלד, באַלד!

איר „באַלד״ האָט געדויערט אַ לאַנגע צייט און ס׳איז נישט געווען קיין עק, קיין סוף. אין דער צייט בין איך איבערגעווען אין גענוג שטעט, האָב מיך

אַנגעליטן געגוג צרות און פּיין. איינגאַנצן האָב איך עס געהאַט צו פאַרדאַנקען אים, דעם ממזר, אַ קיעגק אים אין די בייניע אַיאַן...

פישקע טוט אַ זיפץ טיף פונעם האַרצן און בלייבט זיצן שטיל מיט צוגע־מאַכטע אויגן. מיר לאָזן אים אַביסל צו זיך צו קומען, דערנאָך הייבט ער ווייטער אָן, און די מעשה דערציילט זיך אַזוי:

טז

צו דעם צונעמעניש „נגיד" האָב איך אין דער לעצטער צייט באַקומען נאָך אַ נייעם טיטל: „מקבל". דעם דאָזיקן טיטל האָט מיר געגעבן דער ממזר, פאַר־כאַפּט זאָל ער ווערן. און אַזוי האָט איטלעכער פון דער כאַליאַסטרע מיך גע־רופן: פישקע מקבל. — מקבל איז ביי זיי אַזאַ מיאוס וואָרט, וואָס ביים אַרויסברענגען עס פונעם מויל שפּייט מען זיבן מאָל אויס. די שנאה, וואָס הערשט געוויינטלעך צווישן באַלמעלאַכעס, סוחרים, קרעמער און דאָסגלייכן, וואָס האָבן איין ברויט, איז אַ הונט אַקעגן דעם, ווי זיי, די בויד־אַרעמעלייט, האָבן פיינט די שטעטישע קבצנים און בפרט נאָך דאָס גאַנצע קאַפּיטל מקבלים, אָט־די ווערעמדיקע מקבלים, פוילע מיוחסים, פאַרשמאַלצעוועטע שיינע יידן, פלעגן זיי אַלץ זאָגן מיט גאַל, זענען ווי די וואַנצן פול אין אַלע הייזער און נישט אויסצוהאַלטן פון זיי. מען צעשטאָפּט זיי די קישקעס אויף אַלע שמחות: חתונות, בריתן און קריאַת־שמע־לייענעס, רייסן פון טויטע און פון לעבעדיקע, און מיר, נעבעך, רייסן קריעה, האַרעווען, פּראַצעווען אויפן שטיקל ברויט און ווערן פאַרשוואַרצט. די דאָזיקע אַלע צעקראַכענע נפשות, פלאַסקעדריגעס, האָבן זיך גענומען דוד־המלכס תהלימל און מאַכן מיט אים די שפּיל. דוד־המלך זאָל געוועזן פריער וויסן צו וועמען אין די הענט זיין תהלימל וועט אַריינפאַלן, וועלכע פרנסות די פוילע, פאַרשימלטע לאַפּנמיצלעך מיט אויסגעווייקטע פּנימלעך וועלן דערמיט מאַכן, וואָלט ער עס, גאַנץ זיכער, נישט געמאַכט. —

— ניין, בתיה! — האָט דער ממזר געמאַכט צו מיין ווייב. — פון אייער פישקען וועט קיין לייט שוין נישט זיין. ניין־ניין, נישט קיין לייט, איינער פון אונדזער חברה! ער איז אַ מקבל מיט די ביינער. אַ מקבל מיט אַלע חן־גריי־בעלעך. דאָס פאַרן אייערס מיט אים, דאָס רייסן זיך אין דער וועלט, וועט אים כלל נישט העלפן. אין הלכות אָרעמאַן ווייסט ער נישט מאי דקא אמרי רביצין. נישט קיין מענטש, ווי עס געהער צו זיין. איר וועט, נעבעך, האָבן פון אים אַ פאַרפוילטע גאַל. אַי, אַזאַ בתיה, איך זאָל האָבן אַזאַ בתיה! אַ גליק, ווי איך בין אַ ייד, אַ גליק וואָלט איך מיט אייך געמאַכט!

נאָך די אַלע מיטל, וועלכע דער ממזר האָט געברויכט, אַנצומאַכן צווישן מיר מיט מיין ווייב אַ בייז לעבן און מיך דערוויטערן פון איר דורך רכילות, וואָס נישט געשטויגן, נישט געפלויגן, איז אים לסוף געראָטן צו פאַלן גאָר אויף עפּעס נייעס. ער האָט מיך פאַרמסרט פאַר מיין ווייב, אַנגערעדט אויף מיר שטילערהייט, אַז איך שדכן מיך עפּעס צו אַ מיידל פון אַ בויד און מאַך מיט איר עפּעס צופיל חן... צווישן דער כאַליאַסטרע האָט זיך געפונען אַ האָר־באַטע מיידל, מיט וועלכער איך האָב, אמת טאַקע, ליב געהאַט צו שמועסן זייער אָפט און ...

— הא, וואָס איז דאָס פאַר אַ מיידל עפּעס? — פאַל איך און אַלטער פישקען אין די רייד אַריין. — הא, פישקע, זיי זיך מודה!

— דאָס מיידל איז געווען אַ ווילד־פרעמדע אין בויד, און זי האָט, נעבעך, געענוג זיך אָנגעליטן, געענוג אָפּגעקומען אין אירע יונגע יאָרן. איך בין זיך מודה, אַז איך האָב ליב געהאַט טאַקע מיט איר איינאיינעם צו זיצן און צו שמועסן. מיר פלעגן אויסגיסן איינער דעם אַנדערן אונדזער ביטער האַרץ. זי פלעגט אויף מיר רחמנות האָבן און נישט איינמאָל וויינען אויף מיינע און אויף אירע צרות. אַי, איר זאָלט וויסן, וואָס דאָס איז פאַר אַ מיידל! אַי, איר זאָלט וויסן אירע צרות, נעבעך!... — האָט פישקע אויסגעלאָזט מיט טרערן אויף די אויגן.

מיר האָבן געבעטן פישקען אונדז קלאָר צו מאַכן, ווער איז דאָס מיידל און וואָס מיט איר האָט זיך אַזעלכעס געטראָפן.

— אַז איר בעט מיך אַזוי, — האָט פישקע אָנגעהויבן, נאָכדעם אַז ער האָט מיט אַן עק אַרבל אויסגעווישט די אויגן, — אַז אייך איז נאָך נישט נמאס געוואָרן הערנדיק מיך, וועל איך אייך צוליב טאָן און דערציילן, ווי וויט נאָר איך קען. הערט, זייט מוחל, און האָט קיין פאַראיבל נישט, אויב ביי מיר וועט עס אויסקומען נישט גלאַט:

דאָס מיידל איז געווען נאָך אַ קינד, אַז די מאַמע אירע האָט זי געבראַכט קיין גלופּסק איינאיינעם מיט אַ קלימעקל זאַכן און אַלטע בעבעכעס. דאָס קלי־מעקל האָט זי אָפּגעוואָרפן דאָרט ערגעץ אין אַ שטיבל ביי אַן אַלטער יידענע, אַ מכשפהטע. אַפּנים, דאָס איז געווען אַ מעקלערין פון דינסטן. די אַלטע יידענע פלעגט אָוועקגיין מיט דער מוטער, איבערלאָזן דאָס קינד איינע אַליין אָן עסן און פאַרפאַלן ווערן אויף אַ גאַנצן טאָג. אַז דאָס קינד האָט איינמאָל געוויינט, געצאַפּלט: מאַמע, נעם מיך אויך מיט זיך! האָט די אַלטע מכשפהטע אויף איר זיך שטאַרק געבייזערט, מאַכנדיק צו דער מוטער: חלילה! מען טאָר פון איר גאָרנישט וויסן, עס קאָן שאַטן צום עסק. אין עטלעכע טעג אַרום האָט

די מאַמע זי געגומען און גאַנץ שטיל זי אַריינגעפירט למזל אין אַ קיך, ערגעץ אין אַ באַלעבאַטיש הויז. עס האָט נישט געדויערט לאַנג איז זי מיט דער מאַמען איבערגעגאַנגען ערגעץ אַנדערשוואו אין אַ קיך און פון דאָרט ווייטער אין אַ נייער קיך, אַזוי אַז אין אַ קורצער צייט זענען זיי מגולגל געוואָרן אין אַ היפּש ביסל קיכן. די מאַמע איז מיט איטלעכן מאָל איבערקלייבן זיך אין אַ נייער קיך געוואָרן צו איר אַלץ ערגער און שלעכטער. איר טאַטן האָט זי ווייניק געקענט. פריער אין דערהיים איז ער געווען אַ זעלטענער גאַסט, שטענדיק אונטערוועגנס, און דערנאָך דאָ אין די קיכן האָט זי אים קיינמאָל נישט געזען. זי וואָלט אַפילו גאָר פאַרגעסן אויב זי האָט אַ טאַטן, ווען די מאַמע זאָל אים פּופּציק מאָל אין טאָג נישט שילטן בשעת זי פלעגט צו איר אויסלאָזן איר שווער ביטער האַרץ. „אָנלייגן זאָל ער מיטן קאָפּ, דער שיינער טאַטע!" פלעגט זי שילטן, פלוכן. „דאָס ווייב האָט ער געפּטרט נאָך אַזויפיל יאָר מי, בויכווייטיק, וואָס זי האָט געהאַט ביי אים, און איר נאָך אָנגעהאַנגען — געהאַנגען זאָל ער ווערן! — אַ באָמבע, אַ קינד אויפן האַלדז, וואָס איבער איר קאָן זי אויף קיין אָרט נישט איינזיין און באַדאַרף זיך מיט איר שטיקן, באַהאַלטן. וואָרום ווער וויל עס דען האָבן ביי זיך אַ קעכנע מיט אַ קינד?" — נישט איינמאָל טאַקע פלעגט די באַלעבאָסטע אין קיך אַריינלויפן, ווען דער וואָרמעס איז נישט געווען עפּעס אַזוי געראָטן, און פילדערן, שרייען, פאַרוואָס האָט גאָט זי געשטראָפט מיט אַזאַ קעכנע, וואָס שעפּט אָפּ דאָס אויבערשטע פון דער יויך און גיט עס איר שיין טעכטערל אַוועק. כאָטש דאָס טעכטערל, נעבעך, האָט געדאַרט, געקוואַרט און געגעסן קרענק. די מאַמע פלעגט עס פאַרשטופּן, אַזוי ווי טריפה סחורה, אויפן אויוון, אין אַ ווינקעלע דאָרט איז עס דעם גאַנצן טאָג אָפּגעזעסן אויף איין אָרט, איינגעהויקערט אין צענטן, און מען האָט נישט געטאָרט הערן פון איר קיין פּיפּס. עס פלעגט איר די סמאַיע איבערגיין, שמעקנדיק די ריחות פון געבראָטענע גענדז, געפּרעגלטע לעבערלעך, און זי... שאַ, נישט קיין וואָרט! זי האָט שטילערהייט געליטן, נעבעך, הונגער, ביז מען האָט זיך דערמאָנט אַריינצושטופּן איר אין הענטל אַ טרוקן שטיקל ברויט און אַמאָל אויך אַן אָפּגעלעקט ביינדל, אָדער עפּעס אַנדערש, וואָס איז איבערגעבליבן אויף די טעלער. אַמאָל ווידער האָט מען אין איר זיך גאָר פאַרגעסן, און אַז זי האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטן און אַ פּיפּס געטאָן, פלעגט זיך ווייזן אין דער הויך אויפן אויוון אַ קאָטשערע, אַ לאָפּעטע, אָדער אַ שטעקן, אַ פּאָלאָניק און שלאָגן אויפן קאָפּ, אויף די הענטלעך, אויף די פיסלעך, וואו נאָר עס האָט געטראָפן, און דערביי האָט זיך געשאָטן טויטע קללות און חרמות אויף איר טאַטן און טאַטנס טאַטן ביז אברהם אבינו. אַזוי האָט זי פאַרבראַכט אין קרענק, אין צרות אירע יונגע יאָרן אויף די אויוונס. פונעם שטענדיקן

זיצן אויף איין אָרט איינגעבויגן, איינגעהויקערט איז זי געוואָרן האָרבאַטע, נעבעך.

פונעם איווון אַראָפּקוקענדיק פלעגט זי זען עפּעס אַ יונגנמאַן. ער איז געווען אַן אָפּטער אַריינגייער צו דער מאַמען אירער אין קיך. די מאַמע פלעגט זיך אין אים שמעלצן, אים האָדעווען פונעם אַרבל, אָנשטאָפּן אים די קעשענעס מיט גוטע זאַכן און נאָך געבן אים אַמאָל געלט אויך. ער פלעגט קומען אָפט שפּעטלעך אין אָוונט און בלייבן נעכטיקן אין קיך. אַמאָל פלעגט די מאַמע פאַרפאַלן ווערן אויף אַ לאַנגער צייט, זיך אויספּוצנדיק פריער, אָנקוקנדיק זיך גוט אין דעם שפּיגעלע, און איבערגעלאָזן די קיך הפקר. אַפּנים, אַז דער מאַמען איז אין זינען געלעגן חתונה צו האָבן און איז אַלץ באַשעפטיקט געווען מיט דעם חתן...

איינמאָל אַקעגן אָוונט איז געקומען עפּעס אַ מענטש און פאַרנומען פון דער קיך דער מאַמעס זאַכן. די מאַמע האָט געדאַנקט דער באַלעבאָסטע פאַר דעם זאַלץ און ברויט, אַראָפּגענומען מיט מזל איר נאַקעט טעכטערל פונעם איווון און איז מיט איר אַרויסגעגאַנגען. זי פירט דאָס טעכטערל און פירט, ביז זי פאַרפירט עס ערגעץ אין אַ געסל. „זעץ זיך דאָ אַנידער און וואַרט. יידן וועלן רחמנות האָבן!"... אַזוי האָט די מאַמע געזאָגט און איז פאַרשוואונדן געוואָרן.

דאָס פאַרוואָרפענע קינד זיצט, נעבעך, אויף דער גאַס שטיל און האָט מורא אַ ריר צו טאָן זיך אפילו, אַזוי ווי פריער אויפן איווון. אַ קאַלט אָסענדיק רעגנדל שפּרענקלט און נעצט איר דורך די ביינער. זי איז געזעסן איינגענורעט כמעט אין איין העמד, געציטערט פאַר קעלט און אַ צאָן אין אַ צאָן האָט איר געקלאַפּט. אַז איינער פון די פאַרבייגייענדיקע האָט זי אַ פרעג געטאָן: ווער ביסט דו, מיידעלע? איז דער ענטפער אירער געווען: איך בין דער מאַמעס... די מאַמע מיך געהייסן דאָ זיצן שטיל... מען טאָר נישט שרייען. אַ קאַטשערע, אַ לאָפּעטע קומען און שלאָגן... אַזוי איז זי, שלימזלדיקע, נעבעך, געזעסן העט שפּעט אין דער נאַכט, ביז עפּעס אַ יידענע האָט זי פאַרנאַרט מיט גוטע רייד און אַוועקגעפירט צו זיך אַהיים, ערגעץ אויף די פּיסקעס אין אַ קליין שטיבעלע אויף הינערשע פּיסלעך.

ביי דער יידענע האָט זי זיך אויפגעהאַלטן אַ היפּשע צייט און ביי איר קיין האָניק נישט געלעקט. די יידענע האָט זיך איר אויסגעגעבן פאַר אַ מומע און איר געהייסן זי אַזוי רופן. די דאָזיקע מומע איז געווען אַ סעדעכע, וואָס איז געשטאַנען אין מאַרק מיט קאַרטאָפּלעס, הייסע באַבקעס, כל־נדרי־באַרלעך און ארץ־ישראל עפּעלעך. גאַנץ פרי איז דער שטייגער אירער געווען אַוועק־צוגיין אין מאַרק אַריין. דאָס האָרבאַטע מיידעלע איז איבערגעבליבן מיט אַ

טעכטערל אין שטוב און געוויגט איר קינד, אויך געהאָלפן אין דעם באַלע־באַטישקייט, זוי אַשטייגער: קלייבן אויף דער גאַס דאַרע שפּענדלעך אויף אונטערהייצן, קריכן אונטערן פּעקעליק נאָך אייער, וועלכע די היגער האָבן געלייגט, אויסשקראַבען אַ טעפּל פון פאַרטריקנטער קאַשע, פאַרוואַשן אין דער פּאַמויניצע דעם קינדס אַ פאַרשמירט העמדל, און שטיין אַכטונג צו געבן אויף די איבערגעוואַשענע הילצערנע מילכעדיקע לעפל, וואָס טריקענען זיך אויף דער פּריזבע, אינאיינעם מיט דעם קינדס קישעלעך, אַקעגן דער זון, און נאָך אַנדערע אַזעלכע מלאכות. פאַרנאַכט, אַז די סעדעכע איז אַהיימגעקומען, האָט זי געשיקט איר קליין דינסטמיידל אין די הייזער אַרומצוגיין און צונויפנעמען עטלעכע שטיקלעך ברויט. דערפון האָט זי זיך דערנערט אַליין און נאָך געגעבן דער מומען אירער.

זומער פאַרנאַכט איינמאָל, בשעת אַרומגייענדיק אין די הייזער אויף איר שטייגער, אין איין גראָב העמדל מיט אַ האַלב קליידל, האָט זי זיך פאַרשלאָגן גאַנץ ווייט, אַזש ביים עק שטאָט, און נישט געטראָפן דעם וועג צוריק אַהיים. די זון האָט שוין לאַנג זיך געזעצט. אויף דעם הימל האָט זיך אָנגערוקט אַ שוואַרצער וואָלקן. עס האָט ביסלעכווייז געבליצט און געדונערט. פּלוצים קומען אונטער, פון דער שטאָט אַרויספאָרנדיק, עפּעס בוידן, פול אָנגעזעצט מיט מענטשן. — קוקט נאָר! — האָבן פאַרשוינען אַרויסגעשריגן פון איין ביידל, — עפּעס דרייט זיך דאָ אַרום אַ האַרבאַטע מיידעלע און וויינט, נעבעך. — און באַלד טאַקע שפּרינגט אַראָפּ׳עט איינער אַ רויטער — טאַקע אַלץ דער רויטער ממזר, אַ קיענק אים אין די ביינער אַיאָן! — גיט אַ פרעג דאָס קינד, וועמעס זי איז. — איך וויל אַהיים, אַהיים צו דער מומע! — ענטפערט דאָס מיידעלע אויף אַ וויינענדיק קול. — שאַ, טאָכטער, וויין נישט, — זאָגט צו איר דער ממזר, — איך וועל דיך אָפּפירן אַהיים צו דער מומען. — ער טוט זי באַלד טאַקע אַ כאַפּ, וואַרפט זי אין אַ ביידל אַריין און פאָרט מיט איר אַוועק.

פון יענער צייט אָנ׳עט בלאָנקעט דאָס האַרבאַטע מיידל, נעבעך, זיך אַרום מיט דער כאַליאַסטרע בויד־אַרעמעלייט, וואָס האָבן פון איר הויקער געמאַכט אַ פּרנסה. דער שטייגער איז זייערער געווען, קומענדיק ערגעץ אין אַ שטאָט, אַנידערצוזעצן זי נאַקעט און באַרוועס אויף דער גאַס, וואו מענטשן גייען, און זי האָט באַדאַרפט כליפּען, בעטן נדבות אויף אַ וויינענדיק קול מיט אַ ניגון און אויך רייסן ביי די פּאָלעס. האָט זי אָבער אַמאָל נישט געשפּילט די קאָ־מעדיע טשאַקענדיק מיט אַלע אָנשטעלן און געמאַכט ווייניק געלט, פלעגט מען איר אָפּשפּילן אַ גוטע חתונה: שלאָגן זי טויט־שלעג, אַרויסוואַרפן זי ביי דער נאַכט אין דרויסן, וואו זי פלעגט נאַקעט, הונגעריק, נעבעך, שרייען און וויינען אויפן רעכטן אמת טאַקע... זי האָט מיר דערציילט, ווי איינמאָל, ווינטער אין

אַ שטאַרקן פראָסט, האָט מען זי בייגאַכט אַזוי אַרויסגעוואָרפן אויף דער גאַס. דער פראָסט האָט זי אַ נעם געטאָן און געמאַכט פון איר אַ בייגל, געצופּט, געטשיפּעט דאָס לייב ווי מיט קאַלטע שפּילקעס. עס האָט איר זיך גערירט דער שאַרבן אויף דעם מוח, טונקל און ליכטיק, עפּעס ביידע מיטאַמאָל, איז איר געוואָרן אין די אויגן, אָט־אָט עקט זיך דאָס לעבן. זי קאָן שוין מער נישט אויסהאַלטן און הייבט זיך אָן בעטן אין שטוב אַריין מיט אַ ביטער געוויין. זי ציטערט, בעט רחמים: עפנט, מומע, עפנט, פעטער! — אַזוי האָט זי איט־לעכן פון דער כאַליאַסטרע גערופן. — זי שרייט: פעטער, איך וועל שוין ווייטער דאָרט פאַר מענטשן גוט שרייען! זי וויינט: מומעניו, איך וועל שוין דאָרט גוט וויינען! זי בעט: געוואַלד, איך וועל שוין ווייטער גוט בעטן! נאָר שריי צו דער וואַנט, נישטאָ קיין ענטפער!... זי בלייבט ליגן שטיל, פילט מער נישט קיין קעלט, קיין פּיין, עס באַפאַלט זי עפּעס אַ זיסער שלאָף, עס דאַכט זיך איר, מען האַלדזט זי, גלעט זי, עפּעס גוט, וואַרעם, מחיה — און מען האָט זי אַ טויטע אַוועקגעטראָגן פונעם אָרט... זי האָט אַ היפּשע צייט פון יענער נאַכט געקרענקט. — ווייטער איז דער שטייגער געווען, אַראָפּצולאָזן זי פונעם וואָגן, וויבאַלד מען האָט פונדערווייטנס אויפן וועג דערזען פאַרנדיק עפּעס אַ פּריץ, אָדער סוחרים, לייטישע מענטשן. זי האָט באַדאַרפט מאַכן די גאַנצע שפּיל, אויסשטרעקן די האַנט, דרייען זיך, לויפן פאַרביי די פערד, ביי די זייטן וואָגן, כליפּען, בעבען אונטער דער נאָז מיט אַ רחמנות־פּנים און דערטאַפּן אַ נדבה, איר טויט זאָל דאָ אפילו זיין. אַמאָל פלעגט זי טאַקע כאַפּן אַ שמיץ מיט דער בייטש פונעם שמייסער אויף דער קעלניע, נאָר זי פלעגט עס נעבעך אַראָפּשלינגען, שאַ, קיטש און געטאָן טאַקע אירס, ווייל זי האָט זייער גוט גע־וואוסט, אַז אַ בייטש איז אַ גאָרנישט אַקעגן דעם, וואָס זי וועט שפּעטער כאַפּן, אויב, חלילה, זי קומט צוריק אין בויד מיט ליידיקע הענט... וואָס זי, נעבעך, איז אין די יונגע יאָרן צרות אויסגעשטאַנען, לאָזט זיך גאָר נישט אַרויסזאָגן. אויך היינט שטייט זי נאָך אויס געבוג צרות, אין גיהנום באַדאַרף מען אַזויפיל נישט אָפּקומען וויפל זי, נעבעך, קומט אָפּ'עט. אָך, דאָס בלוט קאָכט אין מיר, ווען איך דערמאָן מיך אָן איר! אוי ווי, מיין לעבן וואָלט איך פאַר איר גערן אַוועקגעגעבן אַבי זי אויסצולייזן. הערט איר, יידן, ס'איז נאָך אויף דער וועלט גאָר נישטאָ אַזאַ גוטע, שטילע טויב, אַזאַ זיסע, טייערע נשמה ווי זי!...

יז

פישקעס דערציילונג האָט אָנגעמאַכט אַ שטאַרקע מרה־שחורה אויף אַלטערן און מיר. אַלטער האָט מיט דער האַנט געריבן דעם שטערן, ווי עס האָט אים עפּעס געביסן, און אַלץ געמאַכט פאַר זיך: עט, עט!

— הערט איר, ר׳ אַלטער, — רוף איך מיך אָן מיט אַ שמייכעלע, — פישקע, כ׳לעבן, איז טאַקע פאַרליאַפּעט אין דעם האָרבאַטע מיידל. ס׳איז, כ׳לעבן, עפּעס נישט גלאַט.

— למאי זאָל איך לייקענען, — האָט פישקע געזאָגט, — איך האָב זי טאַקע אָנגעהויבן שטאַרק ליב צו האָבן אין האַרצן פאַר גרויס רחמנות. עס האָט מיך עפּעס צו איר געצויגן, מיר צוגעקומען לעבן פונעם זיצן אַמאָל מיט איר אינאיינעם. — וואָס?... גאָרנישט! גלאַט אַזוי זיך — שמועסן, אָדער שווייגנדיק אָנקוקן זיך איינער דעם אַנדערן. דאָס גוטסקייט איז איר געלעגן אויפן פּנים; דאָס קוקן אירס אויף מיר איז געווען טאַקע נאָר ווי אַ געטרייע שוועסטער קוקט אויף איר אומגליקלעכן ברודער בשעת אים איז, נעבעך, שלעכט, שטאַרק נישט גוט. און אַז נעמענדיק צום האַרצן מיינע צרות האָט זיך איר געשטעלט טרערן אין די אויגן, איז מיר געוואָרן עפּעס גוט, וואָרעם־מחיה אין אַלע גלידער. עפּעס האָט מיר זיך געדאַכט, געדאַכט... איך ווייס אַליין נישט וואָס. עפּעס האָט מיך אינווייניק געבריט, געגלעט ביי דער נשמה: „פישקע, דו ביסט נישט מער אַליין אין דער וועלט, ביסט נישט מער עלנט ווי אַ שטיין״ — און עס באַנעצן מיר זיך די אויגן פון הייסע טראָפּן טרערן...

מיין ווייב — אַ וואונדער, כ׳לעבן! — האָט מיך שוין עפּעס נישט אַזוי געאַרט, עפּעס איז מיך שוין נישט אַזוי שטאַרק אָנגעגאַנגען, ווי זי מאַכט חן מיט דעם ממזר, געקרימט דערויף האָב איך מיך נאָך טאַקע, אָבער דאָס קרימען זיך האָט שוין נישט געהאַט דעם טעם ווי פריער. אַז מיר פלעגט אַמאָל אַרויפקומען אויפן געדאַנק אַזוי: דו ווילסט, פישקע, דיין ווייב זאָל אַ זאָג טאָן: „אַצינד איז שוין גענוג זיך אַרומגעשלעפּט, קום לאָמיר זיך באַזעצן אין אַ שטאָט?״ — פלעג איך זוכן ווי מיך אויסצודרייען, נישט געבן קיין גלייכן ענטפער און זיך פאַרטראַכטן דערביי אין איר... ווער וועט זיין מיט איר, מיט דער האָרבאַטער, נעבעך?... נאָר הערט אָבער אַ מעשה! אַז איך בין געוואָרן אין האַרצן צו מיין ווייב קילער, שוין נישט געצאַפּלט נאָך איר אַזוי ווי פריער, איז זי, דאַכט זיך, געוואָרן צו מיר הייסער. עס פלעגט אויף איר אַמאָל אָנקומען אַ שעה, וואָס זי איז געווען צו מיר גוט, ווייך ווי אַ טייג, און האָט זיך געהאַנגען מיר פּשוט אויפן האַלדז. נאָר דערפאַר שפּעטער פלעגט עס מיר באַקום אויספאַלן. זי פלעגט מיר טאָן אין דער גאַל אַריין, מיך פלאָגן, פייניקן נאָך טויזנט

מאָל ערגער ווי פריער, אַזוי אַז דאָס לעבן איז מיר נישט ניחא געווען און האָב מיר געוואונטשן דעם טויט. איך האָב פון איר געהאַט, טאַקע ווי מען זאָגט, קאַלט און וואַרעם. איך האָב גאָר נישט געקענט פאַרשטיין, וואָס איז איר געשען? משוגע איז זי, צי חסר־דעה, וואָס איז מיט איר אַזוינס? נאָר אין אַ קורצער צייט שפּעטער איז זיך פּאַרלאָפן עפּעס אַ זאַך און דער בלאָטער איז פלוצים אויסגעשפּרונגען. איך האָב שוין פאַרשטאַנען, וואָס ברענט אַזוינס מיין ווייב, וואָס די רוגזא אירע באַטייט. ס'איז אַ ווייטיק, אַ בושה צו דערציילן.

פּישקע פאַרטראַכט זיך אַ רגע. דערנאָך טוט ער זיך עפּעס אַ געשמאַקן קראַץ און הייבט אָן ווייטער צו דערציילן:

איינמאָל זענען מיר אָנגעקומען ערגעץ אין אַ קליין שטעטל און פאַרפאָרן, ווי געוויינטלעך, אויף אכסניא גלייך אין הקדש אַריין. איך זאָג אייך, יידן, עפּעס האָב איך דאָך שוין געגוג הקדשים מיך אָנגעזען אין מיין לעבן און ווייס גאַנץ גוט וואָס אַזעלכע באַטייטן, נאָר זיי אַלע זענען גאָלד אַקעגן דעם הקדש פון יענעם שטעטל. אַז איך דערמאָן מיך אין אים, הייבט אַצינד נאָך אָן מיר דאָס גאַנצע לייב צו בייסן און איך מוז מיך קראַצן. אינגאַנצן האָט דער הקדש אויסגעזען ווי אַ שטאַרק אַלטע קרעטשמע, אַ חורבה מיט אויסגעקרימטע, נישט קיין גלייכע ווענט, מיט עפּעס אַ דעכל, משטיינס־געזאָגט, ווי אַ צעקנייטשט קאַפּעלישל, פאַרריסן פון פאָרנט און נידעריק אָנגעבויגן פון הינטן, כמעט ביז דער ערד. מען האָט באַשיינפּערלעך געזען, אַז דער הקדש, נעבעך, חלשט, וויל איינפאַלן און ליגן ווי אַ באַרג מיסט אויף דער ערד, נאָר דער עולם אין שטעטל האָט אים אָפּגעשריגן, אונטערגעשפּאַרט מיט דרענגלעך און אים איינגעבעטן, צו האַלטן זיך אַזוי אויף ווייטער ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר. דורך קלאָמפּערשט עפּעס אַ טויער איז מען אַריינגעפאָרן אין אַ גרויס הויז מיט צעשאָטענע, לעכערדיקע ווענט, דורך וועלכע עס האָט זיך אַריינגעגנבעט אַ שטיקל שיין. די ערד דאָרט איז געווען גריבערדיק, ערטערווייז איז געשטאַנען קאַלוזשעס, פאַרשימלטע, פאַרדומפּענע פון פּאָמויניצעס און נאָך אַזעלכע זאַכן, אויך פונעם רעגן, וואָס פלעגט תמיד דורך דעם פוילן שטרויענעם דאָך, צעשיטעט ווי אַ רעשעטע, אַהין אַריינקאַפּען. צעריבענע פאַרפוילטע שטרויי האָבן זיך אומעטום געוואַלגערט, אויסגעמישט מיט אַלערליי מיני שמאַטעס: צעריסענע טאָרבעס, צעהאַקטע ראָגאָזשעס, פאַרדאַרטע ווערכלעך פון שיך, אַלטע פּאָדעשוועס און אויסגעדרייטע אָפּצאָסן מיט פאַרזשאַווערטע טשוועקעס, שערבלעך, צעבראָכענע רייפן, ספּיצעס פון רעדער, האָר, ביינער, דראַפּאַטשעס, ריטער פון בעזימער און נאָך אַזעלכע שמאָכטעס. דאָס דאָזיקע ביסל סחורה איניאיינעם האָט געפרייעט און געגעבן „די שמוכט", משונהדיקע ריחות גאָר אַ שרעק. — אין דער לינקער זייט הויז האָט זיך געעפנט מיט אַ בייזער אַ פּאַר־

שמאַלצעוועטע טיר אין אַ שטוב אַריין מיט קליינע, שמאַלע, נישט גוט צו־געשטאַנענע פענצטער און אַ טייל שויבן זענען אויסגעשלאָגן און פאַרקלעפּט מיט צוקער־פּאַפּיר, אָדער פאַרשטעקט מיט אַ שמאַטע. אַ טייל זענען שטאַרק שמוציק, אין די ווינקלעך באַדעקט דיק מיט שימל און ווידער אַ טייל זענען פאַר אַלטקייט איבערגעצויגן מיט געל־גרינע משונה גלאַנצנדיקע קאָלירן און דער גלאַנץ שטעכט עפּעס די אויגן, גלייך ווי אַ קריץ אויף גלאָז גרילצט ווילד אין די אויערן. אַרום די אָפּגעשלאָגענע ווענט און לעבן אַ גרויסן אויוון ציען זיך לאַנגע בענק פון ברעטער, וואָס ליגן אויף קלעצלעך און שטיקער האָלץ, העכער אַביסל איבער די בענק שטעקן אין די ווענט גרויסע און קליינע פלעקלעך. פון דער שוואַרצער סטעליע הענגען אַראָפּ שטריקלעך מיט פּעטליעס, אין וועלכע עס האַלט זיך ביי דיביידע עקן אַ לאַנגער שטאַנג. די פלעקלעך מיט דעם שטאַנג זענען פאַרהאַנגען מיט פאַרדריפּעטע קאַפּטנס און קליידלעך, מיט אַלערליי חפצים און טאַרבעס פון אָרעמעלייט, וואָס קומען צו פאָרן איןביידלעך, אָדער קומען זיך צו שלעפּן צו־פוס און שטייען דאָרט איין, יונג און אַלט, מאַנסבילן און ווייבער אַלע אינאיינעם. — דער הקדש איז אַ חוץ דעם נאָך אַ ביקור־חולים אויך. דאָרט איז דאָס אָרט אויף צו שטאַרבן פאַר קראַנקע מיאוסע קבצנים אין דעם שטעטל. דער רופא טוט אַלצדינג וואָס נאָר מעגלעך: שטעלט באַנקעס, פּיאַווקעס, לאָזט צו דער אָדער און צאַפּט, אויף קהלשע הוצאות, קבצנים בלוט ביז די כשרע נשמה גייט זיי אויס און דער הקדש־מאַן, וואָס איז צוגלייך דער קברות־ייד פונעם שטעטל, איז זיי טאַקע באַלד מקבר אומזיסט. דער הקדש־מאַן מיט זיין הויזגעזינד זיצט אויך טאַקע דאָרט אין אַ מין אַלקערל, משטיינס־געזאָגט. חוץ וואָס ער איז אַ הקדש־מאַן, אַ קברות־ייד, אַ שמש אין דער חברה־קדישא, אַ משגיח אין זיין ביקור־חולים, אַ ושתי המלכה, אָדער אַ מאַנדרוש אין פּורים, אַ פאַרשטעלטער בער מיט אַן איבערגעקערטן פּעלץ אין שמחת־תורה, אַ סאַרווער, אַן אָנשטעלן־מאַכער, אַ ווערטל־זאָגער אויף אַלע חתונות און בריתן, — האָט ער נאָך אַ פּרנסה דערצו, צו מאַכן חלבדיקע ליכטלעך. די אַלע באַלעבאַטים און בתי־מדרשים ציען ביי אים ליכט אין הויז פונעם הקדש און עס ווערט דערנסטמאָל אַ געשטאַנק, אַן עיפּוש ווייט אַרום און אַרום.

אַז אונדזער כאַליאַסטרע איז אָנגעקומען אַהין אין הקדש, איז ער געווען אָנגעזעצט גענוג מיט אורחים. דער הקדש־מאַן האָט זיי געטריבן: גענוג געזעסן, פאַרט אייך געזונטערהייט שוין ערגעץ אַנדערש! נאָר אַזוי ווי ס'איז געווען דאָנערשטיק, האָבן זיי געהאַט אַן אויסרייד זיך אָפּצוּבעטן — פאַרבלייבן דאָ ביז נאָך שבת. די ערד, די בענק און דער אויוון זענען ביינאַכט באַלאַגערט געווען מיט מענטשן. מען האָט זיך געשטופּט, געקוועטשט, געקריגט און גע־

שאַלטן פאַר אַ שטיקל אַרט. קאַניצע און פּיעשע האָבן שטאַרק געאַרבעט, איינער דעם אַנדערן אַרויסגעוויזן די שטאַרקע שנאה און די גבורה זייערע מיט די הענט. אין דער גרויסער מהומה, נישט־דאָ־געדאַכט, האָט געקרעכצט אין אַ ווינקעלע אַ קראַנקער אַלטער ייד, וועלכן מען האָט נעכטן אויף קוראַציע אַהער געבראַכט, און אַ פּיצל קינד, וועלכן מען האָט אין דער שטופּעניש צו־געקלעמט אַ פּיסל, האָט געקוויטשעט, געמאַכט לעכער אין קאָפּ שרייענדיק. — ערשט שפּעטער, אַז די בייזע מהומה האָט זיך איבערגענומען, האָב איך מיר אָפּגעזוכט ערגעץ אַ ווינקל און זיך געלייגט ווי־ס׳איז אויסצורוען אַביסל. נאָר קוים האָב איך מיך געלייגט, זענען מיך באַפאַלן גאַנצע חיילות פּרייסן, וואַנצן, פליי ווי די בערן און האָבן מיך געוואָלט לעבעדיקערהייט אויפעסן. דאָס לייב הייבט מיך נאָך אָצינד אָנ׳עט צו בייסן און מוז מיך געשמאַק קראַצן, נאָר ביים דערמאָנען זיך אין די דאָזיקע מלאכי־חבלה. אַז איך האָב אַ קוק געטאָן, אַז מיט פּרייסן מלחמה צו האַלטן איז שווערלעך, אַ פּרייס איז אַ באַשעפעניש, וואָס קריכט, און זיין שותף, די וואַנץ, שטינקט, האָב איך זיי מוחל געווען מיין שטיקל פּלאַץ. לאָזן זיי מיט אים זיך וואַרגן! און בין אַרויס אין הויז, דאָרט ווי ס׳איז צוברענגען די נאַכט. אין דרויסן איז געווען שרעקלעך פינצטער, אַ קאַלטער, שטאַרקער ווינט האָט געשטורעמט, געהיילט ווי די הונגעריקע וועלף, געפּייפט און געבלאָזן דורך די שפּאַלטן אין די ווענט. שטיקלעך שטרוי זענען פונעם דאַך געפּלויגן און האָבן מיט נאָך אַנדערע מיני שמאַכטעס ווי די רוחות אין הויז אַרומגעטאַנצט. צו־ווײַלן האָבן אַהין דורך די לעכער אויך אַריינגעקאַפּעט גרויסע טראָפּנס רעגן. איך האָב מיך דאָרט פּאַררוקט אין אַ ווינקל און געלעגן מיט אַ ביטער געמיט, געציטערט פאַר קעלט. אַי, די באָד, די באָד! האָב איך געאייקעט און געאַכט, וואו נעמט מען מיין באָד! דאָרט איז דאָך פּשוט אַ גן־עדן, וואַרעם, אַ דערקוויקעניש. ווי גליקלעך בין איך אין דעם דאָזיקן גן־עדן דאָרט אַמאָל געווען. וואָס האָט מיר געפעלט, וואָס איז מיך דאָרט אָפּגעגאַנגען? מיר איז געווען אַזוי גוט, אַזוי וואויל. — האָט דער רוח באַדאַרפט אָנטראָגן מיין ווייב, איך זאָל דורך איר פאַרטריבן ווערן פונעם גן־עדן און אַרומוואָגלען זיך אין דער וועלט. אויף צרות נאָר זענען די ווייבער דאָ, טאָקע נאָר אויף צרות. וואָס טויגן זיי? וואָס האָט מען פון זיי? קיין גוטס, כ׳לעבן, קומט פון זיי נישט אַרויס... באַלד אָבער דערמאָן איך מיך אין דעם האָרבאַטע מיידל און פאַר מיר אַליין זיך געשעמט. ס׳טייטש, זי איז דאָך אַ גוטע, אַ כשרע נשמה, מיט איר אינאײנעם איז דאָך עפּעס אַ תענוג, ס׳איז עפּעס גלאַט גוט, גרינג, פריילעך אויפן האַרצן צו זיצן און שמועסן מיט איר. אַ כפּרה טויזנט באָדן פאַר איר מינדסטן נאָגל. פון אירס אַ קוק ווערט עפּעס געשמאַק וואַרעם אין אַלע גלידער. — שעם דיך, פישקע! שייגעץ איך

מיך אַליין אויס, זינדיק נישט מיט דיינע רייד, ווייבער גיבן עפּעס צו אַ שטיק געזונט אין לעבן. ווייבער קענען גליקלעך מאַכן און פונעם גיהנום אפילו מאַכן אַ גן־עדן... פון אַזעלכע זיסע געדאַנקען האָב איך פאַרגעסן אין אַלע מיינע צרות. דאָס ווינקעלע, וואו איך האָב מיך צוגעשפּאַרט, איז עפּעס גאָר גוט מחיה. מיר איז שוין מער נישט קאַלט. איך הייב אָנ׳עט לייענען קריאת־שמע מיט געפיל, די אויגן קלעפּן מיר זיך און ווער באַלד אַנדרעמלט. פּלוצים אָבער האָט מיך אויפגעוועקט עפּעס אַ שרעקלעך געשריי.

— קוקט נאָר אָן דאָס נפש! — האָט עמעצער געשריגן לעבן דער טיר פון שטוב, און דערלאַנגט פון דאָרט אַ וואָרף מיט דעם גאַנצן כוח אין הויז אַריין עפּעס אַ שווערע זאַך, וואָס איז ווי אַ שטיין געפאַלן אויף דער ערד מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ. — קוקט נאָר אָן די מצאַצע, אויך מיר אַ מענטש! אַ קאַ־טאָוועס די גראַפינע פּאַטאַצקע!... און אין הויז ביסט־דו קראַנק צו ליגן, פאַר־פּאַטשקעטע גראַפינע? —

איך האָב באַלד אין דעם קול דערקענט דעם ממזר, אַ קיענק אים אין די ביינער אַיאַן! ער האָט נאָך אַביסל געשריגן, געזידלט, אויסגעוואָרפן מיט דער גראַפינע פּאַטאַצקע, דערביי אויסגעשפּיגן און פאַרמאַכט דערנאָך די טיר מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ.

אַ שטיקל לבנה איז אַרויסגעקראָכן פון צווישן די צעריסענע שטיקער וואָלקנס, האָט אַריינגעקוקט דורך דעם צעבראָכענעם דאַך אין הויז אַריין און באַלויכטן דאָרט עפּעס אַ מענטשלעך געשטאַלט, וואָס איז געלעגן ווי אַ קלימעק, שטיל, קיין ריר זיך נישט צו טאָן. איך האָב מיך אַ לאָז געטאָן זען, ווער איז עס די מצאַצע אָדער די גראַפינע פּאַטאַצקע, וואָס ליגט דאָרט אַזוי. איך טו אַ בליק און אַ דונער האָט מיך דערשלאָגן! פינצטער איז מיר אין אויגן און דער קאָפּ דרייט זיך מיר, אַזוי ווי פון דער ערשטער פּאַרע אויף דער אויבערשטער באַנק. מיין האַרבאַטע מיידל, זי, נעבעך, ליגט עס אויפן רוקן טויט אויסגעשטרעקט פונעם שטאַרקן שליידער, וואָס דער ממזר האָט מיט איר געטאָן! איך נעם מינטערן מיט אַלע כוחות די האַרבאַטע, נעבעך, און אַז גאָט האָט געהאָלפן, זי האָט זיך אָנגעהויבן צו רירן, האָב איך זי אַ כאַפּ געטאָן אויף די הענט עפּעס נישט מיט קיין מענטשלעכן כוח, ווי בשעת מען ראַטעוועט אין אַ גלופּסקער גרויסער שריפה, און בין מיט איר גיך אַוועק אַהין אין מיין ווינקעלע. איך וואָלט געמעגט שווערן, אַז דעמסטמאָל בין איך געגאַנגען גאָר גלייך, ווי אַלע מענטשן, און האָב אפילו קיין הינק נישט געטאָן. זי האָט פּאַמעלעך, פּאַמעלעך אויפגעעפנט איין אויג נאָך דעם אַנדערן און אַ שטילן זיפץ געטאָן. איך האָב פאַר שמחה געמיינט, אַז די וועלט איז מיינע. ס׳איז מיר געוועז צו מוט טאָקע נאָר ווי דעם בעטלער אין די געשריבענע מעשיות, וואָס ווערט פּלוצים פון

דער העלער הויט מגולגל אין אַ טייערן פּאַלאַץ, זיצט זיך דאָרט אָנגעלענט אויף דעם גוטן עסעבעט אינאיינעם מיט אַ בת־מלכה און טוט זיך וואויל. איך האָב געשווינד אַראָפּגעוואָרפן פון מיר מיין קאַפּאָטע און איינגעוויקלט דערמיט מיין בת־מלכה, וואָס האָט געציטערט פאַר קעלט.

— אוי! — האָט מיין האָרבאַטע, נעבעך, אַ זיפץ געטאָן, אויסגעריבן די אויגן און געקוקט, עפּעס גלייך ווי זי האָט זיך אַרומגעקוקט, אויף וואָס פאַר אַ וועלט זי איז.

— וואָס קוקסט־דו עפּעס אַזוי? — טו איך אַ פרעג. — איך בין פישקע. געדאַנקט און געלויבט איז גאָט, וואָס דו לעבסט.

— אַך און ווי איז מיר, — זאָגט זי מיט אַ זיפץ טיף פונעם האַרצן, — וואָס טויג מיר, וואָס איך לעב! איידער אַזאַ לעבן איז שוין בעסער דער טויט. גאָט איז דאָך אַ גוטער, אַ באַרעמהאַרציקער, היינט צו־וואָס האָט ער אַזעלכע ווי איך גאָר באַשאַפן, נאָר אויף צו ליידן און צו פּלאָגן זיך אין דער וועלט?

— נאַרעלע! — מאַך איך צו איר. — מסתמא ווייסט גאָט, וואָס ער טוט, מסתמא איז דאָך אים ניחא, אַז אַזעלכע ווי מיר זאָלן אויך זיין אויף דער וועלט. גאָט איז אַ טאַטע, ער זעט, הערט און ווייסט אַלצדינג. דו מיינסט, נאַרעלע, ער ווייסט נישט אונדזערע ביידנס צרות? גאָט ווייסט, נישקשה! די לבנה זיינע, זע נאָר, זע, קוקט פונעם הימל אַהער אפילו, אין הויז, אויך אַריין. זינגדיק נישט, נאַרעלע, מיט די רייד.

זי האָט אויסגעשטעלט אויף מיר אַ פּאָר פייערדיקע אויגן, אין וועלכע עס זענען געשטאַנען גרויסע טראָפּנס טרערן און זיך געפינקלט אַקעגן דעם שיין פון דער לבנה ווי ברילייאַנטן. אירע אויגן און איר קוק דענסטמאָל אויף מיר, וועל איך אייביק נישט פאַרגעסן.

אַז איך בין אויפגעשטאַנען אויף מאָרגן גאַנץ פרי, האָב איך געזען, מיין האָרבאַטע ליגט אין ווינקעלע, איינגענורעט אין מיין קאַפּאָטע און שלאָפט ווי אַ פייגעלע. דאָס פּנים אירס איז געווען בלייך און האָט אויסגעזען עפּעס אַזוי גוט, אַזוי רחמנותדיק גוט... די ליפּן האָבן צו־ווילן געציטערט און זיך אויסגעצויגן עפּעס ווי מיט אַ געבעט. עפּעס בעט זי, נעבעך, רחמים: פּייניקט מיך נישט! וואָס האָב איך אייך געטאָן? וואָס האָט איר צו מיר? פאַרוויסט מיר נישט דאָס לעבן. וואָס האָב איך אייך געטאָן, וואָס האָב איך אייך געטאָן?... און דאָס בעטן אירס רייסט אויס אַ שטיק האַרץ. עס האָט מיר זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן — און איך האָב געוויינט...

דער ערשטער, וואָס איז אין דער פרי אין הויז אַריינגעגאַנגען, איז געווען

דער ממזר, אַ קיענק אים אין די ביינער אַריין! — ער האָט מיט זיינע גנבישע אייגעלעך אַ קוק געטאָן אויף מיר, אויף דער האַרבאַטער און איז מיט אַ שטעכנדיק געלעכטערל אַוועק צוריק אין שטוב אַריין.

יח

פּישקע איז פּלוצים געבליבן שטיל און האָט אַוועקגעקערט דאָס פּנים, גלייך ווי ער האָט זיך געשעמט. וואָס מיין אַלטער האָט אים נישט געבעטן ווייטער צו דערציילן, האָט אַלץ נישט געהאָלפן. — עט... כ׳לעבן! האָט פּישקע געמאַכט, איז רויט געוואָרן, זיך געמיניעט און נישט געעפנט קיין מויל. פּישקע, ווי עס האָט אויסגעזען, האָט לסוף זיך אַליין פאַרשעמט פון זיינע אייגענע רייד. פריער, אַז עס האָט אים דער ערשטער ברי געטאָן, האָט ער זיך צעפלאַקערט, צערעדט ווי איינער פון דער היץ. ער האָט גערעדט מיט פייער און אויסגע־גאָסן זיין גאַנץ האַרץ אין אַזעלכע ווערטער, וואָס זענען גאָר נישט געווען פאַר פּישקעס מוח. די דאָזיקע ווערטער האָבן זיך אים געגאָסן אַליין, עס האָט אין אים זיך צערעדט די נשמה, ער האָט בשעת־מעשה פאַרגעסן אַלצדינג, וואָס אַרום אים טוט זיך, גערעדט, גערעדט, נישט צו הערן כמעט אַליין, וואָס ער רעדט, ביז ער האָט פּלוצים זיך אַ כאַפּ געטאָן, עפּעס ווי אַליין זיך צוגעהערט צו זיינע רייד, זיך עפּעס געוואונדערט, ווי קומט אַזוינס צו אים... און איז שטאַרק פאַרשעמט געוואָרן. ביי וועלכן פון אונדז מאַכט זיך נישט כאָטש איין מאָל אין לעבן אַזאַ ליכטיקע, גוטע שעה, וואָס דענסטמאָל עפנט זיך אַ מויל און ריינע, אמתע מענטשלעכע געפילן גיסן זיך אים אַרויס, ווי אַ שטראָם הייסע זודיקע גאַזן פון אַ פייערשפּייענדיקן באַרג? אויף בלעמס איציל אַפילו איז אויך אָנגעקומען אַ שעה, אין וועלכער עס האָט פון דער העלער הויט אים זיך געעפנט דאָס מויל און האָט געהאַלטן אַ שיינע רעדע. ווער שמועסט ביי בעלי־דרשנס, להבדיל, מאַכט זיך פיל מאָל, אַז אַזעלכער, וואָס מעלה־גרהט געוויינטלעך, פּלוידערט תמיד אַוועק נאַרישקייטן, אַ שרעק צו הערן. פּלוצים פאַלט אויף אים אָן עפּעס אַ באַגייסטערונג און ער זאָגט נישט־ווילנדיק אַרויס אַ גלייך וואָרט, וואָס דער גאַנצער עולם און ער אַליין מיט זיין כבוד אויך בלייבן דערנאָך פאַרגאַפט. ביים ערגסטן חזן, אַ קאַטשאַן, וואָס גלוסט זיך ברעכן, הערנדיק זיין טערעלייקען מיט משוגענע העוויות, טרעפט זיך אַמאָל, אַז פּלוצים טוט עס מיט אים אַ טראָג, ער צעיאָגט זיך אין דעם מוסף מיט אַ ברען און וואָרפט אַרויס אַ „יקום־פּורקנדל“, אַ „תכנת־שבתל“ מיטן קנאַק. טרעט די גוטע שעה אָפּ, בלייבט דער איציל ווייטער טאַקע אַן איזל, דער בעל־דרשן, להבדיל, ווייטער

אַ פלוידערזאַק און דער חזן, משטיינס־געזאָגט, ווייטער אַ קאַטשאַן... נישט דאָס בין איך אויסן. צוויי יידן דרייער האָב איך געקענט אין אַ יידישער דרוק, וואָס די גאַנצע אַרבעט זייערע איז באַשטאַנען דרינען, טאָג ווי נאַכט, צו דרייען דאָס ראָד פון דער מאַשינע, שטייענדיק ביי איר אין דער זייט, איינער דעם אַנדערן, נאָר אַזוי ווי די אָנגעמאָלטע גולמס. דריי און דריי שטענדיק, אָן אַן עק, אַלץ אויף איין אַרט, אויף איין שטייגער. פלוצים האָט עס זיי עפּעס ווי אונטער־געטראָגן און האָבן זיך אַ נעם געטאָן דרייען דאָס ראָד געשמאַק מיט געפיל, שטאַרק באַגייסטערט. די אויגן ברענען, פלאַקערן און זיי דרייען, מיט אַזאַ תענוג, ווי זיי וואָלטן געוועזן אויפן זיבעטן הימל, ווי זיי וואָלטן געדרייט וועלטן און האָבן מיט איטלעכן דריי אויסגעדריקט עפּעס אַ געדאַנק, עפּעס אַ געפיל, וואָס דרייט זיי אינווייניק. שפּעטער אַ ווײַלע, אַז דער ברען האָט נאָכגעלאָזט, האָבן זיי פאַרוואונדערט איינער דעם אַנדערן אָנגעקוקט מיט אַ פּאָר גלעזערנע אויגן, אויסגעשפּיגן, פאַרדרייט די קעפּ, איטלעכער אין זיין זייט, געדרייט ווי געווײַנטלעך און ווייטער אַ פּנים געהאַט ווי די ליימענע גולמס.

איך קוק אויף פישקען, וואָס איז געבליבן אָן לשון, און זוך ביי מיר מיטל, ווי אים באַרעדעוודיק צו מאַכן. פלוצים פאַלט מיר איין ר׳ לייב־שרהס גולם, ווי ער טוט זיך אַ שטעל־אויף, נאָכדעם אַז ר׳ לייב רוקט אים אַריין הינטן דעם שם־המפורש, כאַפּט זיך און טוט אַלצדינג, וואָס מען הייסט. זייער שיין, טראַכט איך מיר, ברוך־הבא! נאָר אָנשטאָט דעם, וואָס ביי יענעם גולם, עליו השלום, האָט געווירקט אין זיינע צייטן, וועט היינט ביי מיין גולם, אים צו לאַנגע יאָר, ווירקן פשוט דאָס מיידל...

איך הייב אָן פישקען אונטערצוגעבן פּאַרע, צו דערוואַרעמען אים מיט אַ שמועס וועגן זיין האָרבאַטער מיידל. און דערביי האָב איך טאַקע מיך אַליין אויך צעהיצט, גערעדט פונעם האַרצן מיט פייער און אויסגעלאָזט דעם שמועס אַזוי:

— וויפל אומשולדיקע קינדער, נעבעך, קומען עס אויף דער וועלט אַזוי אָפּ פאַר די זינד פון זייערע עלטערן, וואָס גלוסט זיך זיי נאַרישקייטן, דרייען זיך, גטן זיך און לאָזן איבער די קינדער, זייער פלייש און בלוט, הפקר ווי אויפן וואַסער! וואָס גייט זיי אָן קינדער! זיי האָבן איבזינען נאָר דאָס נפשל, זייער אייגן נפשל. איטלעכער פון די שיינע עלטערן האָט ווייטער חתונה...

איך בין געבליבן ווי דערוואָרגן אין דער מיט פונעם שמועס. אַלטער מיינער, זע איך, איז צעקאָכט, אויס מענטש. עס טוט מיר באַלד טאַקע אַ קלאַפּ אין האַרצן: אַי, האָב איך עס באַגאַנגען אַ מיאוסן פעלער, זיך אַרויסצוכאַפּן פאַר אַלטערן מיט אַזעלכע ווערטער, וואָס זענען צוגעפּאַסט צו אים און האָבן

אים געשטאָכן אין דער זיבעטער ריפּ! עס טוט מיר שרעקלעך באַנג, איך שטראָף מיך אין האַרצן און זאָג מיר אַליין מוסר: גוואַלד, מענדל, מענדל, שוין צייט קומען צום שכל, נישט אַרויסצוזאָגן יענעם דעם אמת ווי אַ ייִנגל! ביסט דאָך, ברוך־השם, שוין אַ ייִד מיט אַ גרויסער באָרד. שוין צייט זיין אַ מענטש, פאַרשטיין וואָס זיך איז נוצלעך און גוט. אַי, דיין צונג, דיין צונג!...

איך האָב מיר אין האַרצן אַ נדר געגעבן, ווייטער מיך צו היטן מיט אַ וואָרט, הערן, זען און שווייגן — די גוטע מדה פון אַלע קלוגע, פיינע לייט, וואָס איז נייטיק אין לעבן. איטלעכן וועל איך נאָר לויבן, באַליבט צו מאַכן זיך דערמיט ביים עולם. עס האָט מיר זיך פאַרגעשטעלט גאַנצע מחנות אונ־דזערע גוטע מענטשעלעך, פּעטערס מיט שיינענדיקע פּנימלעך. זיי דרייען זיך אַהין און אַהער, חבר מיט דעם, מיט יענעם, טאַנצן אויף אַלע חתונות, האָבן שטענדיק נאָר הנאה, קושן זיך מיט איטלעכן, וואָס ער איז פון אויבן, צעגייען פּשוט פאַר פרייד, רעדנדיק מיט יענעם פון זיין גליק, ווינטשעווען אים צו מיט טרערן אין די אויגן און מיט אַ זיס שמייכעלע אויף די ליפּעלעך, צעלייגן אויף טעלערלעך יענעמס גוטסקייט און גיבן אים עולם־הבא מיט דער פולער האַנט; לויפן אָנזאָגן בשורות, געפינען זיך אומעטום, וואו נאָר ערגעץ אַ קערמישל, אַ שמחה. תמיד שיינען זיי די אייגעלעך, דער שטערן גלאַנצט, די בעקעלעך פאַרפאַרבט, די נאָז פּיכט מיט ווײמפּערלעך. זיי זענען צופרידן, פריילעך און קוועלן גאָר אָן... אַז וואויל איז אייך, פּעטערס! פון היינט אָן בין איך אויך אַ פּעטער. עפּעס האָט מיר דער נאָמען פּעטער אָנגעהויבן צו געפעלן, אַזוי אַז עטלעכע מאָל האָב איך עס פאַר מיר איבערגעחזרט מיט גרויס פאַרגעניגן: פּעטער! פּעטער מענדעלע! פּעטער ר׳ מענדעלע!...

בכדי צו פאַרגלעטן מיין פּעלער אַקעגן אַלטערן, הייב איך אָן אויף אים רחמנות צו האָבן און איינגעמען אים מיט גוטע ריידעלעך: ר׳ אַלטער, אייך איז, נעבעך, נישט גוט צו זיצן. איר שפּאַרט שוין, נעבעך, אָן ביים עק וואָגן; עס מוזן אייך, נעבעך, ווי טאָן די ביינער פון צופיל זיצן אויף איין אָרט: קומט, איך בעט אייך, צו מיר אויפן וואָגן, דאָרט מאַך איך אייך אַ גוט גע־לעגער; מיר וועלן נעמען צו־ביסלעך בראַנפן, זיך אַביסל דערקוויקן. — מיין אַלטער לאָזט זיך נישט לאַנג בעטן. מיר קריכן אַלע אַראָפּ פונעם וואָגן. בין מכבד מיין פערדל צו שלעפּן זיך פאַראויס, אַלטערס שקאַפּע אים פון הינטן. מיר צעגייען זיך אַביסל די פיס, קריכן אַרויף דערנאָך צו מיר, דערענדיקן דעם אשר־יצר, מאַכן לחיים. איך בין זיס ווי לאַקריצע, ווינטשעווע אַלטערן אָן אָן עק, מיט טרערן אין די אויגן פאַר גרויס פרייד, גלאָט אַזוי זיך, ווי אַ פּעטער. דערוואָרעם אויך פּישקען, גיב אים אונטער היץ, רייץ אים דעם יצר־הרע. עס צעשפּילן אים זיך די געבליטן און די מעשה הייבט זיך אָצינד אָן.

ביי מענדעלע מוכר ספרים אויפן וואָגן

פישקע הייבט ווידער אָן אויף זיין שטייגער. איך העלף אים אונטער, בעסער אויס אויף מיין שטייגער, אַלטער האָט קיין צייט נישט, טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער, און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי:

אויפן אַנדערן טאָג, פרייטיק, איז אין בית־המדרש דאָרט אין שטעטל געווען שרעקלעך ענג פון די אָרעמעלייט, וואָס האָבן זיך געשטופּט, צונויפ־געשטיקט אַרום דעם שמש. איטלעכער באַזונדער האָט געוואָלט זיין דער ערשטער, באַקומען דעם בעסטן פּלעט אויף שבת צו אַ נגיד, אָדער צו אַ יוסטן באַלעבאָס, וואָס מאַכט אַ פעטן קוגל. העכער פון אַלע איז געשטאַנען דער פּלעט צו דעם בעל־טאַקסע. נידעריקער פון אַלע שטייען געווייינטלעך די פּלעטן צו כלי־קודש און קהלס־לייט, ווייל זיי האָבן ליב אַליין גוט צו פרעסן און יענעם גיבן זיי מכות. די גבאים פון חברות קרעכצן, זיפצן אויף יידישע אָרעמעלייט, נעבעך, און עסן גיבן זיי אויף אַ שפּיץ מעסער, נאָר אויף צו באַ־שמירן די ליפּן. אָרעמעלייט האַלטן פאַר אַן אומגליק צו זיי אַריינפאַלן און ווייכן זיי ווי אַן עיפּוש. באַקומט איינער צו זיי אַ פּלעט, לאַכן די איבעריקע ווי פון איינעם, וואָס באַקומט אַ בערדע... דער שמש פונעם בית־מדרש איז געווען זייער בייז, ער האָט געשריגן, אַז היינט זענען דאָ אָרעמעלייט עפּעס מער ווי תמיד. — קבצנים! האָט ער געשריגן, וואָס זענט איר ווי די היישע־ריקן באַפאַלן אונדזער שטאָט, נעבעך! נישט אויסצוהאַלטן, נישטאָ וואו אייך אַהינצוטאָן! נאָר אַ שטראָף פון גאָט, אַן אַנשיקעניש! — ער שרייט, בייזערט זיך און די אָרעמעלייט טוען זייערס, שטופּן זיך און הערן נישט קיין ווערט. איין קול: מיר! גיט מיר, מיר! איטלעכער רוקט דעם שמש אין האַנט אַריין עטלעכע גראָשן. דער שמש, וואָס זאָל ער, נעבעך, טאָן, נעמט צו, בייזערט זיך און גיט פּלעטן. איך מיט דער האָרבאַטער זענען מיר געשטאַנען אין דער זייט פונדערווייטנס. ערשטנס, האָבן מיר נישט געקענט און, צווייטנס, טאָקע נישט געהאַט די העזה זיך צו שטופּן צווישן אונדזערע בערן, מיוחסים, פיינע בריות. אומעטום זענען דאָ בערן, אַריסטאָקראַטצן, אפילו צווישן קבצנים. די אָרעמע אַריסטאָקראַטצן זענען נאָך טויזנט מאָל ערגער פון די נגידישע... דער ממזר איז געווען, עס פאַרשטייט זיך, אייבער פון די ערשטע. ער האָט באַלד באַקומען צווי גוטע פּלעטן פאַר זיך און פאַר מיין ווייב. זי האָט אפילו פאַרשפּאַרט זיך צו שטופּן. ער האָט דעם שמש אָנגעוויזן אויף איר פונדערווייטנס: קוקט נאָר, זייט מוחל, אָט דאָרט שטייט זי, מיין בלינדע, נעבעך!... אַז דער עולם איז אַוועק, זיך צעלאָזט איבער דער שטאָט, איטלעכער מיט זיין פּלעט צו זיין באַלעבאָס, בין איך מיט מיין האָרבאַטער צוגעגאַנגען, אויף גאָטס באַראָט,

צום שמש און געבעטן פאַר אונדז פּלעצן. ער האָט עפּעס מיט אַ זיס־זויער שמייכעלע אויף אונדז אַ קוק געגעבן און נישט געענטפערט קיין וואָרט. — דערבאַרעמט זיך, זאָג איך צו אים, אויף צוויי נפשות, קאַלעקעס, נעבעך. אַ גאַנצע וואָך קומט אין אונדזער מויל קיין לעפל געקעכטס נישט אַריין.

— נישטאָ מער קיין פּלעצן, — ענטפערט דער שמש. — איר האָט דאָך געזען, וואָס דאָ האָט זיך ערשט געטאָן. נישטאָ שוין וואוהין צו שיקן.

— נאָט אייך, — זאָג איך, און שטופּ דעם שמש אין דער האַנט אַ זעקסער.

— נעמט, זייט מוחל, און דערבאַרעמט זיך אויף אונדז, זייט אונדז מחיה, איר וועט האָבן אַ גרויסע מצוה.

— הער, נאָר דו, — רופט זיך אָן דער שמש שוין אַביסל ווייכער, — דיין געלט באַדאַרף איך נישט. איין פּלעט געפינט זיך נאָך ביי מיר און קאָן אים איינעם פון אייך געבן. אויב איר ווילט, וואַרפט צווישן אייך גורל.

— גיט איר, איר גיט! — בעט איך און ווייז אָן אויף דער האַרבאַטער.

— אים גיט, אים! — בעט די האַרבאַטע און ווייזט אָן אויף מיר. — ניין, ניין, איך וועל דעם פּלעט אסור־חזיר נישט נעמען!

אַ היפּשע צייט איז אַוועקגעגאַנגען מיט בעטן און דינגען זיך, איינער דעם אַנדערן האָבן מיר איינגערעדט צו נעמען דעם פּלעט און איטלעכער פון אונדז האָט זיך אָפּגעזאָגט, געשוואוירן, ער וועט עס בשום־אופן נישט נעמען. דעם שמש האָט די זאַך עפּעס הנאה געטאָן. ער האָט געגלעט דאָס בערדל און געקוקט אויף אונדז זייער פריינטלעך.

— ווייסט איר וואָס? — רופט ער זיך אָן. — נאָך מעריב זאָלט איר ביידע שטיין אין פּאָלעש, לעבן דער טיר. אַז דער עולם וועט גיין פונעם דאַווענען, וועלן זיך מסתמא געפינען יידן, אייך צו נעמען אויף שבת. איך וועל פאַר אייך אויך בעטן.

אַזוי איז טאַקע געווען. נאָכן דאַווענען פרייטיק־צו־נאַכט, אַז דער עולם איז געגאַנגען פון דער שול, האָט דער שמש זיך געווענדט צו צוויי באַלעבאַטים אין פּאָלעש און זיי געבעטן, ווייזנדיק אויף אונדז, צו נעמען אורחים אויף שבת. — איך האָב, כ׳לעבן, שוין קיין האַרץ נישט געהאַט, האָט ער זיך פאַר־ענטפערט, צו שיקן אייך היינט פּלעצן. איך לאָז אייך נישט אויס כמעט אַלע וואָך. נאָר אויב אייער גוטער ווילן איז, נעמט אָט־די דאָזיקע אָרעמעלייט.

— אָך! — האָבן ביידע זיך אָנגערופן. — וועלכער ייד זאָגט זיך עס אָפּ פון אַן אורח אויף שבת? איין טאָג אין דער וואָך איז דאָ, וואָס אַ ייד קאָן כאָטש אַביסל אָטעמען, פאַרוואָס זאָל ער אין דעם הייליקן טאָג אויך נישט מחיה זיין נויטבאַדערפטיקע, נעבעך, און טיילן זיך דערמיט, וואָס גאָט האָט

געגעבן? מיר בעטן איך, שמש, אַלע וואָך, אַלע וואָך טאַקע זאָלט איר אין אונדז נישט פאַרגעסן.

די בײדע באַלעבאַטים זענען געגאַנגען פאַראויס, אַרום זיי קינדערלעך — ייִנגעלעך, בחורים, אויסגעצוואָגענע און אָנגעטאָן שבתדיק. אַלע האָבן געשײַנט און געשמועסט צווישן זיך פריילעך. מען האָט געזען באַשײַנפּערלעך, אַז אין זיי איז דאָ די נשמה־יתירה, דעם ייִדנס צווייטע שבתדיקע נשמה. איך מיט מײַן האַרבאַטער זענען נאָכגעגאַנגען שטיל פון הינטן און בײדע געווען עפּעס צופרידן.

— גוט שבת! — האָט מײַן באַלעבאָס, אַרײַנקומענדיק אין שטוב, געזאָגט פריילעך דעם ווײַב, וואָס איז געזעסן אויף אַ בענקל ריין, קלאָר אָנגעטאָן און האָט געלויכטן ווי אַ פּרינצעסין. אויפן שויס בײַ איר האָט זיך געשפּילט אַ קליין קינד, נאָר אַ ליאַלקע, און בײַ די זײַטן זענען געשפּרונגען צוויי שײַנע אויסגעפּוצטע מיידעלעך. — גאָט האָט מיר באַשערט אַן אורח אויף שבת. זיסט, מײַן ווײַב, וואָלסט־דו דאָך מיך אין שטוב נישט אַרײַנגעלאָזט, — לאָזט ער אויס מיט אַ שמייכעלע און נעמט זיך זאָגן הויך אויף אַ קול „שלום עליכם!“ גייענדיק איבער דער שטוב אַהין און אַהער. בײַ „אשת חיל“ האָט ער זיך געשטעלט, זינגענדיק מיט אַ ניגון, אַקעגן דעם ווײַב, גענומען דאָס קליינע קינד צו זיך אויף די הענט און עס געקושט, געהאַלדזט. בשעת די איבעריקע קליינע קינדער האָבן זיך אים געהאַנגען פון אַלע זײַטן לעבעדיק־פריילעך. עס האָט זיך געדאַכט, אַז אין שטוב זענען טאַקע געקומען די גוטע הייליקע מלאכים פונעם „שלום עליכם“. — איך דערציי̆ל עס איך דאָ אַזוי, ווײַל דענסטמאָל האָט מיר דאָס האַרץ עפּעס שטאַרק געצויגן און געצויגן צו מײַן האַרבאַטער מיידל...

מײַן באַלעבאָס, ווי עס האָט אויסגעזען, איז געווען פון מיטעלן שטאַנד. די בענטשליכט האָבן געברענט אין ריין אויסגעפּוצטע לייכטער, איך ווייס נישט — פון אמתן אָדער פון וואַרשעווער זילבער. דער טיש איז געווען געגרייט מיט פאַרצעלייענע טעלער און די קוליטשן איבערגעדעקט מיט אַ געשטיקט טישטוכל. אַ פלעשל ווײַן האָט געפינקלט אויפן טיש, פון וועלכן איטלעכער האָט קידוש געמאַכט. ביים עסן האָט די באַלעבאָסטע מיר געגעבן אַלצדינג געננוג און זיך אַלץ געבעטן, אונטערגעטריבן, זיך נישט צו שעמען און עסן. ס'איז געווען גאַנץ גוט. נאָר מיר איז אַביסל נישט אײַנגעגאַנגען, אַז איך האָב בײַ איטלעכס שטיקל פיש, בײַ איטלעכן זופּ לאָקשן, בײַ איטלעכן ביסן פלייש און צימעס, מיך דערמאָנט אין איר. ווער ווייסט, אויב זי, נעבעך, האָט דאָרט אַזאַ וואוילטאָג ווי איך. נאָך דעם עסן האָט מען מיך געבעטן אויף נאָכטלעגער. — לאָז ער בלײַבן דאָ נעכטיקן, האָט די באַלעבאָסטע שטילער־הייט געזאָגט צום מאַן. — וואוהין וועט ער גיין אַהין, אין דעם שײַנעם הקדש,

אין דער שטאַל, לאָז ער כאַטש אַ נאַכט אַביסל זיך אויסרוען. — נאָך נעכטיקער נאַכט, נישט היינט־געדאַכט, איז מיר טאַקע שטאַרק נייטיק געווען אויסצורוען זיך, אפשר נאָך נייטיקער פון עסן. עס וואָלט געווען גאָר אַ דערקוויקעניש צו ליגן דאָ אין אַ וואַרעמער שטוב אויף אַ קישן און אויסגלייכן זיך אַביסל די ביינער. נאָר איך האָב מיך אָבער דערמאָנט אין איר און מיט אַ שיינעם דאַנק זיך אָפּגעזאָגט פון נאַכטלעגער. זי האָט געגעסן שבת אויף דעם אייגענעם הויף טאַקע אין אַ שטוב. איך בין אַריין אַהין נאָך איר, האָב זי גענומען און מיט איר באַלד אַוועקגעגאַנגען.

אין דרויסן איז געווען ליכטיק, שיין. די לבנה האָט געשיינט און ס'איז געווען מחיה גוט צו גיין.

— קום! — האָב איך צו איר געזאָגט. — קום, לאָמיר אַביסל שפּאַצירן, אין הקדש אַריין איז עפּעס נישטאָ אַזוי וואָס זיך צו איילן.

דערמאָנענדיק זיך אין דעם הקדש, איז מיר אַ פראָסט איבער דעם לייב איבערגעגאַנגען. יענער אַלטער ייד, דער קראַנקער, וואָס האָט נעכטן דאָרט ביינאַכט אַזוי געקרעכצט, האָט פון מאָרגן פרי געהאַט די גסיסה, געפּאַכעט מיט דער נשמה — און איז נאָך ליכטבענטשן געשטאָרבן. מען האָט אים געלייגט איבער שבת אין הויז, דאָרט וואו איך האָב באַדאַרפט נעכטיקן.

מיר זענען געגאַנגען און פאַרגאַנגען ערגעץ אין אַ געסל מיט גערטנער אוןביימער, וואָס האָבן אַרויסגעגעבן געשמאַקע ריחות. אומעטום איז געווען שטיל, מען האָט נישט געהערט קיין שאָרך, אַלע אין שטעטל האָבן, ווי דער שטייגער פון יידן פרייטיק־צו־נאַכט נאָך דער וועטשערע, שוין לאַנג געשלאָפן. מיר האָבן זיך געזעצט אויפן גראָז ערגעץ אין אַ ווינקל, לעבן אַ פּלויט.

מיר זיצן ביידע, קוקן אַ היפּשע צייט און שווייגן. איטלעכער פון אונדז איז פאַרטראַכט. מיין האַרבאַטע טוט דערנאָך אַ זיפץ טיף פונעם האַרצן און ברומט שטילערהייט פאַר זיך זייער טרויעריק דאָס באַקאַנטע לידל:

דער טאַטע האָט מיך געקוילעט,
די מאַמע האָט מיך געגעסן...

איך גיב אַ בליק, טרערן גיסן איר זיך פון די אויגן. עס פלאַמט איר דאָס פּנים, זי קוקט אויף מיר און שמייכלט זייער באַטריבט. די כוחות האָט זי מיר אַרויסגענומען מיט איר קוק דענסטמאָל אויף מיר. עס האָט מיר פאַרקלעמט דאָס האַרץ, געקלאַפּט ווי מיט האַמערס אין די שלייפן. איך ווייס נישט, וואָס טוט זיך אַזוינס מיט מיר און... צום ערשטן מאָל כאַפּט זיך מיר עפּעס אַליין פונעם מויל אַרויס: „נשמה מיינע!"... — אַי, אַי, פּישקע, זאָגט זי שטיל און וואַרגט זיך מיט טרערן, איך וועל עס נישט אויסהאַלטן. אַי, שטיי

איך עס אַביסל פון אים אויס! —

— פון וועמען? — רוף איך מיך אָנ׳עט אָנגעצונדן — פון אים? פון דעם ממזר? אַ קיענק אים אין די ביינער אַריַאן!

— אַי דו זאָלסט וויסן, פישקע, דו זאָלסט וויסן!...

איך נעם זי אָנ׳עט ביי דער האַנט, ביים קאָפּ און בעט זי מיט טרערן אין די אויגן, מיר אויסצוגיסן איר שווער, ביטער האַרץ. זי לייגט אַרויף ביידע הענט אויפן פּנים, בייגט זיך אָנ׳עט נאָענט צו מיר און גיט מיר איבער אויף אַ ציטערדיק קול, מער אויף דעם וואונק, עפּעס אַזוינס, אַז דער רוח מעג טאַקע כאַפּן דעם ממזר. ער זאָל קיין תחית־המתים נישט אויפשטיין! —

יט

פישקע איז ווייטער געבליבן שטיל, עפּעס שטאַרק צעקאַכט און פאַר־אומערט. און בכדי אים באַרעדעווודיק צו מאַכן, אַרויסצודערטאַפּן ביי אים אַלצדינג, וואָס מיר האָט זיך געגלוסט צו וויסן, הייב איך אים אָן אונטער־צוהיצן, אַביסל צו רייצן, און טו אַ זאָג אַזוי:

— דו האָסט נאָך גאָרנישט געזאָגט, פישקע, אויב דיין האַרבאַטע איז אַ שיין מיידל. וואָס קאָן, דאַכט זיך, אַ האַרבאַטע מיידל אַזוי געפעלן!

— וואָס הייסט! — מאַכט פישקע שטאַרק אויפגעבראַכט. — ווער רעדט ביי אַ יידישער טאָכטער פון שיינקייט! אַז זי איז שיין, איז זי פאַר זיך שיין, וועמען גייט עס אָנ׳עט? די האַרבאַטע איז אמת טאַקע גאָר נישט קיין מיאוסע, אַ פּנים, אַ קאָפּ מיט האָר מלא חן, אויגן אַ פּאָר האָט זי, נאָר ברילליאַנטן. נאָר וואָס וואָלט מיך דען אַלצדינג אָנגעגאַנגען?... עפּעס אַ שאַלטיק בין איך, אינ־זיבעגן צו האָבן אַזעלכע זאַכן, נאָצוּלויפן שיינע נקבות?... נאַרישקייטן!... מיך האָט גענומען איר גוטסקייט, איר גוטסקייט, דאָס רחמנות האָבן אירס אויף מיר, ווי אַ שוועסטער, און ווידער צוריק, דאָס רחמנות האָבן מיינס אויף איר, ווי אַ ברודער אין דער נויט. — אָט וואָס!...

— מילא, וואָס מאַכט עס אויס? — רופט זיך אַלטער אָן. — ווי זאָגט מען עפּעס: לאָז זיך זיין פון טיוול, אַבי עס זאָל הייסן פּיוול... בקיצור, האָט זי דיר איבערגעגעבן עפּעס אַזוינס. נו, פישקע, וואָס־זשע איז דאָס עפּעס אַזוינס, נו, נו, נו!

אַלטער טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער, פישקע הייבט אָן אויף זיין שטייגער, איך העלף אים אונטער, בעסער־אויס אויף מיין שטייגער און די מעשה דערציילט זיך ווייטער אַזוי:

— קנייפּן, האָב איך שוין לאַנג באַמערקט, ווי דער ממזר, אַ קיענק אים אין די ביינינע אַיאַן! פּלעגט קנייפּן אַמאָל די האַרבאַטע, נעבעך. איך האָב געמיינט, דאָס זענען זיך גלאַט אַזוי קניפּ פון אַ רשע, וואָס שלאָגט, פּייניקט אַ מענטשן, נעבעך. נאָר ווי עס האָט זיך פון איר קלאָגן־זיך דענסט־מאָל פאַר מיר דערוויזן, זענען דאָס געווען גאָר אַנדערע מיני קניפּ. עס האָט געהאַט עפּעס גאָר אַן אַנדער טעם... פע! יצר־הרע־קניפּ... דער ממזר פּלעגט זיך צו איר שטאַרק טשעפּען. ער פּלעגט זי נישט לאָזן צורו. האָט ער זי דער־טאַפּט ערגעץ אַליין, איז ער צו איר צוגעשטאַנען מיט זיסע ריידעלעך, אַזוי און אַזוי, געגרעדט פאַר פּייער, פאַר וואַסער, צוגעזאָגט גילדענע בערג. אוז אַז אים האָט נישט געהאָלפן מיט גוטן, האָט ער אָנגעהויבן מיט בייזן, געמאַכט אַ מורא, ער וועט איר פאַרביטערן דאָס לעבן, אַרויסלאָזן אויף איר אַ שלעכטן רוף און איר טאָן צום טויט, און דערביי טאַקע זיך געפּרואווט אַ כאַפּ טאָן זי מיט גוואַלד. געענדיקט האָט זיך עס געווייניטלעך דערמיט, וואָס זי פּלעגט זיך אויסרייסן פון זיינע הענט, אים דערלאַנגען אַמאָל נאָך אַ זעץ אין בויך, אַז דער רוח האָט אים גענומען. ער פּלעגט עס איר באַצאָלן דערנאָך מיט פּראָצענט, זי פּייניקן מיט אַרבעט און אויסרייסן איר שטיקער פליש. שפּעטער אַביסל האָט דאָס אייגענע טאַקע זיך אָנגעהויבן ווידער אויף דאָס ניי, ווייטער מיט גוטן, ווייטער מיט בייזן. וואָס מער זי האָט אים געוויכן, איז ער אַלץ מער צו איר צוגעשטאַנען, און פאַרביי־גייענדיק אַמאָל פּלעגט ער זי פאַר מענטשן אַ טאַרקע טאָן, קלאַמפּערשט אומגערן, אויך דערלאַנגען אַ קניפּ, גלאַט אַזוי זיך.

אַזעלכע מיאוסע מעשיות מיט איר האָבן זיך געמאַכט זייער אָפט, וואָס איך וויל זיי פאַר דעם מויל נישט ברענגען, נאָר די נעכטיקע איז געווען פע, פע, אַ שרעק! נעכטן ביינאַכט נאָך דער בייזער מהומה אין הקדש, אַז דער גאַנצער עולם דאָרט האָט שוין געשלאָפן און זי, די האַרבאַטע, נעבעך, האָט איינגעהויקערט אין צענטן נישט ווייט פון דער טיר, אין אַ ווינקעלע אויך געדרעמלט, וועקט זי פּלוצים אויף עפּעס אַ שושקען איר אין אויער אַריין. דאָס איז געווען דער ממזר. — דיר, נעבעך, איז שלעכט דאָ צו ליגן, רעדט ער צו איר מיט רחמנות, קום, איך האָב פאַר דיר זייער אַ גוט אָרט, וואו דו וועסט קענען זיך אַביסל אויסרוען, נעבעך. זי דאַנקט אים זייער שיין פאַר זיין גוט האַרץ און בעט אים, צו גיין אין זיין רו אַריין. ער הייבט אָנ׳עט זיינע אָנשטעלן אַזוי און אַזוי. ער גיט איר אויך אָנצוהערעניש פון מיר, אַז ער ווייסט, בישקשה, איר מחותנהשאַפט מיט מיר... ער שרעקט זי, אַז קייען וועט זי פון אים די ערד און מיר וועט ער דערגיין דעם עק. דער רוח נעמט אים, דעם ממזר, און מאַכט אויס אים אַ חיה־רעה און אַ לעמעלע צוגלייך אין איין צייט. ער איז גוט, ער איז שלעכט, ער ווערט אַ שיגעץ און... כאַפּט אַ טראַך אין באַק, אַז די ציין

פאַלן אים שיער נישט אַרויס. עס צעשפּילט זיך אין אים די רציחה, ער טוט זי אַ נעם ווי אַ גזלן און גיט זי אַ שליידער אין הויז אַריין. וואָס ווייטער איז געווען, ווייסט איר דאָך שוין.

נאָך דעם וואָס די האַרבאַטע, נעבעך, האָט מיר איבערגעגעבן דענסטמאָל, זיצנדיק מיט מיר אויפן גראָז, בין איך אַ היפּשע צייט געבליבן ווי דערשלאָגן, אָן לשון. נאָר אינעווייניק האָט עס מיך געצופּט, געגעסן ווי אַ וואָרעם. עס האָט מיך געגעסן אַ ברענענדיק געפיל פון כעס אויף דעם ממזר, אַ הייס זודיק געפיל פון רחמנות אויף איר, נעבעך, און נאָך עפּעס אַזעלכעס גאָר אָן אַ נאָמען, וואָס האָט מיך געצויגן, געצויגן... און אָנגעכאַפּט ביים האַרצן. פּלוצים האָט עס מיר געגעבן אַ שטאַרקן צי, אַזוי אַז דאָס האַרץ איז מיר שיר נישט אַרויסגעפאַלן. איך נעם זי אָן ביי דער האַנט, וואָס איז נאָך געלעגן אויף איר פּנים, און טו אַ זאָג עפּעס נישט מיט מיין קול:

— נשמה מיינע! דאָס לעבן וועל איך פאַר דיר אַוועקגעבן.

— אָך, פּישקע! — זאָגט זי מיט אַ זיפץ, טוט זיך אַ רוק נעענטער צו מיר און שפּאַרט אָן דעם שטערן מיר אויפן אַקסל.

עס ווערט מיר עפּעס ליכטיק אין די אויגן, וואַרעם מחיה אין אַלע מיינע גלידער. איך רעד און נעם זי איין ווי אַ געטרייע שוועסטער מיט גוטע ווער־טער. טרייסט זי: נישקשה, גאָט וועט העלפן! און שווער איר, אַז אייביק וועל איך איר זיין אַ געטרייער ברודער. זי קוקט מיר אַריין אין די אויגן, טוט דערנאָך אַ זיס שמייכעלע און זאָגט, אַראָפּלאָזנדיק דעם קאָפּ:

— איך ווייס נישט, פאַרוואָס, פּישקע! מיר איז אַצינד עפּעס גוט אויפן האַרצן. עס גלוסט זיך מיר לעבן...

אַ היפּשע צייט האָבן מיר אַוועקגעשמועסט מיט אַ גרינג האַרץ און זיך געמאַכט האָפענונגען, ווי גאָט קאָן העלפן, מיר זאָלן נאָך אַמאָל אויפגעריכט ווערן אַזוי ווי מיר ביידע ווינטשן. פּלוצים הערט זיך נישט ווייט פון אונדז אַביסל אין דער זייט עפּעס אַ קלאַפּן. איך קוק מיך אַרום, לאָז מיך גיין פאַ־מעלעך עטלעכע טריט האַרט לעבן דעם פּלויט אין שאָטן און דערזע אויף יענער זייט געסל אַקעגן עפּעס אַ געשטאַלט פון אַ מענטשן, וואָס באַברעט זיך איבער אַ קעלער. עפּעס האָט עס מיך אינעווייניק געטראָגן, געשטופּט ווייטער אויף אַ פּאָר טריט, גוט צוקוקנדיק זיך און... אַ קיענק אים אין די ביינער אַיאָן! דאָס איז געווען דער ממזר. ער דרייט אָפּ דאָס שלעסל און ווערט באַלד פאַר־שוואונדן אין קעלער אַריין, אַרויסצוגנבענען אַלצדינג, וואָס מען שטעלט גע־ווינטלעך אַראָפּ אַהין אויף שבת. ווי אַ בליץ לויפט אין מיר דורך אַ געדאַנק: פּישקע! אַצינד זיי זיך אין אים נוקם פאַר דיר און פאַר דער האַרבאַטער, נעבעך. אַצינד האָסט דו צייט, גיבער מאַך־צו די טיר פונעם קעלער און לאָז

ער ליגן דאָרט געפאַנגען ווי אַ בער אין דער נעץ, ביז מען וועט אים מאָרגן דערטאַפּן, אים ברעכן אַ ביין און געבן זיין פּסק. ערשט דענסטמאָל האָב איך געפילט דעם טעם פון נוקם זיך זיין, ווי גוט, ווי געשמאַק דאָס איז! עס האָט אין מיר געקאָכט דאָס בלוט און איך בין געווען דול ווי אַ שיכור. צולויפן צום קעלער, אַ נעם טאָן די טיר און צומאַכן זי מיט אַ קלאַפּ — דאָס האָט נישט געדויערט קיין סך צייט. אַצינד ליג דאָ באַגראָבן ווי אַ הונט! זאָג איך אַליין צו מיר מיט אַ לעכעלע. טו אַ נעם די קליאַמקע און וויל פאַרשטעקן, דער סקאָבעל אָבער איז אָפּגעבויגן אין דער זייט. איך צי, שלעפּ, אומזיסט! עס שטייט נישט צו. איך טו מיר אָן אַ כוח, דערלאַנג אַ צי מיטביידע הענט און אָט־אָט האַלט עס שוין אויף אַ שטייגער — פּלוצים טוט זיך אָן עפן מיט אימפּעט די טיר פון אַ געזונטן שלעפּ אינעווייניק און איך פלי אַריין אין קעלער, אַנשלאָגנדיק זיך מיט דעם ממזר דאָרט אויפן טרעפּל. — אַזוי, ר' פישל! מאַכט דער ממזר נאָכדעם ווי מיר זענען געשטאַנען אַ ווייל איינער אַקעגן דעם אַנ־דערן שטיל, — דאָס האָסט־דו מיט דיין כבוד אַליין זיך דאָ געפּאַרעט מיט דער טיר און געוואָלט צוליב מיר מחלל שבת זיין! זייער אַנגעלייגט, כ'לעבן. קום, קעצעלע, אַביסל אַראָפּ אונטן און לאָמיך דיר כאָטש אַביסל מכבד זיין... ער טוט מיך אַ שטופּ פון די טרעפּ אַראָפּ, איך ברעך שיר נישט האַלדז און געניק און צי מיך אויס אויף דער ערד. „אַצינד, מקבל מיינער, נאַ דיר דערווייל אַן אויפגאָב". דערלאַנגט ער מיר אַ גוטן זעץ אין רוקן: — וועסט שוין נישט קראַנק זיין צו וואַרטן אַביסל ביז איך וועל פאַרנעמען צו מיר אין טאָרבעלע דאָס געבראָטענע הינדל, דעם פאַלומעסיק פיש מיט דער שיסל פּעטשאַ, וואָס איך האָב אין איילעניש איבער דיר דאָ איבערגעלאָזט. עס האָט נישט געדויערט קיין רגע, גיט ער מיר ווייטער אַ זעץ.

— צייל, פישקע! — זאָגט ער. — נישט איינס, נישט צוויי, נישט דריי, פיר, פינף... דאָס האָסט־דו דיר פאַר מיר. אַצינד לייג איך דיר אַ קנייטל פאַר דער האָרבאַטער. צייל, פישקע! נישט ניין, נישט צען... וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג אַרומשלעפּן זיך מיט אַ מיידל ביינאַכט אין פאַרבאָרגענע ערטער! — נישט צוועלף, נישט דרייצן... איך האָב דיך, נישקשה, געזען פריער, אַרומ־שפּאַצירנדיק מיט איר אין הינטערגעסלעך... נישט זעכצן, דאָכט זיך, נישט זיבעצן. — עס האָט אין מיר זיך אָנגעצונדן דאָס בלוט פון זיינע לעצטע ווערטער.

— ממזר! — טו איך אַ געשריי. — דו ביסט נישט ווערט צו דערמאָנען איר נאָמען. — שפּרינג דערביי טאַקע געשווינד אויף און עס זיך אין אים איין מיט די ציין. ס'איז אַ מלחמה! איך מיט די ציין, ער מיט די הענט. ביידע האָבן זיך שרעקלעך פיינט און איינער דעם אַנדערן וויל מאַכן דעם טויט. ער

רייסט מיך מיט כוח פון זיך אַוועק, האַלט מיך שטייף אין די הענט, קוועטשט מיך, אַ שרעק, און טוט מיך דערנאָך אַ וואָרף ווייט פון זיך, ווי מיט אַ קיילכל.

— בענטש גומל, — זאָגט ער, — וואָס מיט חסד. וואָס מיר קומט עפּעס נישט אויס דיך דאָ צו בעל־דברן. בלייב דאָ, פישעלע, זיך אויסרוען ביז מאָרגן. אָנשטאָט די געפילטע פיש וועלן זיי מאָרגן האָבן אַ לעבעדיק פישעלע... אַ גוטע נאַכט! וואָס זאָגסט־דו אָן עפּעס צום ווייב? זי וועט נאָך היינט באַקומען דעם גרוס...

מיט די דאָזיקע ווערטער גייט ער אַוועק און פאַרמאַכט די טיר.

די ערשטע זאַך מיינע, אַז איך בין צו זיך געקומען, איז געווען צו גיין צו דער טיר. איך רייס זי און רייס, אומזיסט די מי, זי איז גוט פאַרשטעקט פון דרויסן. איך ווייס נישט וואָס צו טאָן. קלאַפּן שטאַרק האָב איך מורא, מען זאָל נישט דערהערן, און אַזוי בלייבן איז אויך שלעכט. איך שטיי און דער קאָפּ דרייט זיך מיר פאַר שרעק, פאַר כעס, פאַר ווייטיק און יסורים פון די פרישע קלעפּ. איך גיי אַראָפּ פון די טרעפּ, טו מיך אַ וואָרף אויף דער ערד און ליג אין איינע צרות. נאָר דער געדאַנק וואָס מאָרגן וועט דאָ מיט מיר זיין, ווי מען וועט מיר מאַכן דעם גוטן „ברוך־הבא" און זיך צונויפלויפן אָנקוקן דעם גנבֿ; עס וועט הייסן, מען האָט מיך געכאַפּט, מיט טויזנט אויסגעטראַכטע מעשיות דערצו. ווער אין גאָט גלויבט וועט מיך שלאָגן און עס וועט נישט העלפן פון מיין זייט קיין שום תירוץ — אָט דער דאָזיקער געדאַנק האָט מיר געעגבערט אין קאָפּ, ווי מיט אַן עגבער, און מיך נישט געלאָזט איינליגן. נאָר אינמיטן־דריבנען דאַכט זיך מיר, ווי עס דראַפּעט זיך עפּעס אויף מיר. איך שטרעק אויס די האַנט, כאַפּ־אָנ׳עט אַ שטשור, וואָס גליטשט זיך מיר פּליבק אַרויס פון צווישן די פינגער מיט אַ פּישטש. איך שפּרינג־אויף פאַר שרעק, עס ווערט מיר נישט גוט און עס באַשלאָגט מיך אַ קאַלטער שוויס. האַלטנדיק זיך קוים אויף די פיס, טאַפּ איך אָנ׳עט אין דער פינצטער אַ קאַלטע, פייכטע וואַנט, צו וועלכער איך רוק מיך צו. איך שטיי אַזוי אָנגעשפּאַרט אין דער וואַנט און טראַכט מיט אַ ביטער האַרץ: רבונו של עולם, וואָס איז דאָס פאַר אַ לעבן? פאַרוואָס שטראָפסט־דו מיך אַזוי? וואָלט דען נישט בעסער געווען פאַר מיר, פאַר דער וועלט, אַז איך זאָל גאָר נישט געווען געבוירן ווערן? פאַרוואָס קומט מיר עס אַזוי... אַזוי מיך צו באַליידיקן? — ביי דעם דאָזיקן געדאַנק ברעכט מיר דאָס האַרץ און איך באַוואַש מיך מיט טרערן. עס וויינט זיך מיר און עס טראַכט זיך: רבונו של עולם, וואו ביסט־דו?! איך בלייב דערנאָך שטיין דערשלאָגן, נישט צו וויסן וואָס מיט מיר טוט זיך, עפּעס ווי אַ גולם. פּלוצלונג גיט אַ סקריפּ די טיר, אַ שמאָלער ליכטיקער פּאַס שיינט אַריין מיר פאַר די אויגן און עס הערן זיך טריט, ווי עמעצער גייט שטיל אויף

די טרעפּלעך. די האָר שטעלן זיך מיר קאַפּויר פאַר שרעק. אַט־אַט טוט מען מיך אַ כאַפּ און מען רעכנט זיך מיט מיר אַפּ ווי מיט אַ גנב. און ווי איך שטיי אַזוי אין שרעק און ציטערניש, האַלטנדיק אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ — הער איך ווי מען רופט שטילערהייט מיך ביים נאָמען: פּישקע, פּישקע, — און טאַקע באַלד דערזע איך לעבן מיר זי, די האַרבאַטע. איך ווער לעבעדיק און טו אַ געשריי פאַר גרויס פרייד.

— שאַ! — מאַכט זי, אָננעמענדיק מיך ביי דער האַנט. — קום גיכער אַוועק פון דאַנען.

— נשמה, דו האָסט מיך דערהאַלטן ביים לעבן! — שריי איך שטאַרק צעמישט פאַר שמחה און — איך בין זיך מודה, צום ערשטן מאָל, אונטן אין קעלער — טו איך איר אַ קוש...

איך פרעג זי, ווי אַרום זי האָט זיך אַהער גענומען? זי אָבער בעט מיך שווייגן, דערמאָנט מיך, אַז מיר געפינען זיך ביינאַכט אין אַ פרעמדן קעלער.

— קום גיכער, וועסט וויסן אַלצדינג אַביסל שפּעטער, — אַזוי זאָגט זי און פירט מיך ביי דער האַנט אַרויס אויף דער גאַס.

גייענדיק אויפן וועג, האָט זי מיר עס דערקלערט גאָר פּשוט אַזוי: אין עטלעכע רגעס אַרום נאָך מיין אַוועקגאַנג האָט איר עפּעס דאָס האַרץ געזאָגט, ס'איז נישט גלאַט, מען באַדאַרף גיין זען וואו איך בין. זי קומט צו ביז צום עק פונעם פּלויט, קוקט אין אַלע זייטן און דערזעט אויף יענער זייט גאַס אַקעגן שטייט עמעצער איינגעבויגן לעבן אַ דעכל און באַברעט זיך עפּעס. טראַכטנדיק, אַז דאָס בין איך, לאָזט זי זיך גיין ווייטער, און צוקומענדיק נאָענט, האָרכט זי עפּעס ווייטער: „אַצינד, ר' פישל, ליג דאָ אין קרענק ווי אַ הונט, ס'איז שוין גוט פאַרשטעקט, נישקשה.״ עס ווערט איר טונקל אין די אויגן און זי בלייבט שטיין פאַרדולט. פּלוצים וואַקסט פאַר איר אויף דער ממזר, טוט זי אַ קניפּ און מאַכט דערביי מיט אַ שמייכעלע: „גוט שבת. סקאָצל קומט, רביצין! אַ שיין מיידעלע, נישקשה!״ שלעפּט זיך ביינאַכט אַרום איבער די גאַסן און נאָך קלאָמפּערשט פּרום... אַהיים גיי, חצופה, הולטאַיקע איינע!״ ער טוט זי אַ שטופּ מיט דער קני אין רוקן און זי מוז מיט אים גיין, נישט צו רעדן קיין וואָרט. אויפן וועג קוקט ער זיך אַלץ אַרום, איבערלייגנדיק די פול־אַנגע־שטאָפּטע טאָרבע פון איין אַקסל אויפן אַנדערן, פאַרגעסט נישט דערביי אויך צו שפּעטן און צו מאַכן מיט איר זיינע אַנשטעלן. זי גייט, נעבעך, שטאַרק פאַראומערט, פאַרזאָרגט. זי ווייסט, אַז איך געפין מיך אין אַ שלעכטער לאַגע, אוממעגלעך מיר צו העלפן, אַז דער ממזר האַלט זי נעבן זיך און לאָזט פון איר קיין אויג נישט אַפּ. פּלוצים גיבן זיך אַ וואַרף אַ קאָמפּאַניע יידן, וואָס גייען פון אַ בן־זכר לעבעדיק־פריילעך און רעדן, לאַכן הויך אויף אַ קול, ווי דער

שטייגער פון יידישע קינדער. מען לאַכט עפּעס פון איינעם, וואָס האָט זיך פאַרגעסן און געטראָגן דאָס פּאַטשיילכן אום שבת. דער ממזר נעמט זיך געשווינד אין דער זייט, דרייט זיך אין איילעניש און כאַפּט זיך אַריין אין אַ שמאָל געסל. מיין האַרבאַטע כאַפּט דערוויל אויך, אַנטלויפט אין דער אַנ־דערער זייט און ווערט אַנטרונען.

עס פאַרשטייט זיך, זי לויפט געשווינד מיך אַרויסצונעמען פון דער קלעם. נאָר שטעלט אייך פאָר איר האַרצווייטיק, אַז זי פאַרדרייט זיך לויפנדיק אין געסלעך, און קאָן נישט טרעפן צום אָרט, וואו מיר זענען פריער געזעסן? זי ווייסט, אַז איך בין אין אַ גרויסער סכנה, מען באַדאַרף מיך גיכער באַפרייען, איין רגע איז אַצינד טייער, און דאָ דרייט זי זיך און ווייסט נישט צו מיר דעם וועג!... אַ היפּשע צייט האָט אַזוי געדויערט, ביז גאָט האָט געהאָלפן, זי האָט געפונען דעם קעלער און מיך באַפרייט.

מיר גייען אַזוי ביידע און רעדן מיט אַ פריילעך געמיט. איך איר: נשמה מיינע! דו ביסט מיר היינט בייגעשטאַנען אין די נויטן. און זי מיר: פּישקע! דו האָסט מיר געדינט ווי אַ ברודער נעכטן, געדענקסט־דו, דאָרט אין הויז, ביינאַכט. נעכטן... נאָר נישט ווייט פון הקדש באַפאַלט אונדז אַ מרה־שחורה און עס נעמט אונדז אָפּ דאָס לשון. דאָס האַרץ האָט אונדז געזאָגט, אַז מיר גייען נישט אויף קיין גוטס, עפּעס גלאָט וועט שוין די היינטיקע נאַכט אַזוי נישט אָפּלויפן.

אין העלפט טויער פונעם הקדש איז געווען צוגעמאַכט, די אַנדערע העלפט אַביסל אָפן, אַזוי אַז אין דעם הויז האָט פון דער גאַס אַריינגעשיינט אַ ליכט. צוקומענדיק צום טויער שטעלן מיר זיך אַ ווילע אַנידער מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ, דערנאָך נעם איך מיך צום ערשטן אַריינצוגיין שטיל. קוים שטעק איך אַריין דעם קאָפּ אין הויז, דערזע איך, כמעט טאַקע אין דעם טויער, דעם ממזר, ווי ער זיצט זיך אַנגעלענט מיט מיין וויב, פרעסן פון דער טאָרבע און טוען זיך וואויל. דער ממזר שושקעט איר עפּעס אין אויער אַריין און ווערט באַלד ווי אויסגעטריקנט. זי שטייט־אויף אין איין כעס און כאַפּט זיך אויף מיר אַרויף מיט אַ מויל: דו אַזוינער און אַזוינער, אין דיין טאַטנס טאַטן אַריין! דו וועסט עס ביי מיר די גאַנצע נעכט מיט אַזאַ הולטאַיקע, אַזאַ דראַבקע ארומשאַרלאַטאַ־נעווען? דו מיינסט אפשר, איך ווייס נישט דיינע מיאוסע גענג? איך ווייס, נישקשה, אַלצדינג שוין לאַנג און שטיק, נעבעך, אין זיך, האָב אַ פאַרפוילטע גאַל. אַזוי דאַנקסט־דו עס מיר אָפּ פאַר מיין גוטסקייט, וואָס איך האָב דיך אַרויסגעפירט אין דער וועלט, געמאַכט פון דיר אַ לייט?! דו מיינסט, כלב שבכלבים, דאָס וועט דיר געשענקט ווערן? ניין! איך וועל דיר ווייזן, יונגאַטש איינער, אין דיין טאַטן אַריין, מיט דיין דראַבקע, אין איר טאַטנס טאַטן און

מאַמענס טאַטן אַריין! מיט איר אינאײנעם װעל איך דיר װײזן, װער עלטער איז — נאַ, נאַ! — הייבט זיך אָן מיך צו שלאָגן. — נאַ דיר פאַר הײנט, פאַר נעכטן און פאַר פריער, נאַ, נאַ, נאַ, די כפרה זאָלסט דו װערן! —

איך רײס מיך קוים אַ לעבעדיקער פון אירע הענט אַרױס און לױף אָפּ׳עט עטלעכע טריט װײט אויף דער גאַס. זי שטייט נאָך אַ היפשע װײלע אין דרויסן און שרײט, דערנאָך גייט זי אַרײן אין הויז און שרײענדיק: ליג װי אַ הונט אין דרויסן, פאַרשפּאַרט זי מיר דעם טויער מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ.

איך שטײ מיט דער האָרבאַטער, נעבעך, אין דרויסן און קוקן אונדז אָן. בײדע זענען מיר שטאַרק באַטריבט, אונדז בײדן אין אָנגעזאָלצן אויפן האַרצן דערפון, װאָס דאָ איז ערשט געשען. די צרות לאָזן אונדז בײדן נישט אײנשטײן אויף אָן אָרט און מיר לאָזן זיך גײן, װאוהין די אויגן קוקן, אײנער מיט דעם אַנדערן נישט צו רעדן קיין װאָרט, בײדע פאַרטראַכט. אַז איך בין צו זיך געקומען, זע איך, מיר געפינען זיך אויפן שולהויף. דאָס האַרץ האָט מיר געריסן קוקנדיק אויף דער האָרבאַטער, נעבעך, װי זי װערט עס פאַרשװאַרצט. די אַנדערע נאַכט, אַז זי האָט נישט קײן רו. איך טראַכט בײ מיר, װאָס טוט מען, װאו ערגעץ געפינט מען איר אַ נאַכטלעגער? און עס פאַלט מיר אײן זײער אַ גוט אָרט — די װײבערשע שול!

אַז גאָט האָט געהאָלפן, מיר זענען בשלום אַרויף, נאָך גרויס מי, אויף אַ צעבראָכן טרעפּל, װאָס האָט זיך געװיגט, געשאָקלט אונטער אונדזערע פיס, און אין דער פינצטער אָנגעטאַפּט אָן אָפענע טיר, פאַלן מיר פלוצים אויף עפּעס װײכס. עס װערט אַ געראודער, אַ שפּרינגעניש אַרום אונדז, אויף אונדז און איבער אונדז. מיר כאַפּן קלעפּ, הינטן, אין די זײטן, נישט צו װיסן פון װאַנען דאָס איז אונדז געקומען. איך װאַרף מיך אַהין־אַהער, צאַפּל מיט הענט און מיט פיס און כאַפּ אָן אַ באָרד. פון װעמען מײנט איר? אַ באָרד פון אַ ציג!... דאָס זענען געװען ציגן, װאָס האָבן, װי געװײנטלעך, אַ חזקה צו נעכטיקן אינאײנעם מיטן קהלשן צאַפּ אין דער װײבערשער שול.

— װאו ביסט־דו ערגעץ? — רוף איך מײן האָרבאַטער. — שרעק זיך נישט, דאָ זענען, אָן עין־הרע, זײער פיל ציגן! נישט קײן אָרעם שטעטל, אַפּנים. — איך זוך אויף, טרײב אַרויס די ציגן, זײ זאָלן הײנטיקע נאַכט מוחל זײן נעכטיקן אין דרויסן. אַלײן גײ איך טאַקע באַלד אויך אַרויס, זאָגנדיק איר אַ גוטע נאַכט, און מאַך גוט צו די טיר.

בײם אַראָפּגײן פונעם טרעפּל שטעלט מיר זיך אָקעגן דער צאַפּ, אָנגעצויגן דעם קאָפּ מיט די לאַנגע הערנער, שטאַרק אָנגעדרודלט דערפאַר, װאָס איך האָב אַזױ מיאוס באַלײדיקט זײנע װײבער. איך ראַנגל מיך מיט אים אַװעק

אַ צייט, ער לאָזט מיך נישט אָפּ און גייט מיר נאָך פוס־טריט. ביז מיר איז געראָטן אַריינצוכאַפּן זיך אונטן אין קלייזל אַריין.

אין קלייזל ליגן אויף טיש און אויף בענק אויסגעצויגן מקבלים און שלאָפן ווי די פּריצים, איבערפייפנדיק זיך מיט נעז צווישן זיך אויף אַלערליי קולות. אַ מחיה געווען צו זען, ווי געשמאַק, אָן עין־הרע, זיי זענען געשלאָפן. מקבלים איז טאַקע אויף דער וועלט גוט, האָב איך מיר געטראַכט און זיי אין האַרצן מקנא געווען. דאָס זענען עפּעס גאָר אַנדערע מיני קבצנים, נגידישע... איך זוך מיר אויס אַן אָרט אונטערן אויוון, טו מיך אַ וואָרף דאָרט אויף אַ באַנק און ווער באַלד אַנשלאָפן. נאָר מיר איז אָבער נישט באַשערט קיין גוטס אויף דער וועלט. עס דויערט נישט לאַנג, וועקט מען מיך אין רעכטן מיטן שלאָף: יונגער מאַן, שטייט, זייט מוחל, אויף! איך רייב אויס די אויגן און דערזע פאַר מיר היפּש יידן מיט ערנסטע פּנימער. דאָס זענען געווען פון דער חברה־תהלים מענטשן, וואָס קומען אַלע שבת גאַנץ פרי זאָגן תהלים און האָבן זייער אָרט דאָ אונטערן אויוון. אין ברירה, מען מוז אויפשטיין. איך גיס אָפּ נעגלוואַסער, זעץ מיך אַנידער, קוים וואָס איך האַלט דעם קאָפּ. צי מיך, גענעץ און זאָג תהלים.

כ

נאָך דעם פּסק, וועלכן איך האָב יענעם פרייטיק־צו־נאַכט פון מיין ווייב געכאַפּט, איז שוין פאַרענטפערט געוואָרן אַלצדינג, וואָס איר משוגענע אויפפירונג אַקעגן מיר אין דער לעצטער צייט באַטייט. עס האָט זי געברענט מיין חבר־זיין מיט דעם האַרבאַטע מיידל, וואָס דער ממזר האָט עס איר איבערגעגעבן מיט טויזנט אָפּגעטאָקטע ליגנס. ער האָט ביי זיך געקלערט, אַז דורכדעם וועט מיין ווייב מיך נישט וועלן מער קענען, אַ שפּיי טאָן אויף מיר און אַן עק. ס'איז אָבער געווען אַ פאַלשע רעכענונג. אַנשטאָט דעם זי זאָל מיט אַ קאַלטער לעבער מיך לאָזן לויפן מיין וועג און אויף אייביק מיט מיר זיך צעגיין, האָט גאָר אין איר געברענט אַ העליש פייער. ס'טייטש, איר מאַן זאָל אַזוינס טאָן! עפּעס אַ האַרבאַטע מיידל זאָל פּישקען בעסער געפעלן פון איר! דאָס איז דאָך אַזאַ באַליידיקונג, וואָס איז שווער אַראָפּצושלינגען. ניין, מען קאָן אַזוינס נישט דערלאָזן.

— אַי, די קשיא איז דאָך, פאַרוואָס זי... דיינע, מיין איך, מיט דעם ממזר? — קאָן זיך אַלטער נישט איינהאַלטן און טוט אַ פרעג מיט אַ גמרא־ניגון.

— זייט איר, דאַכט זיך, גאַנץ גערעכט, — ענטפערט פישקע, נאָר אויף אַזויפיל האָב איך אין דער גלופסקער באָד מיך אויסגעלערנט שכל צו פאַר־שטיין, אַז דאָס איז קיין קשיא נישט. וואו נאָך ערגעץ ריכט מען פון איטלעכן אָפּ מער ווי אין דער באָד? און ווער? דווקא אַזעלכע, וואָס האָבן געמעגט, כ׳לעבן, טאַקע שטומען. איינער, וואָס האָט קיין וואָר וואָרט נישט, שפּעט אויס יענעם, אַז ער איז אַ ליגנער; אַזעלכער, וואָס מען טאָר אים קיין גראָשן נישט געטרויען, רעדט אויף יענעם, ער איז אַ גנב; אַ קאַרגער, וואָס וועט פאַר אַ פּעניג זיך די אויגן אַרויסנעמען, לאַכט; יענער איז אַ חזיר! אַ שלעכטער מענטש, וואָס האָט אַ שטיינערן האַרץ, רופט יענעם רשע, און אַזוינער, וואָס פאַר אַ פּיצל כבוד איז ער פאַרטיק אויף אַלצדינג, באַרעדט יענעם, אַז ער לעכצט נאָך כבוד. בערל דער שמייסער פלעגט אַמאָל צווישן זיך אין אַ שמועס זיך אָנכאַפּן ביים קאָפּ: אַי, אַי! איך פאַרשטיי נישט, ווי לייגט זיך עס די צונג אָפּצוריכטן פון יענעם, ווייסנדיק זייער גוט ביי זיך, אַז מען איז אַליין אַ גנב, אַ ליגנער, אַ חזיר, אַ שלעכטער, אַלצדינג וואָס אין דער קאָרט!

— הערסט־דו, חכם מיינער! — פלעגט אים אָפּענטפערן איציק דער היטער, — דאָס איז טאַקע די גאַנצע צרה, וואָס מען ווייסט נישט, זיינע פליי אין דער נאָז זעט נישט קיינער און יענעמס אַ שפּרענקעלע איז דעם אַנדערן גרויס אין די אויגן.

שמערל, איינער פון יענע בטלנים, וואָס האַלטן זיך אויף אין באָד, פלעגט מאַכן מיט אַ שמייכעלע אָנגעמענדיק זיך ביים בערדל: לאָזט זיך דינען, ר׳ בערל! לאָזט זיך דינען, ר׳ איציק! איר האָטביידע אַ טעות. דער אמת דער־פון איז, ווי איך האָב דערקלערט, פּשוט אַזוי: איטלעכער ביי זיך מיינט, ער מעג, דער אַנדערער טאָר נישט.

— גערעכט, שמערל! — לאָז איך אַרויס אויף אַ קול, אונטערשפּרינגענדיק פון מיין אָרט און פאַרטראַכט מיך טאַקע באַלד. שמערלס ווערטער האָבן אונ־טערגעגעבן ווייריוך דעם טייזול, וואָס ליגט אינעווייניק ביי איטלעכן פון אונדזז, זינדיקע מענטשן. ער כאַפּט זיך אויף אין מיר מיט אַ שטעכנדיק געלעכטערל, גראָבלט מיך ביים האַרצן, צעטראָגט מיר דעם מוח, אויפּרירנדיק דאָרט מיינע אַלע געדאַנקען און קראַצט אויך אויס עפּעס אַלטע מעשיות, פאַרלעגערטע אין דעם זכרון. עס ווערט אין מיר אַ קאָכעניש, אַ יריד פון אַלערליי מיני גע־שטאַלטן, וואָס זענען פּלוצים ווי פון דער ערד אויסגעוואַקסן, און אָנווייזנדיק אויף זיי רעדט אויס מיר דער רוח אַרויס שטאַרק פאַרקרימענדיק זיך:

— אָט האָסט־דו דיר די אַלע שיינע נפשות! זיי אַלע מעגן, מעגן מעגן...

די דאָזיקע שיינע נפשות דרייען זיך אין דעם האַנדל, אין שטעטישע זאַכן, אין חברות, אין דעם יידישקייט און אין דער גאַנצער פירונג. ווייבער און

ווייבלעך אַלע סאָרטן, פון דער אַלטער און היינטיקער וועלט זענען אויך דאָ אויפן יריד. שלום עליכם, פּאַרשווינען! מאַך איך אַליין צו מיר. גאָט ווייסט דעם אמת, אַז איך בין גערן אייער פּנים נישט אָנצוקוקן און דעם נאָמען אייערן מער פאַר דעם מויל נישט צו ברענגען. אַזוי נמאס־ומיאוס זייט איר מיר געוואָרן. נאָר וואָס קאָן מען טאָן? אַז דער שוואַרץ־יאָר האָט אייך אַצינד געבראַכט צו טראָגן, קאָן מען אייך אַזוי נישט אָפּלאָזן: מען מוז אים צוליב טאָן און פון איטלעכן כאָטש עפּעס דערציילן.

— וואָרט אַביסל, פישקע! האָט קיין פאַראיבל נישט, ר׳ אַלטער! — רוף איך מיך אָן. — איך האָב אייך עפּעס צו דערציילן, נאָר לאָמיך אַביסל מיך באַטראַכטן. — און טראַכטנדיק דאָ אַזוי גיב איך אַ נעם איינעם פון דער גוטער כנופיא, קום צום סמיך! ער וואַרפט זיך מיט הענט און מיט פיס, קרעכצט, שרייט, ווי דער געפּענטעטער האָן בשעת כפּרות שלאָגן. די איבעריקע לייט קוקן מיך אָן קרום און מאַכן אַ בייזע מינע, איך זאָל שווייגן. נאַראָנים! טראַכט איך ביי מיר, איך הער אייך ווי דאָס מילכיקע קלינגל. מיך וועט איר מיט „בו" אין אָן איבערגעקערטן פּעלץ נישט איבערשרעקן. מאַלפּעס זייט איר, נישט קיין בערן... דער טייוול צעהיצט זיך אין מיר און גיט מיר אונטער חשק: „אַזוי, אַזוי! נעם זיי, נעם זיי צום סמיך, די אַלע שיינע נפשות!" — הערט, זייט מוחל, ר׳ אַלטער, אַ שיינע מעשה. אין אַ יידישער שטאָט ערגעץ זענען די פיינע לייט, וואָס דער שטייגער זייערער איז... — הייב איך אָן אַזוי צו דערציילן און בלייב אין דער מיט רייד ווי דערוואָרגן. — די ווייבער ווינקען צו מיר מיט אַ געבעט: גוטער, זיסער ר׳ מענדעלע, האָט רחמנות, זאָגט נישט אויס!... זיי מאַכן חן, קוקן און בעטן מיך מיט ברענענדיקע אייגעלעך, דער ווייבערשער חן מאַכט מיך ווייך ווי אַ טייג, פון זייערס אַ בליק ווער איך צעשמאָלצן. דערביי דערמאָן איך מיך אין מיין נדר, איינצוקויפן זיך אין דער חברה פּעטערס. כאַפּט אייך דער וואַטע־מאַכער! — מאַך איך מיט אַ שמייכעלע און ווענדנדיק זיך צו אַלטערן, זעץ איך צו: — זיי מיין איך, יענע פיינע לייט אין דער שטאָט דאָרט. עפּעס גלוסט מיר זיך היינט נישט דערציילן מיין מעשה. לאָזן זיי גיין צו אַלדי שוואַרץ יאָר!... האָט קיין פאַראיבל נישט, ר׳ אַלטער.

— פאַרקערט... מהיכא־תיתי, פון מיינעט־וועגן מעגן זיי אויך, כאָטש באַלד, די כפּרה ווערן. נאָר וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג יענעם איבערשלאָגן, אַריינפּאַלן אים אין די רייד מיט מעשיות, אייערע מעשיות?... — אַזוי רופט זיך אָן אַלטער און קוקט מיך אַזוי אַ ווײַלע אָן, מאַכנדיק מיט די אַקסלען, עפּעס אַזוי, גלייך ווי גערעדט: אַ לעכערדיקער זאַק, משטיינס־געזאָגט, עס שיט זיך פון אים ניין מאָס רייד אָן אַן אויפהער. שטאַרק נייטיק, כ׳לעבן, זיינע מעשיות! טאָמער ווייסט איר צו וואָס?... און אַ מאַך געבנדיק דערנאָך אין דער זייט

אַ פּאָר מאָל: פּע, פּע! טוט ער אַ טאָרקע פּישקען: נו, וואָס? מילא בקיצור דער שפּיץ?

פּישקע הייבט אָן אויף זיין שטייגער, איך נאָך אים אַרבעט אויף מיין שטייגער, אַלטער טרייבט אונטער אויף זיין שטייגער — און די מעשה דער־ציילט זיך ווייטער אַזוי:

— די צייט איז זיך דערווייל געגאַנגען און איך מיט מיין ווייב זענען מיר אַלץ וואָס ווייטער זיך מער פאַנאַנדערגעגאַנגען. זי האָט נאָך שטאַרקער זיך איזניוכעט מיט דעם ממזר, זענען געוואָרן חבר־לאַפּ, גאַנץ נאָענטע שמעלקעס און פלעגן שויןביידע, ווי אַ פּריץ מיט אַ פּריצה, אין די הייזער אַרומגיין. מיר האָט עס שוין מער נישט אַזוי אויסגעמאַכט. דער קאָפּ איז מיר געווען שטענדיק פאַרדרייט מיט דער האַרבאַטער, נעבעך, זי איז מיר קיין רגע פונעם זינען נישט אַרויס. גייט אייך, האָב איך געטראַכט, פון מיינעטוועגן כאָטש אין דער ערד, וואַרגט זיך ביידע מיט די הייזער! ביים באַגעגענען זיך אַמאָל מיט די פּאָר לייט, פלעגט דער ממזר מיך אָנקוקן מיט געשפּעט, עפּעס ווי גערעדט: איך האָב דיר אָנגעפּייפט גוט, נישקשה... איך האָב געוויינטלעך אויסגעשפּיגן און בין מיר געגאַנגען מיין וועג, טראַכטנדיק ביי זיך: און אַז דו שלעפּסט זיך מיט איר אַרום, וואָס העלפט עס דיר? אַז זי איז אַן אשת־איש. הע־הע, גוט פאַר־טשוואָקעוועט, נישקשה! אָבער איך האָב דיר אויך אָנגעפּייפט, דו ממזר איינער! פּיקע זיך, ווער צעזעצט...

מיט מיר האָט אָנגעהויבן אין די הייזער אַרומצוגיין אַן אַלטעטשקער, פונעם ממזרס פּעקל, אַ רשע־מרושע, אַ נאַטקע גנב אַזוי ווי ער. און ער האָט עס געמאַכט מיט מיר גאַנץ גוט. איטלעכער האָט אים געמוזט געבן, אַזאַ רחמנות־פּנימל פלעגט ער קענען מאַכן, אָנווייזנדיק אַלץ מיט אַ קרעכץ טיף פונעם האַרצן אויף מיר, ביטערער קאַלעקע. געהייסן האָט עס עפּעס, אַ ווייסטער טאַטע מיט אַן אומגליקלעך קינד, נעבעך. — הינק, פּישקע, הינק גוט. תכשיט מיינער! פלעגט ער מאַכן, אונטערשטופּנדיק מיך פון הינטן, ביים אַריינקומען אין אַ שטוב. — פאַרקרים דאָס פּניצל און זיפּץ, זיפּץ, דו הונט איינער. זיי וועלן מיר, נישקשה, פאַר דיינס אַ זיפּץ באַצאָלן.—אויפן וועג גייענדיק פלעגט ער מיך אַלץ לערנען מאַכן די שפּיל, אָפּשפּעטן פון די באַלעבאַטים, אַ קניפּ, אַ צופּ טאָן און שילטן מיך דערביי: פאַרכאַפּט זאָלסט־דו ווערן! גאָר אין גוטן מוט. איינמאָל האָט ער מיר, אין שפּאַס קלאָמפּערשט, געגעבן אַ באַכענצע אין האַרצן, דאָ אין לעפעלע, אַזוי אַז איך האָב שיר די ניכפּא נישט באַקומען. די נדבות פלעגט ער געוויינטלעך צו זיך צונעמען און ס'איז מיר שווער געווען אַ גראָשן ביי אים אַרויסצורייסן. וואָס טויג דיר, פּישקע, געלט? פלעגט ער שפּאַסן, אַז דו ביסט אַליין געלט, דו זאָלסט מיר דערלעבן הינקען מיט די פיסעלעך און

קרענקען אויף אַלע גלידערלעך ביז דו ווערסט מיטן קעפּעלע אָנלייגן, תכשיט מיינער. איינמאָל בין איך צו אים שטאַרק צוגעשטאַנען, עס האָט מיך גע־צוואונגען די נויט, און האָב געבעטן חלק מיטן האַרבן וואָרט. אַ קוק געבנדיק, אַז איך מאָן אים דאָ אַזוי, האָט ער געפּאַטשט אויף מיר אַ מויל: שטום, קרומער הונט! אומזיסט ווערסט־דו דאָס פאַרן ביי מיר אין בויד: אומזיסט וועל איך דיך, אַזאַ נבלה, אַרומפירן דאָ? תרבות, שייגעץ! איך וועל דערציילן דיין ווייב. איך קען דיך נישט און האָב מיט דיר נישט וואָס צו טענהן, קענען קען איך נאָר דייך ווייב, זי האָט דיך מיר איבערגעגעבן, פון איר האָב איך אַזאַ סחורה באַ־קומען און מיט איר וועל איך שוין מסתמא זיך אָפּרעכענען...

שלעכט! אַצינד האָב איך גאַנץ קלאָר אַרויסגעזען, אַז איך בין ביי דער כאַליאַסטרע אַזוי ווי אַ בער ביי די ציגיינער. מען פירט מיך אַרום צו מאַכן מיט מיר די קאָפּיקע. מען האָט ביי מיר צוגענומען מיין ווייב, זי אַריינגעגאַרט אין זאַק אַריין און זי העלפט נאָך זיי אויך אונטער אָקעגן מיר, זי גיט מיך איבער ווי סחורה הולטאַיעס, גנבים אין די הענט!... שלעכט, ביטער, ס׳איז שוין גאָר אויס וועלט.

איך האָב שוין אַרויסגעזען, ס׳איז פאַרפאַלן, צווישן מיר מיט מיין ווייב וועט שוין קיין לעבן מער נישט זיין. היינט צו וואָס, האָב איך געטראַכט, זאָל איך מיך דאָ האַלטן? מען באַדאַרף אַנטלויפן, ווי צום גיכסטן אַנטלויפן. אַ טאָג אָן איבעריקער צווישן אַזעלכע גנבים איז אַ זינד פאַר גאָט. דאָס זענען דאָך מענטשן, וואָס האָבן נישט קיין גאָט אין האַרצן, וואָס טוען נישט קיין האַנט אין קאַלטן וואַסער אַריין, אַראָפּגעוואָרפן פון זיך אינגאַנצן דעם יאָך, ווילן נישט וויסן פון קיין אַרבעט, פון דאגת הפרנסה און זיך אויף אַנדערע אָנגעוואָרפן, נאָגן, זויגן יידיש בלוט און זענען נאָך זיי דם־שונאים. איך אַליין בין ביי מיר אויך מיאוס אַראָפּגעפאַלן, באַטראַכטנדיק מיינע אַלע געענג אין דער גאַנצער צייט צווישן דעם דאָזיקן פעקל שלעכטע מענטשן. גאָר נישט דער אייגענער וואָס פריער. עס האָט צו מיר זיך צוגעקלעפּט פיל נישט קיין שיינע זאַכן פון זיי. אַיין מיטל פּטור צו ווערן פון אַזויפיל צרות און בייז — איז אַרויסצורייסן זיך פונעם מיאוסן פעקל און ווייכן זיי ווי אַן עיפּוש. נאָר וואָס טוט מען אָבער מיט איר? ווי לאָזט מען איבער זי, די האַרבאַטע מיינע? מיר איז פירגעקומען, ווי איך שטיי אין אַ פאַרדאַרבן אָרט, אַ שרעקלעכן גרוב, נאָר אַ גיהנום. אין איין אויער אַריין שרייט מיר עפּעס אַ קול: פאַרשפּיל נישט דיין נשמה, פישקע, ווי גאָט איז דיר ליב, אַנטלויף! און אין דעם אַנדערן אויער קלינגט מיר פון דער האַרבאַטער מיינער אַ קול: פישקע, פישקע!... מען באַדאַרף אויסקלייבן איינס פון דיביידע: אָדער אַהין אין דער ליכטיקער וועלט, ריין פון זינד, פון צרות און בייז, אָדער דאָ אין דעם גיהנום נאָר אינאיינעם מיט איר. איך האָב

מיך גוט אויסגעווייגט און... גאָט זאָל מיך נישט שטראָפן פאַר די זינד — איך בין געבליבן ווייטער ביי דער כאַליאַסטרע.

שפּעטער ערשט אין אַ צייט אַרום איז מיר אין קאָפּ אַריין אַ געדאַנק מיט דער האַרבאַטער אינאייגעם אַנטרונען צו ווערן פונעם גוטן פּעקל. נאָר דאָס אָבער האָט דאָך אַנדערש נישט געקענט זיין סיידן אויפגעבונדן צו ווערן פריער פון מיין ווייב. וואָס וועט דער תכלית זיין פון מיין אַרומפירן זיך מיט אַ מיידל גלאַט אַזוי? די וועלט וועט טומלען און טראַכטן גאָט ווייסט וואָס... איין רפואה איז דאָ — גט. נאָר וועט מיין ווייב אָבער, טראַכט איך ביי מיר, וועלן נעמען גט? זי איז דאָך אַ שלאַק, אַן אַנשיקעניש פון זיין ליבן נאָמען. אַז איך וועל זאָגן גט, וועט זי, מיר אויף צעשפּרינגעניש, זאָגן: ניין! די גרעסטע הנאה, אין דער לעצטער צייט, איז ביי איר געווען מיך צו פּייניקן און צו טאָן מיר אין דער גאַל אַריין. פונדעסטוועגן האָט עס מיך נישט אָפּגעשראָקן און האָב מיר פאַרגענומען אַרום דער זאַך צו אַרבעטן מיט גוטן אָדער מיט בייזן, אפשר וועט גאָט רחמנות האָבן. דערווייל האָב איך די זאַך געהאַלטן ביי מיר בסוד, קיינער זאָל דערפון נישט וויסן.

זינט דער מעשה מיט דעם אַלטעטשקן האָב איך פאַר גרויס פאַרדרוס מיט קיינעם פון דער כאַליאַסטרע מער נישט געוואָלט אין די הייזער אַרומגיין. דאָס האָט מיך געגנוג צרות געקאָסט, נאָר איך האָב מיך איינגעשפּאַרט, מיין טויט זאָל דאָ זיין, וועל איך מער קיין בעטער נישט זיין ביי די דאָזיקע ציגיינער. דער ממזר מיט זיין פּעקל לייט זענען דערמיט שטאַרק נישט צופרידן געווען און האָבן מיר מיט די הענט געוויזן, ווער עלטער איז. שלאָגנדיק מיך איינמאָל, רופן זיי זיך אָנ׳עט: פאַרוואָס־זשע זאָלן מיר דיך אומזיסט פירן, שיינע סחורה, אַז דו ווילסט נישט אַרבעטן, ווילסט נישט פאַרדינען? גיי דיר אָוועק צו אַלדי שוואַרץ יאָר! — אַפילו די רגע, ענטפער איך זיי, גיט מיר אָפּ מיין ווייב, מיין ווייב! — זיי האָבן זיך אָנגעקוקט איינער דעם אַנדערן און אַרויסגעלאָזט אַ גרויס געלעכטער. עס פאַרשטייט זיך, אַז דאָס וואָס איך האָב געזאָגט, גיט מיר אָפּ מיין ווייב, איז נאָר געווען אַן אויסרייד. אין האַרצן האָב איך גאָר געמיינט: האַלט זיך מיט איר, מיט אייער שטיק סחורה און לאָז זי נעמען ביי מיר גט. אמת טאַקע, פון די קלעפּ, וועלכע איך האָב געכאַפּט פאַר מיין עקשנות, האָט מיר גוט ווי גע־טאָן, נאָר דערביי האָט מיר הנאה געטאָן, טראַכטנדיק ביי זיך: נישקשה! דאָס וועט מיר נוצן צום עסק. אַז זיי וועלן זען, איך בין איינגעשפּאַרט און טויג זיי מער נישט, וועלן זיי גערן זיין מיינער פּטור צו ווערן, און דאָס וועט מיר דערנאָך העלפן צום גט.

כא

— בתיה! — גיב איך אַ זאָג צו מיין ווייב, צושאַרנדיק זיך צו איר מיט גוטן איינמאָל, אַז מיר זענען געוועזן אַליין, און געוואָלט אין אַ שמועס מיט איר אַ טאָפּ טאָן וועגן גט. — וואָס האָסט־דו, בתיה, צו מיר?

— ווער די כפרה, פישקע! — באַקום איך פון איר אַ קורצע תשובה.

— אָט האָסט־דו דיר! — מאַך איך ווי אַנגעברוגזט זיך. — איך מיט איר אַלץ אדרבה וואדרבה און זי אַלץ קידער־ווידער: ווער די כפרה, פישקע! פאַרוואָס?

— באַקום־זשע די ניכפּא! — זאָגט זי מיט אַ קרום פנים, אָוועקרוקנדיק זיך פון מיר.

— זאָלסט מיר געזונט זיין, בתיה! — רוף איך מיך אָנ׳עט מיט גוטן. — וואַרף, כ׳לעבן, אָוועק דיינע נאַרישקייטן און לאָמיר לעבן ווי גאָט האָט געבאָטן.

— ווער די כפרה, פישקעניו, מיט דער הולטאַיקע דיינער אינאייינעם!

אַ־אַ, ווער די כפרה דו בעסער מיט דעם ממזר דיינעם! טראַכט איך ביי מיר און אַרויס מיט דער שפּראַך גאַנץ ריין: — הער־אויס, בתיה! ווי זאָגט מען עפּעס, אַ בת־ישראל נייט מען נישט. ווילסט נישט קיין לעבן, איז דאָך דאָ דערויף ביי יידן עפּעס אַ גט. רויט אָדער טויט!

— אַהאַ, די הולטאַיקע גלוסט זיך אים! זיכער פּטרן דאָס ווייב און האַצע־ניו מיט דער דראַבקע! אַ, נישט דערלעבן זאָלט איר עס. גיכער וועט איר ביידע מיטן קאָפּ אַנלייגן. נישקשה, עס וועט איר נישט געשענקט ווערן, דער חצופה דיינער, קיינן וועט זי פון מיר די ערד. הערסט דו, פישקעלע? אין טאַטנס טאַטנס טאַטנס...

מיין ווייב האָט זיך צעשריגן אַזוי, אַז איך האָב געכאַפּט די פיס אויף די פּלייצעס און אַוועק.

מיט מיר איז געשטאַנען שמאָל. שלעכט אַרום און אַרום! איך אַליין האָב קיין האַניק נישט געלעקט, בין פאַרשוואַרצט געוואָרן, און די האַרבאַטע, נעבעך, האָט אויך געהאַט איר ערלעך אויסקומעניש, זי האָט געגאַסן אין מיין זכות, מיין ווייב האָט זיך פאַרהאַלטן צו איר ווי אַ באַלעבאַסטע, געהאַט איבער איר צו שאַפן. נאָר עפּעס נישט נאָך איר וואונטש, האָט זי מיט איר זיך גוט אָפּ־געדעכנט, און דער ממזר פון זיין זייט האָט איר געמאַכט אַ פינצטערן פּסק באַזונדער. אַז אַך און ווויי איז אונדזביידן געוועזן. אונדזער גאַנצע טרייסט איז געווען, וואָס שפּעט ביינאַכט, ווען אַלע האָבן געשלאָפן, פלעגן מיר זיך אַרויס־גנבענען אין דרויסן, צו שמועסן כאָטש אַביסל און איינער דעם אַנדערן אויס־צוגיסן דאָס שווערע ביטערע האַרץ.

איינמאָל זיצן מיר זיך אַזוי בידע ביינאַכט לעבן דער גרויסער שול. דער הימל איז אויסגעשטערנט און אַרום אונדז איז שטיל. נישאָ קיין לעבעדיק באַשעפעניש. זי זיצט לעבן מיר אויף אַ שטיין, איינגענורעט, איינגעהויקערט, טרערן גיסן איר זיך פון די אויגן און ברומבלט פאַר זיך שטאַרק אומעטיק איר באַקאַנט לידל:

דער טאַטע האָט מיך געקוילעט,
די מאַמע האָט מיך געגעסן . . .

איטלעכס וואָרט אירס שניידט מיר דאָס האַרץ ווי מיט אַ מעסער. איך טרייסט זי, נעם זי איין מיט גוטע רייד. אָט נאָך אַביסל וועלן מיר, אם־ירצה־השם, אויפגעריכט ווערן. איך מאַך איר אַ גאַנצן צעטל פון אונדזער לעבן שפּעטער, אַז מיר וועלן מיט דעם אויבערשטנס הילף ביידע פון צרות אויסגעליזט ווערן. איך שטעל איר אַנידער פאַר די אויגן אַלצדינג לעבעדיק, מאָל איר אויס די גלופּסקער געמויערטע באָד מיט איטלעכס פּיצעלע דאָרט. ווי איך וועל מיך אַהין ווייטער אַריינדרייען, און אַז גאָט וועט דערהויכן דאָס מזל, קאָן איך מיט דער צייט באַקומען דאָרט אַ שטעלע פון אַ היטער. זי אַליין קאָן אפשר אויך מיט דער צייט האָבן דאָרט אַ טועכטס: זיין אַ טוקערין אָדער עפּעס אַנדערש אַזוינס. און ווען נישט, קאָן מען אין גלופּסק אויסזוכן אַנדערע מיני פרנסות. פאַר אָרעמעלייט איז גלופּסק ארץ־ישראל, זי איז אַן עין־הרע גרויס, הייזער זענען דאָ ווי מיסט. די מענטשן זענען אַן חכמות, וויסן נישט פון קיין צערעמאָניעס, איטלעכער טוט זיך וואָס ער וויל און ס'איז רעכט. דאָרט קענען, אַשטייגער, גאַנץ שיינע באַלעבאַטים זיך גיין אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן, פאַרדריפּעט ביז דעם האַלדז און גאָרנישט; אָדער אין מיטן העלן טאָג זיך שפּאַצירן אויף דער גאַס אין עפּעס אַ פאַרשמאַלצעוועט כאַלאַטל, צעכראַשטעט און גאָרנישט, אָדער פאַרקערט, אָרעמעלייט קענען גאָר אַמאָל אַרויסגיין אָנגעטאָן אין זייד, אין סאַמעט און אויך גאָרנישט, דאָרט איז שווער אונטערצושיידן צווישן קבצנים און נגידים נישט אין דער הלבשה, נישט אין דעם גאַנצן פירונג. זייער אָפּט מאַכט זיך, אַז גבאים אין אַלערליי חברות דאָרט זענען אַליין פאַר זיך גאָר קבצנים, ציען זיך דערפון דאָס שטיקל פרנסה אינאיינעם מיט די רייכע, איינער העלפט דעם אַנדערן און ס'איז זיך אַ גוט לעבן. אָרעם איז נישט קיין שאַנד. מען באַדאַרף נאָר האָבן מזל, ווערט מען אויפגעריכט באַלד. וויפל זענען דאָ אַזוינע, וואָס ערשט נישט לאַנג זענען זיי געווען קליין, נידעריק, משרתים, קבצנים, נעבעך, און פלוצים געוואָרן לייט, גאַנצע פירער, כל־וולך אין דער שטאָט? מעגלעך גאָר, אַז איך אַליין, ווי דו קוקסט מיך אָן, קאָן מיט דער צייט אויך ווערן אַ טוער, אַ מאַכער, און עס וועט, אם־

ירצה־השם, זיין גוט. מיר ווען לעבן אין עושר און כבוד און נחת. אין גלופסק איז אַזעלכס גאָר פון די געוויינטלעכע זאַכן, מען באַדאַרף נאָר גלויבן אין גאָט. ביי זיך נישט זיין אַראָפּגעפאַלן און זיין אַ ייד... מיט בטחון. אַך, גליפּסק, גלופּסק! ווי דערלעבט מען שוין זיך אויסרייסן פון דעם מיאוסן פּעקל און גיכער, מאַמע, צו דיר!

— אַך, פישקע! איך האָב שוין קיין כוח נישט מער אויסהאַלטן, — זאָגט די האָרבאַטע מיט אַ זיפץ טיף פונעם האַרצן, אָנשפּאַרנדיק זיך מיטן קאָפּ מיר אויפן אַקסל און אויף דעם פּנים איז איר געלעגן עפּעס ווי אַ געבעט. איך גלעט זי, טרייסט זי און שטאַרק זי מיט גוטע האָפענונגען. זי ווערט אַביסל פריילעכער, קוקט מיר גלייך אין די אויגן אַריין און לאַכט. — פישקע! — זאָגט זי שטיל, — דו ביסט מיין איינציקער אויף דער גאַנצער וועלט, ביסט מיין טאַטע, מיין ברודער, מיין פריינט, מיין אַלצדינג. זע, פישקע, זיי מיר געטריי און פאַרגעס מיך נישט. שווער מיר דאָ ביי דער שול, וואו עס דאַווענען אַצינד די מתים און צווישן וועלכע עס געפינט זיך אפשר אויך מיין טאַטע, וועלכן איך האָב ווייניק געקענט, און איז אַן עדות. שווער מיר, אַז תמיד וועסט דו מיר בלייבן געטריי...

איך האָב מיך אַ נעם געטאָן שטאַרק קנעלן מיט מיין ווייב ווען גט, געאַרבעט, גערעדט אַהין־אַהער. ביז צווישן אונדז איז אָפּגעמאַכט געוואָרן אַזוי: דאָס ביסל געלט, וועלכעס ביי מיר האָט זיך אָנגעזאַמלט אין דער גאַנצער צייט, וואָס איך האָב געאַרבעט פאַר מיר אַליין, האָב איך באַדאַרפט איר אין האַנט אָפּגעבן טאַקע באַלד, נישט איינצולייגן עס פריער, ווי דער שטייגער איז, און חוץ דעם האָב איך נאָך זיך מתחייב געווען, דעם גאַנצן ווינטער, וועלכן מיר וועלן דערלעבן, מיך צו לאָזן, גאָר אָן שום טענות, חברה זאָל מיט מיר מאַכן די שפּיל. דאָס הייסט, מיך לאָזן פירן אין די הייזער און די נדבות, וועלכע מען וועט מיט מיר מאַכן, געהערן צו מיין ווייב פאַר איר כתובה. דער ממזר האָט מיט אַ שמייכעלע מיר געבראַכן די ביינער והכל שריר וקים און געזאָגט מזל־טוב. איך בין ווידער געוואָרן אַ בער, אַ גוט שטיקל סחורה, דער אַל־טעטשקער איז ווייטער טאַקע מיט מיר אין די הייזער אַרומגעגאַנגען און איך האָב אַלץ געמוזט הינקען גוט, זיפצן, קרימען זיך, מאַכן אָנשטעלן, ווי ער האָט מיך געהייסן.

נאָך פּסח זענען מיר געקומען ערגעץ אין אַ שטעטל, אין כערסאָנער גובערניע, וואו איך האָב די ערשטע צייט געאַרבעט לויט מיין התחייבות, נאָר דערנאָך האָב איך געזאָגט: גענוג! לאָז שוין זיין דאָ טאַקע אַן עק. מיין ווייב האָט תחילת זיך געקווענקלט, געבעטן אַ פּאָר טעג זיך מיישב צו זיין. צום סוף האָט זי געענטפערט: גוט, מאָרגן נעמט זי גט. ס'איז מיר ליכטיק געוואָרן אין די אויגן, אַזוי שטאַרק האָב איך מיך דערפרייט. פאַר שמחה האָב איך נישט

געקענט איינזיצן אויף אַן אָרט. עס האָט מיך עפּעס געצויגן אין דרויסן. איך האָב אַ היפּשע צייט מיר אַרומגעשפּאַצירט אין די גאַסן און אין איין וועג טאַקע מיט חשק געגאַנגען אויך אין די הייזער, טראַכטנדיק ביי זיך: וואָס קאָן עס שאַטן? אויף דער הייסער שעה, ביים אַראָפּגיין פון קעסט, וועט מען באַדאַרפן האָבן עטלעכע גראָשן. דער עסק מיינער איז געגאַנגען גוט. אַזאַ „אין די הייזער אַרומגיין״, ווי דענסטמאָל, געדענק איך נישט שוין פון אַ צייט. עס טרעפט זיך אַזוינס איין מאָל אין הונדערט יאָר. אַז גאָט וויל העלפן אַ מענטשן, העלפט ער אים מיט אַלעמען. און וועלכער שטוב איך בין אַריין, בין איך ליידיק פון דאָרט נישט אַרויס. דאָס מזל האָט מיר דענסטמאָל געשפּילט און האָב באַדאַרפט גראָד טרעפן אין אַ שטוב, וואָס דאָרט איז געווען אַ ברית. דער עולם איז געווען שטאַרק פאַרלעקט, לעבעדיק, פריילעך, מען האָט מיר געגעבן אַ גוטן טרונק בראַנפן, אַ גאַנץ קידוש־גלעזל, אויך אַ גרויס שטיק לעקעך, אַ מלכות־ברויטל און דערצו נאָך עפּעל געלט מיט אַ רויזנבולקעלע. איך האָב מיך איינגעהאַלטן נישט צו פאַרזוכן אפילו קיין ברעקל און באַהאַלטן די אַלע גוטע זאַכן ווייט אין דעם בוזעם, צו ברענגען עס אַ מתנה מיין האַרבאַטער מיידל. מען האָט באַדאַרפט זען, מיט וואָס פאַר אַ פרייד איך בין עס געגאַנגען דעם גאַנצן וועג. אַלץ געטראַכט ביי מיר: היינט ביינאַכט, אַז דער עולם וועט שלאָפן, וועל איך איר דאָס געבן, לאָז זי, נעבעך, אויך הנאה האָבן. זי איז נעבעך פאַרווייסט, פאַרוואָגלט, האָט אַ האַרץ פול מיט מכות. זי האָט נעבעך נישט געהאַט אין איר לעבן קיין זיסע מינוט. נאַ, לאָז זי וויסן, אַז פישקע איז אַ גוטער ברודער, ער זאָרגט זיך פאַר איר און היט זי אָפּ׳עט ווי דאָס שוואַרצ־אַפּעלע אין אויג. ער וועט באַדיי אַליין נישט עסן און איר דאָס לעצטע, דעם בעסטן ביסן אָוועקגעבן. עס האָט זיך מיר געדאַכט, ווי מיר ביידע זיצן לעבן דער גרויסער שול און האָבן שטאַרק הנאה. זי עסט, קוויקט זיך מיט דעם לעקעך און איך איר: נשמה מיינע, לאָז דיר וואויל באַקומען! טראַכטנדיק דערביי ביי זיך: אַ גוטער סימן! הלוואַי איגגיכן לאָמיר עסן לעקעך ביי אונדז... איך זאָג איר אָנ׳עט די בשורה: מאָרגן וועט איך אויסגעלייזט, מיין ווייב נעמט גט, און זי שיינט, קוועלט גאָר אָן. מיר קלערן, ווי אַזוי שטילערהייט אַרויסצוכאַפּן זיך פון דער כאַליאַסטרע און מאַכן אַ פליטה. ביי אונדז ווערט פאַרטיק וועגן דעם אַ גאַנצער פּלאַן און ס׳איז דאָ אַ האָפענונג, אַז עס וועט, אם־ירצה־השם, זיין גוט... אָט מיט אַזעלכע געדאַנקען בין איך מיר געגאַנגען דעם גאַנצן וועג און מיר פירגעשטעלט גליקן. אויפן וועג האָב איך נאָך באַגעגנט אַ וואַסער־טרעגער מיט פולע עמער, דאָס איז דאָך געוויס אַ גוטער סימן. נאָר וואָס אָבער לאָזט זיך אויס?

עס לאָזט זיך אויס, ווי איז מיר, אַ טייך. אוז אַ מענטשן באַשערט אומגליק,

העלפן אים נישט קיין גוטע סימנים אויך, צען גויעס אפילו זאָלן אים מיט פולן איבערגיין דעם וועג. אַז איך בין פאַרנאַכט געקומען צוריק אין הקדש, האָב איך שוין דאָרט נישט געטראָפן די כאַליאַסטרע!... אין דער צייט, וואָס איך האָב מיר לוסטיק אַרומגעשפּאַצירט אין דער שטאָט, זענען די שיינע לייט דער־ווייל אַוועגעפאָרן און מיין ווייב, אויך מיין האַרבאַטע נעבעך, מיט זיי... דאָס איז שוין געווען דעם ממזרס מלאכה, זיינס אַ שפּיצל. — זאָל ער אַזוי וויסן פון זיין לעבן צו זאָגן, ווי איך האָב דענסטמאָל געוואוסט אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין. זאָל אים, רבונו של עולם! אַזוי דרייען אינווייניק אין בויך, ווי מיר האָט זיך געדרייט דער קאָפּ. חושך און פינצטער איז מיר געוואָרן אין די אויגן, פינצטער איז מיין וועלט. דאָס איינציקע שטערנדל, וואָס האָט מיר געשיינט, איז פּלוצים פאַרשוואונדן געוואָרן. נישטאָ, ווי איז מיר, נישטאָ מיין טרייסט! נישטאָ מיין האַרבאַטע, נעבעך!... איך בין ווייטער עלנט ווי אַ שטיין, איינער אַליין אין דער גאַנצער וועלט. און זי? וואו איז זי, וואָס טוט, נעבעך, זי, זי?... פאַר וועמען וועט זי קענען כאָטש אַמאָל אויסוויינען, אויסגיסן איר שווער ביטער האַרץ? אוי, יידן! אַ וויטיק, ס'איז מיר אַ ווייטיק טאַקע אין צווייען!

אַרויסנעמענדיק שפּעטער פונעם בוזעם דאָס שטיקל לעקעך, וואָס איך האָב איר עס אָנגעגרייט, איז מיר געוואָרן אַ לאַך אין האַרץ. איך האָב עס געהאַלטן שטייף, אָפּגעגאָסן עס מיט טרערן, ווי עפּעס אַ זאַך, אַ זכר, וואָס בלייבט איבער נאָכן טויט פון אַ געליבט קינד, פון אַן איינציק קינד. נישט באַשערט דיר צו פאַרזוכן עס, צו דערקוויקן זיך איינמאָל אין דיין לעבן, אומ־גליקלעכע, בידנע נשמה מיינע! איך קוק, קוק אויפן שטיקל לעקעך, קוש עס, וויקל עס דערנאָך איין ווי אַן אבן־טוב און באַהאַלט עס ווידער אין בוזעם, טאַפּנדיק עס אָפט און צוקוועטשנדיק עס צום האַרצן... ווייס איך, וואָס מיר איז געשען?!...

כב

פישקע האָט ביי זיינע לעצטע ווערטער אַרויפגעלייגט בידע הענט אויפן פּנים, זיך אַוועקגעקערט אין דער זייט און געכליפּעט. מיר האָבן געפילט זיין האַרץ און אים געלאָזט צורו. אויף אונדז אַליין איז אויך אָנגעפאַלן אַ מרה־שחורה, מיר זענען געבליבן זיצן שטיל, איטלעכער פאַרטיפט אין זיינע גע־דאַנקען. אַלטער מיינער האָט זיך אַלץ געקראַצט אין דער פּאה, געפירט די האַנט איבערן פּנים, אַנהייבנדיק פונעם שטערן און אויסלאָזנדיק מיט דער באָרד, וועלכע ער האָט אַרומגעכאַפּט מיט אַלע פינף פינגער און געמאַכט דער־

ביי: עט, עט!... מען האָט געזען, ער איז צעטראָגן, מיט אים איז עפּעס נישט גלאַט. איך אַליין בין עפּעס געווען אויך צעדרייט, פּישקעס געשיכטע האָט מיך געקאָטערט. נאָך גאַנץ לאַנג האָב איך פיל מאָל ביי מיר געטראַכט: רבונו של עולם! וואָס איז דאָס אַזוינס, זיין פאַרליאַפּעט? עפּעס האָב איך געהערט, עס טרעפט זיך אַמאָל אַזעלכעס, נאָר וואָס דאָס איז, האָט מיין מוח נישט געקענט. ביי אונדז פלעגט מען אויף אַזעלכע זאַכן געוויינטלעך זאָגן: ס'איז אַן אָפּגע־טאָנענע זאַך, אַ כישוף, עפּעס אַזאַ מין פלעשעלע איז דאָ דערצו, עפּעס אַ מין קרייטעכץ פון אַן אַלטער גויע, אַ מכשפהטע. און דאָס וואָס אַלטע מכשפהטעס זענען פאַרטיק אָפּצוטאָן אַזעלכע שפּיצלעך, אויך אַראָפּצוברענגען רייטנדיק אויף אַ בעזים דעם מאַן, וואָס האָט אַוועקגעוואָרפן דאָס ווייב, זי געמאַכט פאַר אַן עגונה — דאָס איז דאָך קלאָר ווי דער טאָג, דערויף זענען דאָך דאָ אַ סך עדות: כשרע יידן מיט בערד... פאַרליאַפּעט זיין האָט ביי אונדז געהייסן עפּעס אַזאַ מין שלאָפקייט, ווי קדחת, אַשטייגער, אַ דבוק, אַ מאַנקאַליע, די ניכפּא, די שלעכטע זאַך, וואָס דערצו איז טאָקע נאָר אַ בעל־שם אָדער, להבדיל, דער טאָטער. ביי אַ שמועס דערפון פלעגט מען זיבן מאָל אויסשפּייען, אָנעמענדיק זיך ביי די ברעמען, און מאַכן דערביי מיט אַ פאַרקרימט פרום פּנימל, נישט־דאָ געדאַכט, נישט פאַר קיין יידישע קינדער געדאַכט!... אויך איז אַ מצווה געווען צו לאַכן אויס יענע פאַרליאַפּעטע, ווי דער שטייגער איז צו לאַכן אויס אַ משוגענעם. אַזאַ שלאָפקייט אָבער, געדענק איך, ווען עס האָט זיך געמאַכט, האָט זיך עס געמאַכט סיידן נאָר ביי די גרויסע נגידים, אָדער ביי די גרויסע קבצנים. אין באַלעבאַטישן גראַד אָקעגן האָט מען נישט געוואוסט אַפילו מיט וואָס מען עסט עס. — דאָס איז דאָך, האָב איך אָפט ביי מיר געטראַכט, אַ וואונדער. פאַר־וואָס איז דאָס אַזוי? און וואָס איז דאָס אַזוינס? עס מוז דאָך האָבן אַ טעם. פון דער אַלטער גויע איז נאַרישקייטן, אַזוי ווי דאָס פלעשעלע... איך בין קיינמאָל דערמיט נישט צופרידן געווען, הגם יידן האָבן עס געהאַלטן פון מיר פאַר אַ שטיקל אפּיקורסות — ס'טייטש, ווי גלויבט מען עס נישט אין כישוף, אין דעם טאָטער, אין שדים! איך האָב געזוכט ביי מיר, געזוכט אַ טעם און, דאַכט זיך, געפונען. גרויסע נגידים איז אויף דער וועלט צו־גוט, האָבן אַלץ־דינג, עסן, טרינקען דאָס טייערסטע, דאָס בעסטע אַן זאָרג, אַן קאָפּדרייעניש, עס גייט זיי אָפּ נאָר קדחת — דעריבער ליגט זיי אינזינען צו מאַכן קוצעניו־מוצעניו. ערנסט, אָדער גלאַט אַזוי אַ שפּילכן? דאָס איז שוין זייער סוד. ווידער־זשע די גרויסע קבצנים פון דער אַנדערער זייט, זיי איז אויך, אויף זייער שטייגער, גוט. האָבן גאָרנישט, קדחת וואָס איינצושטעלן. עסן קעסט ביי דער וועלט אַן קאָפּדאַרעניש און קומען אויפן גרייטן. בושה אין דער זייט! דעריבער גלוסט זיך זיי אויך אַזעלכע מעשיות. שטענדיקע עסקים פון דרייען זיך און מיני

חתונות איז געוויינטלעך גאָר אין דעם הויכן און אין דעם נידעריקן שטאַנד. דער איבעריקער עולם אונדזערער, פונעם מיטעלן סאָרט מענטשן, איז תמיד פאַרטראָגן אין דייזשע באָרשטש. אים דאַרט דער קאָפּ פאַר דעם שטיקל ברויט, זוכט פּרנסה. ביי אים איז ראשית חכמה געשעפט. אַלצדינג — געשעפט, חתונה האָבן איז אויך אַ געשעפט. ער האַנדלט איין אַ ווייב, דינגט זיך פריער גוט אויס וועגן דעם מקח, וועגן נדן, וועגן איטלעכס פּיצעלע באַזונדער, אַלצדינג פּינקטלעך אויסגערעכנט. אפילו אַ שטריימל און די שבתדיקע קאַפּאָטע מוז אויך שטיין בפירוש אין די תנאים. זענען די תנאים דערפילט געוואָרן, כפי דעם מדובר, קום־זשע, כלה־לעב, אונטער דער חופּה מיט דעם שדכן, מיט דעם בדחן, מיט דעם גאַנצן פּעקל כלי־קודש, וואָס לעקן אָפּ פונעם געשעפט אַביינדל. זיי אַ ווייב, האָב קינדער, רייס קריעה און ווער פאַרשוואַרצט מיט מיר אינאיינעם ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר, אויב דיר גלוסט זיך לעבן, נישט שטאַרבן פאַר דער צייט. אויב דו ביסט שיין אָדער מיאוס, קלוג אָדער אַ נאַר, דאָס איז שוין דיין עסק, פון מיינעט־וועגן איז אַלץ איינס, אַ פלוניתטע איז אַ פלוניתטע. מיר זענען נישט קיין פּריצים, האָבן נישט קיין צייט צוקוקן זיך צו אַזעלכע זאַכן, יידן זענען מיר, סוחרים, מעקלער, קרעמער, טרוד אין דער פּרנסה! — זייער פיל זענען דאָ פון מיין גראַד יידן, וואָס רעדן כמעט נישט, עסן נישט ביי איין טיש מיט די ווייבער, קוקן זיי ווייניק אָן, און ס׳איז גאַנץ רעכט. ביידע צדדים זענען צופרידן און ווינטשן, ווען עס קומט אויס אַמאָל, הלוואי אַזאַ לעבן אויף אַלע גוטע לייט און אויף זייערע קינדער געזאָגט גע־וואָרן! שטאַרבט ביי איינעם דאָס ווייב, באַגראָבט ער זי, זיצט נאָך איר שבעה גאַנץ יידישלעך און האַנדלט באַלד טאַקע איין אַ צווייטע, פריער נאָך, אַמאָל פאַר שלשים. און אויף אַזאַ שטייגער אויך די דריטע, פערטע, די פינפטע... ביז דער אַלטער יידענע, וועלכע ער נעמט צולעצט אין די אַלטע געשענקטע יאָרן, אונטער דעם אויסרייד געוויינטלעך, מיט איר אין ארץ־ישראל אַריין צו פאָרן. הייסן הייסט עס ביי יידן די גאַנצע חתונה, מקיים זיין אַ מצווה, ווי גאָט האָט געבאָטן... ווי, אַשטייגער, דעם יידנס עסן שבת איז נישט גלאָט גראָב פרעסן וועגן דער אכילה, ווייל אַ זינדיקער מענטש באַדאַרף עסן, נאָר וואָס דען עס הייסט מקיים זיין שלש־סעודות; דעסגלייכן אויך דאָס גלעזעלע וויין פּסח ביים סדר, טרינקט עס דען אַ ייד גלאָט משונה גראָב, ווייל אַביסל וויין איז מחיה און נאָך די קניידלעך טאַקע גאָר אַ דערקוויקעניש? חלילה! ער מאַכט דערביי מיט אַ פאַרפרומט פּנימל: הריני מוכן ומזומן — איך בין מיר גרייט, איך בין מיר ברייט מקיים זיין די מצווה כוסען: דעם ערשטן, צווייטן, דריטן, פערטן כוס... אונדזער איינער עסט, טרינקט, האָט חתונה אַלץ מיט אַ לשם־יחוד, צוליב קודשא־בריך־הוא און דער שכינה. — נאָר דאָס אַלצדינג איז אָבער

נישט געזאָגט געוואָרן אויף פּישקען. אין זיין שלעכטער לאַגע, אין וועלכער ער האָט זיך געפונען, איז דאָס האָרבאַטע מיידל פאַר אים געווען אַ גליק. זיין טרייסט, זיין לעבן, זיין אַלץ־מיטאַנאַנדער. אַז מען טרינקט זיך, כאַפּט מען זיך אָן פאַר אַ שטרוי. הײַנט וואָס־זשע איז פאַר אַ וואונדער, אַז פּישקע האָט זיך אָנגעכאַפּט אין דער האָרבאַטער מיט זיין גאַנץ לייב און לעבן און איז צו איר צוגעוואַקסן געוואָרן? אַז עס רירט אָן ביי דער נשמה, דענסטמאָל שרייט דאָס האַרץ, שרייט. רעדט איינע ווערטער ביי אַלע מענטשן גלייך. דאָס לשון פונעם האַרץ איז איין לשון פאַר גרויס און קליין, פאַר דעם געלערנטן און פאַר דעם גראָבן מענטשן — וואָס־זשע איז פאַר אַ וואונדער, אַז פּישקעס האַרץ האָט זיך דאָ אויסגעגאָסן אין אַזעלכע הייסע געפילן, ריינע מענטשלעכע ווערטער? דעריבער טאָקע האָבן זיינע ווערטער גערירט, מיך צענומען ווי אַ פידעלע, וואָס רעדט, שפּילט אומעטיקן שטייגער. אַלע בעלי־דרשנים און מוסר־ספרים אינ־איינעם האָבן קיינמאָל מיך אַזוי נישט גערירט, געמאַכט ווייך, גוט און פרום, ווי אַ קרעכץ פון אַ צעבראָכן האַרץ, ווי דעם כלי־זמרס אַ שפּיל אויפן פידעלע...

מילא גאַנץ רעכט, איך בין שטאַרק גערירט פון פּישקעס דערציילונג, בין איך מיר דעריבער פאַרטראַכט, אָבער דו, פערדל מיינס, פאַרוואָס ביסט דו פאַרטראַכט? אַ גאַנג אַביסל, משטיינס־געזאָגט, קוים וואָס עס רירט זיך, עס זאָל אים דאָס אָנהייבן אָרן, וואָס אָט באַלד איז תשעה־באב און מען באַדאַרף זיך איילן מיט קינות אין אַ סך שטעטלעך. ער גייט גאָר נישט מיט דעם גלייכן וועג, פאַרקריכט אין דער זייט לעבן דער תבואה, שטעלט זיך צוואווילן אָפּ און שטשיפּעט גראָז. די שיינע שקאַפּע איז ניט בעסער פון אים, טוט אים נאָך און כאַפּט אויך אַ קיי. דאָס אייגענע טאָקע וואָס אין חדר, אַז דער רבי פאַרקוקט זיך אַמאָל אין דער זייט, פאַרוויגט דאָס קינד, אָדער האַמפּערט זיך מיט דער רביצין, פאַרקוקן זיך אויך די תלמידים און פאַלשעווען אין דעם לערנען. איך טו די רפואה, וואָס דער מלמד, נעם די בייטש און טו אַ וויז דעם שלימזל מיינעם, זאָגנדיק אים דערביי מוסר. ער שטעלט אויף די אויערן, שטרעקט אויס דעם האַלדז, שטעקט אַרויס אַ שפּיץ צינגל, דריגעט מיט אַ הינטערשטן פוס און שמייסט קעגן מיר מיט דעם ווידל. — אַי, דו ביסט אַן עזות־פּנים! רוף איך מיך אָן און בין אים שוין טאָקע גוט מכבד מיט דער בייטש. ער האָט אפילו נישט געוואָלט לײַדן, מאַכט אַ פערדישן קוממיות, אַ הייב מיט דעם הינטן און געהאַט בדעה אויסצושטרעקן זיך אויף דער ערד. נאָר ער האָט זיך באַלד מישב געווען, אַ צי געטאָן מיט אימפּעט דעם וואָגן און אָנגעהויבן זיך ווייטער צו שלעפּן.

מיר אַלע זענען דערוויל צו זיך געקומען. אַלטער האָט אונטערגעטריבן אויף זיין שטייגער, פּישקע הייבט אָן אויף זיין שטייגער, איך נאָך אים טאָקע

אַרבעט, פֿאַרטײַטש אויף מײַן שטײגער און די מעשה דערצײלט זיך װײַטער אַזױ:

— איך װעל אײַך דאָ נישט קײן ים ברײען. אײנער אַלײן האָב איך מיך דערנאָך אויף אַדעסער טראַקט געלאָזט, געטראַכט, טאָמער װעל איך מײַנע לײַט דאָ באַגעגענען, אָדער הערן עפּעס װעגן זײ. נאָר אומזיסט די מי, זײ זענען װי אין װאַסער אַרײַן. דאָס לעבן איז מיר נמאס געװאָרן פֿון שטענדיקן אַרומשלעפּן זיך. איך האָב געחלשט אויסצורוען זיך אַביסל, זיצן אויף אײן אָרט, װי איך בין געװאױנט געװען פֿריער. גאָט האָט געהאָלפֿן, איך האָב מיך לסוף פֿאַרשלעפּט קײן אַדעס.

די ערשטע פּאָר טעג איז אַדעס פֿאַר מיר געװען װי אַ טויט. איך האָב מיך דאָרט אַרומגעדרײט עלנט, פֿרעמד, אַלײן נישט צו װיסן װאו מיך אַהינצוטאָן. אַלצדינג איז פֿאַר מיר געװען נײַ, עפּעס װילד משונה. קײן הקדש, װי אין אַנדערע ייִדישע שטעט, האָב איך דאָרט נישט געפֿונען, הײַזער אויף אַרומצוגײן אויך נישטאָ. בײַ אונדז אין די ייִדישע שטעט זענען דאָ הײַזער, טאַקע װאָס הײַזער הײסן, נידעריקע, אָן קונצן, אָן חכמות, מיט די טירן צו דער גאַס. אײן קלײן שטופּעלע די טיר, קומסט דו גלײַך אין שטוב אַרײַן, ברויכסט נישט מאַכן קײן גרױסע צערעמאָניעס, אָט איז דאָס באַלעבאַטישקײט, אַלצדינג װאָס נײטיק איז צו עסן, צום שלאָפֿן. באַדאַרפֿסט אַביסל װאַסער, האָסט־דו עס, באַדאַרפֿט די פּאָמױניצע, איז זי דאָ, װאַש די הענט און זאָג דיר אשר־יצר, װױפֿל דײַן האַרץ גלוסט. אָט איז דער באַלעבאָס, די באַלעבאָסטע, דאָס הױזגעזינד, זאָג: גאָט העלף! שטרעק אויס די האַנט, באַקומסט־דו דיר דײַן נדבה, אַ קוש די מזוזה און גײ דיר געזונטערהײט װײַטער. — הײַנט איז טאַקע גאָר פֿון דרויסן גרינג צו דערקענען אַ ייִדנס הויז. דאָס בערגעלע מיסט, דאָס רינשטאָקל, די פֿענצטער, די װענט, דער דאַך שרײַען: דאָס איז אַ ייִדיש הויז. אין דעם ריח אַלײן דערקענט איר, אַז דאָ זיצט אַ ייִד... אַקעגן־זשע דאָרט אין אַדעס זענען די הײַזער, משטײנס־געזאָגט, עפּעס װילדע, הויך אומגעלומפּערט. דער גאַנג איז געװײַנטלעך דורך אַ טויער אין אַ הויף. דאָרט קריך אויף טרעפּ, זוך אַ טיר. האָסט־דו שוין געפֿונען אַ טיר, איז זי גאָר פֿאַרשלאָסן, עפּעס איז זי מיט אַ גלעקל, מיט גאַנצע צאַצקעס. דו בלײַבסט בײַ דיר עפּעס אַראָפּגעפֿאַלן, פֿילסט, אַז דו ביסט אָרעם, נידעריק, האָסט קײן פּנים נישט, שטײסט אַ רגע דערשלאָגן, מאַכסט דיר דערנאָך האַרץ, נעמסט זיך מיט גרויס דרך־ארץ פֿאַרן גלעקל, עס ציטערט דיר אָבער די האַנט. טוסט אַ קלײן ציעלע, כמעט װי גאָרנישט, שרעקסט זיך עפּעס אַלײן פֿון דײַן ציעלע, גלײַך װי דו װאָלסט אַרויס אַקעגן יענעם מיט אַ גראָב װאָרט, אים געשאָלטן אין טאַטן אַרײַן, און טראָגסט זיך טאַקע באַלד אָפּ... טאַפּסט דו אַמאָל אַן ערגעץ אַן אַנדער גאַנג, פֿאַלט אויף

דיר אַנ׳עט אַ קעכנע, אַ באַדינער, אָדער עס לאָזט זיך גאָר אויס, דאָ זיצט נישט קיין ייד. וואָס הייסט עס! וואונדערסט דו זיך שטאַרק, וואָס איז דאָס פאַר אַ שטאָט? וואָס זענען עס פאַר הייזער? וואו זענען עס אונדזערע אָרעמע־לייט מיט די טאָרבעס? איך האָב מיך אַרומגעבלאָנקעט אין די גאַסן, זיך גוט צוגעקוקט צו אַלצדינג דאָרט, טאָמער וועל איך זען עמעצן מיט אַ טאָרבע, אויסצופרעגן אים מכוח דעם עסק, ווי אַזוי מען גייט דאָ אין די הייזער אַרום. נאָר ווי אויף צו־להכעיס האָב איך נישט באַגעגנט קיינעם. און ווי איך דריי מיך דאָ אַזוי אַרום, באַמערק איך פונדערווייטנס עפּעס אַ יונגנמאַן, געקליידט דייטש, גייט ווי איינער, וואָס ווייסט נישט דעם וועג, קוקט אויף די הייזער און וואַרפט זיך אין אַלע זייטן גאַס. דער דאָזיקער פּאַרשוין, טראַכט איך מיר, מוז נישט זיין קיין היגער, מען באַדאַרף אים נאָכגיין, זען, וואָס ער טוט. ער גייט אַריין אין אַ הויף, איך נאָך אים. ער זוכט און לאָזט זיך דערנאָך אַרויפגיין אויף אַ טרעפּ, מיינער — אויך אַרויף. ער גייט אַריין אינעווייניק אין אַ פאָדער־חדר, מיינער שטעלט זיך אויף יענער זייט לעבן דער טיר. עס דויערט נישט לאַנג קומט אַרויס איינער, אַ געגאָלטער, עפּעס גאָר אַ פּריץ, אַפּנים, דאָס איז דער באַלעבאָס. דער יונגערמאַן גיט אים עפּעס אַ ביכל, אַרויסנעמענדיק עס פריער פון אַ קעשענע, ברייט און לאַנג ווי אַ טאָרבע. דער געגאָלטער טוט אַ בליק אויף דעם שער־בלעטל און וואַרפט עס באַלד טאָקע דעם יונגנמאַן צוריק, פאַרקרימענדיק זיך מיט אַ בייזער: לאָזט מיך צורו מיט אייערע שמאָכטעס! מיר טויג עס כלל נישט. דער יונגערמאַן טענהט, לויבט זיך אין טאָג אַריין, ער האָט געמאַכט עפּעס אַזוינס גאָר אַנטיק. עס העלפט אים אָבער נישט און ער גייט, נעבעך, בבושה וחרפה אַרויס, מיינער אַריין און בעט פשוט אַ נדבה. איך באַקום באַלד עטלעכע גראָשן און רוק מיך געשווינד אַרויס מיט אַ פריילעך הארץ. אַצינד, טראַכט איך מיר, בין איך אויף דעם אמתן וועג. גאָט שיקט צו דעם שפּינער זיין פלאַקס, דעם שענקער זיין ביר און דעם אָרעמאַן דעם גר זיין וועגווייזער. מען באַדאַרף אים פונעם אויג נישט אָפּלאָזן. איך גיי דעם פּאַרשוין נאָך שטילערהייט, ווי אַ קו אַ קעלבל, וואו ער, דאָרט בין איך. אים גייט עס שלים־שלימזל, אומעטום כאַפּט ער, נעבעך, זיין פּסק, דאָ אַזוי: נישט אויסצוהאַלטן, ווי זיי האָבן זיך היינט צעלאָזט! און דאָרט אַזוי: גייט איך געזונטערהייט, מיר באַדאַרפן אַזעלכעס נישט האָבן! דער שפּיץ איז, ער גייט אַוועק צעקאָכט מיט ליידיקע הענט און מיר גייט עס, אָן עין־הרע, גאָר נישט שלעכט. איך נעם אַ גראָשן, אַ צווייער, אַ דרייער, וויפל מען גיט.

— וואָס איז דאָס, וואונדער איך מיך, פאַר אַ מין אָרעמאַן אַזוינער?! אין מיין לעבן האָט מיר אַזעלכעס זיך קיינמאָל נישט געחלומט. אַפּנים, דאָ איז אַזאַ מנהג — אָרעמעלייט מיט ביכלעך. ניי־מאָדישע קבצנים און נאָך אָנגעטאָן

דייטש! נאַראָנים, צו־וואָס בעטלען מיט ביכלעך און האָבן אַ פייג, אַז מען קאָן בעטן נדבות פשוט אַזוי! איך בין זיך נוהג ווי אונדזערע זיידעס — גיי מיר אין די הייזער פשוט אָן חכמות און מאַך עס בעסער ווי אַנדערע מיט די ביכלעך. נאָר ווי די מעשה איז, אויב זיי זענען נאַראָנים אָדער נישט, דערווייל האַלט איך מיך פעסט אין מיין קבצן מיט די ביכלעך, גיי אים נאָך שטילערהייט פוס־טריט און היט מיך ווי ווייט נאָר מעגלעך, ער זאָל מיך נישט זען. תחילת איז דאָס געגאַנגען גאַנץ גוט, נאָר שפּעטער האָט ער, אַפּנים, באַמערקט ווי איך שלעפּ זיך אים נאָך און דאָס איז אים שטאַרק נישט געפעלן. ער האָט אָנגעהויבן זיך אָפּט אַרומצוקוקן, אָפּצושטעלן, און געזוכט ווי מיינער פטור צו ווערן. איך האָב מיך געמאַכט תם, געקוקט אין דער זייט קלאָמפּערשט, ווי נישט אים מיין איך, און גיי מיר מיין וועג. נאָר אין האַרצן האָב איך געטראַכט: ניין, דו וועסט זיך ביי מיר נישט אויסדרייען, ברודער! ווען דו טויגסט נישט קיינעם און דיר אַליין אויך נישט, טויגסט־דו אָבער מיר. אַ רבי ווי אין די הייזער אַרומ־צוגיין ביסט־דו זייער אַ גוטער, חכם מיינער!... צולעצט האָט זיך מיט אונדז געמאַכט אין איין שטוב אַזאַ מעשה: דער באַלעבאָס האָט זיך געקליבן עסן מיטאָג און פלוצים קומט אָן מיין קבצן מיט די ביכלעך. עס הייבט נאָכדעם זיך אָן אַ טענה פון ביידע צדדים: איינער וויל אַריינדרייען, איינרעדן, אַ וואָרט פּאָר אַ וואָרט, דער באַלעבאָס ווערט שוין גוט אין כעס, באַליט מיינעם צו דער טיר אַביסל גראָבלעך, דערזעט דאָרט מיך און שיקט אונדז ביידן אָפּ צו אַלדי־שוואַרץ־יאָר. דער בשותפותער פסק אונדזערער האָט שוין ממילא גע־פירט דערצו, מיר זאָלן איינער מיט דעם אַנדערן זיך בעסער דערקענען. ביים אַראָפּגיין פון די טרעפּ קוקט מיך אָן מיין חבר עפּעס שטאַרק אָנגעברוגזט. איך פּאַרדריי דעם קאָפּ אין דער זייט און ווייס נישט וואָס צו טאָן. איך וואַרט, ער זאָל גיין פריער. מיר שטייען אַזוי אַוועק עטלעכע מינוט אוןביידן איז נישט גוט. מיין שותף טוט מיך דערנאָך אַ פרעג:

— וואָס ווילט איר, ר׳ ייד?

— גאָרנישט! — ענטפער איך. — דאָס אייגענע וואָס איר.

— דאָס אייגענע וואָס איך? — מאַכט מיין שותף, אויסמעסטנדיק מיך מיט אַ קוק פון קאָפּ ביז די פיס זייער פאַרוואונדערט. — איר זייט אויך אַ מחבר?

איך האָב געמיינט מחבר איז עפּעס אַ דייטשעס וואָרט און עס הייסט וואָס ביי אונדז אויף פּראָסט יידיש קבצן, זייענער אַ חבר אין דער פרנסה. דעריבער ענטפער איך אים אָפּ׳עט באַלד טאָקע אויף טייטש:

— יאָ, אַ מחבר.

— וואָס האָט איר עפּעס געמאַכט? — טוט ער ווידער אַ פרעג.

— איך האָב געמאַכט גאָר נישקשהדיק, — ענטפער איך, טראַכטנדיג ביי מיר: אויף אייך געזאָגט געוואָרן! — אַ פּערציק גראָשן האָב איך געמאַכט.

— ווי הייסט אייער חיבור? — גיט ער מיך נאָכאַמאָל אַ פרעג.

ווייטער טייטש, טראַכט איך מיר. ער פרעגט זיכער: ווי הייסט איר קבצן, חבר מיינער.

— פישקע!... — טו איך אַ זאָג קורץ און שאַרף.

— קען איך האָבן דעם כבוד מיט פישקען באַקאַנט צו ווערן? — מאַכט ער עפּעס מיט אַ זיס חנדעלע.

— אַך, מיט אַלע כבודן, זייער אָנגעלייגט, כ׳לעבן, — זאָג איך, אַנקוקנדיק אים גאָר פריינטלעך.

— נו, וואו איז ער, דער חיבור?

— אָט בין איך דאָך טאַקע אַליין דאָ פאַר אייערע אויגן, זאָלט איר מיר געזונט זיין!

— גייט צו אַלדי שוואַרץ יאָר! — טוט ער אויף מיר אַ געשריי און פליט אַוועק געשווינד און אין כעס.

אַז איך בין אַרויס פונעם הויף, זע איך, מיין שותף לויפט ווי אַ משוגענער, ער איז שוין גאַנץ ווייט, טוט זיך פלוצים אַ נעם אין אַ געסעלע און איז פאַרשוואונדן געוואָרן. איך בין געבליבן שטיין עפּעס ווי אויסגעפּאַטשט און וואונדער מיך, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין נפש. גאָר אַ משוגענער טאַקע. אָט איז ער גוט, פלוצים קומט אים אָן דער שגעון און ווערט אָנגעצונדן! דאַכט זיך, איך האָב אים גאָרנישט געזאָגט אַזוינס. איך האָב אים געענטפערט טייטש מיט זיין לשון. נאָט אייך נייעס, מכאַבאַר, כיבאַרים! ביי אונדז אויף יידיש הייסט עס פּראָסט קבצן, טאַרבע. איבעריקנס כאַפּט אים דער וואָטע-מאַכער!

כג

אין אַ קורצער צייט אַרום האָב איך מיט אדעס מיך שוין בעסער באַקענט, בין קלאָר געוועזן אין די אַלע ווינקעלעך און הינטערגעסלעך, געכאַפּט דעם סטדרי און געוואוסט וואו עס עפּנט זיך אַ טיר. אָדעס איז ווי אַ טאַבאַקער־קעלע מיט אַ סעקרעט, מען ברויכט צו וויסן די שפּרונזשינקעלע, וואו צו געבן אַ קוועטש, דענסטמאָל עפּנט זיך גרינג אויף, מען שטעקט אַריין די פינגער און נעמט אַ גוטן שמעק טאַבאַקע. עס האָט זיך פאַר מיר געעפנט אַ קוואַל פון הייזער, אַזעלכע וואָס פּאַסן צום עסק, מיט אַלע גוטע מעלות ווי ביי אונדז.

אָרעמעלייט האָב איך שוין געפֿונען וויפֿל דאָס האַרץ גלוסט, גאַנצע מחנות פֿון אַלערליי סאָרטן: אָרעמעלייט מיט טאָרבעס, אָרעמעלייט אָן טאָרבעס, אַזעלכע וואָס זענען אין ערגעץ נישטאָ נאָר אין אָדעס. ירושלמים, פֿרענקען, טערקישע און פּערסישע יידן, וואָס פּלאַפּלען לשון־קודש; אַלטע יידן, קבצנים מיט ווייבער, אויך אָן ווייבער, וואָס פֿאָרן אויף דער עלטער שטאַרבן אין ארץ־ישראל און עסן דערווייל דאָרט קעסט, קינדלען, לעבן אויף דער וועלטס רעכענונג; עגונות, יידענעס מיט ספּאַזמעס, יידן געבראָכענע מיט מיחושן וואָס קומען זיך היילן אין דעם לימאַן. מקבלים אַלט־פֿעטערישע, וואָס רייבן זיך אַרום פּראָסטע יידן אין די בתי־מדרשים, און מקבלים פֿון היינטיקער וועלט מיט געגאָלטע בערד, וואָס רייבן זיך אַרום די בראָדער, פּראַנצויזן אין די קאַפּעיניעס און טראַקטירן. אביונים אָפּגעפּיינטע, אויסגעפּוצטע ווי די נגידים, אַזעלכע טאַקע, וואָס האָבן לחלוטין גאָרנישט און אַזעלכע וואָס האָבן, דאַכט זיך, הייזער און זענען דאָך גרויסע דלפֿנים, מיאוסע קבצנים... וויפֿל אָרעמעלייט איך האָב באַגעגנט פֿון אונדזער ווינקל, האָבן נישט געקענט גענוג אָפּלויבן אָדעס, הגם איך ווייס נישט די גליקן זייערע דאָרט. איינער האָט מיר געגעבן צו פֿאַרשטיין, וואָס דער גאַנצער חילוק איז צווישן אַן אָרעמאַן ביי אונדז אין די שטעטלעך און אַזעלכע דאָ. דאָרט עסט דער אָרעמאַן דאָס טרוקענע שטיקל ברויט פֿאַרפֿינצטערט, פֿאַרזאָרגט, און דאָ עסט ער טאַקע אויך דאָס אייגענע שטיקל ברויט, נאָר אַ קאַטערינקע שפּילט אים דערביי צו. אין אָדעס שפּילט די קאַטערינקע אַ גרויסע ראָלע. אויף דער גאַס אַ קאַטערינקע, אין די הייזער אַ קאַטערינקע, אין די טראַקטירן אַ קאַטערינקע, אין די קאָמעדיעס אַ קאַטערינקע, אין שול, להבדיל — פֿע! — אויך אַ קאַטערינקע. שטענדיק איז אין אָדעס נאָר אַ קאַכעניש, הו־האַ! עס קאַטערינקעט זיך, עס שפּילט, עס זינגט און עס פּייפֿט. דאָרט אין אַ טראַקטיר זעהסט־דו אָפּט, זיצט אַ שיכור און קרעכצט, זינגט „קראַסנאַיאַ דיעוואושקאַ", זייערס אַ מין לידל, אַקעגן זיצן פֿאַרכוסעטע יידן, זינגען אַ שטיקל פֿון זמירות, אָדער „אדם יסודו מעפֿר" מיט אַ שניידערשן מאַרש, לעבעדיק־פֿריילעך.

גייענדיק איינמאָל ביי דער זייט גאַס, פֿיל איך הינטן אין דעם רוקן אַ געשמאַקן זעץ. איך נעם עס אָנ׳עט פֿאַר ליב, זיך דערויס גאָרנישט צו מאַכן, טראַכטנדיק, איינער פֿונעם עולם האָט אין איילעניש אומגערן מיך אַ שטופּ געטאָן. באַלד אָבער פֿיל איך נאָך אַ זעץ, ווי מיט אַ שטיק האָלץ, איך קוק מיך אום און דערזע יאָנטל דער כאָלערע־חתן זיצט אויף דער גאַס! מיט איין בענקעלע אין דער האַנט אָנגעשפּאַרט אויף דער ערד און דאָס אַנדערע בענקעלע האַלט ער אויפֿגעהויבן און קוועלט, שמאַכט פֿאַר פֿרייד, וואָס ער האָט מיך באַגעגנט. איך האָב מיך אויך דערפֿרייט שטאַרק מיט יאָנטלען, מיט וועלכן

איך האָב אין גלופּסק זייער גוט געלעבט און געווען ביי אים אויף דער חתונה אויפן היילקן אָרט, אין דער כאָלערע, נישט היינט געדאַכט.

— אַזוי, פּישקע! — זאָגט ער, אָפּגעבנדיק מיר אַ שלום־עליכם. — דו ביסט אויך דאָ אין אונדזער אדעס? אַיאַ, אַ שיין שטעטל מיין אדעס! — און אַ קוק געבנדיק, אַז איך קנייטש מיך, מאַך פּון זיין אָדעס עפּעס נישט אַזאַ פּירוש, מאַכט ער אַביסל מיט פּאַרדראַס, גלייך ווי איך וואָלט אים צעשטעכערט די געראָלדיע און אים געטראָפן אין קנעפּל.

— הא, דיין גלופּסק אפשר איז אַ שטאָט?! אַ וואָרעם, וואָס זיצט אין כריין, מיינט, קיין זיסערס פּון דעם איז גאָר נישטאָ. וואָרט, איך וועל דיר ווייזן אַביסל מיין אדעס, וועלן מיר דערנאָך הערן, וואָס דו וועסט דענסטמאָל זאָגן.

יאָנטל דערציילט מיר פון זיין גרויסקייט אין אדעס. אַלע קוקן און האָבן הנאה, ווי ער רוקט זיך אויפן גאַס. ער איז אַ שטיקל חשוב און פיל קלייטן, מען גיט אים אָפּ זיין נדבה גאַנץ פיין, נישט צו פאַרזינדיקן. עס גייט אים, אַן עין־הרע, גאַנץ גוט. אַז איך האָב אים אַ פרעג געטאָן וועגן זיין ווייב, האָט ער געענטפערט מיט אַ שמייכעלע:

— אַ שיין ווייב, משטיינס־געזאָגט, האָט מיר גלופּסק געגעבן! וואָס פאַר אַ גוטס קען זיין פון אַ כאָלערע־ווייב? די כאָלערע האָט איר פריער געמעגט נעמען איידער זי איז צו מיר אָנגעקומען. דאַכט זיך, עס פעלט איר די אונטערשטע ליפּ, פונדעסטוועגן אַרבעט אין איר דאָס מויל, שרייט, פילדערט, פלוידערט, מאָלט ווי אַ מיל, פיל בעסער נאָך פון אַן אַנדערן מיט צוויי געזונטע ליפּן.

אַקעגן אַ ווייב, טראַכט איך ביי מיר, העלפט נישט קיין מיטל. איז זי אַ שלאַק, שרייט זי אַפילו אָןביידע, אַפילו אויך אָן איין ליפּ, אַפילו אָן אַ נאָז דערצו, און פאָלט אויף דיר אָן אַפילו בלינדערהייט אָן אויגן... איך דערצייל יאָנטלען אין קורצן אויך די געשיכטע מיט מיין בלינדער ווייב, אַלצדינג וואָס איך בין פון איר אין דער לעצטער צייט אויסגעשטאַנען.

— נאַרעלע! — זאָגט יאָנטל. — טו דאָס אייגענע וואָס איך, אַ שפּיי אויף איר און אָן עק. לאָז זי גיין צום רוח.

— וואָס הייסט, יאָנטל, אַ שפּיי? גלאַט גיי צום רוח אָן אַ גט? איך בין דאָך עפּעס אַ ייד און באַדאַרף חתונה האָבן.

— אַזוי, חתונה האָבן! — מאַכט יאָנטל, קוקנדיק אויף מיר מיט אַ גע־לעכטער. — טאַקע אַן אמתער גלופּסקער, כ'לעבן! בלייב נאָר, פּישקע, אַביסל דאָ, אין אָדעס, וועלן מיר דענסטמאָל זען...

פון יענער צייט אָן, זינט מיין באַגעגעניש מיט יאָנטלען, פלעגן מיר זיך אָפּט צונויפקומען און רוקן זיך ביידע איבער אָדעס, ער אויפן גאַס און איך

מיט מיינע קראַנקע פיס. יאַנטלען איז נאָר געגאַנגען דריבנען, מיר אַלץ אַרויסצושטעלן זיין אַדעס און באַרימען זיך פאַר מיר מיט די שיינע גאַסן, שיינע הייזער און נאָך אַנדערע זאַכן, גלייך ווי זיי וואָלטן געהערט אים און אים דערפון אַ סך אַרויסגעקומען. ביי איטלעכס מאָל וויזנדיק מיר עפּעס, פלעגט ער קוקן אויף מיר מיט אַ שיינענדיק פּנים, שמאַכן פאַר גרויס פאַר־געניגן, עפּעס אַזוי ווי דורך יענעמס שיין הויז, יענער שיינער גאַס, באַקומט ער אַ גרעסערן ווערט אין מיינע אויגן, און אַלץ מאַכן, טאַרקענדיק מיך: נו, פּישקע! אַ שיינע שטאָט אַדעס? אפשר, האַ, אין דיין גלופּסק האָסט דו אויך אַזוינס? —

— הער אויס, יאַנטל! — זאָג איך צו אים איינמאָל, אַז ער האָט מיר אָנגעטאַרקעט די זייטן, וויזנדיק מיר פונדערווייטנס דעם בולוואַר, וואו עס האָבן געשפּאַצירט אַ גרויסער עולם מענטשן און צו וועלכן, ווי איך האָב באַמערקט, ער האָט זיך עפּעס געשייעט, נישט געהאַט קיין מוט צוגיין נאָענט. — וואָס זאָל איך דיר זאָגן, יאַנטל, אַדעס איז אַוודאי אַ שיינע שטאָט, נאָר אַ שאָד כ׳לעבן, וואָס נישטאָ דאָ קיין מענטשן!... אדרבה זאָג, קען מען די היגע לייט אָנרופן מענטשן? גייען אַזוי אָנגעטאָן, לעבן אַזוי מענטשן? קוק, אדרבה, ווי דאָרט אויף דיין בולוואַר פּירן זיך מאַנסבילן אונטער די הענט מיט נקבות. ס׳איז דאָך נאָר אַ בושה! יידן געגאָלטע, נקבות מיט האָר, הינטן שלעפּט זיך זיי נאָך אַ שטיק קלייד און קערן דערמיט די גאַסן, פאַרנט אויס־געשניטן מיט דער גאַנצער ברוסט אין דרויסן. פע, חלשות, כ׳לעבן!... ווי נעמט מען אַהער אונדזערע יידן, גלופּסקער יידן! דענסטמאָל, זעסט דו, וואָלט עס טאַקע געהייסן אַ שטאָט, געהאַט אַ פּנים, יידישלעך, מיט שיינע איינפּירן, ווי עס געהער צו זיין.

יאַנטל האָט שווייגנדיק זיך געררוקט מיט מיר ווייטער, נישט געהאַט, אַפּנים, וואָס מיר צו ענטפערן. אויפן וועג קומען אונדז אַקעגן אַ פּאָר פיינע לייט, פראַנצויזן. יאַנטל שטרעקט אויס די האַנט. איינער פון די לייט שטעלט זיך אָפּ׳עט רעדן מיט אים עטלעכע ווערטער און גיט אים אַ נדבה.

— ווייסט־דו, פּישקע, ווער די דאָזיקע זענען? — מאַכט יאַנטל מיט גדלות און די אייגעלעך שיינען אים פאַר גרויס הנאה. — יענער, וואָס האָט מיר געגעבן די נדבה, איז דער עלטסטער מלמד דאָ ביי אונדז אין תלמוד־תורה. מיינער אַ באַקאַנטער, דו פאַרשטייסט! איאָ, פּישקע, ער האָט שוין אַ פּנים?

— אַזאַ יאָר זאָלן האָבן אַלע מיינע שונאים! — ענטפער איך אים און טו אַ שפּיי. — פונעם שיינעם מלמד קאָן איך מיך שוין אָנשטויסן, וואָס פאַר אַ מין תלמוד־תורה, משטיינס־געזאָגט, מוז דאָ ביי אייך זיין. איך פרעג דיך נאָר, יאַנטל, ווי שעמסט־דו זיך נישט זאָגן, אַז אַזוינס איז גוט! ניין, דו ביסט שוין

דאָ קאַליע געוואָרן, יאָנטל! ביסט געוואָרן אַזעלכער ווי די אַלע היגע לייט... אַ מלמד אַביסל! כ'לעבן, גאָר אונדזער תלמוד־תורה־מלמד, ר' הערצעלע מזיק, להבדיל! ר' הערצעלע מזיק איז אַ ייד מיטן פולן מויל, פול אין דער גאַנצער שטאָט, און טוט זיין זאַך בשלמות, גאַנץ פיין. אויף לוויות — ער, אַ שידוך אויס־פירן ער, אויפן הייליקן אָרט תהילים זאָגן, אַ פרק משניות לערנען, ווייטער טאַקע ער. גייט ער, ווי דער שטייגער איז, אַלע וואָך אין די הייזער, געלט צונויפנעמען, טראָגט מען אים די נדבה אַקעגן; לויפט ער שמחת־תורה מיט די תלמוד־תורה־יינגלעך צו די נגידים מאַכן אַ „מי־שברך", גיט מען אים אומע־טום קידוש מאַכן מיט דער פולער מאָס. ער שרייט „צאן קדשים" און די יינגלעך — מע־מע! — עס האָט אַ פנים. און דיין פראַנצויז וואָס? וואָס פאַר אַ פנים קאָן ביי אַזעלכן האָבן זיין תהילים זאָגן, זיין „מי־שברך"? וואָס פאַר אַ טעם קאָן האָבן זיין קידוש מאַכן, זיין גיין אויף אַ לוויה, משטיינס־געזאָגט?...

— האָסט־דו דאָך אַ גראָבן טעות, פישקע! — פאַלט מיר יאָנטל אַריין אין די רייד. — אַז מיינער טוט גאָר קיינמאָל נישט אַזעלכע זאַכן! ווייסט פון אַזעלכע זאַכן אפילו נישט וואָס צו זאָגן.

— וואָס הייסט, ער טוט נישט אַזעלכע זאַכן?! — מאַך איך פאַרוואונ־דערט. — ווי געשיקט זיך עס, אַ תלמוד־תורה־מלמד זאָל נישט טאָן אַזעלכע זאַכן! נישט מאַכן קיין „מי־שברך" די נגידים, נישט באַגראָבן די פיינע בריות, נישט...

— שאַ, שאַ, פישקע! — שלאָגט מיר איבער יאָנטל די רייד. — ער באַגראָבט זיי, נאָר אויף אַן אַנדער שטייגער. נישקשה, די פיינע בריות זענען צופרידן...

— פע, פע, פע! — שריי איך אין איין קול און פאַרשטעק די אויערן, נישט צו הערן. נאָר יאָנטל לאָזט מיך נישט צורו און רעדט איבער מיר טאַקע ווייטער:

— ווייסט־דו ווער דער צוויטער איז, וואָס איז מיט דעם מלמד געגאַנגען? דאָס איז אַ גרויסער פיינע־בריה. אַ גאַנצער טוער אין שטאָט־זאַכן, ווי ביי אייך דאָרט אהרן יאָסל שטילפייפער.

—פע, פע! — טו איך אַ געשריי שטאַרק אויפגעבראַכט, אַזוי אַז מענטשן, וואָס זענען פאַרבייגעגאַנגען, האָבן זיך אַרומגעקוקט. — אַט אַזעלכער הייסט ביי דיר, יאָנטל, אַ פיינע־בריה! ווי אונדזער ר' אהרן־יאָסל! זאָג כאָטש להבדיל. ר' אהרן־יאָסל איז אַ ייד מיט אַ באָרד, מיט פאות, דאָס ידישקייט ליגט אים אויפן פנים און אין די הענט ביי אים ליגט ידיש געלט, עולמות־געלט, פון אַלע חברות געלט, נאָך און נאָך געלט, מען גלויבט אים אויף נאמנות. מסתמא, אַז ער נעמט, ווייסט ער דאָך אַז ער נעמט און וואָס מיט דעם געלט

צו טאָן. מען קאָן זיך דרינגען שוין אויף אים פאַרלאָזן. דיין פיינע־בריה מוז האָבן אַ שיין ביסל נאמנות. אויף וואָס קוקנדיק קאָן מען אַזעלכע געטרויען? אויף זיין יידישקייט? אויף זיינע אונטערגעשוירענע פאות?

— אויף נאמנות, כ׳לעבן! — שפּאַרט זיך יאָנטל מיט מיר. — מיט פאות, אָן פאות, אַלץ איינס ווי איך בין אַ ייד!

עט! מאַך איך. — וואָס ווילסט־דו דאָ מיר אויסדרינגען? מילא שענק איך דיר שוין דאָס נאמנות, אָבער ווי קאָן מען אַזעלכן מכבד זיין מיט סנדק, מיט מציצה? אַ שיין שטיקל מציצה מוז דאָס זיין ביי דיין פיינע־בריה. פע, כ׳לעבן! נאָר אַ געלעכטער. אַז די וועלט זאָגט, פערציק ווערסט אַרום אַדעס ברענט דער גיהנום, איז טאַקע אמת.

— פונדעסטוועגן, — מאַכט יאָנטל מיט אַ שטעכווערטל, — איז מיר פיל ליבער דאָ אין גיהנום, ווי אין דיין גלופּסק, אין גן־עדן.

יאָנטל איז אין מיינע אויגן אינגאַנצן איבערגעקערט געוואָרן. אַדעס האָט אים שטאַרק צעלאָזן און מיר פלעגן זיך שפּאַרן זייער אָפט. וואָס ביי אים האָט געהייסן גוט, איז ביי מיר געווען שלעכט, און וואָס ביי מיר גוט, איז ביי אים געווען שלעכט. מיר האָבן זיך נישט געקענט אויסגלייכן, אַ שטייגער, וועגן דער גרויסער שול, וועגן דעם חזן און דעם רב דאָרט. אַ חזן, משטיינס־געזאָגט, אין אַ טענדע־ווערענדע דאַונט קאָרכיש! ער אַליין זאָל עס אַרבעטן, אַריינשטעקן דעם פינגער אין גאָרגל, האַלטנדיק זיך ביי דער באַק, ווי אונדזער חזן ר׳ ירחמיאל קלאַגמוטער, שרייען קולות אויף דער געמבע, פון דער געמבע אַ כאַפּ טאָן זיך אין אַ פּיסטל־געזאַנג, ווידער אויף דער גראָבער סטרונע, ברומען, זעצן ווערטער אַרויף און אַראָפּ, פאַרגיין זיך אין שטייגער, צעגיסן זיך מיט אַ זיס וואָלעכל, אַ בעטלערל פאַר דעם רבונו של עולם! טאַטעניו, פאַטערוניו! אוי ווי איז מיר, ווי! אַריינלייגן דאָס גאַנצע לעבן און אָפּגיין מיט שוויס אין „יקום־פורקן״, אין דעם „מי־שברך״ — אַזוי צו אַרבעטן — חלילה! ער אַליין שוויַיגט מייסטנס, נאָר קוים רופט ער זיך אָן אַ וואָרט, כאַפּן עס אויף די משוררים, צעלייגן עס אויף טעלערלעך, נעמען עס אויף די כלים אַלערליי, אויסגעמישט אינאיינעם קאַשע מיט מאָן — און דאָס הייסט ביי זיי דאָרט קאָרכיש. וואו אַ וואָלעכל! וואו אַ קליוואַנער בעטלערל, אַ פּאַניע! וואו אַ „יקום־פורקן״! די גאַנצע ראָלע שפּילט ביי זיי אונדזערס אַ שטיקל דרויב, דער „אין־כמוך״, מען מאַכט פון אים אַ צימעס, און וואָס נאָך — אַ געלעכטער, כ׳לעבן! — האַלטנדיק די תורה אויף די הענט דרייט מען זיך דערביי אַרום מיט די הקפות. האָט איר געהערט, שבת מיט די הקפות, ווי אין שמחת־תורה... ס׳טייטש! וועט איר זיך וואונדערן, וואו איז דער רב? ווי דערלאָזט עס אַזוינס דאָרט אַ רב? נאָר הערסט־דו, אַט־דאָס איז דאָך טאַקע

דער גאַנצער פּאַרדראָס, אויך אין אַ טענדע־ווערענדע מיט אַ געפּוצט בערדל און האָט אַ פּנים, פע!... דאַכט זיך געגוג חלשות, און יאַנטלען זאָל דאָס גאָר געפעלן. — געוואַלד, שריי איך, יאַנטל, וואָס איז דיר געשען? משוגע ביסט־דו, צי חסר־דעה; ווי קומט אַזוינס צו דיר, ווי פּאַרקריכט מען עס אַזוי מיאוס? געוואַלד, אַ רוח אין דיין טאַטען אַריין!... און ער קוקט מיך אָן, שמאָכט מיט אַ שיינענדיק פּנימל, מאַכנדיק דערביי נישט מער ווי: פּישקע, ביסט אַ נאַר! פאַרשטייסט נישט, וואָס גוט איז. היינט גיי, רעד, טענה מיט אַזעלכן. אַז איך האָב אַ קוק געטאָן, ס'איז פאַרפאַלן, יאַנטל איז איינגעשפּאַרט, ס'איז מיט אים גאָרנישט צו מאַכן, האָב איך מיר געגעבן דאָס וואָרט, מער וועגן דעם נישט צו רעדן. און לאָז זיך זיין אַדעס פון מייַנעטוועגן אַפילו מיטן קאָפּ אַראָפּ איבערקערן, גייט עס מיך מער נישט אָן.

— הער־אויס! — זאָג איך איינמאָל צו יאַנטלען. — שפּאָרן זיך מיט דיר וועגן אַדעסער איינפירונגען וויל איך שוין מער נישט, דו ביסט אַ געבראָטע־נער עקשן און איך וועל מיט מיינע ווערטער ביי דיר גאָרנישט פּועלן. לאָמיר בעסער רעדן תוך־זאַכן. איך וויל זיך מיט דיר מישב זיין וועגן מיר, וואָס קאָן פון מיר דער תכלית זיין? דער ענין אין די הייזער אַרומצוגיין, האָט זיך מיר שטאַרק צוגעגעסן, ס'איז דאָ היינט אַרעמעלייט געגוג אָן מיר אויך, וואָס באַ־פאַלן די הייזער ווי די היישעריקן און וועלן באַלד פאַרפלייצן די וועלט, די באַלעבאַטים בלאָזן זיך, שרייען: געוואַלד, נישט אויסצוהאַלטן. עס וואָלט גוט געווען צו האָבן עפּעס אַ שטיקל פּרנסה. ראָט, כ'לעבן, צו וואָס זאָל איך מיך נעמען.

— קיין קאַנטאָרן מאַכן, — ענטפערט יאַנטל, — מיין איך, ווילסט דו נישט, קיין קלייט מיט צעלניק אויך נישט. וואָס דען־זשע, אַשטייגער?

— לאָך נישט, יאַנטל, — זאָג איך צו אים, — רעד ווי אַ מענטש. עפּעס חוץ קאַנטאָרן און צעלניק איז דען נישטאָ ביי יידן מער קיין פּרנסות?

— אָך! — מאַכט יאַנטל. — ס'איז דאָ, דאָ זייער פיל. ווי, אַשטייגער, האַלטן די טאַקסע, זיין אַ גבאי אין חברות, רייבן זיך אַרום מאיר־בעל־הנס־פּושקעס, דרייען זיך אַרום שטאָט־זאַכן, אַרום די פיינע בריות, זיין אַ כל־ולך, אַ קאַכלעפל און דאָסגלייכן זייער גוטע פּרנסות. נאַר, אַ קאָטאַ! אַזעלכע זענען נישט פאַר דיר. לאָמיר זיך נעמען צום צעטל יידישע פּרנסות פון קליינעם סאָרט, נו, פּישקע, האַנדלען מיט אַלטע קליידער, אַשטייגער! זייער פיל יידן דערנערן זיך דערפון גאָר נישקשהדיק.

— ניין! — גיב איך יאַנטלען צו פאַרשטיין. — אַלטע קליידער מוז מען דאָך קויפן, אויסלאַטען און דערצו דאַרף מען דאָך געלט. אויך טאַקע פאַרשטיין אַביסל די מלאכה, און דאָס איז פאַר מיר שווערלעך. מיט גלופּסקער תחתונים,

אַשטייגער, איז נאָך אַ האַלבע צרה, וואָס מאַכט עס דען אויס, אַז צעריסן אַביסל, אַזוי אָדער אַזוי פֿאַרלאַטעט; אָבער דאָ מיט די אַדעסער איז דאָך אַ שרעק. אַדעסער תחתונים, מחילה, זענען מיט גאַנצע צערעמאָניעס, דרך־ארץ! עפּעס גאָר אַ מורא צו זיי זיך צוצורירן.

— אויב דו שרעקסט זיך פֿאַר אַדעסער תחתונים, — מאַכט יאָנטל, — לאָז־זשע זיין ציבעלעס, קנאָבל, צוגעלעגערטע לימענעס, מאַראַנצן וכדומה. נאָר מוזט אָבער וויסן, אַז דאָ איז די מאָדע זיך איינצושפּאַנען אין אַ טאַטשקע און אַרומפֿירן עס איבער די גאַסן, שרייענדיק אויף אַ קול מיט אַ ניגון.

— שרייען קאָן איך זייער שיין, — ענטפֿער איך, דערויף בין איך אַ מייס־טער. אָבער איינשפּאַנען זיך ווי אַ פֿערד און שלעפּן, האָב איך קיין כוח נישט. היינט חוץ דעם איז דאָך אויך ווייטער די אייגענע מעשה: און די ממתקים? וואו נעמט מען דערצו די קלינגערס, געלט?

— הער־אויס, פּישקע, — מאַכט יאָנטל מיט אַן ערנסט פּנים, — פּרנסות אַן מי, אָן געלט אַריינצולייגן, זענען נאָר יענע, די פֿריערדיקע... פֿונעם הויכן סאָרט, ווייטער ווייס איך קיין אַנדערע נישט. זאָג, אדרבה, דו!

— בעסער פֿון אַלע זאַכן, זאָג איך צו יאָנטלען, — געפֿעלט מיר אַ באָד. אין דער גלופּסקער געמויערטער באָד, וואו איך האָב מיך אויפֿגעהאַלטן, איז מען פֿון מיר שטאַרק צופֿרידן געווען. איך האָב געטויגט. ווען נישט די אומ־גליקלעכע חתונה מיינע, וואָלט אויס מיר שוין לאַנג דאָרט געוואָרן אַ מענטש. איך וואָלט שוין אָנגעשפּאַרט העט ווייט. אויב דו ביסט יאָ אַ שטיקל חשוב אין אַדעס, טו־זשע מיר די טובה, גוטער, זיסער יאָנטעלע, און העלף מיר זיך אַריינצודרייען דאָ ערגעץ אין אַ באָד. זיי אַ ברודער, יאָנטל, און וויז מיר דיין גרויסקייט דאָ!

— אַצינד, פּישקע, — מאַכט יאָנטל צו מיר מיט אַ שמייכעלע,—אַצינד וועל איך דיר מכוח דיין בקשה גאָרנישט ענטפֿערן, גיי, זיי מוחל, פּריער און קוק אַליין אָנ׳עט מיט דיינע אויגן די היגע באָדן, דערנאָך וועלן מיר שוין שמועסן.

איך האָב געפּאַלגט יאָנטלען און בין געגאַנגען אין איין באָד, אין דער אַנדער־ער, איז מיר פֿירגעקומען עפּעס משונה ווילד. האָט איר געהערט אַביסל אַ באָד! דאָרט איז ליכטיק, ריין ווי אין אַ שטוב. דאָרטן שטייען גוטע באַנק־בעטלעך, טאַקע גוטע, ווי איך בין אַ ייד! פּרוּווען זיך דאָרט, זאָל דער אויבערשטער היטן! מען זעט נישט הענגען דאָרט קיין איין העמד אפֿילו. ס׳איז נאָר אַ געלעכטער, אויף נאמנות! — ניין, טראַכט איך ביי מיר, אין אַזאַ באָד קאָן איך נישט זיין. דאָס איז נישט פֿאַר מיר, נישט דאָס, נישט יענץ, נישט דער תענוג, וואָס אין אונדזער גלופּסקער באָד. דאָרט איז גאָר עפּעס אַנדערש, עס האָט עפּעס טאַקע אַ פּנים. מענטשן האַלטן זיך דאָרט אויף, מען ליגט זיך

אין קאָמפּאַניע אויסגעצויגן אויף די בענק; מען שמועסט, מען דערציילט מעשיות, מען רעדט פון אַלצדינג, וואָס פּאַרלויפט זיך אין דער וועלט. ס׳איז עפּעס אַזוי גוט, אַזוי געשמאַק, מחיה, כ׳לעבן!... איך בין געגאַנגען אין נאָך און נאָך באָדן, אַלץ נישט וואָס ביי אונדז. עפּעס שמעקט דאָרט נישט דער ריח, וואָס אין אונדזער געמויערטער באָד! הייבט זייערע מקוות איז נאָר אַ געלעכטער. אונדזער מקווה־וואַסער פּילט מען, עס האָט עפּעס אַן אַנדער טעם, אַן אַנדער קאָליר און עס איז עפּעס געדיכטער, ווי אַנדערע וואַסערן. מען פּילט באַלד ס׳איז ייִדישלעך... דאָרט אָבער איז דאָס מקווה־וואַסער לויטער, גלאַט וואַסער, ווי וואַסער באַדאַרף געוויינטלעך זיין, וואָס מען קאָן עס טרינקען...

— נו, פישקע? — האָט מיך יאָנטל אַ פרעג געטאָן דערנאָך מיט אַ שמייכעלע. — האָסט־דו געזען אַ היגע באָד?

— עט! — האָב איך געענטפערט. — נישטאָ פון וואָס, משטיינס־געזאָגט, צו רעדן. ביי אייך איז אַלץ ווילד, חוזק אינגאַנצן. דיין אדעס איז פאַר מיר נישט קיין אָרט.

כד

מיט אדעס בין איך טאַקע נישט צופרידן געווען, נאָר איבער דעם ווינטער האָב איך געמוזט דאָרט פאַרבלייבן, וואָרום ווי לאָזט מען זיך עס ווינטער־צייט נאַקעט און באָרוועס אין וועג אַריין און דערצו נאָך איינער אַליין אין אַ פרעמדן ווינקל? וויבאַלד אָבער עס האָט אַ וואָרעם געגעבן די ליכטיקע זון און געשמעקט מיט זומער, האָט עס מיך עפּעס געטאָרעט נישט געלאָזט מיך איינזיצן רואיק אויף איין אָרט. אַמאָל פלעגט פאַר מיר דער זומער זיין, ווי געוויינטלעך, זומער. גאָרנישט! ס׳איז וואָרעם, ליכטיק, טעג גרויסע, גרין אומעטום. מילא איז גוט, איז נישט קאַלט. בהמות גייען אין דער טשערעדע, איז דאָ מילך, אַביסל סמעטענע. ס׳איז נאָך דאָ צום ברויט אַ גרינע ציבעלע, אַ קנאָבל, אַ רעטעכל, פאַר יידן אַן אָרעמאַן אַ גרויסע זאַך, אַ גאַנצער חשבון. הייינטיקס מאָל אָקעגן האָט פאַר מיר דער זומער עפּעס גאָר אַן אַנדער פּנים געהאַט. איך ווייס נישט, ווי זאָל איך מיך אויסדריקן, עפּעס האָט ער גערעדט ווערטער, אונטערגעגעבן דעם האַרץ עפּעס אַ חשק... מיך דערמאָנט אַלץ אין איר, אין מיין האַרבאַטער. איטלעכס גרעזעלע, איטלעכס גרין ביימעלע און איטלעכס שפּיל פון אַ פייגעלע האָט מיר עפּעס דערציילט, אָפּגעגעבן אַ גרוס פון איר. עס האָט זיך מיר אַלץ געטראַכט: אָט אַזוי איז זי מיט מיר געזעסן, אַזוי האָט זי געקוקט, אַזוי — געלאַכט און אַזוי אויסגעגאָסן איר ביטער געמיט. עס האָט

מיר זיך צעשפּילט די געבליטן, מיך באַפֿאַלן אַ זיסע מרה־שחורה און עס האָט מיך עפּעס געצויגן, געצויגן ווייט אַהין, אַהין... וואָס פֿאַר אַ שייכות דאָס אַלצ־דינג קאָן האָבן מיט דעם זומער, אויב דאָס איז געווען אינגאַנצן זיין אַרבעט, אָדער גאָר עפּעס אַנדערש, עפּעס אַזאַ מין שלאַפֿקייט, אַ ספּאַזמע אַזוינע? — דאָס ווייס איך נישט. איך ווייס נישט מער, מיט מיר איז געווען עפּעס נישט גלאַט. איך האָב געצאַנקט ווי אַ ליכט, געוואָרן גאָר נישט דער אייגענער וואָס פֿריער.

— פּישקע, ביסט קראַנק? — האָט יאַנטל אַנקוקנדיק מיך איינמאָל גע־פֿרעגט. — ביסט עפּעס שטאַרק פֿונעם פּנים אַראָפּ. וואָס טוט דיר וויי?

—עט, גאָרנישט, — ענטפֿער איך, אָנכאַפּנדיק זיך מיט ביידע הענט ביים האַרצן.

— דו פֿילסט נישט דאָס האַרץ? — מאַכט יאַנטל. — דערצו איז אין סגולה, אַ שטיקל ברויט גוט איינגעטונקט אין זאַלץ אויפֿן ניכטערן מאָגן.

— ס'איז מיר אָנגעזאַלצן אויפֿן האַרצן גענוג אָן דעם, — ענטפֿער איך מיט אַ זיפֿץ. — עפּעס פֿיל איך, ווי עס ציט מיך, ציט און עס לאָזט מיך נישט איינזיצן.

— איך פֿאַרשטיי שוין, פֿאַרשטיי, — מאַכט יאַנטל מיט אַ שמייכעלע, — עס ציט דיך אין דיין גלופּסק ציט דיך. אַהין, וואו די גנילאַפּיאַטקע בליט, וואו עס סווישטשעט דער דלות און קנאַבל און ציבעלעס גיבן די שמוכט. שעם־זשע דיך נישט, פּישקע, און גיי דיר אַהין אין דיין רו אַריין.

אין עטלעכע טעג אַרום האָב איך זיך געזעגנט מיט יאַנטלען און מיך געלאָזט צופֿוס אין וועג אַריין...

דער קאָפּ איז מיר געפֿלויגן אין עק וועלט, דאָס האַרץ האָט מיך געצויגן צו איר. אַלץ געטראַכט, וואו איז זי, וואו געפֿינט זיך אַציִנד זי? וואָס מאַכט זי, ווי לעבט זי, נעבעך, אַליין אָן מיר? און די פֿיס מיינע זענען געגאַנגען, ווי אַליין פֿון זיך, געגאַנגען פֿאַמעלעכן אויפֿן וועג קיין גלופּסק. איך בין געגאַנגען דורך דערפֿער, דורך שטעט, דעם גאַנצן וועג געטראַכט, געזוכט מיט די אויגן, טאָמער וועל איך באַגעגענען זי. איך בין זיך אָנגעגאַנגען גענוג און אויסגעזען אַ וועלט יידישע שטעט. וואָס מער נעענטער צו גלופּסק, איז מיר געוואָרן גרינגער אויפֿן האַרצן. איך האָב זיך מחיה געווען מיט די יידן פֿון אונדזער ווינקל. זייער לשון, זייער גאַנג, זייער שטייגער לעבן און פּירונג איז פֿאַר מיר געווען גאָר אַ דערקוויקעניש, כ'לעבן. עפּעס האָב איך מיך געפֿילט היימיש צווישן מיינע לייט, אייגענע מענטשן. פֿון אונדזער ווינקל די יידן זענען טאַקע מחיה! אָן צערעמאָניעס, אָן חכמות, הערן נישט קיין וועלט, נאַרישע מאָדעס. רעד דיר, שריי דיר הויך אויף אַ קול, טו דיר פֿריי אַלצדינג, פֿראָסט ווי גאָט

האָט געבאָטן. וועמעס עסק איז — שיין אָדער מיאוס, אויב עס פּאַסט אָדער נישט. יענעם געפעלט נישט? לאָז ער פאַרמאַכן די אויגן, פאַרשטעקן די אויערן. נעסמאַיע אים פאַרפול!... איך בין ביסלעכווייז געקומען צו די קרעפטן, געוואָרן רואיקער, געטראַכט פון גלופּסק, פון דער געמויערטער באָד, און געהאָפט צו השם־יתברך.

אָט אַזוי בין איך מיר אין אַ שיינעם פרימאָרגן געגאַנגען צווישן ווייץ און קאָרן און פאַרגאַנגען ביז צו אַ גרויסן, געדיכטן וואַלד. איך בין אַריין טיפלעך אַביסל אין וואַלד, אָפּגעלייגט זיך דאָרט מיט מיין פּעקל, אַראָפּגעוואָרפן פון מיר די קאַפּאָטע און זיך אויסגעשטרעקט אונטער אַ בוים צווישן הויך גראָז, וואָס האָבן מיט די גרויסע, ברייטע בלעטער מיך פאַרשטעלט אַרום און אַרום. מילא וואָס איז דאָ איבערצוטראַכטן? אַ וואַלד — אַ וואַלד, ווי אַלע וועלדער. ביימער זענען זיך ביימער, גראָז — גראָז, פייגעלעך — פייגעלעך און איך בין מיר איך און מעג מיר טאַקע כאַפּן אַ דרעמל, זיך אויסרוען אַביסל פונעם וועג. איך צי מיך, גענעץ, פאַרמאַך די אויגן — און הערט מיין חלום.

עס דאַכט זיך מיר אַ שאָרך, עפּעס ווי טריט און אַ קנאַקן פון דאָרע ריטלעך. איך שטעל־אויף די אויערן און האָרך מיט צוגעמאַכטע אויגן. דער שאָרך ווערט אַלץ שטאַרקער, די טריט אַלץ נעענטער. עפּעס הייבט עס מיך אָן צו אַרן, וויל עפענען די אויגן, נאָר שווערלעך. איך ליג ווי אַ קלאָץ און קאָן פאַר גרויס מידקייט מיך נישט רירן. די טריט אָבער ווערן באַלד שטילער, איך באַרואיק מיך, גיב מיך איבער דעם שלאָף, די געדאַנקען פּלאָנטען זיך מיר און ס'איז מיר עפּעס גוט, אַזוי גוט... עפּעס הערט זיך אַ שטיל אומעטיק ניגונדל, דאַכט זיך אַ באַקאַנטס, דאָס ניגונדל צעגייט זיך אין אַלע גלידער, רייסט אויס אַ שטיק האַרץ, עס גלוסט זיך וויינען און דערביי פילט זיך טאַקע, ווי עס קומט צו אַ שטיק געזונט. עפּעס נאָר ווי אויף אַ באַדעקנס פאַר דער חופּה, עס וויינט זיך חתן־כלה און עס לאַכט זיך,ביידע זאַכן אינאיינעם, ווי אַ זון מיט אַ רעגן צו גלייכער צייט. — פּלוצים פיל איך, עפּעס טוט מיך אַ נעם ביי די האָר און עס טוט אַ געשריי. איך כאַפּ מיך געשווינד אויף, צענעם פאַר מיר די גרויסע בלעטער פונעם גראָז און דערזע אַ טעפּל מיט שטאַרקע רויטע פּיליניצעס, וואַלגערנדיק זיך נישט ווייט פון מיר אויף דער ערד. ווייטער אַביסל רוקט זיך עמעצער, ווי אַ נקבה, זיצנדיק אויפן גראָז און קוקט זיך אַרום אין איינע שרעק. מיר איז באַלד איינגעפאַלן, וואָס דאָס באַדייט. יענע האָט דאָ, אַפּנים, געקליבן פּיליניצעס, פאַרטיפט אין דעם זוכן און בשעת מעשה, אונטערזינגענדיק עפּעס אַ לידעלע, האָט זי פּלוצים אָנגעטאַפּט מיין קאָפּ און זיך שטאַרק איבערגעשראָקן. איך שטיי געשווינד אויף, נעם דאָס טעפּל און גיי איר עס אָפּצוטראָגן, מאַכנדיק פונדערווייטנס: נישקשה! גאַנץ פריינטלעך. נאָר קוים קום איך צו

נאָענט, פאַלט מיר פון די הענט דאָס טעפל אַרויס. איך טו אַ געשריי, בלייב פאַרמישט — און באַלד שטייען מיר ביידע, שטייף האַלטנדיק זיך ביי די הענט, איך און מיין האָרבאַטע...

דאָס איז געווען טאַקע וואַכנדיק, נישט קיין חלום. איך האָב געקוקט און געזען גאַנץ קלאָר, פאַר מיר שטייען געזונטעביימער, אויבן אויף די צווייגן שפּרינגען פייגעלעך, סווישטשען, זינגען און פרייען זיך מיט אונדז אינאיינעם. ביידע זענען מיר איבערגליקלעך, פרייען זיך און לאַכן מיט טרערן. ביידע וואונדערן זיך, פרעגן איינער דעם אַנדערן, פון וואַנען ער האָט פּלוצים זיך אַהער גענומען, און ביידע רעדן, דערציילן, וואָס מיט איטלעכן האָט זיך פּאַסירט.

זי דערציילט די גרויסע צרות, וואָס זי, נעבעך, איז אויסגעשטאַנען זינט די כאָליאַסטרע האָט מיך פאַראַיאָרן אין שטעטל דאָרט אַוועקגעוואָרפן. דאָס איז געווען דעם ממזרס אַרבעט. אים האָט זיך נישט געגלוסט, מיין ווייב זאָל נעמען גט, בכדי זי זאָל נישט באַלד צושטיין צו אים מיט געוואַלד, ער זאָל מיט איר חתונה האָבן. אים האָט נאָר געטויגט אַ בלינדע, אָבער נישט קיין בלינד ווייב. מאַכן מיט איר חן און געלט — דאָס זאָל ער, און זיין זאָל זי זיך גע־זונטערהייט יענעמס. דערביי האָט ער געהאַט נאָך אַ מיין, מיר צו פאַרווּיסטן מיינע יאָרן, איך זאָל נישט זיין פריי אויפגעבונדן. אים איז אויך שטאַרק נישט געפעלן מיין פריינטשאַפט מיט דער האָרבאַטער, דאָס האָט אים שרעקלעך געשטאָכן און ער האָט פון זיין זייט געטאָן מיטל, די פריינטשאַפט זאָל נישט גיין ווייטער... אַבי ער איז מיינער פּטור געוואָרן, האָט ער מיין ווייב ביסלעכ־וויז אין די לאַפּעס אַריינגענומען און איר דערנאָך געוויזן, ווער עלטער איז, ווייסנדיק זייער גוט, אַז פון זיינע הענט איז איר שוין אוממעגלעך זיך אויס־צודרייען. וואָרום וואָס קאָן אַ בלינדע איינע אַליין טאָן? שפּעטער האָט זי אים זיך שטאַרק צוגעגעסן. ער האָט זי איבערגעגעבן דעם אַלטעטשקען, צו גיין מיט איר אין די הייזער און מאַכן די קאָמעדיע ווי אַמאָל מיט מיר. דער ממזר האָט איר פאַרצאַפּט דאָס בלוט, זי געהרגעט, געשלאָגן, און דער אַלטעטשקער האָט באַזונדער מיט איר געלערנט בלק. זי איז אין אַ קורצער צייט געעלטערט געוואָרן, פינצטער ווי די ערד. — דאָס גאַנצע יאָר האָט די כאָליאַסטרע זיך אַרומגעשלעפּט, אין פיל שטעט אויסגעווען. און היינט פאַרטאָג זיך געשטעלט אויסרוען דאָ אין וואַלד. איר האָט זיך פאַרגלוסט גיין קלייבן פּיליניצעס און האָט פּלוצים — אַזוי לאָזט זי אויס מיט אַ שמייכעלע — אָנגעטאַפּט אַ גוטע פּיליניצע, מיך אַליין...

איך פון מיין זייט דערצייל איר אַלצדינג, וואָס מיט מיר האָט זיך פּאַסירט און ווי איך בין אויך היינט אין דער פרי געקומען אַהער, גייענדיק אויפן וועג קיין גלופּסק. ביי אונדז איז געבליבן פון היינט אָן זיך מער נישט צו שיידן,

אײנװענדן אַלע מיטל, מײַן װײַב זאָל נעמען גט. אױב חלילה נישט, װעלן מיר בײדע פֿון דער כאַליאַסטרע אַנטרונען װערן, און װאַרטן, װאָס גאָט װעט געבן. און װי מיר זיצן זיך דאָ אַזױ, שטאַרק הנאה האָבנדיק אײנער פֿונעם אַנדערן, הערט זיך אין װאַלד אַ קול אַ־הו!

— דאָס איז אַ קול פֿון אונדזערע לײט, — זאָגט מײַן האַרבאַטע, — דאָס זוכט מען מיך.

און שפּעטער אַ װײַלע קומט אַ פֿאַרשױן, װעלכן איך האָב באַלד דערקענט. דער פֿאַרשױן האָט מיך עפּעס קרום אָנגעקוקט און געשמײכלט פֿאַר זיך מיט אַ געשפּעט. מיר מאַכן נישט לאַנג שיהות און לאָזן זיך גײן. דער פֿאַרשױן לױפֿט פֿריער, אײלט זיך, אַפּנים, אָנצוזאָגן די גוטע בשורה, און מיר אײלן זיך נישט, גײען פּאַמעלעך. הינטער אַ קרעטשמעלע, אַ חורבה, אױף אַ היפּשע שטרעקע װײַטלעך אין דעם װאַלד, זע איך, שטײען באַקאַנטע בײדלעך, װײַטער אַ ביסל אױף אַ פֿרײַען פּלאַץ, אַרומגערינגלט מיט בײמער, ברענט אַ פֿײַערל, די שײנע כאַליאַסטרע אַרום, און ס'איז פֿרײלעך. דעם ערשטן „שלום עליכם" שטעקט מיר אָפּ דער ממזר מיט ברײטקײט, הױך אױף אַ קול: אַ, אַ, אַ גאַסט, כ'לעבן! װאָס מאַכט אַ ייד? איך האָב טאַקע נאָך אײַך שױן געבענקט, ר' פֿישל! — באַלד דערױף לאָזן זיך הערן קולות: קומט מקבל פּנים זײַן דעם „נגיד"! און פֿון אַלע זײַטן שיטן זיך מיר משונה־װילדע, משוגענע „שלום־עליכמס" מיט קניפּ און קלעפּ הינטן אַרום, אַזױ אַז דאָס היטל איז מיר פֿונעם קאָפּ אַראָפּגעפֿאַלן. און װי איך דרײ מיך דאָ, זוך דאָס היטל, צודעקנדיק דער־װײַל דעם קאָפּ מיטן עק פֿאָלע פֿון דער קאַפּאָטע, און כאַפּ קלעפּ גאָר אַ שרעק, פּליט־צו מײַן װײַב מיט אַ פֿרײד אין אײן קול: װאו איז ער, מײַנער? װאו, װאו? פֿישקע?... איר פֿרײד האָט מיך ערגער געשטאָכן װי די פֿון די פֿײַנע לײַט די קניפּ. צום גט טױג מיר כלל נישט אַזאַ פֿרײד, טראַכט איך מיר, האָב מיך בעסער פֿײַנט, װי דער גאַנצער עולם דאָ. זי אָבער הענגט זיך אױף מיר, אַלץ פֿישקע, מײַן פֿישקע! מיר איז שטאַרק נישט גוט געװאָרן אָנקוקנדיק זי, אַ בלינדע, אַ דאַרע, אַ שלאַפּע, אַלטע יידענע! װאו איז איר לײַב, איר געזונט, אירע פֿעטע באַקן און איר פּיסק? איך האָב מיר באַדאַרפֿט אָנטאָן אַ כּוח אַ פֿרעג צו געבן זי, פֿון יוצא װעגן: װאָס מאַכסט דו, בתיה?

— דו ביסט טאַקע געראָכט געװען, פֿישקע, זאָגנדיק אַמאָל: „אין גלופּסק האָבן מיר בײדע, ברוך־השם, אַ שײנעם נאָמען געהאַט, איטלעכער האָט מיך געקענט און אױף מיר כּבֿוד געלײגט", — מאַכט מײַן װײַב הױך אױף אַ קול, אַלע זאָלן הערן, אָננעמענדיק דערבײַ אַ שטאָלצע מינע, װי אַן אָפּגעקומענער נגיד, װאָס דערצײלט פֿון זײַן גרױסקײט אין די פֿריערדיקע יאָרן, און געטאָן אַ זיפֿץ טיף פֿונעם האַרצן — געװנוג זײַן נע־ונד, אַהײם, צוריק אַהײם פֿיר מיך.

פישקע, צוריק אין אונדזער שטאָט, צו אונדזערע הייזער, אונדזערע באַלע־באַטים!

ס'איז מיר געוואָרן פינצטער אין די אויגן פון אירע רייד, אַזעלכעס איז מיר גאָר נישט איינגעפאַלן צו הערן פון איר, און איך האָב מיך שטאַרק פאַר־קרימט. דער ממזר האָט זיך אויך מיאוס פאַרקרימט, טראַכטנדיק זיכער, אַז איך וועל דערטאַפּן די סחורה און ביי אים צונעמען די פרנסה. איך האָב גאָר געטראַכט: אדרבה, ביי דיר בלייבט עס, איך בין דיר מוחל פונעם גאַנצן האַרצן. עס האָט אין אים געברענט די רציחה, די אויגן זענען אים פאַרלאָפן מיט בלוט, אַנקוקנדיק מיך בייז, הערנאָך האָט ער זיך אויפגעהויבן פון זיין אָרט, גע־וואָרטשעט און איז אַוועקגעגאַנגען שטאַרק אין כעס.

ווייבער און מיידלעך פון דער שיינער כאַליאַסטרע האָבן זיך געפּאָרעט לעבן דעם פייער, צוגעשטעלט טעפלעך, געשאַרט, גערוקט, געבאַקט קאַרטאָפ־לעס. אַ טייל בחורים שטייען־צו און שפּילן זיך מיט זיי אונטער, דערלאַנגען אַ זעץ, אַ קניפּ, און זאָגנדיק דערביי גלייכווערטלעך. די ווייבער זענען קלאַמ־פּערשט בייז, גרייט אויסצורייסן די אויגן, זידלען, שילטן און קייכן טאָקע באַלד פאַר געלעכטער, לאָזן זיך כאַפּן ווי אַ הון פונעם האָן, ווען ער וואָרפט אויף איר אַן אייגל מיט אַראָפּגעלאָזענע, צעשפּרייטע פליגל, און איז מקבל באהבה דעם פּיק, וועלכן ער טוט איר אין קעפּל. — ווידער אַ טייל זענען צעזייעט, צעשפּרייט אין וואַלד. איינער ליגט מיט דעם רוקן אַרויף און כראָפּעט, דער אַנדערער לאָטעט עפּעס אַ קאַפּטאָן, יענער קראַצט זיך, טאַפּט און זוכט עפּעס מיט אַ שטאַרק ערנסט פּנים. נאָך עטלעכע שלאָגן זיך, פּרואוון, ווער וועמען וועט בייקומען. עס קאָכט זיך, עס רעשט זיך, חברה לעבט!... מיין ווייב האַלט מיך פעסט מיט די הענט, גאָר איין גוף, איין נשמה, רעדט און רעדט פאַר פייער, פאַר וואַסער, זי קלאָגט זיך אויף איר פינצטערן מזל, דערציילט איר שווער ביטער געמיט, ווי אַזוי זי איז עס אַביסל אָפּגעקומען, און ווינטשט נישט אַנ־דערש, איך זאָל זי פון דאַנען אַוועקפירן, לעבן מיט איר אינאיינעם, ווי גאָט האָט געבאָטן, ביז הונדערט מיט צוואַנציק יאָר. איך ענטפער איר איין וואָרט אויפן צענטן, עפּעס אָן לשון, און זוך ווי פון אירע הענט זיך אויסצודרייען. אַז איר האָט זיך שוין אויסגעלאָזט רייד און מיר זענען שוין געגנוג אויף איין אָרט זיך אָנגעזעסן, איז מיר לסוף געראָטן פון איר זיך אויסצורייסן, אַביסל פריי צו אָטעמען. איך האָב באַלד אויסגעזוכט מיין האַרבאָטע, און מיט איר שטי־לערהייט אַוועק אַביסל אין דער זייט. דער שמועס אונדזערער האָט זיך אָנגע־הויבן דערמיט, אַז ס'איז שטאַרק נישט פריילעך. פון גטן זיך מיט מיינער איז גאָר נישט צו דענקען, זי וועט פאַרוואַרפן מיטן קאָפּ, נישט וועלן אפילו הערן. ווידער־זשע דאָ צו בלייבן ביי דער גוטער כנופיא איז אוודאי נישט גוט. דאָס

הייסט, פשוט זיך פאַרקויפן דעם רוח, אויף דאָס ניט ווערן אַ בער און טאַנצן אויף די לאַפּקעס. וואָס דען־זשע טוט מען? אַ היפּשע צייט זענען מיר אַזוי געזעסן און אונדזער שמועס האָט זיך אויסגעלאָזט דערמיט: אין ברירה, מען באַדאַרף מאַכן אַ פּליטה. און אַזוי ווי די כאַליאַסטרע האָט בדעה דאָ צו נעכטיקן, איז פאַר אונדז קיין בעסערע צייט און קיין בעסער אָרט נישט געווען ווי אַפּצוטאָן עס טאָקע די היינטיקע נאַכט, דאָ אין דעם וואַלד. ווי מיר זיצן און באַטראַכטן גוט דעם פּלאַן, וויזט זיך פונדערווייטנס דער ממזר מיט עפּעס אַ פאַר פערד. — לאָמיר נישט וואַרטן — זאָגט מיין האַרבאַטע — ביז ער וועט צוקומען נעענטער. עס טויג נישט, ער זאָל אונדז זען זיצנדיק אינאיינעם. בעסער לאָמיר באַצייטנס זיך צעגיין.

זי גייט אַוועק אין איין זייט און איך אין דער אַנדערער.

דער ממזר איז עפּעס ווי שטאַרק באַשעפטיקט געווען, זיך אַלץ גע׳סוד׳עט מיט דעם אַלטעטשקען, וואָס איז געווען זיין גאַנצער פליגל־אַדיוטאַנט. איך האָב אויסגעמידן מיט דעם ממזר זיך נאָענט נישט צו באַגעגענען און מיך געהאַלטן אַלץ באַזונדער. בשעת חברה האָט געאַרבעט, געשטיפט, פאַרטראָגן געווען מיט זיך, איז צו מיר צוגעגאַנגען מיין האַרבאַטע, מיר איינגערוימט אין אויער, אַז איידער די זון וועט זיך זעצן, וויל דער ממזר זיך רירן מיט דער כאַליאַסטרע אין וועג אַריין. די פאַר פערד, וועלכע ער האָט געבראַכט צופירן, זענען געגנבעטע און ער איילט זיך, אַפּנים, דעריבער אַוועק פון דאַנען. פון אונדזער פריערדיקן גאַנצן פּלאַן האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טייך. איך בין געבליבן שטיין אַפּהענטיק, נישט צו וויסן וואָס מען טוט. עס האָט מיר פאַרקלעמט ביים האַרצן פאַר גרויס פאַרדראָס, אַזוי אַז דער קאָפּ האָט זיך מיר געדרייט און מיך קוים געהאַלטן אויף די פיס. מיין האַרבאַטע האָט מיך אַנגעקוקט מיט גרויס רחמנות, די אויגן האָבן איר געברענט ווי פייער. דאָס פּנים האָט איר געפלאַמט, און נאָכדעם אַז זי האָט אַ ווײַלע געטראַכט, זאָגט זי צו מיר מיט אַ ציטערדיק קול:

— פישקע! זאָלסט שפּעטער אַביסל זיך געפינען אין דעם חורבהלע, דאָרט אויפן בוידעם. דו פאַרשטייסט?...

— איך פאַרשטיי, פאַרשטיי, — רוף איך מיך אָן לעבעדיק, אונטערשפּרינגענדיק פאַר פרייד, — און דו וועסט דערנאָך אַהין אונטערקומען?

— יאָ, שאַ! — מאַכט זי און טוט מיטן קאָפּ אַ שאָקל אויף יאָ. — למען־השם שטיל. דו הערסט?

מיט מיין ווייב האָב איך נישט געהאַלטן אַזוי פאַר נייטיק זיך צו געזעגענען. הגם ס׳איז אויף איר געווען אַ רחמנות, נאָר ווער איז איר שולדיק? זי האָט געגעבן דעם ערשטן ריס און דער ריס צווישן אונדז איז געוואָרן דער־

נאָך אַלץ גרעסער, גרעסער. פאַרפאַלן, וואָס האָב איך געקענט טאָן? אַז, גאָר אַחוץ אַנדערע זאַכן, איז מיר אוממעגלעך געווען מיט איר אויף ווייטער זיך צו פאַרבינדן, אוממעגלעך מיט איר זיך צונויפגיין ווי דער הימל מיט דער ערד. איך האָב, עס פאַרשטייט זיך, פאַרגעסן דעם „זיי־געזונט" און שטילערהייט זיך געלאָזט גיין צו דער חורבהלע.

מיט וואָס פאַר אַ האַרץ איך בין אין דעם חורבהלע אַריינגעגאַנגען, איז גרינג צו פאַרשטיין. נאָך אַזויפיל פּיין און געבראָטענע לייד האָט גאָט געוואָלט צונויפפירן מיך מיט דער האַרבאַטער אין איין וויסט קרעטשמעלע, וואָס דאָ האָט באַדאַרפט אויסגעשפּילט ווערן אונדזער ביידנס גורל און פון אַצינד אָן אָנהייבן צו פירן אַ ניי לעבן. אַרויפקריכן אויפן בוידעם איז מיר אָנגעקומען זייער גרינג, ווארום דאָס שטיבל איז געווען נידעריק, מיט דער הינטערשטער וואַנט, וואָס אין הויז אַריין, אַנגעבויגן כמעט ביז צו דער ערד. די סטעליע איז געווען ערטערווייז געלעכערט מיט גרויסע שפּאַלטן, אַזוי אַז מען האָט געקענט פונעם בוידעם אַריינקוקן אינווייניק אין דעם שטיבל אַריין. איך זיץ מיר אין אַ ווינקעלע און וואַרט. עס טיאָכקעט מיר דאָס האַרץ, קלאַפּט ווי מיט אַ האַמער. איטלעכע מינוט ציט זיך מיר ווי אַ יאָר. איך האָרך מיך צו צו אַ מינדסטן שאָרך. אַ מינדסטע באַוועגונג פון אַ שטרויעלע ערגעץ, דאַכט זיך מיר טריט, זי גייט... אַ מינדסט בלאָזעלע פון אַ ווינטעלע, דאַכט זיך מיר מיין נאָמען, זי רופט... פּלוצים קומט מיר צו די אויערן פונעם שטיבל אונטן עפּעס אַ קול. דער געדאַנק, אַז דאָס איז זי, אָט איז זי, באַלד, באַלד ווערן מיר אויסגעלייזט — האָט מיך צעקאָכט, געוואָרפן פון היץ אין קעלט. איך וויל מיך אָנרופן, פאַרכאַפּט מיר אָבער דער אָטעם, עס דינט מיר נישט דאָס מויל. אין דער דאָזיקער הייסער רגע הער איך טאַקע גאַנץ שאַרף מיין נאָמען און די אויגן מיינע דערזען דורך אַ שפּאַלט — וועמען? דעם ממזר מיט דעם אַלטעטשקען!... זיי שמועסן צווישן זיך אַזוי:

— דו נעם אויף דיר דיין שטיקל סחורה, — זאָגט דער ממזר, — גיב אַכטונג, די בלינדע מכשפהטע זאָל זיך נישט אויסגליטשן. פאַרשטייסט?

— נישקשה! — ענטפערט דער אַלטעטשקער. — מיינס האָב איך שוין געטאָן, איך האָב נאָר מורא, זי זאָל נישט פּגרן. דער אַלטער סקראָב ליגט אַצינד ווי אַ טויטע און קאָן זיך ניט רירן, אַזוי האָב איך איר געבראָכן די ביינער.

— און דעם הינקעדיקן פלאַסקעדריגע — פירט אויס דער ממזר — נעם איך אויף מיר. אָנקוקן קאָן איך נישט זיין פּרצוף־פּנים, אַזוי פיינט האָב איך אים. איך וועל מיך מיט אים אָפּרעכענען, נישקשה, איך האָב נאָך מיט אים אַלטע חשבונות.

ס׳איז מיר אַנטפּאַלן דער מאַמעס מילך, הערנדיק אַזעלכע שרעקלעכע ווערטער.

— ווי עס זעט אויס, — מאַכט דער אַלטעטשקער, — זענען דיינע גע־לאַקכנטע סוסים יידישע, דאַרע, דערשלאָגענע, קאַלטענעוואַטע, מיט אויסגע־קרימטע רוקנס, מיט די העלדזלעך, גערגעלעך און מירידן, ווי אונדזערע פּאַ־ראַפּאַטשקעס, פּיינע בריות.

— אַפּפּאַלן זאָל דיר די צונג, דו אַלטער סטורמאַק! — זידלט זיך דער ממזר. — גיי בעסער, זוך, שמעק, כלב איינער, דאָ אין הויז, אויפן בוידעם, טאָמער וועסט דו „פּאַציאַפּען“ עפּעס אַלטע באַלעגאַלישע זאַכענישן, וואָס קענען אונדז טויגן. פּאַרט איז דאָך עס אַמאָל געווען אַן איינפאַרהויז, משטיינס־געזאָגט.

עס באַשלאָגן מיך אַנגסטן, מיר איז נישט גוט צום שטאַרבן. איין פּוס ציטערט מיר שטאַרק און טוט, נישט ווילנדיק, אַ זעץ אין דער סטעליע. די פּאָר שיינע לייט פּאַררייסן די אויגן אַרויף, שטייענדיק אַ ווײַלע פאַרגאַפּט. הערנאָך לאָזן אַרויס ביידע אין איין קול:

— עפּעס שיט זיך פון דער סטעליע! מען באַדאַרף טאָן דאָרט אַ קוק.

עס פּאַרדרייט זיך מיר דער קאָפּ, עס קלינגט מיר אין די אויערן, שווינדלט אין די אויגן און איך שוועב עפּעס אין דער לופטן.

יאָ, טאַקע אין דער לופטן. אַ פּאָר אייזערנע הענט טוען מיך אַ כאַפּ און שליידערן מיך פונעם בוידעם אַראָפּ אויף דער ערד: איך דערהער, ווי מען מאַכט מיר אַ ברייטן „ברוך הבא“ מיט דעם גאַנצן טיטל: סקאַצל קומט, ר׳ פישל! און דערזע באַלד פאַר מיר דעם ממזר מיט אַ פּנים, אַ שרעק אַנצוקוקן, עפּעס נאָר אַ פּנים ווי ביי אַ קאַץ, בשעת זי קלייבט זיך צו דערשטיקן דאָס געכאַפּטע מייזל. דעם אַלטעטשקן האָב איך שוין נישט געזען. ער איז, אַפּנים, אַוועק, איבערלאָזנדיק מיך אויג אויף אויג מיט דעם ממזר.

— אַנו, נפשל, — זאָגט דער ממזר, — זאָג ווידוי!... דאָס וואָס איך האָב באַדאַרפט טאָן דיר אַמאָל, דאָרט אין קעלער, וועל איך עס דיר טאָן אַצינד. פייבושקע פאַרגעסט נישט, נישקשה.

איך פאַל אים צו די פיס, בעט מיך ביי אים, ווי ביי אַ גזלן, מיר צו שענקען דאָס לעבן. עס העלפט נישט. ער נעמט אַרויס אַ מעסער, האַלט עס מיר אַקעגן די אויגן, מיט גרויס הנאה צוקוקנדיק, ווי איך צאַפּל, פלאַטער. איך פּרואוו מיר איינשמועסן אים מיט דעם גן־עדן, זאָג אים צו עולם־הבא, אַ גאַנצע וועלט, שענק אים מיין חלק לעולם־הבא אויך, אַלצדינג וואָס נאָר מעגלעך. ער שטשירעט אויס די אויגן און שווייגט. איך הייב אָנ׳עט צו שרעקן אים מיט דעם גיהנום, מיט גאָטס משפּט, דער אויבערשטער וועט אים שטראָפן, זיך

נוקם זיין פאַר אומשולדיק בלוט. ער פאַרבייסט די ליפּן, טוט אַ הייב אין דער הייך דאָס מעסער — און אין דער שרעקלעכער רגע, וואָס אָט־אָט ליגט מיר דער חלף אויף דעם האַלדז, טוט עס אים פּלוצים עפּעס אַ כאַפּ פון הינטן, גאָר נישט מיט קיין מענטשלעך געשריי: נייִן, נייִן, וועסט עס נישט טאָן! — ער ווערט שטאַרק פאַרמישט און קוקט זיך אין שרעקעניש אַרום.

דאָס האָט אים אַ כאַפּ געטאָן דאָס האָרבאַטע מיידל!

— חצופה, אַרויס! — דערלאַנגט דער ממזר אַ געשריי, באַלד ווי ער איז צו זיך געקומען. — אַרויס, חצופה! וואַרום...

— נייִן, נייִן, פון דאַנען גיי איך נישט אַרויס! דערהרגעט זאָל איך דאָ ווערן אינאיינעם מיט אים! — שרייט באַהאַרצט די האָרבאַטע און פאַלט דעם ממזר אויפן האַלדז, וויינט מיט ביטערע טרערן, גלעט אים און חלשט פאַר אים, ער זאָל מיך אָפּלאָזן, זאָגט אים צו דאָס אייביקע לעבן און אַ שטול אין גן־עדן. דער ממזר טוט זי פון זיך אַ וואָרף ווי אַ מיאַטשיק. שילט, פלוכט אויף וואָס די וועלט שטייט. און אַז די רציחה איז אים אַביסל אָפּגעגאַנגען, ווענדט ער זיך צו מיר מיט די ווערטער:

— עס טוט מיר זייער לייד, וואָס איך אַליין האָב דאָ דיך, מיין טינופתל, נישט „געבעל־דיברט״. נאָר אויב דיר האָט געשפּילט דאָס טרפהנע מזל דיינס, איך זאָל דיך, פאַרשטונקן נפשל, נישט צעקוועטשן ווי אַ כינה, דאַרף איינגאַנצן טרוקן אַרויס פון מיינע הענט וועסט־דו נישט.

ער נעמט אַ שטריק, מיט וועלכער ער איז געווען אַרומגעגאַרטלט, שטעלט זיך בינדן מיר די הענט און פיס, מאַכנדיק דערביי:

— ליג־זשע דאָ שטיל, הונט איינער, קיין פּאַרע זאָל מען פון דיר נישט הערן! ליג ביז די פּגירה דיינע וועט דאָ אויף דיר קומען. נאָר געדענק־זשע, פלאַסקעדריגע, טאָמער טרעפט זיך דיר אַ נס, עפּעס אַ באַבע דיינע אין קבר וועט זיך פאַר דיר מיען, און גייסט פון דאַנען אַ לעבעדיקער אַרויס, זאָלסט־דו זיך היטן, מיר פאַר אויגן זיך נישט צו ווייזן, וואָרום באַלד „פּלומפּל״ איך דיך און מאַך כיק...

אָפּגעטאָן מיר מיין רעכט, נעמט ער זיך צו דער האָרבאַטער, וואָס האָט זיך געוואַלגערט אויף דער ערד, געיאָמערט, געקלאָגט, קוקנדיק אויף מיר און זיך געריסן ביי די האָר.

— אַ, דו חצופה איינע! — בייזערט זיך דער ממזר, אַ שטופּ געבנדיק זי, נעבעך, מיטן פוס. — איך ווייס, נישקשה, פאַרשטיי אַלצדינג. דאָס איז געווען אַן אָפּגערעדטע זאַך — אַ חתונה אָן כלי־זמר, דאָ אויפן בוידעם... אַ שיין מיידעלע, נישקשה, און פאַר מיר גיט זי זיך אויס פאַר אַ רביצין. פון היינט אָן וועסט־דו שוין ביי מיר וויסן חצופה איינע!

ער טוט זי אַ כאַפּ אין די הענט און אומקערנדיק זיך צו מיר מיט אַ זאָג: שאַ, הונט, געדענק מיינע ווערטער! ווערט ער מיט איר געשווינד אַנטרונען.

אין גיהנום קאָן מען אַזויפיל יסורים נישט ליידן, וויפל איך האָב איבער־געליטן. איך בין געווען נישט אין גיהנום, נאָר דער גיהנום אין מיר. עס האָט אין מיר געקאָכט, געברענט אַ העליש פייער. די האָר זענען מיר געשטאַנען קאַפּויר. עפּעס האָב איך געפילט, זיי שטעכן מיך ווי שפּילקעס, און דאָ טאָר מען נאָך נישט הויך וויינען, נישט טאָן קיין פּיפּס.

שפּעטער אַביסל האָבן מיר אין די אויערן זיך פאַרטראָגן קולות: אַ סקריפּ פון רעדער, אַ ליאַרעם, אַ געשריי פון מענטשן. דאָס באַטייט, חברה האָט זיך געריררט. די כאַליאַסטרע האָט זיך געלאָזט אין וועג אַריין און מיט דעם פּעקל לייט — מיין האַרץ, מיין גוטע, בידנע, אומגליקלעכע האָרבאַטע, נעבעך...

אַ היפּשע לאַנגע צייט בין איך געלעגן ווי אַ שטומע שאָף, געבונדן אויף אַלע פיר, מיט אויגן ווי די באַנקעס פון הייסע טרערן. די שטריק האָט זיך מיר איינגעשניטן אין לייב אַריין און ביי אַ מינדסט רירעלע מיך געשניטן ווי אַ מעסער. עס האָט מיך דערצו נאָך געברענט אַ טרונק. אָט, האָב איך געמיינט, עקט מיר זיך דאָס לעבן. פאַר גרויס ווייטיק האָב איך דערנאָך אָנגעהויבן שרייען, טאַמער וועט עמעצער דערהערן. די כאַליאַסטרע האָט, נאָך מיין רע־כענונג, שוין געמוזט איינפאָרן גאַנץ ווייט. איך שריי, אָבער אומזיסט, שריי צו דער וואַנט. עס טריקנט מיר אין האַלדז, עס באַשלאָגן מיך אַנגסטן. דאָס שרייען קומט מיר שוין אָן שווער, איך מוז זיך צווישן אָפּרוען. די לאַגע מיינע ווערט וואָס ווייטער ערגער. נישטאָ שוין קיין כוח צו שרייען. די נשמה הענגט מיר אויפן שפּיץ נאָז, דער מלאך־המות, פיל איך, איז נאָך איר געקומען, מען באַדאַרף שטאַרבן, יונגערהייט פון דער וועלט גיין. איך טו מיר אָן אַ כוח, נעם זיך צונויף מיט אַלע מיינע קרעפטן און טראַכט, לאָמיך כאָטש טאָן דעם לעצטן געשריי — לאָז הילכן די תקיעה גדולה פון מיין אומגליקלעך לעבן...

נאָר גאָט אָבער האָט אייך, ר׳ אַלטער, געבראַכט! איר זייט מיר בייגע־שטאַנען אין דער נויט און מיך דערהאַלטן ביים לעבן.

כה

אַז פישקע האָט געענדיקט זיין אומעטיקע מעשה, איז צוגעפאַלן די נאַכט און אונדזערע פערדלעך האָבן זיך פאַרשלעפּט צום גרינעם באַרג, וואָס פאַר גלופּסק.

דער גלופּסקער גרינער באַרג איז באַקאַנט כמעט דער גאַנצער וועלט.

נאָך פון גאַנץ אַלטע צייטן טראָגט זיך וועגן אים אַרום צווישן דעם עולם אַ לידל, וואָס קינד און קייט קענען עס, וואָס אַלע מאַמעס און אַמען נעמען דערמיט איין און פאַרוויגן ברעקעלעך קינדער. מיין מאַמע, זאָל האָבן אַ ליכ־טיקן גן־עדן, פלעגט מיר קינדווייז אויך אַלץ זינגען דאָס לידל:

„אויף דעם גרינעם באַרג,
אויף דעם הויכן גראָז,
שטייען אַ פּאָר דייטשן
מיט די לאַנגע בייטשן.
הויכע מאַנען זענען זיי,
קורצע קליידער טראָגן זיי,
אבינו מלך״ . . .

דאָס לידל פלעגט מיר זייער געפעלן, פיל בעסער פון אַלע לידלעך. עפּעס איז מיר דער גרינער באַרג אַזוי וואונדער־שיין פירגעקומען אין מיין קינדערש קעפל! עס האָט זיך מיר געדאַכט, ער איז נישט גלאַט גראָב פון ערד, ווי זאָגט מען עס, גאָר כצפּיחות... ווי דער הר הזיתים, דער באַרג לבנון, פון ארץ־ישראל־ערד. — און די דייטשן דאָרט, זיי זענען מיר פירגעקומען עפּעס גאָר משונה־ווילד, איך בעט זיי מחילה, עפּעס אַזעלכע מיני באַשעפעניש, מיני בהמות אַזעלכע, אָקסן, שור־הבורן. זיי שמייסן מיט די לאַנגע בייטשן און לאָזן צו גלופּסק נישט צוטרעטן, ווי דער סמבטיון צו די רויטע יידעלעך. אַריין אין גלופּסק מוז מען כאַפּן אַ שמיץ. און אַלע דאָרט האָבן אַ פּנים פון אָפּגע־שמיסענע... שפּעטער, אַז איך בין אַרויס פון די קינדערשע שיכלעך און אויס־געוואַקסן אַ וועלט, אין גלופּסק אויך, האָב איך שוין געזען אַלצדינג מיט אַנדערע אויגן און פאַרשטאַנען ווי עס געהער צו זיין דעם פשט פונעם לידל. דער גרינער באַרג איז פשוט טאַקע אַ באַרג, נישט אַזוי גרין ווי בלאָטיק, זייער גריבערדיק, און די דייטשן, הויכע מאַנען דאָרט, זענען געזאָגט געוואָרן אַקעגן יענע מאַנען מיט לאַנגע הענט און קלעפּיקע פינגער, וואָס לאַקכענען און שניידן אָפּ קלימעקעס. געוויינטלעך איז דער שטייגער, דאָס ערשטע מאָל אַריינצופאָרן קיין גלופּסק אָן אַ קלימעק. דערנאָך, אַז מען איז שוין גוט אַנגעלערנט, לאָזט עס עטלעכע ווערסט פאַר גלופּסק עפּעס נישט רוען. די אויגן כאַפּן, ווי פון זיך אַליין, אַ קוק הינטערן ביידל, די הענט — אַ טאַפּ דאָס קלימעקל, די בוזעמ־קעשענע, צעשפּיליענדיק די קאַפּאָטע אויף אַלע קנעפּלעך. איך בין אויסן דער־מיט, אַז דערגרייכנדיק דעם גרינעם באַרג האָבן אַלע אונדזערע אברים, די נאָז אויך, דערפילט פון דערווייטנס גלופּסק. און ערשט שפּעטער אַ ווײַלע, אַז מיר האָבן אין אַלע זייטן זיך גוט אַרומגעקוקט, אַ טאַפּ געטאָן אין וואָגן, האָב איך

מיך דערמאַנט אין פישקען, און געזען ווי ער זיצט, נעבעך, פאַראומערט, שטאַרק באַטריבט.

איך נעם מיך טרייסטן פישקען, שטאַרקן אים מיט גוטע רייד, מאַכנדיק זיך דערביי קלאַמפּערשט פריילעך, און לאָז אויס מיינע טרייסט־ווערטער מיט דער אַנדערער העלפט פונעם פריערדיקן באַקאַנטן לידל:

„אבינו מלך —
דאָס האָרץ איז מיר פריילעך,
פריילעך וועלן מיר זיין,
טרינקען וועלן מיר וויין,
קרעפּלעך וועלן מיר עסן —
און אונדזער ליבן גאָט
קיינמאָל נישט פאַרגעסן.“

— זאָרג נישט, פישקע! אונדזער ליבן גאָט באַדאַרף מען קיינמאָל נישט פאַרגעסן. ער קאָן העלפן.

— איך פרעג אייך נישט מער, ר׳ מענדעלע! — מאַכט פישקע מיט אַ ביטער געמיט. — צו וואָס האָט עס גאָט באַדאַרפט מיך מיט איר ווידער צונויפפירן, בכדי באַלד טאַקע אונדז צו שיידן? עס זאָל אונדז פלוצים אַ שיין טאָן דאָס מזל, בכדי באַלד טאַקע זאָל אונדז נאָך ערגער פינצטער ווערן אין די אויגן?... ס׳איז עפּעס נאָר ווי אַ צו־להכעיס! און געוואַלד, רבונו של עולם, אַקעגן וועמען, אַקעגן צוויי אומגליקלעכע, ביטערע קאַליעקעס, וואָס איידער אַזאַ וויסט לעבן אין יסורים, אין ווייטיק, וואָלט פאַר זיי פיל גלייכער געווען גאָר נישט געבוירן צו ווערן!...

איך מאַך אַ פּרום פּענימל און שאָקלענדיק מיטן קאָפּ זאָג איך: טע־טע־טיי! וואָס האָט אַזויפיל געהייסן: מען טאָר נישט רעדן אַזוינס!... געזאָגט האָב איך עס, נישט ווייל דאָס איז ביי מיר געווען אַ גוטער ענטפער אויף דער קשיא, נאָר גלאַט אַזוי, ווייל דער שטייגער אין דער וועלט איז שוין אַזוי, אַז אייגער פרעגט פאַר צרות שטאַרקע קשיות, מוז דער אַנדערער זאָגן מוסר, אָפּשלאָגן אים כאַטש מיט טע־טע־טיי. אָפּזאָגנדיק דעם מוסר, פון יוצא וועגן, עפן איך באַלד אַ מויל און רעד ווערטער פשוט ווי אַ מענטש, אַזוי:

— זאָג נאָר, פישקע, ווי דאָס מיידל הייסט? ביז אַהער האָסט־דו זיך אַלץ גערופן די האָרבאַטע, מיין האָרבאַטע, אַציִנד וויל איך וויסן ווי זי הייסט.

— אַקעגן וואָס, ר׳ מענדעלע? — רופט זיך אָן פישקע, אָנקוקנדיק מיך פאַרוואונדערט. — אַקעגן וואָס, איך בעט אייך, ווילט איר עס אַזוי וויסן? צו וואָס אומזיסט אויסגעבן אַ מיידלס נאָמען?

— פאַרשטייסט־דו, נאַרעלע, — ענטפער איך, — דאָס קאָן אַמאָל צוניץ קומען. אויף מיינע נסיעות קאָן זיך מאַכן, איך זאָל עפּעס נאָכשמעקן, אויס־פאָרשן. לאָמיך וויסן איר נאָמען. נישקשה! זייער מעגלעך, דו פאַרשטייסט? אַז דיין שאָדן זאָל זיך נאָך אויפזוכן. איך זאָל זיין דער שליח.

— ביילע הייסט זי, — כאַפּט זיך פישקע זאָגן מיט אַ קול, — זי הייסט ביילע!

פּלוצים הערט זיך עפּעס אַ שטאַרקער קרעכץ מיט אַ קלאַפּ, ווי עס האָט זיך עפּעס אָפּגעריסן. איך קוק מיך דערשראָקן אום און דערזע: מיין אַלטער ליגט אויסגעצויגן אויפן וואָגן, זיפּצט און איז בלייך ווי די וואַנט.

— וואָס איז אייך, ר׳ אַלטער? — טו איך אים אַ פרעג. — איר ווילט אפשר נעמען אַביסל בראָנפן! — אייך איז נישט גוט?

— בע!... — ענטפערט אַלטער, שטאַרקט זיך און זעצט זיך ווידער אויף.

— זאָג מיר, פישקע! — הייב איך ווייטער אָן, נאָכדעם אַז איך האָב מיך באַרואיקט וועגן אַלטערן. — ווייסט־דו נישט, ווי די מאַמע אירע האָט געהייסן און פון וואַנען זי איז?

— יאָ, — ענטפערט פישקע, — מיין האַרבאַטע האָט מיר דערציילט, אַז איר מאַמע פלעגט מען רופן עלקע. זי געדענקט, ווי דורכן שלאָף, אַז די מאַמע האָט זיך גע׳גט מיט איר מאַן אין טונעיאַדעווקע. זי פלעגט עס זייער אָפט דערמאָנען און אויסלאָזן איר שווער, ביטער האַרץ צו איר ווייסט טעכטערל, נעבעך.

— מיט איר מאַן אין טונעיאַדעווקע! — מאַך איך פאַרוואונדערט. — ווער זאָל דאָס דאָרט זיין איר מאַן, דער רשע־מרושע מיט אַ שטיינערן האַרץ, וואָס האָט דערוויטערט זיין קינד, זי געמאַכט אַזוי אומגליקלעך? האַ, טאָמער ווייסט איר, ר׳ אַלטער, ווי אַזוי זאָל ער דאָרט ביי אייך אין שטעטל הייסן?

אַלטער איז געזעסן ווי אַ טויטער, אויסגעגלאָצט אַ פּאָר אויגן, געקוקט עפּעס משונה־ווילד מיט אָן אָפּן מויל, אַזוי אַז ס׳איז מיר אַנטפאַלן דאָס געזונט.

ער האָט געהייסן... — רייבט פישקע דעם שטערן און וויל זיך דערמאָנען דעם נאָמען, — ער האָט, האָט, דאַכט זיך, געהייסן... וואַרט אַביסל.

— אַלטער הייסט ער!... — טוט אַלטער אַ געשריי און פאַלט אַנידער אויפן וואָגן.

— יאָ, טאַקע אַזוי, אַזוי! — זאָגט פישקע, קוקנדיק אויף אַלטערן, נישט אָנהויבן צו פאַרשטיין, וואָס זיין געשריי באַטייט. — דאַכט זיך נאָך, עפּעס אויך אַ צונעמעניש, יקנה״ז. די מאַמע פלעגט ביים טעכטערל שטיקער פלייש אויס־רייסן, רופן זי דערביי יקנה״זיכע, יקנה״זס טעכטערל, ווען זי פלעגט האָבן גרויסע צרות, ווען מען האָט זי אָפּגעשאָפּט פונעם אָרט.

איך אָבער האָב מיך שוין אָנגעשטויסן, וואָס די גאַנצע מעשה באַטייט, און בין געבליבן עפּעס ווי מען גיסט איינעם אָפּ מיט אַן אָקראָפּ.

אַלטער כליפּעט און שלאָגט זיך מיט דעם קולאַק אין האַרצן, מאַכנדיק דערביי:

— אמנם חטאתי! איך האָב איר פאַרוויסט דאָס לעבן. זי, נעבעך, איז טאַקע גערעכט:

„דער טאַטע האָט זי געקוילעט"...

אַ שטראָף פון גאָט איז דערפאַר פון אַ צייט אויף מיר אָנגעשיקט געוואָרן. וואוהין איך קער מיך און ווענד מיך, גייט עס מיר נאָר שלים־שלימזל...

איך הייב אָן פאַר רחמנות צו טרייסטן מיין אַלטערן, רעד אים אויס דאָס האַרץ און פאַרגלעט אַביסל זיינע זינד: ער איז דאָך נישט מער ווי אַ בשר־ודם, פלייש און בלוט. דער יצר־הרע איז ביי אונדז, זינדיקע מענטשן, זייער גרויס. גאַנץ גרויסע צדיקים אפילו זענען אין אַזעלכע זאַכן... געכאַפּט און קענען אין דעם ענין פון חתונה האָבן מיט דעם יצר־הרע גאָר נישט מאַכן. זייער פיל פון אונדזערע עלטערן, צדיקים, זענען געווען לאַפּנמיצלעך, געלעגן אונטער דעם וויבס פאַנטאָפל, געטאָן איר ווילן און צעטריבן אפילו אייגענע קינדער פון אַן אַנדער וויב, אויב נאָר זי האָט געהייסן...

פישקען זעט די גאַנצע זאַך אויס עפּעס משונה. ער זיצט פאַרוואונדערט מיט אַ פּאָר אויסגעשטעלטע אויגן, קוקט ווילד עפּעס אויף אַלטערן, אויף מיר און ווייסט נישט וואָס צו טאָן.

דערווייל ווערט שטאָק־נאַכט. די שטערן פינקלען, ווינקען צו אונדז פונעם הימל מיט זייערע שיינענדיקע ליכטיקע פּנימלעך, גלייך ווי זיי מישן זיך אַריין אין אונדזער שמועס, ווילן עפּעס זאָגן, און ביים עק הימל הייבט אָן, ווי פון דער ערד, אַרויסצוגיין אַ גרויסע לבנה, רויט ווי פייער. דאַכט זיך, זי קוקט גלייך נאָר אויף אונדז. אַלע דאָרט אויבן קוקן, דאַכט זיך, ווילן זען דעם שפּיץ, מיט וואָס די דאָזיקע מעשה וועט זיך אויסלאָזן... מיין אַלטער זעצט זיך געשווינד אויף, הייבט אויף זיינע אויגן צום הימל און רעדט מיט האַרץ:

— איך שווער ביי דעם, וואָס לעבט אייביק, אַז איך וועל נישט קומען אַהיים צום וויב און קינדער, נישט חתונה מאַכן מיין בתולה ביז איך זוך נישט אויף מיין פאַרוואָגלט קינד! הימל און ערד זענען עדות! איך פאָר טאַקע באַלד, און ווי, וויי דאָרט דעם, וואָס וועט מיר זיך אַקעגנשטעלן.

פישקע פאַלט אַרויף אַלטערן אויפן האַרצן, האַלדזט אים, קושט אַ היפּשע ווײַלע אָן ווערטער, און איז שטאַרק צעמישט. דערנאָך שיסט ער אויס אויף אַ וויינענדיק קול מיט אַ געבעט:

— געוואַלד ראַטעוועט, ראַטעוועט זי!...

מיין אַלטער שפּרינגט געשווינד אַראָפּ אויף דער ערד, קריכט אַרויף צו זיך אויפן וואָגן און, געזעגענענדיק זיך מיט אונדז פונדערווייטנס, דרייט ער אויס דעם דישעל, טוט אַ שמיץ די שקאַפּע און פאָרט זיין וועגס. איך מיט פישקען קוקן מיר אים אַ היפּשע צייט פון הינטן נאָך, נישט צו רעדן קיין וואָרט. דערנאָך גיב איך אַ בליק צום הימל, ווי לבנה און שטערן גייען זיך זייער גאַנג, נאָר נישט דאָס פּנים, וואָס פריער, שטאַרק הויך, האָפּערדיק, ווייט, ווייט פון אונדז, מענטשעלעך. עס ווערט עפּעס אומעטיק, נישט פריילעך אויפן האַרצן...

איך טו אַ שמיץ מיין אָדלער, ער זאָל מוחל זיין זיך שלעפּן אַביסל גיכער — און שפּעטלעך ביינאַכט פאָרט מיין ביידל איבער די גריבערדיקע גאַסן פון גלופּסק, מיט אַ קלאַפּעריי, אַ געשריי, אָנזאָגנדיק דעם עולם: הנה זייט וויסן, נאָך צוויי פרישע יידן זענען אָנגעקומען קיין גלופּסק!...

מענדעלע מוכר ספרים

דער פריזיוו

איקוף פארלאג

דער פריזיוו

„דער פריזיוו" — א דראמע אין פינף אקטן, — איז דערשינען צום ערשטן מאל אין פעטערבורג אין 1884. נאך דעם, ווי מענדעלע מוכר ספרים האט אין 1878 פארעפנטלעכט זיין „מסעות בנימין השלישי", זיינען אוועק עטלעכע יאר, און מענדעלע איז געווען ווי אפגעריסן פון דער ארומיקער וועלט. נאך א הפסק פון זעקס יאר האט זיך מענדעלע מו"ס ווידער באוויזן אין דער ליטעראטור. אין זיין ווידמונג (זיינע הקדמות צו די ווערק זענען אלעמאל א מין שליסל צו זיין שאפן) שרייבט ש. י. אבראמאוויטש צו זיינעם א פריינט: „די צרות אין דער לעצטער צייט האבן מיר פארשטיינערט מיין הארץ, אזוי אז די צונג האט מיר זיך נישט געלייגט צו רעדן און די האנט צו שרייבן א ווארט."

וואס אזוינס עס איז פארגעקומען ביי מענדעלע מוכר ספרים אין אט די יארן איז נאך ביז איצט גאר גענוי נישט אויפגעקלערט. עס זענען אין פאר־שיידענע צייטן געמאכט געווארן פארשיידענע השערות, וואס האבן באדארפט דערקלערן דעם צושטאנד פון מענדעלען אין די עטלעכע יאר. עס זענען אנגעגעבן געווארן סיבות, אבער וויזט אויס — נישט גענוג אויסשעפנדיקע. מענדעלעס נאענטער פריינט י. ל. בינשטאק האט אין זיין ביאגראפיש־קריטישן ארטיקל צו מענדעלעס 25טן יובילי פון שאפן, אין יאר 1884, דערמאנט די שווערע אומשטענדן, וואס האבן זיך געלייגט אזוי שווער אויפן געמיט פון מענדעלען, און ער שרייבט: „פון יאר 1879 אנטשטייען אינעם לעבן פון ש. י. אבראמאוויטש, צו וועמען דער שיקזאל איז קיינמאל נישט געווען איבעריק גנעדיק, אזוינע אומשטענדן, וואס נעמען ביי אים אפ יעדן חשק צו ליטעראַרישער ארבעט. צו רעדן אויספירלעך וועגן יענע אומ־שטענדן האלטן מיר פאר איבעריק און נישט־פאסיק." *)

באהאנדלענדיק די בריוו פון מענדעלען צו י. ל. בינשטאק פון יענער צייט און אפשטעלנדיק זיך אויף יענעם שווערן פעריאד אין מענדעלעס לעבן, שרייבט שאול גינצבורג: „כאטש עס זענען פאריבער גאנצע 40 יאר זינט י. ל. בינשטאק האט געשריבן זיין ארטיקל **), פונדעסטוועגן איז נאך אפילו איצט נישט נעקומען די צייט צו רעדן אויספירלעך וועגן די אלע אומשטענדן,

---

*) „וואסכאד", 1884, 12.

**) גינצבורגס ארטיקל איז געדרוקט אין „צוקונפט", 1923.

וואָס האָבן אין פֿאַרלויף פֿון יאָרן געדריקט אַבראַמאָוויטשן און שיער נישט געמאַכט פֿון אים אַ תּל. מיר וועלן נאָר אָנווייזן, אַז אַ חוץ וואָס ער האָט אין יענער צייט פֿאַרלוירן זיין טאָכטער ראַשעל (אַ יונגע באַגאַבטע קינסטלערין), וואָס זיין איינציקער זון איז מחמת פּאָליטישע סיבות אַרעסטירט און דערנאָך אויף עטלעכע יאָר פֿאַרשיקט געוואָרן, זענען געווען נאָך אויסערלעכע שווערע אומשטענדן, אויך פֿאַמיליע־אָנגעלעגנהייטן, וואָס האָבן אים זייער טיף געריהרט צוגלייך אי אַלס מענטש, אי אַלס ייד — און ביי אַלע צרות, וואָס האָבן זיך נאָכאַנאַנד ווי פֿון דער „תּוכחה" געשאָטן אויף אַבראַמאָוויטשן — אויף לאַנג פֿולשטענדיק פּאַראַליזירט זיין שאַפֿונגס־פֿייאיקייט."

אין אַ בריוו, וואָס מענדעלע האָט געשריבן אין 1881 צו בינשטאָקן, געפֿינען מיר אַזעלכע שורות: „איך שטרעק אויס די הענט, שריי און רוף צו אייך, מיינע טייערע פֿריינט, איך וויל אויך אויסוויינען מיין האַרץ, איך וויל אויסגיסן מיין שווער ביטער געמיט און אויך אַרויסזאָגן מיינע שרעקלעכע ווייטיקן, אַרויסווייזן מיינע בלוטיקע וואונדן, וואָס איך האָב ערשט ניט לאַנג באַקומען, איר זאָלט זיי מיר אָפּנעצן מיט אייערע וואַרעמע טרערן, זיי אָפּשפּרעכן מיט אייערע טיף פֿון האַרצן אַרויסגייענדיקע ווערטער . . . מיר האָרעווען, אַרבעטן, און בייטן אויס אונדזער מי, אונדזער שוויס אויף פּאַפּירלעך. מיר האָבן קינדער, פֿריינט, וואָס אין זיי הענגט אונדזער לעבן, און מיר בייטן זיי לסוף אויך אויס אויף פּאַפּירלעך. זיי אַליין ווערן דערווייטערט, צעזייט, צעשפּרייט, און אָנשטאָט זיי האָבן מיר זייערע פּאַפּירלעך — שטומע בריוולעך . . . במזומנים האָב איך גאָרנישט, נאָר לויטער צרות, אַ האַרץ מיט מכּות און יסורים."

אין 1881 איז מענדעלע מוכר ספֿרים אַריבערגעפֿאָרן קיין אָדעס און אַדאַנק דער ווירקונג פֿון זיינע פֿריינט, האָט מענדעלע גענומען זיך שטאַרקן, גובר געווען די אַלע שוועריקייטן און זיך גענומען צום שרייבן. וועגן דעם דערציילט מאַקע מענדעלע אין זיין ווידמונג צום בוך. —

„דער פּריזיוו" איז מענדעלעס צווייטע דראַמאַטישע שאַפֿונג. זיין „טאַקסע" האָט ער אָנגעשריבן און פֿאַרעפֿנטלעכט אין 1869. צווישן די בײדע דראַמאַטישע ווערק איז דאָ אַ מהלך פֿון אַ פֿופֿצן יאָר. פֿאַר אָט דער צייט איז געשאַפֿן געוואָרן דורך אַברהם גאָלדפֿאַדען דאָס יידישע טעאַטער, וואָס האָט לכתּחילה אָנגעהויבן אויפֿפֿירן פּיעסעס אויף אַ גאַנץ־פּרימיטיוון אופֿן אין רומעניע. שפּעטער, אין 1879, פֿאָרט אַריבער דאָס טעאַטער קיין אָדעס. אונטער דער ווירקונג פֿון דעם גאָלדפֿאַדען־טעאַטער ווערט געשאַפֿן אַ צווייטער יידישער טעאַטער, וואָס פֿאַרמעסט זיך צו שטעלן אַן אַנדערן רעפּערטואַר, אַן אָריגינעלן און אויך איבערגעזעצטן (גיכער — אַן איבער־

געמאַכט). עס איז קיין ספק נישט, אַז דאָס אינספּירירט מענדעלען צום דראַמאַטישן שאַפן.

ווי באַקאַנט, איז דאָס יידישע טעאַטער אין דעם סאַמע ברען פון זיין וואַקסן און אַנטוויקלען זיך, ווען יידיש טעאַטער ווערט געשפּילט מיט גרויס דערפאָלג אין פאַרשיידענע שטעט פון רוסלאַנד, — אין דער צייט קומט אָן דער באַפעל (דעם 14טן סעפּטעמבער, 1883), וואָס פאַרווערט די יידישע טעאַטער־פאָרשטעלונגען אין צארישן רוסלאַנד. אָבער דאָס יידישע טעאַטער הערט נישט אויף צו לעבן. באַלד הויבט אָן גאָלדפאַדען אַ שטאַרקע טעאַטראַלישע טעטיקייט אין וואַרשע, — אמת, אונטער אַ נייעם נאָמען — „יידיש־דייטש טעאַטער”. אויך אין אַמעריקע צעוואַקסט זיך שטאַרק דאָס יידישע טעאַטער און הויבט אָן גיין אויף אייגענע וועגן...

„דער פּריזיוו” איז אַ מער דראַמאַטורגיש ווערק ווי „די טאַקסע”, וואָס איז אין תוך אַ סאַטירע, געשריבן אין אַ דראַמאַטישער פאָרם. דאָ זענען שוין דאָ מער כאַראַקטעריסטישע געשטאַלטן און עס איז פאַראַן מער אַקציע און אַ פאַרבינדונג מיט אַן אויסבינדונג, ווי עס ווערט פאַרלאַנגט אין אַ דראַמאַטיש סצעניש ווערק. ווי באַקאַנט, איז „דער פּריזיוו” אויפגעפירט געוואָרן אויף דער בינע.

מיר האָבן אין דער דראַמע עטלעכע גלענצנד־געמאָלטע טיפּן, וואָס זענען דערנאָך פולער, סיי דורך מענדעלען און סיי דורך שלום־עליכמען, אַרויסגעבראַכט געוואָרן אין דער יידישער ליטעראַטור, אין דערציילונגען, מאָנאָלאָגן און דראַמאַטישע ווערק. שמואליק, דער אַלטער אויסגעדינטער ניקאָלאַיעווער סאָלדאַט, איז אַ פּרעכטיק געשטאַלט, מיט זיין רעדן און שטעל, מיט זיין באַציאונג צו די ייִנגערע. דוואָסיע, די קיך־מויד, און מענדל, דער משרת, — ביידע געלונגענע טיפּן, וואָס מיר טרעפן זיי דערנאָך ביי שלום־עליכמען אין פאַרשיידענע ווערק. און פּייבוש, דער לאַנד־שדכן, גאַנצע וואונדער — אַ פּרעכטיקער פאַרשוין, וואָס זיין ווייטערדיקע פאָרזעצונג האָבן מיר אין שלום־עליכמס סאָלאָוויטשיק (אינעם „גרויסן געווינס”) און אין מנחם מענדלען.

מענדעלע גופא האָט זייער ריכטיק אויפגעפּאַסט זיין ווערק, וואָס איז דאָך עפּעס אַ נייס אין זיין שאַפן. אים האָט זיך געגלוסט זיך באַפרייען פונעם שווערן אומעט. ער האָט געזוכט אַ מעגלעכקייט זיך צו דערמונטערן. „שפּילן אַ וויינענדיקס — זאָגט ער אין זיין ווידמונג — וועל איך, נישקשה, נישט פאַרזאַמען שפּעטער. מיט צרות האָבן יידישע קינדער, ברוך השם, קיין דאגה נישט. צרות אַלערליי האָבן זיי געהאַט מיט עטלעכע טויזנט יאָר צוריק, צרות אַזעלכע האָבן זיי אַציַנד און ווען די אַלע צרות וועלן האָבן אַן עק,

וויסט נאָר איין גאָט אַליין וואויל." „און דערווייל איז מען דאָך פאָרט נישט מער ווי אַ מענטש, אַ בשר ודם. עס גלוסט זיך פאָרט אַמאָל אַ קוק טאָן אין דער זייט, אַ לאַך טאָן, אַ שפּיל טאָן און טאַקע כאַפּן הינטערווײַלעכס אַ טענצל אויך. . . ."

„דער פריזיוו" איז אָנגעזעטיקט מיט שאַרפער סאָציאַלער טענדענץ. מענדעלע בײַטשט די אָפּגעשטאַנענע שיינע יידן מיט זייערע כלי־קודש, די צבֿועקעס, וואָס שטעלן זיך נישט אָפּ פאַר קיין שום מאָראַלישע, מענטשלעכע מידות און גנזעצן און רעכענען זיך נישט מיט קיין שום עטיק און ערלעכ־קייט. מענדעלע שטעלט דאָ אַנטקעגן צוויי וועלטן, און באַטאָנט די היפּוכים, די קעגנזאַצן: ערלעכע און פאַלשע, אויפריכטיקע און צוויי־פּנימדיקע, האָרעפּאַשנע און די וואָס לעבן פון פרעמדער פראַצע און זענען גרייט אויף אַלדי שווינדלערייען. — „דער פריזיוו" איז אַ פאָרזעצונג צו דער „טאַקסע", עס באַהאַנדלט אויך דאָס אומגערעכטע און אַנטיסאָציאַלע, וואָס דאָס אומ־גאָראַמלע לעבן אין צאַרישן רוסלאַנד האָט געבראַכט אין דער יידישער גאַס. — אין דער דראַמע זענען אויך אַרייַנגעפלאָכטן אייניקע יידישע פאָלקס־לידער, וואָס גיבן צו אַ באַזונדערן חן דער האַנדלונג און ווייזן, אַז מענדעלע האָט שוין דאַן, מיט איבער זעכציק יאָר צוריק, געהאַט אַ חוש פאַר דעם פאָלקסטימלעכן און עכטן.

נ. מייזיל

דער פּריזיוו

מיין טייערער משה!

די צרות אין דער לעצטער צייט האָבן פאַרשטיינערט מיין האַרץ, אַזוי אַז די צונג האָט זיך מיר נישט געלייגט צו רעדן און די האַנט צו שרייבן אַ וואָרט. דאָס איז אַזאַ שווייגן, וואָס מאַכט זיך מיט אַ מענטשן, ווען שטאַרקע יסורים טרעטן־צו מיטאַמאָל, און ס׳קאָסט אים געזונט און לעבן אַ סך מער ווי קרעכצן און וויינען מיט בלוטיקע טרערן; וואָס אויב אַזעלכעס געדויערט אַן עפּעס אַ הילף פון דער זייט, איז מען אין אַ גרויסער סכנה צו ווערן אויס מענטש. דו, טייערער פריינט, האָסט געפילט מיין ביטער געמיט, האָסט פאַרשטאַנען, אַז איך צאַנק און גיי־אויס ווי אַ ליכט, און זיך גענומען אַרויסצושלאָגן מיר די מרה־שחורה פונעם קאָפּ. דו האָסט איבער מיר גערעדט און גערעדט און פון דיינע רייד איז מיר אַראָפּ דער שטיין פון האַרץ. עס האָט זיך מיר געעפנט אַ פרישער קוואַל הייסע געפילן און מיך עפּעס אַ ברען געטאָן אויסצוגיסן זיי אין ווערטער פריי פאַר דער גאַנצער וועלט. דאָס איז יענער ברען, וואָס וועקט אין וועסנע אויף דאָס באַטריבטע, פאַרוואָגלטע זומערפייגעלע, ערגעץ אין דער פרעמד, צוריקצוקערן זיך ווידער אַהיים צו זיין נעסט און צו זיין פריערדיק שטייגער לעבן... און הגם דאָס יידישע לעבן אונדזערס איז אַצינד באַדעקט אַרום־און־אַרום מיט שוואַרצע, געדיכטע כמאַרעס, שטורעמווינטן בלאָזן פון אַלע זייטן, אומעטום וויסט, עלנט, טרויעריק אַ שרעק — איז מיר באַלד ביי מיין אויפכאַפּן זיך נאָך אַזאַ לאַנגן שטילשווייגן, אויפן האַרצן דאָך געוועזן עפּעס גוט. עס האָט מיך עפּעס געצויגן אַהין, אין יענעם ווינקל פונעם יידישן לעבן, וואו עס געפינען זיך מיינע אַלטע באַקאַנטע פאַרשוינען, פון וועלכע איך פלעג אַמאָל דעם עולם דערציילן משונה־ווילדע, וואונדערלעכע מעשיות. עס האָט מיר שטאַרק זיך געגלוסט ווידער צו מיינע לייט; קינות, יאָמער און קלאָג אויף דער יידישער שלעכטער לאַגע — אין דער זייט, מיר איז געלעגן מיינס אין זין. שפּילן אַ וויינענדיקס ווער איך, נישקשה, נישט פאַרזאַמען שפּעטער. מיט צרות האָבן יידישע קינדער, ברוך השם, קיין דאגה נישט. צרות אַלערליי האָבן זיי געהאַט מיט עטלעכע טויזנט יאָר צוריק, צרות אַזעלכע האָבן זיי אַצינד, און ווען די אַלע צרות וועלן האָבן אַן עק, ווייסט נאָר איין גאָט אַליין וואויל. און דערווייל איז מען דאָך פאָרט נישט מער ווי אַ מענטש, אַ בשר־ודם. עס גלוסט זיך פאָרט אַמאָל אַ קוק טאָן אין דער זייט, אַ לאַך טאָן, אַ שפּיל טאָן

און טאַקע כאַפּן הינטערוויילעכס אַ טענצל אויך. — מיינע אַלטע פאַרשוינען האָב איך געטראָפן, ברוך השם, אַלע פריש און שטאַרק מיט זייערע אַלע אַלטע קאַפּריזן און משונהדיקע גענג: זיי פּרוכפּערן און מערן זיך, מאַכן זיך אַמאָל נאַריש און רייסן זיך ביי די נעז איבער אַ שפּילכען אַזוי ווי פריער. די וועלט, נישקשה, בלייבט אַ וועלט... מיר האָבן איינער דעם אַנדערן באַלד דערקענט און גאָר אַנגעקוואָלן, וואָס, געלויבט איז גאָט, מען זעט זיך געזונטערהייט. איך האָב זיי אָנגעקוקט מיט גרויס הנאה, גוט באַטראַכט פון אויבן ביז אַראָפּ און גיב אַצינד אַרויס אַ באַשרייבונג פון אַ טייל נאָר פון זיי אין דעם דאָזיקן בוך.

דו, מיין ליבער משה, האָסט געעפנט מיין פאַרשטיינערט האַרץ, דורך דיר איז דאָס דאָזיקע ווערק מיינס נולד געוואָרן און דיר ברענג איך עס דעריבער במתנה. אויב אַנדערע וועלן דיר זאָגן דערפאַר אַ יישר־כוח, דאָס ווייס איך נישט. איך פון מיין זייט אָבער דאַנק דיר דאָ פאַר אונדזער גאַנצן עולם דער־פאַר, וואָס דו האָסט מיך דערמינטערט, געטרייסט און געשטאַרקט מיט דיינע קלוגע און גוטע רייד.

דיין געטרייער פריינט נאָך פון די יונגע יאָרן,

דער מחבר.

אדעס, 5 יוני, 1884.

די פאַרשוינען

שמחה מאַריאַשעס, אַ בעל־טאַקסע.
שפּרינצע, זיין ווייב.
רייזעלע, זייער טאָכטער.
זלמן קריסטאַל.
זעלדע, זיין ווייב.
אלכסנדר, זייער זון, אַ בן־יחיד,
רייזעלעס חתן.
ר׳ יוחנצע דעם רבס.
כאַסקל, זיין זון.
חינקע, כאַצקלס ווייב.
פייבוש גאַטסוואונדער, אַ לאַנד־שדכן
מענדל, אַ משרת
ביי שמחה מאַריאַשעס.
דוואָסיע, אַ קיך־מויד
ביי שמחה מאַריאַשעס.
שמואליק, אַן אַלטער, אויסגעדינטער
ניקאָלאַיעווסקער סאָלדאַט.
גיסיע, הערשעלעס ווייב,
שמואליקס איניקל.
ר׳ אליה, גלאַט אַ ייד.
איציק דער קרעמער.
די מומע אָן אַ נאָז, אַ גבאיטע.
דאָס קליינע קלעזמערל.

נגידים, פיינע יידן, בעלי־טובות, ווייסע־חברה, פורים־שפילער,
אַן עולם מאַנסבילן, ווייבער און סאָלדאַטן.

ערשטער אַקט

ביי שמחה מאַריאַשעס אין הויז

ערשטע סצענע

כ י ימ אַ ר י נ ס מעסטן שטיקלעך וועבל. ש פ ר י נ צ ע און פ י י ב ו ש.

כ י י ט אַ ר י נ ס. צו צוויי און פופציק אַרשין און נאָך מיט אַן עודף. אויב איין שניט, אַן געסטקעס און איינזעצלעך פון באַטיסט, וועט אויסגיין צו פופצן העמדער. אָבער העמדער, שרדותשע! גאָר אַנטיק פון וועבל, דין ווי אַ רויך און פעסט ווי אייזן. (זיי רייסן) אין אַ גוטער, מזלדיקער שעה! אייער רייזעלע זאָל טראָגן און צערייסן געזונטערהייט.

ש פ ר י נ צ ע. אמן, אמן, רבונו של עולם! — פאַרגעסט־זשע נאָר נישט קיין צוויקלעך, מאַכט עס, איך בעט אייך, גוט. וויפל האָב איך גאָט געבעטן, מיין רייזעלען חתונה־קליידער דערלעבן צו נייען. מיר פאַר איר קאָפּ! וואָס ווייסט איר, וואָס זי איז פאַר אַ גאָלד.

כ י י ט אַ ר י נ ס. זאָל איר לויכטן אַזוי דאָס מזל, ווי זי לויכט און שיינט. דער חתן, נישקשה, מעג אַנקוועלן, וואָס צו אים אין די הענט פאַלט אַריין אַזאַ ברילייאַנטענע כלה מיט גילדערנע מעלות און מעשים טובים. קינדערלעך. אייניקלעך און אור־אור־אייניקלעך זאָלט איר מיט אייער מאַן, שפּרינצעניו, פון איר דערלעבן, גרויס נחת, פיל גוטס. וואו איז ערגעץ די כלה? לאָמיר איר כאָטש צואווינטשעוועז.

פ י י ב ו ש (אַריינקומענדיק) אַ, גאָט העלף, שפּרינצעלע! (ער קוקט זיך אַרום, לייגט אַריין די האַנט אונטערן קאָלנער און טוט זיך אַ קראַץ) אַפּנים טאַקע, אַז מען זוכט געפינט מען. עס האָט מיר עפּעס געצויגן דאָס האַרץ. האַ, וואוהין געצויגן? צו שפּרינצעלען, שפּינצעלען! בין איך געקומען און גע־פונען טע־טע־טע... אַקוראַט, כ׳לעבן, ווי געוואונטשן.

ש פ ר י נ צ ע. טאַקע אַט וואָס הייסט אַ שדכן, אַ גוטער פריינט. איר האָט, נישקשה, אַ חוש הריח און טרעפט תמיד, ווען צו קומען.

פ י י ב ו ש. אויב פייבוש האָט אַ חוש הריח! פון וואַנען וואָלטן זיך גענומען די אַלע זיווגים, ווען נישט דער חוש הריח? אויף אַנשמעקן איז פייבוש ברוך השם אַ בריה, איינער אין דער וועלט. (ער סמאַרטעט מיט דער נאָז)

וואַרט, עפּעס שמעק איך אַצינד... עס שמעקט, דאַכט זיך, עפּעס אַזוי ווי לעקעך און בראַנפן.

שפּרינצע. גערעכט, כ'לעבן! אַצינד קומט טאַקע לעקעך און בראַנפן. (זי גייט צו דער שאַפע).

פייבוש (צו די נייטאַרינס) ביי מיין יידישקייט! אַזאַ שפּרינצעלע איז נישטאָ, מען זאָל ווייט די וועלט אומזוכן. וואָס זאָגט איר, ווי זי שטויסט זיך אָן. — (שפּרינצע שטעלט אויפן טיש אַ טאַץ מיט לעקעך און אַ פלאַש בראנפן מיט קעלישקלעך).

נייטאַרינס (צונויפנעמענדיק די שטיקלעך וועבל אין אַ פּעקל) זייט געזונט, שפּרינצע!

שפּרינצע. נאַט איך כאַטש צו שטיקלעך לעקעך. אפשר וועט איר איינטונקען אין אַביסל בראַנפן? — ניין! נו גייט־זשע געזונטערהייט. למען השם, צוויקלעך, עס זאָל, חלילה, איבער אַ צוויקל אַ העמד נישט קאַליע ווערן. (די נייטאַרינס גייען אַרויס).

פייבוש (דרייט דעם שפּיץ בערדל, קוקנדיק אויף דער פלאַש בראַנפן) טריי־טריי־ריי, הים—הים.

שפּרינצע. מאַכט־זשע ברכה, ר' פייבוש, וואָס שטייט איר?

פייבוש. עט.. ברכה, מהיכא תיתי, זאָל זיין ברכה (ער גיסט אָן אַ קעלישעק און נעמט אין דער האַנט) לחיים, שפּרינצעלע!... עס זאָל זיין ווי מיר ווינטשן. דער זיווג זאָל עולה יפה זיין און מיר זאָלן הנאה האָבן... ביז דער חתונה איז נישט ווייט און דענסטמאָל מוז איך בלי נדר געבן שבת פאַר דער מחותנתטע און גיי מיט איר אַ קאַזאַק. (ער טרינקט).

שפּרינצע. אוי רבונו של עולם! אוי לעבעדיקער פאַטער, טאַטע רחום, צדיק!

פייבוש. אַי, פע, שפּרינצעלע, וואָס איז דאָס פאַר אַן אוי! אַ חתן האָב איך איך געגעבן טאַקע נאָר קפּריסין, מיט אַלע מעלות, און איר...

שפּרינצע. ניין, ר' פייבוש, חלילה, נישט דאָס, נישט דאָס...

פייבוש. ניין, איך וויל גאָר נישט הערן, לאָזט זיך דינען. אַפּגילטן בין איך ווערט זאָל מען מיך פאַר אַזאַ שידוך. נאַט איך אַ דרייער פאַר יענע פלאַסקעדריגעס. עפּעס אַזאַ חתן ווי אלכסנדר וואָלגערט זיך אויפן מיסט! איר ווייסט, וויפל מען וואָלט היינט פאַר אים געגעבן? אַזאַ געלערנטער, אַ בריה, טע־טע־טע...

שפּרינצע. דאָס פאַרשפּאַרט איר מיר גאָר צו זאָגן. ווער נאָך אַזוי ווי איר ווייסט, ווי איך האָב מיך געלייגט אין דער לענג, אין דער ברייט ביז מיין שמחה האָט געמוזט דעם שידוך איינוויליקן. אַ קאַטאָוועס בין איך פון

מיינעם אויסגעשטאַנען! אי נאָך היינט כאַפּט ער זיך אַמאָל אַרויס אַקעגן מיט אַ וואָרט.

פּ י י ב ו ש. אוודאי, כ׳לעבן, מעג אייער ר׳ שמחה אויף אייך, אויף מיר זיך בלאָזן! אַפּנים, ער ווייסט, וואָס הייסט היינטיקע צייטן אַ בתולה. ווי איר קוקט מיך אָן, שפּרינצעלע, בין איך שוין אין דעם ברויט, האַ. פּאָרט וויפל מיינט איר?... ווי די מעשה איז, עס האָט זיך ביי מיר געדרייט, אַהער אַ דריי, אַהין אַ דריי, עס האָט זיך געדרייט, און היינט, זאָג איך אייך (ער קוקט אויפן פלעשל בראַנפן) ווי דאָס איז אַ שהכל, אַז ס׳איז פּע, חלשות! וואָס איז היינט אַ מיידל? עס ווערט אַזש טרוקן אין האַלדז רעדנדיק.

ש פּ ר י נ צ ע. נעמט אַביסל בראַנפן, ר׳ פייבוש. לאָזט זיך נישט בעטן.

פּ י י ב ו ש (קווענקלט זיך). טאַ, וואָס קען עס שאַטן. איך וועל אייך צו־ליב טאָן. (ער טרינקט) יאַ, פּע, פּע, באמנות!—קנישעס, אַשטייגער, קאָנט איר זייער גוט מאַכן, וואָס טוט איר, שפּרינצעלע? איר נעמט קעז, טייג און קלעפּט אויס גאָר אַ וואוילן קניש. ביי מיר אָבער קלעפּט זיך די צייטן נישט. ס׳איז דאָ אַ בתולה, אַ בחור, דאַכט זיך אַ שידוך, און עס קומט פּאָרט אויס אַ קאָטער. פאַרוואָס, ווילט איר וויסן. זאָגט־זשע מיר, זאָלט איר מיר געזונט זיין, וואָס, איז דער פּאַסטערנאַק נאָך דעם ערשטן דונער? פאַרדאָסט, מחילה, חלשות. אָט האָט איר אייך דאָס שדכנות, נאָכדעם אַז ביי אונדז האָט זיך אָנגעהויבן די בילדונג־שמילדונג. עס האָט אינגאַנצן פאַרלוירן דעם טעם. בתולות זענען אָן עין־הרע אָנגעזעצט, ווילן, נעבעך, חתונה האָבן, און חתנים זענען ווי אויסגע־טריקנט געוואָרן. די זענען געבליבן סטיבונעס, האַרטע רעטעך ווי דעמב, יענע ווילן חתונה האָבן גאָר אויף אַ בייעם שניט, עפּעס מיט אויבער־הסברות, און אַזעלכע וואָס לאָזן זיך שוין יאָ רעדן שידוכים, קוקן נאָר אויף דער מטבע, הייסן זיך אָפּגילטן. טפו זאָל עס ווערן! מען מוז נעמען אַביסל בראַנפן, כאָטש עס ווילט זיך נישט. לאָמיר זיין געזונט, שפּרינצעלע! (ער טרינקט).

ש פּ ר י נ צ ע. לאָז אייך וואויל באַקומען. עסט אייך פונדעסטוועגן נישט אָפּ דאָס האַרץ, ר׳ פייבוש. נישקשה, די וועלט איז נאָך נישט חרוב געוואָרן. אַזוי לאַנג דער זינדיקער מענטש לעבט, מוז מען חתונה האָבן. חתנים, ניש־קשה, וועלן זיך געפינען.

פּ י י ב ו ש. כאַפּט זיי דער וואַטל־מאַכער! אוודאי מעג זיך אייער מאַן בלאָזן. פאַרצוקערן וואָלט מען דאָך היינט אַזאַ חתן ווי אלכסדר. אַ געלערנטער און דערצו נאָך אַ בן־יחיד. איר פאַרשטייט, וואָס הייסט היינט אַזוינס אַ בן־יחיד! זינט דער פּריזיוו איז אַ מינדסטער ליגאָטניק אַ גרויסע מציאה, אַ קאַלעקע, אַ בעל־מום — יקרות־טייער. אַ פּאַרכל, מחילה, איז אַ מתנה פון זיין ליבן נאָמען, גאָלד און זילבער. ווען האָב איך צען אַזעלכע באַלעבאַטישע,

טע־טע־טע־טע!... זינדיקט־זשע נישט, שפּרינצעלע, און מאַכט, כ'לעבן, נישט קיין אוי.

שפּרינצע. איך זינדיק נישט, חלילה. איך אויקע נאָר אַמאָל, ווי דערלעב איך שוין איבערקומען דעם היינטיקן פּריזיוו און רייזעלעס חתן זאָל שוין זיין פריי. ער איז טאַקע אמת אַ בן־יחיד, נאָר גיי וויס, וואָס קאָן זיך נאָך מאַכן.

פייבוש. איר רעדט, האָט מיר קיין פּאַראיבל נישט, ווי אַ ליטוואַק, וואָס גלויבט נישט ביז ער ציילט נישט איבער. איר האַלט, אַפּנים, שפּרינצעלע, משכון בבית — שלום בקעשענע. (הינטער דעם טיר הערט זיך אַ קול: באַלעבאָסטע, באַלעבאָסטע!).

שפּרינצע. בלייבט נאָך, בלייבט, ר' פייבוש, מיר וועלן נאָך שמועסן. איך גיי נישט אויף לאַנג. (זי גייט אַרויס).

צווייטע סצענע

פייבוש, דערנאָך דוואָסיע

פייבוש. וואָס פעלט מיר, דאַכט זיך, וואָס גייט מיך אָפּ? זיץ מיר צעלייגט דאָ אויפן שטול, ווי ביים טאַטן אין וויינהויז, אין שכנות מיט לעקעך און אַ פלעשל בראַנפן, איינער אַליין!... (ער גיסט אָן אַ כוס, קוקנדיק אויפן פלעשל מיט אַ שמייכעלע) לחיים, פייבוש! גאָטעניו זאָל געבן, דאָס רעדל זאָל זיך דרייען (ער טרינקט געשווינד אויס), עך, האָט זיך עס אַמאָל ביי מיר געדרייט, געדרייט. יידן האָבן זיך געכאַפּט גיכער, גיכער חתונה צו האָבן. ס'איז געווען פּרנסה. און היינט... וואָס מיר היינט... (ער גיסט אָן אַ כוס, טוט אַ זופּ און שפּייט אויס) פּע! היינטיקע בתולות, בחורים, משטיינס־געזאָגט!... עפּעס איז זיי גאָר נישט איינצובייסן. אַלץ אַליין, אפילו שידוכים אויך אַליין צווישן זיך, מיט דער מאָדע, מיט דער פּאָליטיקע. מיין קאָפּ זאָל אַזוי נישט קרענקען, ווען רייזעלע מיט איר חתן זאָלן איינער אין דעם אַנדערן זיך נישט פאַרליאַפּען, אויב איך וואָלט עפּעס געפּועלט. גלאַט זיי האָבן זיך אַנגעשמעקט און דרינען גאָר אונטערגעשטופּט. אַ גוטע וועלט, כ'לעבן, אַ שיינע רייזעלע!... שיינע בתולות, פיינע בחורים די היינטיקע, שפּאַרן שוין אָן אין באַלעבאַטישע ערטער אין גאַנץ יידישלעכע הייזער! גיי לעב, האָב פּרנסה פון אַזעלכע (ער דער־גיסט דעם כוס מיט אַ שמייכעלע) הנני מוכן ומזומן לקיים כוס שלישי, עט, נישקשה, בטחון, בטחון!... לאָז נאָר, גאָטעניו, דיינע יידעלעך אַביסל

קומען צו זייערע קרעפטן און זיך פרוכפערן און מערן, דענסטמאָל קנאַק איך מיט דער בייטש טשאַקענדיק, אַרויסשטעקנדיק דער וועלט צען פייגן. (ער טרינקט מיטאַמאָל אויס און פאַרקרימט זיך) **ביטער! לעת־עתה האָב איך אַ פייג. עס דרייט זיך, דרייט זיך דער קאָפּ. אַ ביטערע, ביטערע צייט.** (ער קוקט אַ ווײַלע שטיל, שאַרף אין פלעשל) **דריי מיך אַהין, אַהער... צאַפּל זיך... דאָ אין דער משקה. צען פייגן, כע־כע־כע! ווּעמען שטעק פון דאַנען? איך מיר אַליין טאַקע אַרויס.** קוקו! **נאָ, אַ פייג, אַ פיי...** (ער לאָזט אַראָפּהענגען דעם קאָפּ און שפּאַרט אָן מיטן שטערן דעם טיש. פונעם קאָרידאָר הערט זיך אַ ביזערן. דוואָסיע לויפט אַרײַן געשווינד, פאַרקאַטשעט די אַרבל ביז די עלנבויגנס, מיט אַ באַרשט אין דער האַנט).

ד ו ו אָ ס י ע. **נו אַ טאָג! אַ בייזע מהומה אויף מײַנע שונאימס קעפּ. עס שטעלט זיך היינט דער גוטער טאָג. די באַלעבאָסטע קאָמאַנדעוועט, הו האָ, האָ הו! און דער באַלעבאָס פאַרקרימט זיך ווי סרעדאָ נאָ פּיאַטניצאַ. איז עפּעס אויף דער לינקער זייט היינט אויפגעשטאַנען. און צו ווּעמען לאָזט זיך עס אײַנגאַנצן אויס? צו דוואָסיעס קאָפּ! דוואָסיע — דאָס, דוואָסיע — יענס, דוואָסיע — אַהין, דוואָסיע — אַהער. דוואָסיע, שונא ציון, צערייס דיך, דוואָסיע, שפּרינג אויס דער הויט!.. אָט האָסט דו דיר...**

פ י י ב ו ש (ווי פון שלאָף צעצויגן מיט אַ גענעץ). **אַ פייג!**

ד ו ו אָ ס י ע (אַרומקוקנדיק זיך פאַרוואונדערט). **טפו! וואָס האָט זיך מיר געחלומט די נאַכט און יענע נאַכט...**

פ י י ב ו ש (טשוכעט זיך). **בחורים, פיינע בחורים...**

ד ו ו אָ ס י ע. **אַ לשון אַביסל!**

פ י י ב ו ש (אויפשטייענדיק). **אַזוי, שפּרינגצעלע, ווי מחילה, אַזאַ ליטוואַק . . .**

ד ו ו אָ ס י ע (אין דער זייט). **ווי, מחילה, אַ שיכור!**

פ י י ב ו ש (אויסקנאַקנדיק זיך די ביינער מיט אַ שמייכעלע). **הע, פע! אַ גוטן!... אויף דער חתונה, אם ירצה השם, גייען מיר, בלי נדר, ביי אַ קאָזאַק.** (ער גייט אַרויס).

ד ו ו אָ ס י ע (פאַרקרימענדיק זיך). **אָט צעיאָג איך מיך!...**

דריטע סצענע

דוואָסיע, דערנאָך מענדל

דוואָסיע (שטייט און באַטראַכט איטלעכס ווינקעלע, שאָקלענדיק מיט דעם קאָפּ). וואָס דאָ טוט זיך אַביסל!... אומעטום ברעקלעך, שטיקלעך נאָר ווי אין אַ הקדש, — טפו! אַז רייזעלען גלוסט זיך חתונה האָבן, איז ווער שולדיק? דוואָסיע! גיי קער, ראַם. דו נאָר ביסט אַ מענטש און יענער, כ׳לעבן, האָט גאָר קיין נשמה נישט. אוי, דערבאַרעמדיקער גאָט, לאָמיך היינטיקס יאָר אויך עפּעס אויפגעריכט ווערן. שוין צייט, צייט, כ׳לעבן! (זי נעמט זיך קערן, זינגענדיק דערביי פאַר זיך צעצויגן אונטער דער נאָז.)

אויפן פריפּעטשיקל ברענט אַ פייערל
און אויסן קוימענדל גייט אַ רויך,
אַז איך דערמאָן אין מיין באַשערטן זיך,
פאַרליר איך, אוי, דעם קאָפּ און דעם מוח.

אין דרויסן גייט אַ רעגנדל,
אין שטיבעלע איז זיך פאַרנע,
אויף דער גאַנצער וועלט איז אַ פרייד
און מיר איז ביטער און מאַרנע.

(פונעם קאָרידאָר הערט זיך אַ געשריי: דוואָסיע! דוואָסיע!)

דוואָסיע (פאַר זיך). אָ, אויף די ציין! אויף די ציין! אַ קול אַביסל ווי אַן עשו. (זי רופט זיך אָן) אָט גיי איך, גיי! (אין דער טיר שטעקט זיך אַריין אַ קאָפּ פון עפּעס אַ יידענע. דוואָסיע שושקעט זיך מיט איר און אין דער גע־שושקעריי כאַפּן זיך ביי איר אַרויס ווערטער הויך אויף אַ קול) אַזוי? אויף היינט אין אָוונט האָט איר אים ביי זיך באַשטעלט?... גוט, עלקע!... איך וועל מיך זען אויסרייסן. האָ, וואָס? שבתדיק זאָל איך מיך אָנטאָן?... נו, נו!... אַ שיינער?... גוט, גוט, עלקע... איך וועל קומען... גייט געזונט... (זי גייט אַרויף אויבנאָן־צו). אַ יונגערמאַן גאָר אַ וואוילער. אַ קאָפּ גאָר אַ פאַנקוכן, אַ פּאָר באַקן ווי צווי פּעטע, פאַרברוינטע כרעמזלעך, אַ גוידערל ווי אַן אָנ־געפילט העלדזל. מחיה! ער איז נישט קיין באַלמעלאָכע, נישט קיין משרת, נאָר גלאַט אַזוי זיך אַ פיינער יונגערמאַן. (טוט אַ זיפץ). עס איז שוין גענוג אָך און וויי, אַז ר׳ כתריאל דעם מלמדס טאָכטער זאָל דינען, זיין אין דער

פרעמד, נאָר איך זאָל נאָך נעמען עפּעס אַזאַ פּאַשנע מענטשן, ניין! אַזאַ בזיון איז שוין צו גרויס... (זי נעמט זיך ווידער קערן און זינגט צו).

און מיר איז ביטער און מאַרנע.

טפו, מיינע שונאים, מיינע שונאים!

און פּלוצים דאַכט זיך עפּעס אַ שאָרך,

ע־הע, ע־הע, אין האַרצן טיאָך־טיאָך!

(זי וואַרפט קערנדיק אַראָפּ מיט דער באַרשט עפּעס אַ פּודעלע). אַ, אין דער ערד מיט דעם קאָפּ! גיי שטעל זיך נאָך קלייבן. (זי הייבט אויף אַ פּאָר קרעלענע אוירינגלעך מיט אַ קעלנערל און נעמט זיך זיי באַטראַכטן). גאָר אַנטיק, כ׳לעבן, פון אוירינגלעך. רייזעלעס כלה־מתנות: עס פאַרנעמט די אויגן! איך בין אַ בעלן זיי אַנצומעסטן, וואָס פאַר אַ פּנים וועל איך אין זיי האָבן. (זי טוט אָן די אוירינגלעך, קוקט אין שפּיגעלע און שמאָכט פאַר גרויס הנאה). אָך, שיין! מיטן ווייסן קעלנערל וועט נאָך שענער אויסקומען. (זי נעמט זיך אָנמעסטן דאָס קעלנערל, קוקנדיק אין שפּיגעלע, מאַכט מיט דעם קעפּעלע און זינגט זיך אונטער):

ע־הע, ע־הע, אין האַרצן טיאָך־טיאָך.

מ ע נ ד ל (קומט גאַנץ שטיל אַריין. גייט צו אויף די שפּיץ פינגער הינטער דוואָסיען, שאָקלט איר נאָך מיט דעם קאָפּ און קושט מיט אַ השוויהלע די פינגער). אַ מחיה, צוקער־זיס!

ד וואָ ס י ע (שטאַרק באַשעפטיקט מיט זיך, שמאָכט און ברומט אונטער):

צו מיר, צו מיר, דו נשמה מיינע,

ליובע־לעבן! רופט ער, ליובע, איך בעט!

איך גיי און קום צו מיין זיס לעבן

און טו אַ כאַפּ אַ קוש, אַ גלעט.

מ ע נ ד ל (שטיל מיט אַ העוויהלע). עס קאַטערט זי, עס האָבן איר זיך צעשפּילט די געבליטן. דאָס ליבע־פּלעשעלע, אַפּנים, העלפט. (ער נעמט אַרויס פונעם בוזעם עפּעס אַ פלעשעלע, נעצט איין אַ פינגער און דערלאַנגט פּלוצים דוואָסיען הינטן אויפן האַלדז אַ שמיר, מאַכנדיק דערביי):

און טו אַ כאַפּ אַ שמיר, אַ גלעט.

ד וואָ ס י ע (קערט נישט טויט, נישט לעבעדיק זיך אום און וואַרפט בשעת מעשה אַרויס פון מענדלס האַנט דאָס פלעשעלע, וואָס צעברעכט זיך אויפן דיל). אין דער ערד אַריין, ימח־שמוניק איינער! ס׳איז מיר אַנטפּאַלן דאָס געזונט. וואָס פאַר אַ מאָדע קיצלען זיך? באָט איך נייעס, ער קיצלט!... איך וועל דאָך דיר דערלאַנגען אַ קיצל, אַז דו וועסט דאָ די ניכפּה באַקומען.

מ ע נ ד ל. דוואָסעניע, איך חלש, איך שטאַרב! אַזוי שיין ביסט דו

היינט. ס'איז דיר אין פּנים נישט אַריינצוקוקן, ווי אין דער ליכטיקער זון. אוי, ליובע־לעב, חלש איך, אַ קוש, אַ קוש!

דוואָסיע. נו, מענדעלע, ווער פאַרברענט! איך האָב נישט קיין צייט.

מענדל. עפּעס אַזאַ מלאכה, וואָס מען ברויכט דערצו צייט?! דוואָסעניו, האָב אַ רחמנות אויף אַ יידישע נשמה! איך וועל דיר געבן כלה־מתנות אַזעלכע אוירינגלעך, אַ סאַמעטן מאַנטל, אַ גילדן קייטעלע און אַ בראָשקע. דו וועסט ביי מיר זיין אַ פּריצה, אַ שררותטע, אַ גראַפינע, אַ פּרינצעסין, אַ רביצין!... (ער כאַפּט דוואָסיען אַרום. פּלוצים הערט זיך פונעם קאָרידאָר אַ געשריי: דוואָסיע, דוואָסיע!)

דוואָסיע. אַ, אויף די ציין, אויף די ציין!... אַז רייזעלען גלוסט זיך חתונה האָבן, זעצט מען פון דוואָסיען די נשמה אַרויס... הערסט דו, מענדעלע? גיי דיר, גיי צו אַלדי שוואַרצע יאָר. לאָז! (אַראָפּוואַרפנדיק פון זיך געשווינד די אוירינגלעך און דאָס קעלנערל רייסט זי זיך אויס פון מענדלס הענט מיט אימפּעט אַזוי, אַז מענדל פליט צו אַ בענקל און קערט מיט דעם זיך איבער אויף דער ערד.)

פערטע סצענע

מענדל, שמחה און ר' יוחנצע דעם רבס

מענדל (מאַטערט זיך אויפשטיין און זוכט דאָס היטל). אבי דער קאָפּ מיינער איז גאַנץ, דאָס היטל וועט דער שוואַרץ יאָר נישט צונעמען... אַ, ניש־קשה, דוואָסעניו, מיר וועלן זען, וואָס דו וועסט היינט אין אָוונט ביי עלקע דער קאָרטנוואַרפערין זאָגן, כאַ־כאַ־כאַ, אַ גוטע ממזרטע די עלקע. ווי זי מיט זיך פאַר מיר! נאָט איך אַ פּזמון פון ראש־חודש קרעמניץ, עפּעס אַ חתן וויל זי היינט אָנקוקן. כאַ־כאַ־כאַ, דוואָסעניו! חתונה פּגרסט דו דאָך טאַקע צו האָבן, וועסט קומען צו פליען אויסגעפּוצט און לסוף וועט גאָר מיינער ווי פונעם הימל אַראָפּפאַלן. סקאַצל קומט, דוואָסעניו! עלקע מיט אירס, איך מיט מיינס און מיר וועלן דיך איינבייסן... אַ שדכן איז אפילו חשובער, נאָר וואָס זאָל מען טאָן? אַז תשעה באב איז נישטאָ קיין פליי, מוז מען יוצא זיין מיט וואַנצן. (ער הויבט אויף און באַטראַכט דאָס צעבראָכענע פלעשעלע) עס זאָל דאָס איבערבלייבן כאָטש אַ קאָפּ! פינף און זיבעציק קאָפּיקעס מיין בלוט האָב איך באַצאָלט סטעמפּעניון אָט פאַר דעם ליבע־פלעשעלע. ער האָט געשוואָרן, אַז ביים צווייטן, דריטן שמיר מוז יענע דיך ליב האָבן און ציען ביי די פּאָלעס...

מיר דאַכט זיך, עס האָט אָנגעהויבן טאַקע אַביסל צו ווירקן, נאָך היינטיקן שמיר איז דוואָסיע געוואָרן וויכער. ס׳איז שוין גאָר נישט דער וואָרף וואָס פריער !...

ש מ ח ה (קומט אַריין און בלייבט שטיין פאַרוואונדערט). וואָס טוט זיך דאָ אַזוינס, מענדל ?

מ ע נ ד ל (אָנידערשטעלנדיק אין איילעניש דאָס אומגעפּאַלענע בענקל). נישט אויסצוהאַלטן פון דער קאַץ. אַוועקגעראַנגלט האָב איך מיך דאָ אַביסל מיט דער שיינער קאַץ !...

ש מ ח ה. וואָס, מיט יענער, וועלכע איך האָב געטראָפן ערשט אַרויס־שפּרינגענדיק פון דאַנען ? אויב יענע איז אַ קאַץ, ביסט דו, מענדל, אַ קאַטער ! — אַזוי, שייגעץ איינער, ביסט דו אַ מענטש אין דער טאַקסע ! זאָג באַר, וואָס הערט זיך מיט די אָקסן, וואָס מען האָט היינט געקוילעט ? ביסט דאָרט אין דער באַיניע געווען ?

מ ע נ ד ל. אַ נס, כ׳לעבן, וואָס איך בין באַצייטנס אַהין אָנגעקומען. עס האָט געקענט ווערן אַ גוטע חתונה. דער שוחט האַלט אַ לונג און לעבער, ר׳ יוחנצע בלאָזט, שטופּט אַ פינגער, קרימט זיך מיט אַ פאַרפּרומט פּנימל, ווי ס׳איז אים עפּעס שטאַרק נישט רעכט, און שאָקלט מיט דעם קעפּעלע. אַז ער האָט מיך דערזען, ווי איך שטיי און קוק אים קרום אָן, איז ער געבליבן ווי דערוואָרגן, געמאַכט עטלעכע מאָל טאַ, טאַ — און דער שוחט האָט אַ זאָג געטאָן : כשר... דער רוח זאָל אים וויסן, וואָס ער קריכט אַהינצו. נישט אַנדערש, ער מיינט שוין ווייטער עפּעס... קאַרג לעדוויצעס נעמט ער איבער, אַ, נעמען זאָל אים דער . . .

ש מ ח ה. שאַ, מענדל ! ס׳איז נישט דיין עסק.

מ ע נ ד ל. אָבער זיין עסק איז עס אויך נישט. וואָס פאַר אַ מחותן איז ער מיט דער טאַקסע ? קאַרג פאַר אים מאיר־בעל־הנס־פּושקע, ארץ־ישראל־געלט, נאָך און נאָך און נאָך... דם, צפרדע, כנים אויף אים, די אַלע עשר מכות !

ש מ ח ה. תרבות ! ווי עפּנט זיך עס דיר אויף דאָס מויל אויף אַזאַ פרומען, ערלעכן יידן, וואָס שטאַמט פון בעַרן, פונעם גנילאָפּיאַטקער רבס געזינד !

מ ע נ ד ל. אוי, האָט דער בער לאַפּעס ! נישט אומזיסט קריכט ער און שטעקט אַריין די מאָרדע. ער וויל מסתמא אָפּלעקן אַ ביינדל. הלוואי איך זאָל ליגן זאָגן, דער בער זאָל נישט קומען און נעמען אין דער טאַרבע.

(ר׳ יוחנצע קומט אַריין, גיט אַ קוש די מזוזה און פאַרגלאָצט די אויגן מיט אַ זיפּצעלע.)

ש מ ח ה (גייט ר׳ יוחנצען אַקעגן). ברוך הבא, ר׳ יוחנצע ! זייער אָנגעלייגט, כ׳לעבן.

מ ע נ ד ל (אין דער זייט). אנלייגן זאָל ער מיט דעם קאָפּ!

ר׳ י ו ח נ צ ע. אין אַ מצווה־זאַך, ר׳ שמחה... הגם ס׳איז אַביסל שווערלעך, ביך, לא עליכם, עפּעס אוי... פאַר קודשא בריך הוא איז עס פּאַרט קיין תירוץ נישט. וואָס טוט מען מיט יידישע קינדער, נעבעך?... שטעלט זיך נאָר דער טאָג, איז אַלץ מצוות, מצוות.

מ ע נ ד ל (פון דערווייטן). נאָך גאַנץ פרי היינט כלחוך השור, האָט ר׳ יוחנצע ניכטערהייט געקוקט דאָרט, מחילה, אין איין אָקס אַריין. גאָט זאָל זיי נאָר דערלענגערן די יאָרן.—וואָס ווילן זיי אויף שבת, אַ לעדוויצע צי אַ לעקער?

ר׳ י ו ח נ צ ע. בע... וויס איך וואָס... עט.

ש מ ח ה (אַ קוק געבנדיק בייז אויף מענדלען). גיי שוין דיר דיין וועג! האָסט, דאַכט זיך, נויטיקע אַרבעט.

מ ע נ ד ל. ר׳ יוחנצען פרעגן, וואָס זייער גוטער ווילן איז, איז דאַכט זיך אויך נויטיק. (ער גייט אַרויס.)

פינפטע סצענע

די פריערדיקע אָן מענדלען

ש מ ח ה (נאָכדעם ווי אַקעגן אַ רגע איז שטיל). אַזוי, ר׳ יוחנצע? אין אַ מצווה־זאַך, זאָגט איר. — וואָס קוועטשט איר זיך עפּעס, האַ?

ר׳ י ו ח נ צ ע. אוי, אוי, אַלץ, לא עליכם, מיט די מערידן . . . לאָמיר עס אָפּמאַכן בקיצור. אַ שוחט, ר׳ שמחהלע, אוי, נאָך אַ שוחט!

ש מ ח ה. ביי אונדז איז שוין אָן דעם דאָ גענוג שוחטים, וואָס קאָסטן אַ קאָסע; צו וואָס נאָך איינער? מען וועט דאַך אַרויפלייגן ווייטער אויפן פלייש, דער עולם וועט שרייען און גערעכט זיין.

ר׳ י ו ח נ צ ע. פאַר קודשא בריך הוא איז עס פּאַרט קיין תירוץ נישט... ביי אַ שטיקל סירכא קלאַפּט דאָס האַרץ, אפשר, חלילה, טרעפן די אַלע נישט. ווי באַלד נאָר עפּעס אַ חשש איז שוין אַי, אַי... אַלצדינג כדאי. מען וועט שרייען! — מילא, דעריבער לאָמיר נעמען אויף אונדזער קאָפּ אַזאַ עבירה? דערנאָך, אל תפתח פה לשטן, אַז קליינע קינדער וועלן שטאַרבן, ווער וועט שולדיק זיין — מיר! פאַר וואָס, וועט מען שרייען, האָט מען צוגעלאָזט חטאים!... געוואַלד, וואָס פאַר אַ מצווה פאַר יידן איז שחיטה!

ש מ ח ה. פאַר וואָס ביז אַצינד איז רעכט געווען און פּלוצים איז נולד געוואָרן נאָך אַ שוחט? אַ גאַנץ איבעריקע זאַך, כ׳לעבן. עס וועט שלעכט זיין

אי פאַר דעם עולם אי טאַקע פאַר מיר. איר ווייסט אייך אייערס און איך מיינס.

ר׳ יוחנצע. אוי, לא עליכם . . . בקיצור, ס׳איז רעכט. היינט חוץ לזה, מוזט איר וויסן, וויל ר׳ שמעלקע אויף ווייטער נאָך אַ גראָשן אים פון דער אַקע פליש.

שמחה. גאָט איז מיט אייך, ר׳ יוחנצע, וואָס רעדט איר ? ! אַ פּופּצן יאָר אַז ר׳ שמעלקע נעמט אַ דרייער פון דער אַקע פאַר די הילצערנע קליינלעך זיינע אויף פליש צו פאַרקויפן. אַ שפּאַס, וויפיל ער האָט שוין איבערגענומען, און פלוצים נאָך אַ הוספה!

ר׳ יוחנצע. און אונדזער ר׳ טודרוסל וויל אָנשטאָט אַ האַלבער טאַקע אַ גאַנצע קאָפּיקע פון דער אַקע.

שמחה. פאַר וואָס ? פאַר די פינף הונדערט קערבלעך, וועלכע ער האָט אויסגעליען, אַזוי הייסט עס, צורעכט מאַכן די באָד מיט דער מקוה! די באָד איז עד־היום טאַקע אַ חורבה און די מקוה שטינקט, מחילה, ווי פריער, אַן עיפּוש... אַזוי פיל יאָר נעמט ער, נעמט און פלוצים גאָר אַ הוספה! עס גרוילט דאָך דאָס לייב הערנדיק. מיר קומט דאָך אויס טאַקע צוצולייגן דעם קאָפּ און צעוואָרפן די טאַקסע. ר׳ יוחנצע, איך בעט אייך, מאַכט, עס זאָל בלייבן ווי פריער, לאָז מען נישט שרייען.

ר׳ יוחנצע. און אַגב טאַקע האָב איך אַליין צו אייך אַ שטיקל בקשה. איר זאָלט מיר נישט אָפּזאָגן.

שמחה. אָך, אַלצדינג פון אייערטוועגן, אַלץ וואָס נאָר מעגלעך.

ר׳ יוחנצע. אוי, אַ שווערער, ביטערער גלות! — מיין כאַצקעלע, אוי, באַדאַרף גיין צום היינטיקן פּריזיוו. אַז אָך און ווי, צו וואָס מיר האָבן זיך דערלעבט, אַז אַ כאַצקעלע, אַ זיידן קינד, פון אַזאַ הייליקער משפחה, דערצו נאָך אַ מטופל, נעבעך, מיט ווייב און קינדער, מוז בעוונותינו הרבים זיך שטעלן! טאַקע נאָר משיח־צייט. מילא, האָב איך געוואָלט אייך בעטן — אוי, לא עליכם... מיינע שטעכעניש אויף די שונאי ישראל — בעטן איבערצורעדן מיט דעם דאָקטער און נאָך אַזעלכע, פאַרשטייט איר ?

שמחה. אַ, שווערלעך און דערצו אויך טאַקע עפּעס פּריקרע... איז כאַצקעלע אייערער געזונט ?

ר׳ יוחנצע. מכח געזונט איז, צווישן אונדז גערעדט, באָוואָרנט. די לעצטע צייט איז ער נישקשהדיק פונעם פּנים אַראָפּ, נישט צו דערקענען אים... אָט מכח דעם באַדאַרף איך ווייטער אייער טובה. זלמן, אייער מחותן, מאַכט אַ מורא, באַם ביים פּרייזיוו וועט נישט צוגיין כשר, וועט ער אויסגעבן... פאַרשטייט איר מיך... זיין בן־יחיד, דער חתן אייערער, שטייט אויך אויפן פּריזיוו. איר פאַרשטייט ?

ש מ ח ה. ווילט איר, הייסט עס, איך זאָל רעדן מיט זלמנען. אָט דאָ האָט איר מיר פאַרגעבן אַ שווערן לייענען! איר ווייסט דאָך, ווי שטאַרק מחולק מיר ביידע זענען. איך גיי מיר אויף מיין דרך און ער אויף זיין ווייטן דרך.

ר׳ י ו ח נ צ ע. און דער חתן אייערער, משטיינס־געזאָגט, איז פאַר־קראָכן העט, העט אויף נאָך אַ ווייטערן דרך. אַי, אַי, ר׳ שמחהלע! ווי קומט צו אייך אַזאַ שעטנז? (ער סמאַרעט מיט דער נאָז). אַלעקסאַנדער! עפּעס, רחמנא־ליצלן, גאַר דייטשעריש. ווען מען האָט דאָ צו פאַרהיטן!... אוי, ר׳ שמחהלע, זענט איר דערפאַר ווערט...

ש מ ח ה. פּייניקט מיך נישט, ר׳ יוחנצע! לאָמיר דערפון, איך בעט אייך, נישט רעדן.

ר׳ י ו ח נ צ ע (אויפהייבנדיק זיך). וואָס־זשע, האַ, ענטפערט איר מיר מכח יענעס?

ש מ ח ה. וואָס, מכח אייער בקשה?

ר׳ י ו ח נ צ ע. אַי... איך מיין מכח די פריערדיקע ענינים.

ש מ ח ה. ווי גאָט איז אייך ליב, ר׳ יוחנצע, דרייבט עס אָפּ! מאַכט, עס זאָל בלייבן ווי פריער. מכח אייער בקשה וועל איך מסתמא שוין זען...

ר׳ י ו ח נ צ ע. טאַ, איך וועל מיך פּרוואון... (ער לאָזט זיך גיין צו דער טיר און קערט זיך פּלוצים אום). גוט, כ׳לעבן, איך האָב מיך דערמאָנט, עס. איך געגוויטיק מיך אַצינד, געגוויטיק איך מיך אין אַ גמילות חסד. אַזוי, עטלעכע קערבלעך.

ש מ ח ה. וואָס־זשע האָט איר לכתחילה דאָס נישט געזאָגט? עפּעס דאָס ערשטע מאָל איז מיר צו געבן אַ גמילות־חסד. (ער שטעקט ר׳ יוחנצען אין דער האַנט אַריין). זעט־זשע, ר׳ יוחנצע, איך פאַרלאָז מיך שוין אויף אייך.

ר׳ י ו ח נ צ ע. גו—גו. האָט זשע אין זינען מכח... (ער קושט די מזוזה און גייט אַרויס.)...

ש מ ח ה (שטאַרק אויפגעבראַכט). נישט אויסצוהאַלטן, תמיד איז נאָר גיב, גיב, גיב! יענעמס מקורבים, אָרעמע קרובים גיב שטעלעס אין דער טאַקסע, דעם גיב באַשטימטע קצבה, אָדער קלאָמפּערשט גמילות־חסדים. היינט לאַ־יתרץ־געלט עזות־פּנימער, אָנכאַפּער, זאָגטערס, קאָכלעפל, שטאָטפּעטערס, פאַקטוירים, דרייקעפּלעך, הענטשקע־לשון־ריידער, פאַטשערקעסמאַכער, עצות־געבער, וועלכע מען באַדאַרף פאַרשטאָפּן די מיילער, און מען מוז נאָך שווייגן. גיי דערצייל דעם עולם מעשיות און רייץ אָקעגן דיר אויף אַ וועלט מיט פיינע, לייטישע מענטשן... גנבים, בלוטצאַפּערס, ווערט פאַרכאַפּט איינ־איינעם מיט דער טאַקסע!... (שפּרינצע און רייזעלע קומען אַריין.)

זעקסטע סצענע

שמחה, שפּרינצע, רייזעלע, דערנאָך אַלעקסאַנדער

שפּרינצע. איך זוך דיך שוין, שמחה. צייט איינהאַנדלען דעם קינד חתונה־קליידער. גיב געלט!

שמחה. נישט אויסצוהאַלטן. איין קול: גיב, גיב, גיב!

שפּרינצע: הערט נאָר אַביסל, ווי ער האָט זיך צעשריגן! גזלנים זענען אים איבערגעפאַלן.

שמחה. זאָלסט דו טאַקע וויסן, שפּרינצע, גזלנים!... לאָז מיך, כ׳לעבן, צו רו. איך בין, אָסור, נישט משוגע, און ווייס וואָס איך שריי.

שפּרינצע. גענוג שוין דיינע שטעכווערטלעך. מען ווייסט, מען ווייסט, אַז דיר געפעלט נישט... צי מיך נישט ביי דער צונג. נאָר וואָס וועט עס דיר אָבער העלפן?... מיר פאַר דיין קאָפּ, רייזעלע, דו וויינסט? שאַ, נישט קשה! מעגסט זיך, כ׳לעבן, שעמען, שמחה. אַזוי רעדט אַ טאַטע!

שמחה. אַי, אַי, שפּרינצע!

שפּרינצע. וואָס זאָל איך דאָ מיט אים טענהן? קום, רייזעלע, קום און לאָמיר לאָזן צו רו דעם טאַטן.

רייזעלע (צופאַלנדיק צו שמחהן). טאַטעניו, דו ביסט דאָך אַזאַ גוטער, ליבער טאַטעניו! קרענק מיך נישט, איך בעט דיך און זיי אויף מיר נישט אין כעס.

שמחה. נישט אויף דיר, רייזעלע, חלילה! ס׳איז דאָ אויף וועמען אַנדערש אין כעס צו זיין.

שפּרינצע. דאָס, טאָכטער, איז אַן אָנצוהערעניש מיר. מיך מיינט ער... האַ, וואָס פאַרט האָב איך דיר, מיין מאַן, אַזוינס געטאָן?

שמחה. דו? גאָרנישט... ביסט אַ גאַנץ ערלעכע יידענע, שרייסט נאָר אַמאָל איידער דו ווייסט פאַר וואָס. אפשר האָב איך היינט געהאַט אַ קרענקונג, עגמת־נפש און בין דעריבער אַביסל אויפגעבראַכט.

שפּרינצע. בעט איך דיך הונדערט מאָל מחילה. דערצייל־זשע מיר, שמחהניו, וואָס איז אַזוינס? דערצייל.

שמחה. אַן אַנדערש מאָל, שפּרינצעלע. אַצינד מוז איך נויטיק אויף אַ ווײַלע אַוועקגיין. — נאַ דיר דאָס שליסעלע און נעם פונעם קעסטעלע דאָרט אַליין אַרויס, וויפיל דו באַדאַרפסט. (ער גייט.)

שפּרינצע. נעבעך. ער האָט נאָך היינט אין מויל נישט געהאַט.

ר י י ז ע ל ע (זעצט זיך און נעמט אויסצייכענען נאָזטיכלעך). און דו, מאַמעניו, האָסט אים נאָך אַביסל... ער איז דאָך צו דיר אַזוי גוט.

ש פ ר י נ צ ע. מיין דאַליע ביי אים אויף אַלע מיינע ליבע געזאָגט געוואָרן. איך האָב די דעה. פונדעסטוועגן מוז מען אַמאָל — כאָטש נאָר לפּנים — זיך טאָן אַ בייזער. שטענדיק גוט טאָר מען אַפילו מיט דעם בעסטן מאַן נישט זיין... די מענער זענען פייער און מיט פייער באַדאַרף מען וויסן ווי אומצוגיין.

ר י י ז ע ל ע (האַלט אַן אויסגעצייכנט טיכל שפּרינצען פאַר די אויגן). קוק אָן, מאַמעניו, „ר. ק.". מזל־טוב מיר מיט דעם נאָמען! אונטער דעם לעצטן אות וועל איך אַריינטרעטן אין אַ ניי לעבן, מיט אַ נייער פאַמיליע און אַ ניי מזל. איך בין איבערגליקלעך.

ש פ ר י נ צ ע. גליקלעך, טאָכטער, זאָלסט דו טאַקע אייביק זיין. דאָס מזל זאָל דיר לייכטן און שיינען ווי דער ליכטיקער מאָרגנשטערן.

ר י י ז ע ל ע. איך בין איבערגליקלעך. און דאָך פיל איך אין האַרצן מיך עפּעס... ווי זאָל איך דיר זאָגן... עפּעס אַביסל ווי באַליידיקט. לעב אַזוי פיל יאָר מיט דיין נאָמען און פּלוצים פאַרענדער אים. עס קומט אויס, עפּעס זענען מיר חפצים, מיר בייטן תמיד און טראָגן דעם נאָמען פונעם באַלעבאָס, וועלכן מיר געהערן. פריקרע!... וואָס זאָגסט דו, מאַמע? די מענער זענען פייער. (אַלעקסאַנדער קומט אַריין.)

ש פ ר י נ צ ע. שוויַג שוין, שוויַג, ווייס איך וואָס איר פאַלט איין!

ר י י ז ע ל ע (מיט אַ געלעכטער). דו הערסט, אַלעקסאַנדער, וואָס די מאַמע זאָגט? מען באַדאַרף וויסן ווי מיט פייער אומצוגיין.

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. פייער איז אַ גנב, אָבער אַקעגן וואָס?...

ר י י ז ע ל ע. כאַ־כאַ־כאַ, דאָס ווייס איך שוין אַקעגן וואָס. שאַ! וואָרים אַט טו איך מיך אַ בייזער.

ש פ ר י נ צ ע (טייטנדיק מיט דעם פינגער אויף דער נאָז). אַי, רייזעלע, ביסט דו אַ שפּעטערין! (צו אַלעקסאַנדערן) ווייס איך, וואָס זי וויל דיר דאַרט אַביסל פאַרדרייען דעם קאָפּ. (זי גייט אַרויס.)

זיבעטע סצענע

ר י י ז ע ל ע, אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר, דערנאָך ד ו ו אָ ס י ע

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. נייעס, רייזעלע! זייער וויכטיקע נייעס.

ר י י ז ע ל ע. עפּעס גוטס, האָ? שאַ, נישט קיין וואָרט! דיין פּנים זאָל מיר פריער זאָגן. נעענטער צו מיר מיט דעם פּנים!

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר (שטעלנדיק זיך נעענטער). ע־ע, רייזעלע, דו הויבסט שוין אָן באַצייטנס מיך צו מושטירן; עס פּאַסט, כ׳לעבן, נישט פּאַר אַ רביצין.

ר י י ז ע ל ע. וואָס איז דאָס פּאַר אַ נייער טיטל?

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. גאַנץ פּשוט. אַז דער מאַן איז אַ רב, איז דאָס ווייב אַ רביצין.

ר י י ז ע ל ע. און אַז דער מאַן הייסט שמערל, הייסט דאָס ווייב שמערליכע, עס פאַרשטייט זיך, אַלץ דער מאַן. נו, זאָג שוין, וואָס איז אַזוינס די מעשה?

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. מען וויל, בשעת די וויבאָרעס, מיך וויילן דאָ פּאַר רב. און ווייסט דו, וועמענס אויפטו דאָס איז? ר׳ יוחנצעס! ער האָט עס היינט געלאָזט זאָגן דעם טאַטן מיינעם. וואָס זאָגסטו דו דערצו, רייזעלע?

ר י י ז ע ל ע. און דו, וואָס זאָגסט דערצו?

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. ס׳איז דאָ צו זאָגן אַזוי און אַזוי. וויל מען, איז אַ רב עפּעס נישט אַזאַ חשיבות. זאָג נאָר, איך בעט דיך, דו קענסט פּנחס כּאַרט, בערל טאַראַראַם, פּייזל פּאַנפּע, כייקל קאַכלעפּל און איציק פּאַלגע מיט דער גאַנצער כנופיא?

ר י י ז ע ל ע. אָ, זייער גוט. זיי זענען שיכורים, אַרץ־פּיאַסקע, עזות־פּנימער, שקצים, אַנכאַפּערס, וואָס אין דער קאָרט. נאָר צו וואָס מישסטו דו זיי פּלוצים דאָ אויף?

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. אָט ווער עס ווילט געוויינלעך ביי אונדז, יידן, און אונטער וועמען אַ רב איז אונטערגעוואָרפן!

ר י י ז ע ל ע. נו, אַלעקסאַנדער, אויב אַזוי, רעד־זשע גאָר נישט דער־פון. ס׳איז גאָך נאָר אַ חרפּה.

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. וויל מען אָבער צוריק שמועסן, קען אַ רב, אויב ער פאַרלאַנגט נאָר, זייער פיל ווירקן. ביי אונדז יידן זענען דאָ גוזמאות־זאַכן, וואָס מען באַדאַרף און וואָלט געקענט פאַרבעסערן. איך באַרים מיך נישט, רייזעלע, אַז איך בין אַ געלערנטער מיט אַלע מעלות, נאָר איך האָב אַ יידיש

האַרץ. איך בין יונג, מיט פרישע קרעפטן און וויל מיט דעם גאַנצן לעבן אַרבעטן און ברענגען עפּעס נוצן.

ר ײ י ז ע ל ע. אַצינד פאַרדינסט דו אַ הייסן קוש. (זי קושט אַלעק־סאַנדערן). דו וועסט אין מיר האָבן אַ רביצין, וואָס ווײַס, נישקשה, פאַרדינען צו טראָגן דעם נאָמען...

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. הײַנט ווײַטער, רייזעלע, לאָמיר רעדן צווישן אונדז ווי פּראָסטע בשר ודם, גאַנץ פּראַקטיש. ליב האָבן מיר זיך בײדע טאַקע זייער שטאַרק. אָבער די באַרעכענונג באַדאַרפן מיר דאָך האָבן אַזוי: ווי לעבט מען נאָך דער חתונה? קעסט־עסן, ווי אַ ײדיש פּאָר־פאָלק, דאָס איז נישט גוט, נישט שײן, אַ דערנידעריקונג פאַר זיך און אַן אומגליק פאַר די קינדער אויף שפּעטער. לעבן־זשע פונעם נדן, וואָס דײַן מאַמע גיט, עפּעס אויך נישט אַזוי גוט... (ער לייגט אַרויף די הענט אויף רייזעלעס אַקסלען). וואָס קוקסט דו, רייזעלע, מיך עפּעס אַזוי שאַרף אָן? דײַנע אויגן בליצן ווי פלאַם־פײַער.

ר ײ י ז ע ל ע. איך שעם מיך, נאָר עס העלפט נישט... מען מוז מודה זײַן, מיר, ווײַבער, זענען שוואַכער, ווייכער און נישט באַרעכנט. באַהערשט אונדז איינמאָל דאָס האַרץ, הערשט עס שוין אָן אַ שיעור און מיר לאָזן זיך פירן העט, העט... איך קען דער פּראַקטיקע, דעם רייִנעם אמת קאַלט אין די אויגן אַרײַן נישט קוקן אַזוי ווי דו.

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. אין דײַנע רייד איז דאָ אַ שאַרף שטעכווערטל, וואָס שטעכט מיך ווי מיט שפּילקעס. איך פאַרשטיי, נישקשה, וואָס דו מיינסט. פאַרשטיי־זשע אויך, וואָס איך האָב מיט מײַנע פריערדיקע רייד געמיינט. איך האָב עס געזאָגט אַקעגן דעם, צו באַווײַזן דיר גאָר, אַז די ראַבינער־שטעלע, וועלכע ר׳ יוחנצע האָט פאַרגעלייגט, איז אַצינד פאַר אונדז ווי געוואונטשן... אי, רייזעלע, רייזעלע, נאָך ווייסט דו נישט, וואָס פאַר אַ שטאַרקע שליטה דו האָסט איבער מיר! (ער נעמט רייזעלען אַרום און בײדע שטייען אַרומגענומען אַ היפּשע צײַט שטיל. — דוואָסיע קומט פּלוצים אָן מיט אַ טישטוך און טעלער אין די הענט.)

ד ו ו אָ ס י ע. די באַלעבאָסטע האָט מיר געהייסן גרייטן צום טיש.

ר ײ י ז ע ל ע (אַרויסכאַפּנדיק זיך פון אַלעקסאַנדערס הענט). שוין מיטאָג, אַזוי פרי!

ד ו ו אָ ס י ע. אַ זאָג אַביסל, פרי! אײַך פליט די צײַט און מיר דאַכט זיך — אַ שרעק ווי זי קריכט. ר׳ אליקום כיריק איז שוין געגאַנגען מנחה־דאַוונען, טעמצעס קו איז שוין געקומען פונעם פעלד, די הינער פאַדען זיך שוין זעצן אויף דער סידעלע, ליפּשע שרייט שוין: הייסע באַבקעס, ײדעלעך!

אויפן פּריפּעטשיק איז שוין קיין פונק פייער נישטאָ און ביי לייטן טראַכט מען שוין אַרום דער וועטשערע.

ר י י ז ע ל ע. שאַ, דוואָסיע, עפּעס האָט אין דיר זיך געעפנט אַ קוואַל רייד, דו שיטסט ווי פון אַ זאַק. שאַ, לאָז זיין מיטאָג און לאָז מיך געמאַך! (זי גייט מיט אַלעקסאַנדערן אַרויס.)

אַכטע סצענע

דוואָסיע און מענדל

ד וו אָ ס י ע (אויסגעצוואָגן, פאַרקעמט יום־טובדיק, אין אַ קליידל מיט אַלע מיני מאָדעס אינאיינעם). און אַז ס׳איז אַביסל פרי, מה רעש!... ווען אַביסל נישט דערקאָכט עפּעס, אויך נישט אַזאַ אומגליק. איר האָט ציין, וועט איר איינבייסן, נישקשה... זיי מעגן אַלצדינג. שטייען זיךביידע אַרומגענומען, קאָשקען זיך, ליובען זיך, טשמאָק, טשמאָק! און דו, דוואָסיע, היניע, פּלאַץ, גיי, שונא־ציון, אויס. בין אויך אַ מענטש, אַזוי שמייליק ווי איר!... ווי דער־לעב איך שוין פּטרן דעם שיינעם מיטאָג, פאַרשטאָפּן זיי די מיילער און באַ־צייטנס אַרויסכאַפּן זיך אַהינצו... צו עלקען. אוי — זיסער גאָט, לאָמיך שוין אויך עפּעס אויפגעריכט ווערן! (זי קוקט זיך אָן אין שפּיגל, טאַפּט זיך ביי די האָר מיט אַ שמייכעלע). נישקשה, דוואָסיע איז נאָך קיין מעשה נישט און וועט אַנדערע אין די פּאַטרעכעס פאַרשטעקן... איך וועל אים געפעלן, נישקשה, היינט ביי דער נאַכט... מזל־טוב! וועלן מאָרגן פרי, לעבן דער יאַטקע, מיר עס זאָגן מיינע חברטעס, דו ביסט למזל אַ כלה געוואָרן און אַליין בשעת מעשה האָבן די גאַל. — אַ שיינעם דאַנק, וועל איך ענטפערן, מיט מזל זאָלט איר לעבן! און דערביי טראַכטן: פּגרט, ווערט צעזעצט פאַר קנאה. לאָז זיך יענער פּוקען, עפּעס גאָר מחיה, כ׳לעבן. עס הייבן מיר זיך אָזש די פּיסלעך פאַר פרייד. (זי זינגט אונטער, אַננעמענדיק זיך ביים קליידל און טאַנצט אַקעגן שפּיגל, וואַרפנדיק מיטן קאָפּ אין אַלע זייטן):

אבינו מלך,
ס׳האַרץ איז מיר פריילעך,
פריילעך וועלן מיר זיין,
טרינקען וועלן מיר וויין,
וויין וועלן מיר טרינקען,
קרעפּלעך וועלן מיר עסן,

האַ, וואָס גייט דאָרט נאָך, נאָכן עסן? יאָ, אַזוי:

און נאָך עפּעס נישט פאַרגעסן.

מ ע נ ד ל (קומט אַריין, בלייבט שטיין לעבן דער טיר און פליעסקעט־צו מיט אַ העוויהלע). אַזאַ מזל! אַזאַ יאָר! טאַנץ, דוואָסעניו!... אם ירצה השם, אויף חתונות, אויף בריתן, מיט מיר אײנאײנעם ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר!

ד וו אָ ס י ע. באַקום די ניכפּה, ימח־שמוניק אײנער! אָט איז ער שוין דאָ, דאָס אַנשיקעניש. בראַש טשאַטעוועט ער מיך, גייט מיר נאָך אויף שריט און טריט ווי אַ קו אַ קעלבל.

מ ע נ ד ל. גראַפיניע, פרינצעסין, רביצין, בת־מלכה! אַ צאַפּ נאָר אַ פּורים־קוילעטש, אַ פּאָר באַקן נאָר אַ פאַרברוינטער עפּל־קוגל. געשמאַק מחיה, עס גלוסט זיך אַ ביס טאָן (ער טוט זיך אַ לאָז). אָט וועל איך, דוואָסעניו, דיך... אַזש נו!...

ד וו אָ ס י ע (שוין ווייכער). נו, געגנוג, דו אַנשטעלער, חן־מאַכער! האָרך בעסער, איך האָב צו דיר אַ בקשה.

מ ע נ ד ל. פון דיינעט־וועגן, דוואָסעניו, אין פייער, אין וואַסער!

ד וו אָ ס י ע. אַ ברודער מיינער איז געקומען צו פאָרן, איך באַדאַרף היינט ביי דער נאַכט צו אים גיין. פאַרשטייסט דו? און אפשר אויף לאַנג. בעט איך דיך, מענדעלע, צו בלייבן אין שטוב און אָפּטאָן פאַר מיר אַלע מלאכות.

מ ע נ ד ל (טוט זיך אַ כאַפּ און קראַצט דעם קאָפּ). אַי־אַי־אַי! אָט האָסט דו דיר שיינס, גראַד איז מיינע אַ שוועסטער אויך געקומען. דו היינט ביי דער נאַכט צום ברודער און איך צו דער שוועסטער! פאַרשטייסט דו?

ד וו אָ ס י ע. דיין שוועסטער וועט דער גוטער יאָר נישט צונעמען מאָרגן אויך. אַ ברודער איז עפּעס אַנדערש. אָט איז ער דאָ, אַ מאַנספּאַרשוין, און מאָרגן... וויס איך?

מ ע נ ד ל. קלוג ווי דער טאָג!... אַזוי, דוואָסעניו, בעט מיך, בעט.

ד וו אָ ס י ע. מענדעלע, סערדצע, ליובעניו, טאַטעניו, נשמהניו!

מ ע נ ד ל. ליובע, ליובע מיך, דוואָסעניו. אָט אַזוי פון היינט ביי דער נאַכט ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר! גיי, דוואָסעניו, צום ברודער. זיי רואיק, איך וועל שוין טאָן, פון מיר וועט קיין מניעה נישט זיין.

ד וו אָ ס י ע. עס וועט דיר, מענדעלע, זיין אָפּגעגעבן ברויט... אָט העלף מיר טאַקע גרייטן צום טיש. לאָמיר זיי שוין פאַרשטאָפּן די מיילער און וויסן דערנאָך פון אַ לעבן צו זאָגן. (זי זינגט אונטער „אבינו מלך" און גייט טאַנצנדיק אַרויס פון דער שטוב.)

מ ע נ ד ל. כאַ־כאַ־כאַ! „און וויסן דערנאָך, מאַכט זי, פון אַ לעבן צו זאָגן". אָמן, דוואָסעניו, אָמן! היינט ביי דער נאַכט, מירביידע דאָרט ביי עלקען...

צווייטער אַקט

אַ ג אַ ס. רעכטס די וואַאינסקע פּריסוטסטווע. רעדלעך מענטשן. ווייבער כליפּען, וויינען, מאַנסבילן שמועסן צווישן זיך, אַ טייל פּאַרריסן די קעפּ אַרויף, שטייען און קוקן. כמעט אַלע מיט שטעקלעך און איטלעכער האַלט דאָס שטעקל אויף אַן אַנדער מאַניר: ביי איינעם הענגט עס אויפן אָרעם, ביים אַנדערן אויפן אַקסל; דער דריטער האַלט עס פון פאָרנט אין דער לופט, יענער האַלט עס מיט ביידע הענט פון הינטן און שפּאַרט זיך דערויף אָן. ליבקס שטייט אַ קלייטל מיט אַן איבערגעצויגן דעכל איבער דעם גאַניקל. גישט ווייט דערביי זיצט אַ חלפן לעבן אַ טישל.

ערשטע סצענע

אַ י י ד ע נ ע (אויף אַ וויינענדיק קול ווי ביי תחינות־לייענען). אוי, אַ לאַך אין האַרצן!... מיין בערעלע, אוי...! מיין בערעלע, אוי־אוי־אוי!

ש מ ו א ל י ק (אַן אַלטער אויסגעדינטער ניקאָלאַיעווסקער סאָלדאַט, נאָר הזיט און ביין. אַביסל פאַרכוסעט, קרימט זיך דער יידענע מיט אַ קולכעלע פון אַ שיכור). מיין בערעלע, בערעלע!... טפו, וויסינטרע, וויסנאַפרע לחי עולמים! אויך מיר אַ פּריאָם, אַ היינטיקסמאָדישער פּריאָם! בערעלע, שמערעלע שפּאַצירן זיך אַהינצו מיט די פּיסעלעך אַליין... אוי, וואָלט איר געוואוסט אין יענע יאָרן „אַליין!” רוקן זיך מיט די רגלים אַליין... מיר וויסניטרע, וויסנאַפרע, זענען געגאַנגען, הע־הע! מיט אַ גאַנצער כאַפּטע אונטערפירער, געפּענטעט מיט בראַסלעטן. אַ קאַפּעליע פון קייטן האָט צוגעצימבלט זום־זום־זום, עס האָט געקלונגען די וועלט, געהאַט אַ פּנים מראה־כהן. און פאַר דער חתונה איז געווען אַ לאַנגער, אַ ברייטער פאָרשפּיל מיט כיבוד. חדשים לאַנג איז מען אַוועקגעזעסן ווי די גענדז אין שטייג פאַרשפּאַרט. אָט וואָס האָט געהייסן אַ פּריאָם בגעלע־בגרינע בשמחה רבה ואמרו כלם!

כ י נ ק ע (וויינענדיק אויף אַ קוויטשיק קולכל מיט אַ ניגון). וויי איז מיר, ווינד איז מיר, כאַצקל מיינער, אַ טאַטע, נעבעך, פון קליינע קינדער!

ש מ ו א ל י ק (קוקט זי שאַרף אָן, שאָקלענדיק מיט דעם קאָפּ). פּישש, האָט זיך צעיאָמערט: אַ טאַטע, נעבעך, פון קליינע קינדער!... און קליינע קינדער, נעבעך, פון אַ טאַטן, וויסניטרע, וויסנאָפרע, אָט וואָס אין מיינע צייטן! באַהעלפּערס אַזוינע מיט מעשענע קנעפּלעך האָבן זיי אויף די פּלייצעס גע־טראָגן. עוזר דלים הושיעה נא! מאַרש צאַן קדשים, מאַרש אַהין, אַזש וואו דער

שוואַרצער פּעפּער וואַקסט דאָרט ערגעץ, און געפּאַשעט חזירים, געשוואָלן פּאַר הונגער, געכאַפּט אַ שמיצל. קליינטשיקע, גרעסערע אַביסל — יעמוד עם כל הנערים!

הערשעלע (אַ יונגע סאָלדאַטל; מיט גוטן צו שמואליקן). אַלטע מעשיות, זיידע! געצוג, מען האָט שוין געהערט, זיידע, אַלטע מעשיות! —

שמואליק (נעמט זיך אין די זייטן, אויסציענדיק זיך גלייך ווי אַ סטרונקע און טוט אַ פּייף).

אַלטע מצבות פון פּאַרצייטן!

סמירנאָ! ווייסט איר וואָס זיי באַטייטן?

זאָגט יזכור און סמירנאָ!... טפו, אַ סאָלדאַטיקל, אַ היינטיק־מאָדיש סאָל־דאַטיקל! אַ צוציקל מיט קליינע ווענצעלעך. נעכטן ערשט אָנגעהויבן צו דינען און איבערמאָרגן שוין פּאַרטיק, זיך אויסגעדינט. אב הרחמים! דוואָדצאַט פּיאַט ליעט סלוזשיל באָגו אי צאַריו און געגעסן בערעזעווע קאַשע. פּיט, פּיט, פּיט!... סמירנאָ, מיינע וואָנצעס זענען גרעסער פון דיר אינגאַנצן. האָסט נישט אַזויפיל האָר אין קאָפּ וויפיל עס ליגט אין זיי חלבדיקע ליכט מיט סאַזשע. (אָננעמענדיק זיך מיטביידע הענט ביי די וואָנצעס). אויף אַ סמאָטרע, אָר־אוך! איז געווען אַ מורא אָנקוקן אונדזערע וואָנטשועס, אָנגעשמירט און פּאָרדרייט אַגיל ואשמח מיט לאַנגע און דינע שפּיצן. — מאָלאָדיעץ, שמואל! האָט דער קאָמאַנדיר אַ זאָג געטאָן און בשעת מעשה מיר דערלאַנגט, גלאַט אַזוי פון פריילעכקייט וועגן, טראַך, טראַך אונטער דער מאָרדע. — ראַד סטאַראַטסיאַ, וואַשע בראָדיע! האָב איך געענטפערט און אַראָפּגעשלונגען אַ צאָן בשמחה רבה ואמרו כלם!

הערשעלע. אַהיים, זיידע, זיך אַביסל צולייגן! ווען נישט, גיי איך און שיק גיסיען, מיין גיסיען. גיסיע, נעבעך, מוז שוין אַוודאי איבער־טראַכטן, וואָס דו ביסט אַזוי לאַנג נישטאָ. קום, זאָג איך דיר, קום.

שמואליק. זאָגט יזכור, אואוו פּאַכאַד דעם אַלטן זיידן! . . . (ער טשמאַקעט מיט די ליפּן). צוציקל, ער מושטירט! — אַ היינטיקער מושטיר, משטיינס־געזאָגט, אַ שפּרינגען, אַ דראָפּען זיך אויף די גלייכע וועגט, האַלטן ביקסלעך און שיסן, שיסן . . . היי, סליש! קענסט דו אין פאַרחתמעטע אַרום און אַרום תחתונים מיט אַ היטל ווי אַ בלינע אויפן שפּיץ קאָפּ זיך אויסשטרעקן ווי אַ דרענגל אַ לאַנגע צייט אויף איין אָרט? און אויף איין פוס קענסט דו אָוועקשטיין אַ שעה, אָט אַזוי, אַזוי (ער הויבט אויף אַ פוס און ציט זיך אויס גלייך) ראַ־אַ־אַ־אַז (גיט זיך אַ פּאַטש הינטן און מאַכט אַראָפּלאָזנדיק דעם פוס) פּיט! . . . (ער פאַלט שיער אַנידער, הערשעלע כאַפּט אים אונטערן אָרעם און פירט אים אַוועק.)

כינקע (ווייזט זיך אויף דער גאַס שוין אויף אַן אַנדער אָרט, כליפּעט און ווישט מיטן פאַרטוך די אויגן). וואָס וועל איך, נעבעך, טאָן, אַ לעבעדיקע אלמנה? רבונו של עולם! ווי קענסט דו עס צוזען אַזאַ ווייטיק, אַזאַ בושה? האָט מען עס אַמאָל געהערט, געזען, אַז אַזאַ כאַסקעלע פון אַזאַ משפּחה זאָל זיך גיין שטעלן פאַר אַ סאָלדאַט! . . . אַליין איז ער, נעבעך, דאַר ווי אַ כאַרט און זעט אויס ווי אַ טויטער.

אַ ייִד (לעבן אַ רעדל מענטשן). כאַסקעלע האָט אָקעגן אַ האַלב יאָר פריער פאַרן פּריזיוו אָנגעהויבן צו פאַסטן הפסקות און איז, נעבעך, אַראָפּ פונעם לייב... דאָך האָט ער זיינס נישט געשענקט און כינקע האָט היינטיקס יאָר, אם ירצה השם, ווייטער אַ קינד.

כינקע. אַזאַ ווייטיק, אַזאַ בושה.

ר׳ יוחנצע (צוקומענדיק צו כינקען). שאַ, טיפּשה איינע, שאַ! וואָס זאָל מען טאָן, אַז מען איז בעוונותינו הרבים אין גלות.

כינקע. אָבער גוואַלד, רבונו של עולם, ווי קענסט דו אַזוינס צוזען, אַזעלכס צולאָזן? ס׳איז שוין טאַקע גאָר אַן עק פון דער וועלט . . . שווער, וואו זענען די נגידים, אייערע נגידים? עפּעס זענט איר דאָך מיט זיי איינ־איינעם אַ טוער, אַ גאַנצער מאַכער אין שטאָט־זאַכן. זיי זאָלן וועלן, וואָלט גאָר אַנדערש געווען. מיינע צרות אויף זיי!

ר׳ יוחנצע. שאַ, זאָג איך דיר, טיפּשה, נישקשה! אַזוי גראָב מיאוס איז נאָך די וועלט נישט פאַרדאָרבן געוואָרן. ר׳ יוחנצע דעם רבס זון וועט מען נאָך אַזוי גיך אין געוואַנט נישט אַריינשטעקן. יידן, נישקשה, בלייבן יידן... (אָנבויגנדיק זיך צו כינקען) מיינע נגידים, נישקשה, אַרבעטן אין דעם עסק, גלויב מיר, ס׳איז רעכט נישקשה!... (ער טוט זיך פּלוצלונג אַ כאַפּ) שאַ, אָט איז, דאַכט זיך, דאָרט כאַסקעלע אַליין!

צווייטע סצענע

כאַסקל לויפט פון דער פּריסוטסטווע אַרויס מיט אומפּעט. כינקע און ר׳ יוחנצע לאָזן זיך צו אים געשווינד הענדום-פּענדום.

כאַסקל (סאָפּעט, האַלטנדיק זיך ביים האַרצן, און קאָן נישט כאַפּן דעם אָטעם). הו, אוי, אוי, אוי!...

כינקע (אויף אַ קוויטש). אַ דונער האָט מיך דערשלאָגן!... דאָס איז דער גוטער אוי, דאָס גוטע אויעלע!

ר׳ יוחנצע (טשמאָקעט מיט די ליפּן און מאַכט מיט די הענט שטאַרק פאַרוואונדערט). נו־נו־נו! היכתן, האַ?

כאַסקל (בלינצלט מיט די אייגעלעך, סאָפּעט ווי אַ גאַנדז און לאָזט קוים אַרויס זיפּצן). אוף... אוף... אוף...

כינקע (ברעכט די הענט). אוף, ווי איז מיר! בוף, ווינד איז מיר! דאָס גוטע זיפּצעלע... (צו ר׳ יוחנצען) אַט האָט איר אייך פאַר אייער מי, אַלץ אין מצווה־זאַכן, אין שטאָט־זאַכן.

איינער פון עולם (אין דער זייט). מאַלט אייך, צו מצווה־זאַכן לייגט ר׳ יוחנצע קיינמאָל נישט צו. הערט בעסער, וואָס איך וועל אייך זאָגן: איז כאַסקעלע צוגענומען געוואָרן, איז אַן עק מיט דעם נאָבאָר. (צו איינעם לעבן אים) מזל־טוב, ר׳ זלמן, איר מעגט זיך שוין פרייען, אייער בן־יחיד איז פריי.

כאַסקל. טאַ־טאַ־טאַ... טאַטע!

כינקע (אויף אַ קוויטש צו ר׳ יוחנצען). אוי טאַטע, פאַטער, פאַר־כאַפּט זאָלן זיי אייך ווערן, אייערע פיינע לייט, רבונו של עולם! אין דער ערד מיטן קאָפּ אַלע אייערע נגידימלעך! גלויבט זיי פון היינט אָן ווי דעם הונט.

ר׳ יוחנצע. שאַ, טיפּשה! לאָז מען הערן אַ וואָרט. כאַסקעלע וויל עפּעס זאָגן.

כאַסקל. טאַטע... אַפּגעלאָזט!

ר׳ יוחנצע (פאַרגלאָצט די אויגן). געלויבט השם יתברך! — נו, כינקע, וואָס האָב איך געזאָגט? דו מיינסט, טיפּשה, ס׳איז הפקר אַ וועלט? גלאַט מען נעמט און גיט אָפּ!...

כינקע (פריילעך). דאָ האָבן זיך טאַקע נאָר געמיט זכות אָבות, זכות אָבות.

כאַסקל (אַ מאַך מיטן גראָבן פינגער). דו מיינסט, טאַטע, מען האָט מיך פשוטו־כמשמעו אַפּגעלאָזט? גלאַט אַזוי זיך גענומען און מיך אַפּגעלאָזט! ניין . . .

כינקע (פאַרוואַרפט מיטן קאָפּ און ברעכט מיט די הענט). איך חלש, איך בין פאַרביי!

ר׳ יוחנצע. אַ פירוש, כאַסקעלע, אַ פירוש!

כאַסקל (מיט אַ גמרא־ניגון). ניין!... דו מיינסט, מען האָט געזאָגט גלאַט: גיי דיר, מיינסט דו? ניין, דאָס איז דאָך נישט קיין רבותא. וואָס־זשע וואָלט מען מיך דאַ געלאָזט הערן? אַ פאַר דאַרטן האָט מען טאַקע געזאָגט: גייט אייך. דאָס איז אָבער געוועזן על מנת להחזיר, טאַקע תוך כדי דיבור האָט

מען זיי צוריק גערופן. איינעם האָט מען אָן שהיות טאַקע אָפּגעגעבן. און דעם אַנדערן געהייסן גיין, מחילה, אין שפּיטאָל, ווי הייסט עס ביי זיי דאָרט אויף זייער שיינעם לשון, עפּעס אויף ספּיטאַניע. מילא איז דאָך „גיי דיר" דאָרט עפּעס נישט אַזאַ חשיבות, אַז דערנאָך זאָל נישט זיין דערצו קיין פּתח־חרטה. אלא וואָס דען־זשע? ניין, מען באַדאַרף הערן דעם שפּיץ.

ר׳ יוחנצע (מיט כינקען אין איין קול). גיכער, גיכער, כאַסקעלע, צי נישט ביי דער נשמה!

כאַסקל. די גאַנצע רבותא ליגט אין דעם שפּיץ. ער האָט געזאָגט, יענער אַדון, מיט די עפּאָלעטן דאָרט, האָט געזאָגט... לאָמיך נישט זאָגן קיין ליגן, ניין, נישט געזאָגט, נישט געזאָגט... אַ געשריי האָט ער געטאָן. האַ?! ניין! ניין!... אַ שפּיי געטאָן, ער האָט פריער אַ שפּיי געטאָן.

ר׳ יוחנצע. למאי נפקא מינה אַזוי צי אַזוי? עפּעס אַ גביות־עדות! דאָ גייט דאָך נישט אין דעם געשריי, אין דעם שפּיי. — אין תוך אַריין, כאַסקל, אין תוך אַריין.

כאַסקל. ניין, לאָז זיך דינען. ס׳איז אַ גרויסע נפקא מינה, מען באַדאַרף עס האָבן צום פּשטל. דריינען ליגט דער גאַנצער קוועטש, דאָס גאַנצע באַוואָרעניש. יאָ, טאַקע אַזוי, פריער אַ שפּיי און דערנאָך אַ געשריי. ער האָט אויף יוונית אַ היק געטאָן: פּאַשאָל וואָן, זשיד פּאַרכאַטי! דער פּשט דערפון איז נישט גלאַט, גיי דיר! עס זאָל נאָך אַ סברא זיין דיך ווידער צו רופן, אלא ווי דען־זשע, פּאַשאָל וואָן אויף לעולם ועד, גיי אויף דער דעה, אַז אייביק זאָל מען דיין פּרצוף פּנים מער נישט אָנקוקן!... „זשיד פּאַרכאַטי!" הייסט אַזוי פיל, אַז אַלע דאָרט זענען מודה, איך טויג לחלוטין נישט, און האַלטן נאָך פּאַר אַ טרפהן גליק, וואָס זיי זענען מיינער פּטור געוואָרן. וואָס הייסט אָפּלאָזן, מיט אַ קוועטש, מחיה נפשות! ביי זיי, להבדיל, מעגן אַזעלכע דיבורים גאָר זיין עפּעס נישט אַזעלכע שיינע, נאָר פון ווענען, משטיינס־געזאָגט, מען האָט זיך דאָ צו באַליידיקן?... אדרבה, גאַנץ גוט, מחיה, ס׳איז דאָך אויס־געקומען מיטן קנאַק.

ר׳ יוחנצע. אַבי, כאַסקעלע, דו ביסט אויף דעם עולם, אין אַ גוטער, מזלדיקער שעה! אַפּנים, עס האָט גאָר געקענט זיין, חלילה, אַנדערש?! עפּעס שפּילט מען זיך מיט צדדים, מיט מיינע זכות אָבות!... און די טיפּשה דיינע האָט שוין פאַרלוירן דעם בטחון, געמיינט: עט־שמעט, הפקר אַ וועלט...

כינקע (אויפהויבנדיקביידע הענט אין דער הויך). אַ שבח צו דעם, וואָס איך האָב די הענט ניט געוואַשן! אַ געפונענער כאַסקעלע, אַ געפונענער! גומל באַדאַרפסט דו, כאַסקעלע, בענטשן, וואָס דו ביסט אויסגעקומען אַרויס פון זייערע הענט...

כ אַ ס ק ל. כינקע, דו האָסט געמוזט שלוקערצן, מען האָט דיך דאָרט דערמאָנט. ביים באַדקעווען מיך און באַקוקן פון אויבן ביז אַראָפּ האָט איינער מיט אַ שמייכעלע מיך אַ פרעג געטאָן, אויב איך האָב אַ ווייב? — פע, עפּעס אַזעלכע נאַרישקייטן! נאָר מילא, נו — איך האָב, זאָג איך, אַ ווייב, ווי דער אמת איז, און קינדערלעך. די זאַך, אַפּנים, איז איטלעכן דאָרט געפעלן, וואָרים אַלע האָבן קוקענדיק אויף מיך עפּעס געלאַכט און אויסגעלאַזט צום סוף כהאי לישנא: האַ־אַ, מאַלאַדעץ! גיי צום ווייב און גלייך דיר אַביסל אויס די ביינער. — פע, עפּעס אַזוי משונה גראָב... זייער באַבעס עסק! — עס חלשט מיר בעסער דאָס האַרץ. קום אַהיים. עסן! אויף וואָס די וועלט שטייט, עסן! שוין צייט, דאַכט זיך, מיר צו עסן... אַי, וויל איך עסן! (ער וויל גיין און קען נישט פּלאָנטען מיט די פיס.)

כ י נ ק ע (מיט אַ זיפץ). אַ רירן זיך אַביסל! אַ קאַטאָוועס אַזאַ צייט זיך פּייניקן... בלייב, כאַסקל, דאָ מיט דעם טאַטן און איך וועל אַ שפּרונג טאָן ברענגען אַ וועגעלע. (זי פאַרשווינדט גיך.)

דריטע סצענע

ר' י ו ה נ צ ע און כ אַ ס ק ל שטייען לעבן עולם אין דער זייט. אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר גייט פון דער פּריסוטסטווע אַרויס פאַר־טראַכט. ז ל מ ן און ז ע ל ד ע לויפן אים אַקעגן. ש מ ו א ל י ק.

ז ע ל ד ע (אין איין אָטעם). אַבי דו ביסט שוין דאָ, אַלעקסאַנדער, אין אַ גוטער מזלדיקער שעה. איך זאָל דיך שוין זוכה זיין פירן אונטער דער חופּה. האַ? דו שווייגסט. . . . וואָס שווייגסט דו, אַלעקסאַנדער? דאָס באַטייט עפּעס נישט קיין גוטס, באַטייט עס. ווי איז מיר, זאָג גיכער, זאָג וואָרים . . .

ז ל מ ן. וואָס איז אַלץ אין איין אָטעם? האָב אַביסל צייט, זעלדע.

ז ע ל ד ע. ניין, ער שווייגט, דאָס איז נישט קיין גוטער סימן. אַלעק־סאַנדער, סערדצע, דו ביסט בלייך.

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. מאַמע, איך בעט דיך . . .

ז ע ל ד ע. איך זע שוין, זע, פינצטער איז מיר!... זלמן, מיר האָבן געפירט אונדזער איינציקן זון צו דער עקידה! (זי לאָזט אַרויס אַ קלאָג.)

ז ל מ ן. אים מקריב צו זיין אַנשטאָט אַ באַראַן (ער טייט אַקעגן מיט אַ פינגער) אַנשטאָט אַ כאַסקעלען! אַ יאָ, מיין זון, דו ביסט אַ קרבן?!

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר. צו וואָס, טאַטע, אַזעלכע שרעקלעכע ווערטער? שאַ, אַ רחמנות, נעבעך, אויף דער מאַמען!

ז ע ל ד ע (ברעכט די הענט). אַ ווייטיק איז דער מאַמען... פינצטער איז דער כלה... זי וועט עס היינט באַקומען די וויסטע, פינצטערע בשורה.

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר (כאַפּנדיק זיך ביים האַרצן פאַרציטערט). אַך, באַרואיק דיך אַביסל, מאַמע, שפּאַר זיך אויף מיר אָן און שטיי אַ ווײַלע ביז דו וועסט צו זיך קומען. (ער נעמט זי אונטערן אָרעם. צווישן דעם עולם הערט זיך אַ געדויש. שמואליק ווייזט זיך ווידער, שטאַרק פאַרכוסעט, דאָס היטל אויף דער זייט.)

ש מ ו א ל י ק. סמירנאָ, וויסניטרע, וויסנאַפּרע לחי עולמים, נאָך שחרית גייט מוסף און צווישן אַ כוס, אַ קידוש מיט טרערן לכבוד דעם היינטיקן יום־הדין.

ז ע ל ד ע (מיט אַ געוויין אָנשפּאַרנדיק זיך אויף אַלעקסאַנדערן). אַך, ווי גליקלעך מיר זענען ערשט נישט לאַנג אַלע געווען...

ש מ ו א ל י ק (פּיפּט און זינגט מיט אַן אומעטיק ניגונדל):

אויף אַ ביימל, אין אַ נעסט,
זיצן טויבן צופרידן,
זיצן, פּיקן, עסן קעסט,
פירן דאָרטן אויס פלידן.
טראַלאַלאַ, טרילילי,
ראַז, דוואַ, טרי!

ז ל מ ן (אָנווייזנדיק דעם עולם אויף ר׳ יוחנצען און כאַסקלען). אָט זענען די זיילן פון דעם יידישן גלות!... אָט פון וואַנען עס נעמען זיך אונדזערע אַלע צרות, לייד און פּורעניות! אָן עולם יידן האָרעוועט, דאַרבט, ווערט פאַרשוואַרצט און באַדאַרף אויסהאַלטן פוילע מיוחסים בטלנים, צבועקעס, וואַנצן, כינים, וואָס קריכן, בייסן, שטינקען און פרעסן. קאַרג וואָס אַזעלכע גיט מען אָוועק דעם לעצטן ביסן, ברענגט מען נאָך זיי קרבנות קינדער, בני יחידים!

ש מ ו א ל י ק. פּיטום הקטורת, שטאָפּט קעלבער, יידישע קינדער! פּיטום הקטורת, נפשות צו דער עבודה זרה, נפשות צו די ר׳ געצעלעך! ביי איטלעכן געצעלע איז בנים אַ זעצעלע און איטלעכער שמייליקער ר׳ געץ האָט געשלאָגן כפּרות מיט אַ קליין יתומל, מיט אַן אָרעם, בידנע קינד. ונסכיהם כמדבר, דריי עמער טרערן פון איין אָרעמער מאַמע, אַ וויסטער אלמנה!...

ז ל מ ן (אַלץ אָנווייזנדיק אויף די פריערדיקע). קעץ מיט סאַמעטענע לאַפּקעלעך און שאַרפע שפּיצעכדיקע נעגל! און אַזעלכע רעדן פון גאָט, פון יידישקייט, פון פרומקייט, ערלעכקייט און רחמנות...

א י י נ ע ר פ ו נ ע ם ע ו ל ם. מען וויל רחמנות פון אַנדערע, אַז ביי אונדז אַליין איז איינער אויפן אַנדערן נישטאָ קיין רחמנות. מטופּלס מיט

קינדער טוען אַלע מיטל זיך אויסצודרייען, נישט קוקנדיק דערויף אַז דערמיט קוילען זיי אַנדערע.

א י י ד ע נ ע. געקוילעט זאָלן זיי ווערן אַן אַ מעסער, ווי זיי האָבן מיך פֿאַראַיאָרן געקוילעט! מיט פֿיל מי און גרויסע צרות האָב איך אויסגעהאָדעוועט מיין קינד, מיין איין־איינציק קינד, מיין טרייסט און מיין לעבן. פלוצים גיט מען אים אַ ריס מיר אויס דעם האַרצן... איך יאָמער און קלאָג ביז איצינד. אוי, יידישע קינדער! אַזאַ ווייטיק, וואָס אַ בהמה אַפילו קען עס נישט אויסהאַלטן, רעוועט, שרייט נאָך איר קינד, אַז אַ שטיין קאָן צעגאָסן ווערן.

ז ע ל ד ע (אויף אַ ביטער קול). איין אויג אין קאָפּ, און דאָס איינציקע האָט מען צוגענומען!

ש מ ו א ל י ק (קרימט זיך נאָך). פֿלאַנכעט!... אַ קאַטאָוועס איין אויג אין קאָפּ! מיר האָבן שוין געזען אי ביידע אויגן — זיבן קינדער ביי אַ מאַמע צונעמען. שבעה אני יודע, שבעה כוסות כבמחזה! (ער פייפט צו און זינגט):

דראַפּעט צווישן טאָג און נאַכט
שטיל אַ קעצל זיך אַרויף
צו די טייבלעך מיאַו געמאַכט.
טשיק־טשיק, כאַפּ־לאַפּ, פּרעסט זיי אויף.
טראַלאַלאַ, טרילילי,
ראַז, דוואַ, טרי!

ז ל מ ן. שיינע נפשות, וואָס ציטערן נאָר פֿאַר זייער הייטל! אַבי זייער נפשל — מעג פון זייערט וועגן כל ישראל אַפילו די כפרה ווערן. און אַזעלכע הייסן נאָך רחמנים בני רחמנים, אוהבי ישראל! און אויף אַזעלכע עפּנט זיך נאָך שונאים אַ מויל צו זאָגן, אַז אַלע זענען מיר איין קהל, יד אחת... אוי, אונדזערע ר׳ יוחנצעס, אונדזערע פּירער, אונדזערע תכלית־פּאַרזאָרגער און דאָס גאַנצע יידישע רחמנות!

כ א ס ק ל (טאַרעט ר׳ יוחנצען). קום, טאַטע! כינקע האָט שוין גע־בראַכט אַ וועגעלע. דו הערסט וואָס ער רעדט?

ר׳ י ו ח נ צ ע (מאַכט מיט אַ פינגער און רעדט צעצויגן). ווער האָרכט אַזאַ מענטשל, אַזאַ אַפּיקורס! יידן האָבן שוין גענוג אַזעלכע איבערגעהאַט און זיי אַלע געהערט ווי גאַרנישט. (ביים אַוועקגיין מיט כאַסקלען, צום עולם) פֿאַלט פונדעסטוועגן ביי אייך, נישט אַראָפּ. יידן, נישקשה, בלייבן יידן...

ש מ ו א ל י ק. חי וקים, שרייט חי וקים, יידישע קינדער!

ז ל מ ן (מיט אַ זיפץ). יאָ, יידן בלייבן טאַקע יידן... ביי אַזעלכע אין גלות. — (צו אַלעקסאַנדערן און זעלדען) קומט! די זאַך איז נאָך נישט פֿאַר־לוירן, נישקשה. אַלצדינג וועל איך דערוויזן און כאַסקעלע וועט גיין אַ גאַנג

און שמעקן פולווער... שא, זעלדע, נישקשה, כ'לעבן! גלויב מיר, וועסט עס אין פריידן דערציילן גיך און באלד ביי דיין זון צו דער חופה. קומט אהיים!

זעלדע (אװעקגייענדיק מיט אלעקסאנדערן). אוי, חרוב־וויסט איז מיין היים.

שמואליק (שאקלט מיטן קאפ, טוט א פייף און זינגט טרויעריק):

נישטא אין נעסט קיין טייבלעך מער,
נישטא מער דארט קיין פריידן.
צו לעבן איז די אלטע שווער
אליין אן זיי'רע פלידן.
טראלאלא, טרילילי,
ראז, דווא, טרי!

שרייט חי וקים, געשמייע איך פאר־פול, יידישע קינדער!... (דרייט זיך איבער אויף א פוס און גייט, מאכנדיק דערביי „ראז, דווא, טרי". דער עולם צעגייט זיך אין פארשיידענע זייטן.)

פערטע סצענע

איציק דער קרעמער שטייט ביי דער טיר פונעם קרעמל. ר' אליה זיצט אויפן גאניקל, אויף א בענקל מיטן פנים צו דער גאס. ליבע דער חלפן זיצט לעבן טישל.

איציק (שאקלט מיטן קאפ, שארף אנקוקנדיק ר' אליהן, און גיט א מאך מיט דער האנט). ער רעדט עפעס אזויגס, אז מען קען אויסגיין הערנדיק! גלאט מען נעמט דעם תוגר און ווארפט אים ארויס אויף א שפענדל! און ענג־לאנד, וואו איז ענגלאנד! איר שפילט זיך עפעס מיט ענגלאנד!

ר' אליה. און וואו איז קירה? דו שפילסט זיך, איציק, עפעס מיט קירה!

איציק (טוט בייז א שמייכל). קירה מאק!

ר' אליה (ווערט אונטערגעטראגן). הערסט דו, איציק, דיין וויק־טאריע איז א יידענע מיט א יאמפערקע!

איציק (הויבט אויף דעם פוס און קלאפט מיט א פינגער אויפן קנאפל). וואס ביי דער יידענע מיט דער יאמפערקע ליגט אין קנאפל, האט עס אייער קירה נישט אין קאפ. קירה מאכט געווײינטלעך נאר פוילע תנועות, דרייט זיך, דרייט זיך אין ראסל... און שטייט תמיד אויף איין ארט.

ר' אליה. תרבות! איך קען בעסער קירה ווי דו. (נעמענדיק זיך

ביים בערדל) איך בין, ברוך־השם, אין מיין לעבן, ווי דו קוקסט מיך אָן, שוין צוויי מאָל געווען אין בראָד און איינמאָל אַזש אין לעמבערג. פאַרשטייסט דו מיך? אין לעמבערג!... מען באַדאַרפט קענען יענס לעבן. טע־טע־טעט! ס'איז גאָר עפּעס אַנדערש. וואָס באַדאַרף מען מער, למשל, אַביסל בראָנפן, ס'איז גאָר אַן אַנדער ביסל בראָנפן. ביי אונדז איז בראָנפן — בראָנפן. קירהס אַביסל בראָנפן איז אַביסל בראָנפן, טאַקע וואָס אַביסל בראָנפן הייסט. מען פילט, אַז מען נעמט אַביסל בראָנפן. עד היום ליגט מיר אין טעם קירהס אַביסל בראָנפן.

א י צ י ק (פאַרקרימט זיך). פּישששש! און פּאָנש איז, כ'לעבן, גאָר שלעכט, פּאָנש מיט ענגלאַנדס אַביסל ראָם. קירה, זאָג איך איך בפירוש נאָך אַ מאָל, דרייט זיך און שטייט אַלץ טאַקע אויף איין אָרט. ער כאַפּט נאָר ביי די מלכיות שיריים ווי אַ מקבל.

ר' א ל י ה (שטאַרק אויפגעבראַכט). דער תוגר איז אַ קבצן!

ל י פּ ע (דרייט אויס דעם קאָפּ צום גאַנעקל). וואו איז, ר' אליה, די פּערציק קאָפּיקעס, וואָס איר האָט ביי מיר גענומען אַ גמילות־חסד אויף שבת?

ר' א ל י ה. הרגעט מיך פאַר אַ גראָשן. נישטאָ אַצינד, נישט פאַר איך געדאַכט, ביי מיר קיין פרוטה. אַך־כאַ־כאַ! שלעכטע צייטן.— (צו איציקן) יאָ, איציק, זאָלסט דו טאַקע וויסן, דער תוגר איז אַ קבצן.

ל י פּ ע. נעמט נישט פאַר אומגוט, ר' אליה. מילא דער תוגר איז אַ קבצן. גאַנץ רעכט, איז ער זיך אַ קבצן, לאָז ער זיך זאָרגן אַליין פאַר זיך. אָבער איר, ר' אליה, פאַר וואָס זאָלט איר אַרום איך עפּעס נישט טראַכטן? איר זיצט דאָך, נעבעך, אָן פרנסה און האָט נישט אַ טאָג מיט וואָס איבער־צוקומען. איך בעט איך, פאַר וואָס זאָל אייער שמחה מאַריאַשעס, אַשטייגער, נישט לאָזן אַזאַ יידן ווי איר, דרייען זיך אַרום אים אין דער טאַקסע? למאי פופציק אַנדערע, וואָס דרייען זיך דאָרט אַרום. ווייס איך וואָס זיי טוען? זיי קוקן, דרייען זיך, מאַכן באָם, לאָז אַזאַ ר' אליה זיך אויך דרייען, קוקן, האָ?

ר' א ל י ה (גיט אַ מאַך מיט דער האַנט). עט... דברים בטלים. לאָז נאָר זיין מלחמה, וועל איך מיט גאָטס כח מיך אָוועקלאָזן אויף דער מלחמה! נישקשה... (צו איציקן) דער שפּיץ איז, איך וועט מיך אין וויפיל מען וויל קוואָרט משקה, אַז עס וועט זיין ווי איך זאָג.

א י צ י ק. במזומנים, ר' אליה! איך לייג אויך איין אַקעגן, אַז זיין וועט ווי איך זאָג.

(פייבוש קומט צו צום קליישל, דאָס היטל איז אים פאַרדיסן אויפן שפּיץ קאָפּ און דאָס שטעקל הענגט אים אויפן אָרעם.)

פינפטע סצענע

די פריערדיקע און פייבוש גאַטסוואונדער.

פ י י ב ו ש. אַ גאָט העלף, יידן! פון וואָס שמועסן עס יידן?

ל י פ ע. גוט, כ׳לעבן, וואָס איר האָט זיך אונטערגעכאַפּט, ר׳ פייבוש. זיי אַמפּערן זיך דאָ שוין אַוודאי אַקעגן אַ שעה, אַלץ וועגן דער מלחמה מיט דעם טערק, אויך וועגן די קאָמפּאַניעס פון די קיסריות, און קענען זיך בשום אופן נישט אויסגלייכן.

פ י י ב ו ש. למאי נפקא מינה? מסתמא וועלן דאָך יידן נישט משוגע זיין, רעדן איבער אַן ענין, אין וועלכן עס זאָל נישט ליגן עפּעס אַ שטיקל כוונה.

ל י פ ע. אַ, קרעפּלעך זאָלט איר, ר׳ פייבוש, עסן. איר גייט טאָקע אויף אַ דרך. אָנגעהויבן האָט זיך עס פון שמחה פון דער מאַריאַשעס חתן, וואָס איז היינט צוגענומען געוואָרן אין דער דינסט. ר׳ אליה זאָגט, אַז ס׳מוז ווערן אויס שידוך. ער זאָגט עס נאָך מיט אַ קוועטש פון דער פּאָליטיקע, מיט זיין קיימא לן, אַז מלחמה מיט דעם טערק מוז זיין און טאָקע בקרוב, אין אַ גיכער צייט זיין. (צו ר׳ אליהן) פּירט, זייט מוחל, אַליין אויס אייער געדראַנג, ביי אייך וועט עס אויסקומען שפּיצעכדיקער. זאָגט, ר׳ אליה, זאָגט!

ר׳ א ל י ה. ממילא וועט דאָך שמחהס חתן אין דער מלחמה אריין מחויב זיין צו גיין. וואָרים, אויך די אייגענע מעשה, ביסט דו אַ זעלנער, שמעקזשע פּולווער, און ווי באַלד פּולווער! איז שוין גאָר אַנדערע דינים... נמצא וועט שמחה לכל הדעות האָבן אַ מגו אויפן שידוך חרטה צו האָבן. אָט וואָס איך זאָג. אַי, איציק זאָגט גאָר קאַפּויער? נו, בע... איציק ווייסט נישט, מאי דקאמרי רביצין!

א י צ י ק. און אליה אינאיינעם מיט קירה ווייסט נישט מאי דקאמרי אחשתרנים! (ער גייט אַריין אין קלייטל.)

ל י פ ע. היינט פּאַרשטייט איר שוין, ר׳ פייבוש? און פון דער מחלוקת איבער דער מלחמה איז נולד געוואָרן דער סיכסוך וועגן די צדדים פון די קיסריות, ווער מיט וועמען וועט האַלטן. היינט ילמדנו ר׳ פייבוש אייער הסברא. עפּעס זענט איר דאָך אַ לאַנד־שדכן.

פ י י ב ו ש (רייבנדיק דאָס בערדל מיט אַ קנייטשל). על פי סברא איז טאָקע אַזוי... אדרבה, האַ? (ער טייט מיט אַ פינגער אויפן שטערן) איז דאָך טאָקע עפּעס אַ פּלאַן. יאָ, אי וואָס?...

ל י פ ע. איך ווייס פון אַ זיכער אָרט, אַז מלחמה וועט געוויס זיין. אין פריקאַז האָב איך אַ באַקאַנט שרייבערל, האָט ער אַליין מיר עס געזאָגט, אַזוי

ווי אַ יידישע צייטונג — טפו! ווי הייסט זי דאָרט? — שרייבט אויך אַזוי פון אַ זיכער אָרט... הערשעלע דער סאָלדאַט האָט מיר עס אויך געזאָגט. גיסיע, זיין ווייב, האָט צעבייטנדיק הייַנט ביי מיר אַ קערבל עפּעס שטאַרק געזיפצט, מיין איך, ס'איז, אַפּנים, נישט גלאַט.

פּ י י ב ו ש (שטאַרק פאַרטראַכט). מילא, איז שוין איין צד דאָ... און דער צווייטער? דער צווייטער?... (ער רוקט אַרויף שטאַרק דאָס היטל, שטעקט אַריין טיף הינטער דעם קאָלנער און טוט זיך אַ געשמאַקן קראַץ.) אַז מען זוכט, געפינט מען!... ס'איז רעכט! מען באַדאַרף אַרום דעם טאָן און זיי צונויפפירן.

ל י פּ ע (אַנקוקנדיק פייבושן פאַרוואונדערט). וואָס?! ווּעמען, ר' פייבוש, צונויפפירן?

פּ י י ב ו ש. עט... מיר איז אַגב אַרויף אויף דעם מוח מיינס עפּעס אַן עסקל... נישטאָ קיין צייט. אַ גוטן! (ער פליט געשווינד אַוועק.)

ל י פּ ע. עפּעס איז מיר הייַנט מיין פייבוש שטאַרק צעטראָגן! איר האָט באַמערקט?

אַ י צ י ק (שטייענדיק אין דער טיר פונעם קלייטל און אויסשטרעקנדיק דעם קאָפּ צו דער גאַס). אוי־אוי האָב איך באַמערקט, ווי ער האָט פון ר' אליהס געדראַנג זיך פאַרקנייטשט, גלייך ווי ער וואָלט איינגענומען ריצנאייל. אַ גוט אָפּפירונגס־מיטל, כ'לעבן! ער איז טאַקע באַלד אַנטלאָפן.

ר' א ל י ה (אַ טשמאַק־געבנדיק מיט די ליפּן). אַ חכם פון דער מה־נשתנה אַרויס, בע!... פרעגט אים בחרם, וואָס ער בעבעט, אַבי געבעבעט!...

אַ י צ י ק (לויפט אַרויס צום עק גאַנעקל און רופט אויף אַ קול האַלטנדיק די הענט איבער די אויגן). מענדל! (צו ליפּען) טוט אים נאַר, זייט מוחל, דאָרט אַ רוף, ר' ליפּע!

ל י פּ ע. מענדל, מענדל! — בראָש איז ער טויב — אַ, מענדל, מענדל, מענדל!

זעקסטע סצענע

די פּ ר י ע ר ד י ק ע און מ ע נ ד ל.

מ ע נ ד ל (צוקומענדיק צום קלייטל). גרויסע נסים, כ'לעבן, וואָס איך בין נישט מעוברת. מען קען מפּיל זיין פון אַזאַ געשריי!

אַ י צ י ק (מיט אַ פינגער אויף דער נאָז). צו מיר ווילסט דו שוין נישט שמעקן? אַז מען שיקט דיך עפּעס קויפן, לויפסט דו ערגעץ אַנדערש. אַ, דו כל־בוניק! וואוהין ביסט דו עס ערשט גאָר אַן אַ נשמה אַזוי געלאָפן?

מ ע נ ד ל. טפו, איך האָב היינט דאָס גוטע לויפּעניש! פון פרימאָרגן אָן טראָגט עס מיך ווי אַ רוח אַ מלמד. לויף און מוז באַלד טאַקע ווייטער לויפן.

א י צ י ק. נייך, כל־בוניק! אַבי איך האָב דיך שוין דערטאַפּט, וועסט דו ביי מיר אַזוי גיך נישט אַרויסדרייען זיך. זאָג, וואָס באַטייט אַזוינס דאָס לויפּעניש? זאָג, מענדל, זאָג מיט פּיסקעס!

ל י פּ ע: זאָג, מענדל! איך בין דאָך שוין טאַקע טשיקאַווע: זאָג־זשע, זאָג!

ר' א ל י ה. אַז צוויי יידן זאָגן: זאָג! איז נישט דער דרך־ארץ זיך אָפּצוזאָגן. מילא, וואָס קען עס דיך אַרן צו זאָגן? זאָג שוין, זאָג, אַז דו וועסט זאָגן.

מ ע נ ד ל (אָנכאַפּנדיק זיך ביים קאָפּ מיט אַ העוויהלעט). אַי־אַי־אַי, האָט רחמנות, יידישע קינדער! פון אַלע זייטן אַ זאָג־זאָג־זאָג! אַז עס רייסט מיר אויף דעם מוח. שאַ! איך וועל מיך אויסקויפן פון יידישע הענט און אַלצדינג, ווי איך בין אַ ייד! אין איין אָטעם אָפּזאָגן. — שלום עליכם! — עליכם שלום! מה שמיכם? — מענדל, נאָך אַ בחור. ר' שמחהס אַ משרת. — לויף היינט פרי כלחוך השור אין דער באַינע. לויף פון דאָרט אַהיים און האָב אַ באַרג אַרבעט. — אָמנם חטאתי! פאַרגלוסט זיך פון אַלע מלאכות מיר אין דער קיך, קוצעניר־מוצעניו מאַכן מיט דוואָסיען. — איך איר: דוואָסעניו, ליובעניו, און זי מיר: וועך פאַרברענט! — גיב איך זי אַ קליין קיצעלע און מיינע אין איין כעס מיט אַ געפּילדער . . . בלייבט לעבן מיר זיצן אויפן טאַפּטשאַן. — לויפט פלוצים אַריין די באַלעבאָסטע. — צעלויפן מיר זיך ווי די פאַרסמטע מייז. — מיינער פוץ אין שטוב אַריין, — וואַרף אין איילעניש, לויפּעניש עפּעס אַראָפּ, טראַך, טראַך! — געשווינד אַ לויף אין אַנדערן חדר. — לויפט אַריין די באַלעבאָסטע, בטלט חלומות. — כאַפּט זיך אונטער דער שניידער מיט רייזעלעס חתונה־קליידער. — אַ לויפּעניש צו רייזעלען אין חדר. — מיינער אַ פלי צוריק אין שטוב אַריין. — טראָגט דער רוח אָן דאָס גוטע מומעניו כאַלצע אין שלייער. — מאַכט אין איין אָטעם: שפּרינצע... האַ, נישטאָ... מענדל, וואו די באַלע־באָסטע? — לויפט אָן די באַלעבאָסטע און רייזעלע אין אַ חתונה־קלייד. נאָר אַ פריצה. — פאַרניק געזונט! ווינטשעוועט־צו כאַלצע, נאָר מיט מער מזל. אָפּגעגעבן דיין חתן! — רייזעלע פוץ אויף דער קאַנאַפּע, קאַלט ווי אייז. — אַ געשריי, אַ לויפּעניש! — דער באַלעבאָס לויפט, ווערטלט זיך מיט דער באַלעבאָסטע. — לויפט די באַלעבאָסטע פאַרווינט אַרויס. — לויפט דער באַלעבאָס צעקאָכט אַוועק. — אַ געשריי: לויף, מענדל, אין דער אַפּטייק! — נעמט מיינער די פיס אויף די פּלייצעס און לויפט. — שרייט ר' איציק: מענדל! — קוויטשעט ר' ליפּע: מענדל, מענדל! — אַ גערייִדעריי, אַ געזאָגעריי! זאָג־

זאַג־זאַג! — כאַפּ איך אָפּ אין איין אָטעם ווי די עשרת בני המן ביז ויזתא. — האָט איר שוין אָפּגעהערט די מגילה, ווייסט איטלעכס פּיצעלע, האָט־זשע רחמנות, יידן, אויף אַ יידישער נשמה! לאָזט און לאָמיך לויפן ווייטער!

א י צ י ק. אַ, צו אַלדי גוטע יאָר, ממזר איינער! אַ שיינער תכשיט, נישקשה, אַ פאַרשלעפּטע קרענק פון זיין ליבן נאָמען. (ער נעמט און גיט מענדלען אין דער האַנט) נאַ, משלחת, אַ שטיק מאַנדל־זייף פאַר דיין דוואַסיען.

מ ע נ ד ל. זי זאָל האָבן מיט וואָס מיך צו זייפן. אוי, זייפט זי מיך, יידישע קינדער! (ער גייט אַוועק. צום קלייטל קומט צו אַ קונה, איציק גייט מיט אים אַריין.)

ר׳ א ל י ה (צו זיך אַליין). טע־טע־טעט... נו, וואָס וועט ווייטער זיין? (געגעצט אויף אַ קול) אַהו־הוך! (נעמט פונעם בוזעם אַרויס אַ צעקנייטשטע פּאַפּירל, טרעסעט אַרויס אַ קאָפּ צעריבענעם טאַבאַק און פּרואווט מאַכן אַ פּאַ־פּיראָס) אַך־כאַ־כאַ! עס וועט דערפון גאָר נישט ווערן. מען באַדאַרף גיין אַ בעט טאָן ביים יענעם אַ ציגאַר טיטון. (ער הייבט זיך אויף פונעם בענקל, גלייכט זיך אויס די ביינער, און גייט אַריין אין קלייטל.)

זיבעטע סצענע

שמחה מאַריאַשעס און פייבוש ווייזן זיך
אויף דער גאַס, האַלטנדיק אַ שמועס.

פ י י ב ו ש. איך זאָג עס אַקעגן דעם, ר׳ שמחה, נאַט אייך אַ דרייער פאַר מענטשנס שכל! אַלץ השם־יתברך... ס׳איז דאָך באַשיינפּערלעך אַ חידוש נפלא! אדרבה טאַקע, לאָמיר זיך נישט נאַרן. האָט מען דען אייך נישט אָנ־געשלאָגן לייטישערע, אין אַלע אופנים גלייכערע שידוכים פאַר אייער בתולה? עפּעס איז ר׳ שמחה גלאַט אַזוי זיך אָוועקצומאַכן, האַ? — פאַר וואָס זשע, איז דאָך די קשיא, פייבושעס שידוך מיט אַ זלמן קריסטאַל אָנגענומען געוואָרן?

ש מ ח ה (נישט אַנקוקנדיק פייבושן). ווייל ר׳ פייבוש, זאָל געזונט זיין, איז...

פ י י ב ו ש. ניין־ניין־ניין, לאָזט זיך דינען, שאַ!... נישט־מער, דער תירוץ איז גאָרנישט... קשיות איז גאָר נישטאָ. אָט דאָס גופא טאַקע, דאָס גופא האָט איר דעם בעסטן באַוויזן, אַז פירן די וועלט פירט דער רבונו של עולם. באַדאַרף גראָד פייבוש, ווי אויף קאַטאָוועס, זיך אַרויסכאַפּן: זלמן קריסטאַל. באַדאַרף גראָד אייער בתולה דאָס הערן און באַקומען חשק. באַדאַרף

זי גראָד זיין אַ ציטערדיקס ביי דער מוטער. באַדאַרף די מוטער, אייער שפּרינצעלע, זאָל געזונט זיין, פאַר דער טאָכטער זיך אַרויסשטעלן און ר׳ שמחה, מאריך ימים ושנים זאָלט איר מיר זיין, באַדאַרף אַלצדינג, וואָס דאָס ווייב וויל, פאָלגן... אָט אַזוי האָט זיך עס געדרייט, געדרייט, געדרייט ביז עס האָט זיך אויסגעדרייט.

ש מ ח ה. נו, האָט דאָך שוין זיך אויסגעדרייט! וואָס־זשע...

פ י י ב ו ש. ניין־ניין־ניין!... און אינגאַנצן — לאָזט זיך נאָר דינען! — ווער האָט אין דער זאַך דעם ערשטן דריי געגעבן? טאָקע איר, ר׳ שמחה! אַז דער מאַן לאָזט זיך פונעם ווייב פירן ביי דער . . .

ש מ ח ה. איך בעט אייך, לאָזט מיך צורו און גייט...

פ י י ב ו ש. לאָזט זיך דינען! מילא, זאָג איך עס אָקעגן דעם, ווי גאָטעניו דרייט זיין וועלטל... וואָס־זשע טוט גאָטעניו, אַז זיינע דריידלעך האָבן שוין זיך אויסגעדרייט? דרייט גאָטעניו ווידער צוריק, אַזוי אַז, פאַרשטייט איר מיך?...

ש מ ח ה. נו, נו! ער פּאַסט מיר צו מיינע צרות. לאָזט מיך גיין מיין וועג!...

פ י י ב ו ש (נעמט שמחהן ביים אַרבל). נישקשה, ר׳ שמחה! מער קיין צרות זאָלט איר נישט האָבן. (ער רוקט אַריין די האַנט הינטערן קאָלנער און דערלאַנגט זיך אַ קראַץ) אַז מען זוכט, געפינט מען. פייבוש געפינט... ס׳איז דאָ חתנים...

ש מ ח ה. גענוג!... (ער רייסט זיך אויס פון פייבושעס הענט און ווערט אַנטרונען.)

פ י י ב ו ש (שטאַרק פאַרטראַכט). שווערלעך!... נאָר עט... נישט דאָס ערשטע מאָל. נישקשה, איך וועל שוין געפינען אַ רעדל! (ער גייט.)

אַכטע סצענע

ר׳ א ל י ה זיצט אויפן גאַנעקל מיט פאַרלייגטע הענט און גענעצט.
ל י פ ע, דערנאָך פ י י ב ו ש.

ר׳ א ל י ה (קוקנדיק אין דער וועלט אַריין). אַכט, צוועלף, צוואַנציק, פערציק, פופציק, הונדערט!...

ל י פ ע (אויסדרייענדיק דעם קאָפּ צו ר׳ אַליהן). וואָס ציילט איר אַזוינס, ר׳ אליה? די קאָסע??!

ר׳ אליה (טוט אַ געוועץ). אַהוּ־הוּ! אַ שרעק, וויפיל סאָראַקעס האָבן אויפן שפּיץ דאַך דאָרט זיך אויסגעזעצט! אוודאי אַקעגן אַ ת״ק שטיק. דאָס ווייזט אויף גוטער פּאָגאָדע.

ליפּע. וואָס שרייבט, ר׳ אליה, עפּעס דער לוח?

ר׳ אליה (אונטערהויבנדיק זיך אַביסל אויפן בענקל). אַ, קונדעס איינער! זעט נאָר דאָרט, אַ קונדעס כאַפּט דאָרט אַ ציג פאַר די הערנער. זי וועט אים נאָך דורס זיין. (נאָכדעם ווי ער שוויגט אַ רגע שטיל) אַט, אַזוי, האָפּ־האָפּ! זי האָט אים גוט געטראָפן. אַ מצווה! —

ליפּע. מען זאָגט, דער לוח טרעפט היינטיקס יאָר זייער גוט.

ר׳ אליה (גיט זיך אַ הייב אונטער, מאַכנדיק מיט דער האַנט). וואָ, וואָ, פּאַשאָל וואָן!

פייבוש (צוקומענדיק צום קלייטל). וואָס איז, ר׳ אליה? אויף וועמען שרייט איר עס אַזוי?

ר׳ אליה. אַ הונט, ר׳ פייבוש! אַ הונט לויפט צו און דרייט אַ יידיש קעלבל דאָרט ביים אויער, דרייט ער.

פייבוש (פאַררוקט דאָס היטל און רייבט דעם שטערן שטאַרק פאַר־טראַכט). יאָ, אַזוי טאַקע, אַזוי!... דער דריי גייט דורך אים...

ליפּע. עפּעס רעדט איר, ר׳ פייבוש, נישט צו דער זאַך! איר זענט מיר היינט עפּעס גאָר צעדרייט.

פייבוש. אַך, אַ שווערע פּרנסה דאָס שדכנות, מיט הונדערט ספּרו־זשינקעלעך, שרייפּעלעך, קליינע און גרויסע רעדלעך, עפּעס אַ גאַנצער „אשר יצר״—דראָט־אַרבעט, דריידלעך־דריידלעך, פייפעלעך־פייפעלעך.

ליפּע. גלויבט מיר, אַלע יידישע פּרנסות זענען איין „אשר יצר״. לויטער דריידעלעך, פייפעלעך. ומפליא לעשות איז דער, וואָס קען גוט אָנפּייפן...

פייבוש. דרינען האַלט איך טאַקע מיט אייך, ר׳ ליפּע. לאָז מען פּאַלמעסן אַ יידן, וועט מען ביי אים אין אַלע רמ״ח אברים זיינע געפינען רעדעלעך, דריידלעך. אָדער זאָל מעגלעך זיין, אַשטייגער, אַ סוחר, אַ פּאָד־ראַטשיק וכדומה אין דעם קאָפּ אַריינצוקוקן, וואָלט אַזש אָנגעכאַפּט אַ שווינדל זעענדיק, ווי עס דרייט זיך דאָרט פאַר דיר עפּעס בוידעם־פּאַליצע, קאַטשערע־לאָפּעטע, לאָקשנברעטל, אינדיקזוימען, קאַטשקעפוטער, סכה שער אַלע אינ־איינעם... אפילו די נעגל שניידט אַ ייד מיט אַ דריידל, עפּעס לסירוגין, געשפּרונגען און געדרייט.

ליפּע. נישקשה, איר מעגט אַריינשטעלן אין צעטל צו די פריערדיקע

איך למדנים, מחברים, דרשנים און חזנים. די גאַנצע קונץ באַשטייט ביי זיי אין דעם דריי, אין די העוויות און די תנועות...

פ י י ב ו ש. אַז ס'איז שוין יאָ אַזוי, שטעלט־זשע אַריין אי בעלי־תפילות אויך. אין כאַנדריקעוו, אַז איך האָב דאָס ערשטע מאָל ימים־נוראים געדאַוונט מוספים, איז דער עולם פון מיין דאַוונען נישט קאַנטעט געווען, ווייל איך האָב אויף אַ קול געזאָגט פשוט עברי. הערסטו, האָט מען געטענהט, דאָס איז דאָך קיין שכל נישט! גלאַט גראַב זעצן ווערטער — באַדאַרף מען דערצו גאָר קיין גרויסער בעל־תפילה נישט זיין. אַ בעל־תפילה באַדאַרף מאַכן עפּעס מיט אַ צוק, אַ דריי אויף די געמבע אַהין און אַהער... נו, האָב איך דערפאַר דאָס צווייטע יאָר שוין אָנידערגעלייגט אַ דאַוון מיט הוילע שטייגער, דרייעלעך און תנועות, אַז מען איז אויס דער הויט געשפּרונגען און געלעקט די פינגער פאַר מתיקות. (צו ר' אליהן) מילא דאָס אַלצדינג איז הבל־הבלים... אַ שטיקל גמרא איז דאָ, וואָס דרינען וואָלט גוט געווען, דאַכט זיך, אייערס אַ דרייעלע. קומט, ר' אליה! וואָס זיצט איר אַזוי אַלץ אויף דעם אייגענעם אָרט און ווילט זיך נישט רירן?

ל י פ ע. ר' אליה האָט אויף דעם אָרט שוין אַ חזקה. ער וועט עס נישט אָפּלאָזן, סיידן עס זאָל, באַהיט גאָט, נישט זיין אַן ערדציטערניש.

ר' א ל י ה. אַ־האַ־האַ! די היינטיקע גילדענע פּרנסות! צו וואָס אַרומדרייען זיך אומזיסט און רייסן שיך? (ער טוט אַ גענעץ) אַהו־הוך!... ווייס איך, ר' פייבוש, וואָס איר ווילט פון מיר האָבן? גלאַט גיי און רייס שיך. — נישט מער, וואָס זאָל מען טאָן מיט אייך, האַ? (ער הייבט פּאַמעלעך זיך אויף פונעם בענקל, קנאַקט אויס מיט אַ גענעץ די ביינער און גייט מיט פייבושן אין דער גאַס.)

ניינטע סצענע

פ י י ב ו ש און ר' א ל י ה.

פ י י ב ו ש (נאָכדעם ווי ער קוקט אָן ר' אליהן אַ רגע שטיל). אַזוי, ר' אליה, אַזוי... אַ מלחמה, דרינגט איר, מוז זיין.

ר' א ל י ה (מאַכט צו אַן אייגל, האַלטנדיק דאָס קעפּל אין דער זייט). בכן?

פ י י ב ו ש. בכן וועט אם־ירצה־השם זיין וואָס צו טאָן.

ר' א ל י ה. דאָס ווייס איך אַליין. אַבי נאָר מלחמה, לאָז איך מיך,

מיט גאַטס כח, באַלד אויף דער מלחמה אַוועק. נישקשה, בין אַזאַ בריה ווי אַנדערע, בין איך....

פ י י ב ו ש (מיט אַ שמייכעלע). אויב איר זענט אַ ברי! דריבער איז, חלילה, קיינער נישט מסופק. — נאָר אייך ליגט אַלץ אין זינען פּאָליטיקע און איך מיין גאָר בפשטות אַ שידוך. איר קענט מיר אַביסל צואַרבעטן און דער־ווייל, איידער איר לאָזט זיך אויף דער מלחמה, דאַ כאַפּן אַ שיין פּאַרדינסטל. נישט לאַנג געטענהט, אַ שידוך פֿאַר שמחהס בתולה מיין איך.

ר׳ א ל י ה. וואָס הייסט? דער פריערדיקער שידוך איז דען שוין טאַקע אָפּגעלאָזט געוואָרן?

פ י י ב ו ש. גלייך ווי אָפּגעלאָזט. מען באַדאַרף נאָר אונטעררוקן אַ נייעם, וועט דער אַלטער ממילא אויס ווערן.

ר׳ א ל י ה. אַ שטיקל חידוש, כ׳לעבן! איר זענט דאָך געווען דער גאַנצער שדכן!...

פ י י ב ו ש. נו, דעריבער זאָל איך שטיין ווי אַ גולם און וואַרטן ביז אַנדערע וועלן פֿאַרכאַפּן און אונטעררוקן! און וואו שטייט עס געשריבן, אַז מען שייעט זיך ביי אַ בתולה דאָס צווייטע מאָל אַ שדכן זיין? אין צוואת ר׳ יהודה החסיד האָב איך עס נישט באַגעגנט און קיין חרם דרבינו גרשון איז דערויף אויך נישטאָ.

ר׳ א ל י ה. אין קלייטל דאָרט האָט ערשט איינער געזאָגט: זלמן פּילדערט, ער מוז די אַלע פּסלנות דערוויזן. שפּרינצע איז אַרויף אויף שמחהן מיט פייער, אַלע מיטל זאָל ער איינווענדן און דעם חתן באַפּרייען. שמחה יאָגט זיך אַצינד אַרום, ר׳ יוחנצע כאַפּט אַ ציטער און איז שטאַרק אין כעס. שמחה מיט דער טאַקסע ליגט ביי אים אין דער האַנט און ער קען אים דערקוועטשן ווי אַ פליג. ס׳איז אַ רעש, אַ קאַכעניש.

פ י י ב ו ש. אַזוי?... אַ קאַכעניש? אַ־וואַ! נאָר אויך די אייגענע מעשה, אַפּהענטיק באַדאַרף מען נישט ווערן. עט... כ׳לעבן! אַהין־אַהער, ווי דער שטייגער איז, און צום שפּיץ מוז אויסקומען, טאַקע פֿאַרט ר׳ יוחנצע!... מיך קוועטשט נאָר אַביסל, אַט דאָס, זעט איר, וואָס שמחה איז עפּעס אויף מיר אָנגעבלאָזן און בין ביי אים, ווי איך פֿאַרשטיי, אַ שטיקל פּסול. דעריבער איז מיר איינגעפאַלן אייך, ר׳ אליה, אַריינצודרייען אין דעם ענין. פֿאַרשטייט איר?

ר׳ א ל י ה. אַט דאָס איז אייער שטיקל גמרא! (מיט גדלות) איר מוזט וויסן, אַז ביי שמחהן בין איך אַ חשוב, ער לאָזט זיך צו מיר קענען. מיין שטאָט איז לעבן אים אין שול. אין די ניין טעג מאַך איך אים געווייינטלעך אַ סיום. דערצו נאָך איז מיין פלוניתטע מיט אים עפּעס אַ קנעפּל. פֿאַרשטייט איר מיך?

פ י י ב ו ש. דעריבער טאָקע נעם איך דאָך אייך פאַר אַ שותף, איר זאָלט זיין כלהס צד און איך חתנס צד.

ר׳ א ל י ה. קיין בלינדן אתרוג קויף איך נישט. צו באַטראַכטן האָב איך ליב דעם פיטום. ווער איז דער מחותן?

פ י י ב ו ש. אָבער ר׳ אליה, ווי מיר שטייען דאָ תחת כיפּת השמים, עס זאָל בלייבן בסוד. איך באַשווער אייך ביי אייער חלק לעולם הבא! אַנדערע קענען עס נאָך אויסכאַפּן. — ר׳ יאָסל פינטשעווער, האָ, קענט איר?

ר׳ א ל י ה (מאַכט פאַרקרימענדיק זיך מיט דעם פינגער). יאָסל פינ־טשעווער און שמחה מאַריאַשעס!!

פ י י ב ו ש. אָבער דער קרן, זיין בחור׳ל מאַרקל! אַ־יאָ, קפּריסין! אַ קאַרפּירער אתרוגל, אַ פּיטומל גאָר אַ חידוש. טאַקע וואָס מען רופט אַ צאַצ־קעלע, אַ זיידן קינד! נו?

ר׳ א ל י ה. טאַ, איך וועל מיך פּרוּוון.

פ י י ב ו ש. אַ הקדמה מוז איך אייך זאָגן איידער איר טרעט מיט מיר אין שותפות אַריין, אַז דער ענין פון שדכנות האָט ליב אַ דריידל (מאַכנדיק מיט דער האַנט אַרויף און אַראָפּ) אָט אַזוי, אַהין, אַהער, אין אַלע זייטן. מען באַ־דאַרף אַמאָל אַריינפּאַרן עפּעס הינטן אַרום. עס זאָל אויסזען, מען פּאַרט, דאַכט זיך, קיין יעהופּעץ און פלוצים זאָל גאָר אויסקומען בויבעריק. פאַרשטייט איר?

ר׳ א ל י ה. אין פּאָליטיקע מעגט איר, נישקשה, אויף מיר זיך שוין פאַרלאָזן. דרינען האָב איך, ברוך־השם, אַ געפּיל.

פ י י ב ו ש. נאָר, למען השם, נישט אייער קירהס פּאָליטיקע — זיך דרייען, דרייען און שטייען אויף איין אָרט. אין דער שדכנישער פּאָליטיקע איז אין כּלל: אַ דריי און ווייטער. קשיות איז גאָר נישטאָ.

ר׳ א ל י ה. עפּעס, רחמנא ליצלן, גאָר טערקיש!...

פ י י ב ו ש. טערקיש צי שמערקיש, אַנדערש קען עס נישט זיין. אָט איז די גאַנצע פּאָליטיקע. לאָדן קען מען דאָ נאָר צום ונתנה תוקף און אין ערגסטן פאַל דיך רופן קנאַקניסל...

ר׳ א ל י ה (מיט אַ קנייטשל). און נאָך אַלע זאַכן, הערט איר, איז נויטיק אין דער גיך מלחמה. מיין געדראַנג אַקעגן דעם ענין איז דאָך זייער וואויל. וואָרים, פאַרשטייט איר, ווי באַלד פּולווער, איז אַן עק, שוין גאָר אַנדערע דינים... (אויף דער גאַס ווייזט זיך הערשעלע דער סאָלדאַט און זיין ווייב גיסיע.)

פ י י ב ו ש. גוט, כ׳לעבן, אָט איז הערשעלע! מען וועט אים באַדאַרפן טאָקע אַ פרעג טאָן. (פלוצים קומט אָן צו לויפן די מומע אָן אַ נאָז מיט אַ גאַנצער כאָפּטע.)

צענטע סצענע

די מומע אָן אַ נאָז, דאָס קליינע קלעזמערל, ווייסע חברה און אַ כאַפּטע ווייבלעך, מיידלעך און מאַנסבילן, צווישן זיי הערשעלע, גיסיע, פייבוש און ר׳ אליה.

די מומע (מיט אַ יופּע אויף איין אַרבל, אין פּאַנטאָפּעלעך, האַלט אַ טעלערל, פּאָנפּעט און הֶעצקעט זיך). אויף אַ מיידל, יידישע קינדער! אַ יתומה, אָרעם, עלנט... (צו פייבושן מיטן טעלערל) אויף הכנסת כלה, ר׳ פייבוש! — וויוואָט!

פייבוש (באַברעט זיך מיט דער קעשענע). נישטאָ, אַ־וואָ! — טאָמער זענט איר דייך אין אַ פּאָר גראָשן, ר׳ אליה?

ר׳ אליה. קיין צרות! — איך האָב שוין געוואָלט ביי איך אַ בעט טאָן.

דאָס קלעזמערל (ריפּעט אויף עפּעס אַ מין פידעלע, צחינגענדיק אויף אַ ביי־קולכן און לאָזט אויס מיט אַ קוויטש):

אַ נדבה, יידן, זאָלט איר געבן,
אַ נדבה, יידן, אויף אַ בתולה!
אַ גרויסע זינד, בנאמנות, כ׳לעבן,
אַ מיידל זיצן לאָזן, חלילה!
ניין איילן, פייבוש, קלעקט אָן שאלות
אויף אַלע רייכע מאַכן חופּות,
און צו פאַרשלייערן אָרעמע כלות
הֶעצקען מומעניוס זיך אין יופּעס.
אשריכם ישראל, יידישע קינדער!
אַזאַ מומע, אַזאַ פייבוש גאָטסווינדער!

די ווייסע חברה (קרימען זיך נאָך, זינגען, שפּרינגען און טאַנצן).

ניין איילן, פייבוש, אויף אַ חופּה,
צאַן קדשים, מע! אַ טאַנץ, אַ טופּע!
דריפּע, ריפּע, שקאָץ, דריפּע, ריפּע,
הֶעצקע, מומע, זיך מיט דעם יופּע!
(אין דעם עולם איז אַ געלעכטער.)

די מומע (מיטן טעלערל צום עולם). דערקוויקט אַן אָרעם מיידל, יידישע קינדער! אַ יתומה, נעבעך, וויל חתונה האָבן. גאָט זאָל איך דערקוויקן די יאָרן און איטלעכנס וואונטש דערפילן.

אַ ו ו י י ב ל. גיט מיר, מומע, אַ גראָשן, נאָט איך אַ דרייער. אוי, לאָז גאָט מיר פאַרריכטן מיין פינצטערע דאָליע...

אַ ד י נ ס ט מ י י ד ל. נאָט איך אַ גראָשן, לאָמיך, זיסער גאָט, אויפ־געריכט ווערן...

ג י ס י ע. איין דרייער פאַר מיר און איין דרייער פאַר הערשעלען! בעט גאָט, מומעניו, פאַר מיין מאַן, ער זאָל בשלום צוריק קומען פון דער מלחמה.

ר׳ א ל י ה. איר הערט?... נו, ר׳ פייבוש, וואו נעמט מען אַצינד אַהער איציקן!

פ י י ב ו ש. אַהער, הערשעלע! אויף אַ וואָרט, נאָר אויף איין וואָרט.

ה ע ר ש ע ל ע. נישטאָ קיין צייט!

ד אָ ס ק ל ע ז מ ע ר ל (ריפּעט און זינגט מיט אַ קוויטש ווי פריער):

אַ חופּה גייך אַ יידן שטעלן.
אַ יידן גייך און באַלד באַגראָבן,
צוויי מעלות טובות, נאָר אַנצוקוועלן,
וועלכע מיר נאָר יידעלעך האָבן.
גיכער, ייד, זיך פּרוכפּערן, מערן!
גיכער גט זיך, פּערל, ריקל, פייגל!
אַ, באַגראָבן גיכער זאָלסט דו ווערן,
ליג אין דר׳ערד און באַק דאָרט בייגל!
אשריכם ישראל! נישט צו ציילן
אַלע אייערע שיינע צרות:
אי מומעס, אי פייבוש ביין איילן,
אי יידן, וואָס שרייבן צוועלף שורות!

(די מומע מיט דעם קלעזמערל און דער גאַנצער עולם צעגייען זיך גע־שווינד, די ווייסע חברה פאַרשווינדן שפּרינגענדיק מיט רעש און געשריי.)

פ י י ב ו ש (אויף אַ קול מיט אימפּעט, נאָכדעם ווי ער שטייט אַ ווײַלע שטיל, צעמישט). מכשפהטע!... שייגעץ... טפו זאָלט איר ווערן מיט אייער הכנסת כלה!... (ער גייט אַוועק געשווינד און ר׳ אליה נאָך אים.)

דריטער אַקט

ביי שמחה מאַריאַשעס אין הויז

ערשטע סצענע

ש פ ר י נ צ ע, ר ײ ז ע ל ע און מ ע נ ד ל.

רייזעלע זיצט שטאַרק צעטראָגן, האַלטנדיק אין דער האַנט אַ בריוו, אין וועלכן זי קוקט צו-ווײילן אַריין. אַקעגן איר זיצט שפּרינצע, אַרבעטנ-דיק אַ זאַק און דערלאַנגט הינטערוויילעכס אַ בליק אויף רייזעלען מיט אַ זיפץ.

ש פ ר י נ צ ע. גענוג שוין, רייזעלע, געטראַכט, איך בעט דיך!

ר ײ ז ע ל ע. אַלעקסאַנדער זאָל שווייגן! — אַט איז זיין לעצטער בריוו און מער קיין וואָרט אַזאַ לאַנגע צייט! — ניין, ס'איז נישט אומזיסט!

ש פ ר י נ צ ע. אַט וועסט דו זען, מענדל ברענגט באַלד אַ בריוו. — די פּאָטשט דאָרט אין בולגאַריע גייט נישט אַקוראַט. — מלחמה־צייט!...

ר ײ ז ע ל ע (אָנגעמענדיק זיך ביים קאָפּ). עס קלינגט, שיסט, שיסט מיר אין די אויערן... הונדערט האַרמאַטן שיסן דאָרט אַצינד און עס גיסן זיך טייכן בלוט... בלוט פון מענטשן, טייערע, ליבע, טיף אין האַרצן איינגעבאַקטע... אוי, אַלעקסאַנדער!...

ש פ ר י נ צ ע (טאַפּט רייזעלען ביים קאָפּ). מיר פאַר דיין קאָפּ, טאָכטער, אַזוי יונג און שוין אַ געבראָכן האַרץ. פאָלג מיך, רייזעלע, און נעם נישט אַזוי צום האַרצן. מען מוז קענען אַראָפּשלינגען צרות, וויטיקן.

ר ײ ז ע ל ע. אָבער אַזעלכע וויטיקן, אַז דאָס האַרץ ציט, ציט און דו פילסט . . . מאַמע, איך בעט דיך, דו האָסט פאַרזוכט אַ מאָל אַזעלכע וויטיקן?

ש פ ר י נ צ ע. אַזעלכע? . . . ניין, די צייטן זענען נישט גלייך, אַנדערע צייטן, אַנדערע וויטיקן; מיר האָבן געהאַט אונדזערע וויטיקן, אַזאַ וויטיק ווי דיינער, ניין, האָבן מיר נישט געוואוסט און גאָר טאָקע נישט געקענט וויסן.

ר ײ ז ע ל ע. לאַכן, כ'לעבן, מוז מען פאַר צרות! אין דיינע צייטן זענען געווען העלצער, נישט קיין מיידלעך.

שפרינצע. זאָלסט דו טאַקע וויסן, מיידלעך, יונגע מיידלעך זענען אין אונדזערע צייטן כמעט גאָר נישט געווען. עס זענען געווען יונגע ווייבלעך, כלות און קינדער. איך, אַשטייגער, בין נאָך גאָר אַ קינד שוין געווען אַ כלה פאַר דיין טאַטן. אונדזערע עלטערן זענען זיך געפעלן אוןביידע זיך משדך געווען. ביז דער חתונה האָב איך מיינעם אין די אויגן נישט אָנגעקוקט, און דערנאָך אַפילו פלעג איך אים זעלטן נאָר זען, מיר האָבן זיך געשעמט איינער מיטן אַנדערן פאַר מענטשן אַ וואָרט צו רעדן. — אַט אַזוי, רייזעלע, האָט מען חתונה געמאַכט קינדער. נאָך דער חתונה איז געגאַנגען אַ סדרה קינדער, צרות, פורעניות, קאַפּדרייעניש און ווען איז אין זינען געלעגן זיך צוצוהערן צו אַזעלכע זאַכן, וואָס מען רופט עס היינט עפּעס ליבעס... אַנדערע צייטן, אַנדערע וויטיקן.

רייזעלע. מען איז געווען, נעבעך, דערנידעריקט, דערשלאָגן, אַליין נישט צו פאַרשטיין די מיאוסע לאַגע. די וויטיקן האָבן זיך אָנגעהערט נאָר מיט דעם מאָגן, מיט די באַדערפעניש אין דעם באַלעבאַטישקייט, בידנע ווייבער! (זי גייט צו און גיט אַ קוק אין פענצטער) וואָס זאַמט זיך אַזוי מענדל?... אוי, וויטיקן — אַז ס'טוט ווי דאָס האַרץ, די נשמה!...

שפרינצע. שאַ, רייזעלע! דאַכט זיך, מען גייט, אוודאי מענדל. אַט וועסט דו זען, ווי ער ברענגט אַ בריוו.

רייזעלע (צוהערנדיק זיך). האַ? יאָ, מענדל! איך לויף אַקעגן. (זי לויפט צו דער טיר און כאַפּט זיך באַלד צוריק) און ווי אָבער, אַז נישטאָ?... לאָמיך וואַרטן, בעסער נישט פרעגן, לאָז מיר זיך אַלץ דאַכטן, טאַמער... הער איך נישטאָ, אַ, איז אַן עק!... (זי שטעלט זיך אויבנאָן אין ווינקל, מענדל קומט אַריין אין שטוב.)

מענדל. נו, האָט זיך עס דאָרט געטאָן! אַ צוויי שעה בין איך אַוועק־געשטאַנען אין דעם רעש און נישט אויסאַרנדיק זיך דעם סוף האָב איך געטאָן אַ שפּיי און אַוועקגעגאַנגען.

שפרינצע. וואָס איז היינט אויף דער פּאַטשט אַזוינס מער ווי תמיד?

מענדל. וואָס פּאַטשט? די קלויז מיין איך. אַ כאַפּטע איז זיך אַהין צונויפגעלאָפן, נישט געלאָזט אויסנעמען. איין געשריי: טייער פליש, מען באַרייסט דעם עולם! דער באַלעבאָס איז צעקאָכט, וויזט אויף די נגידים. די נגידים שושקען זיך, און ווייזן אויף ר' יוחנצן. ר' יוחנצע וויל נישט מפסיק זיין, פּאַטשט אויפן שטענדער און מאַכט: אַי, אַי! דם צפרדע כינים אים, די אַלע עשר מכות!

שפרינצע. פאַר וואָס גראָד אים?

מענדל. פון מיינעטוועגן מעג ער דערפון אַראָפּגעבן אי די נגידים,

נאָר דער גרעסטער חלק מכות קומט פאַרט אים. גלויבט מיר, ס'איז אײנגאַנצן זיין אָנשטעל, ער מיינט שוין, מסתמא, ווײַטער עפּעס... ס'איז דאָ אַ פּניהלע... אוי, קען איך דעם שיינעם יידן, פול מיט פלייו אין דער נאָז! ער איז אי אַהין אי אַהער, אין אַלע זייטן און פּירט אַלע אין באָד אַריין. — אַצינד האָב איך שוין גאָר אַ ניי לויפעניש (ער וויל גיין).

שפּרינצע. און אַ בריוו, מענדל?

מענדל. אַ בריוו? הערסטו, עיקר שכחתי, אַלץ דער שיינער ייד, טפו זאָל ער ווערן, יאָ...

שפּרינצע און רייזעלע (ביידע אין איין קול). האָ?... אַ בריוו, בריוו!

מענדל. יאָ, אַ בריוו — איז נישטאָ. (ער גייט אַרויס. רייזעלע גיט זיך אַ וואָרף אויף דער קאַנאַפּע און בלייבט זיצן שטיל, פאַרדעקט דעם פּנים מיט ביידע הענט.)

שפּרינצע (צוקומענדיק צו רייזעלען). רייזעלע, דו וויינסט!... אַך, האָב רחמנות אויף דיר, אויף דער מאַמע!

רייזעלע. מאַמע, נישט גוט! עס ליגט מיר אַ שטיין אויפן האַרצן...

שפּרינצע. איך גלויב דיר, טאָכטער! איך בין טאַקע אַ יידענע פון דער אַלטער וועלט, אָבער אין מיר ליגט נאָך אַ האַרץ פון אַ מוטער. (זי וויינט) איך פיל, מיין קינד, דיין שווער ביטער געמיט, דאָס העליש פייער דאָרט אין דיר ברענט און בראָט און צעקאָכט דאָס בלוט אויך מיר... נאָר וואָס קען מען אָבער טאָן? (זי נעמט אַרום רייזעלען ביים קאָפּ) מיר פאַר דיין קאָפּ! קום בעסער און לייג זיך אַביסל צו ביי דיר אין חדר. (איינע דער אַנדערער טוט אַ קוש און ביידע גייען אַוועק.)

צווייטע סצענע

פייבוש און שפּרינצע.

פייבוש (אַריינפליענדיק אין שטוב). אַ גוטער פּורים! (אַרומקוקנדיק זיך) נישטאָ קיינער?... גלייכער! דערווייל באַטראַכט איך מיר דאָס גאַנצע דריידל. — כאַסקעלעס פּלוניתטע האָט מיט איר שטאַרק מיך מחיה געווען. — וואָס מיר ר' אליהו? וואָס מיר יאָסל פּינטשעווער? אַ דולעניש נאָר! כאַסקל איז גין־גאָלד... אַלצדינג איז דאָ צום רימל. טאַקסע, ר' יוחנצע, נגידים, שטאָט־שקצים... טאַ־טאַ־טאַ, אַ דריידל מיט אַלע פּישטשעווקעס! — ר' יוחנצע

האָט עס היינט געמאַכט די שפּיל ממזריש, ווי אַ גוטער פּורים־שפּילער! שמחהן געגומען אויפן דראַנזשיק, האַלט די בייטש אַנצוטרייבן: וויאָ, שמחהלע, וויאָ! דער שידוך, אם ירצה השם, וועט פאָרן... (שפּרינצע קומט אַן.)

שׂ פּ ר י נ צ ע. אַ, אַן אַנגעלייגטער גאַסט! זיך פאָרט אויסגעריסן אַ מאָל צו קומען. זיצט־זשע, ר' פייבוש! עפּעס איז דאָך היינט שושן־פּורים, קומט דאָך אַ ביסל בראַנפן מיט קישעלעך, פאָרט אַ געוועזענער שדכן, אַ גוטער פריינט!... (זי גייט צו דער שאַפע.)

פּ י י ב ו ש (אַריינשטעקנדיק די האַנט הינטערן קאָלנער). איך זוך היינט אַלץ ביי מיר און זוך: רבונו של עולם, וואָס בייסט מיך, פּיקט מיר אַזוי אין קאָפּ? (טוט זיך אַ קראַץ) און טאַקע געפונען! מען באַדאַרף, זאָג איך, אַריינ־גיין צו שפּרינצעלען...

שׂ פּ ר י נ צ ע (אַנידערשטעלנדיק אויפן טיש אַ פלעשל בראַנפן מיט קישעלעך). גוט טאַקע האָט איר געטאָן. — אַי האָב איך אַ האַרץ פול מיט מכות, יסורים!... מאַכט ברכה, ר' פייבוש!

פּ י י ב ו ש (אָנגיסנדיק אַ קידוש־גלעזעלע). גיי פרעג גאַטעניו קשיות, אַז ער דרייט זיין וועלטל! אַט דרייט ער אַהער און פּלוצים גאָר אַ דריי צוריק. — לחיים! אַבי געזונט, שפּרינצעלע. און וואָס ווייטער איז בע... מסתמא וועט זיין רעכט. (ער טרינקט) אַ, בראַנפן, גאָר אַ חידוש!

שׂ פּ ר י נ צ ע. לאָזט זיך נישט בעטן, טרינקט נאָך געזונטערהייט. — אמת טאַקע, גאַטעניו, ווי איר זאָגט, טאָר מען קיין קשיות נישט פרעגן, נאָר אַ ווייטיק איז עס אַ גרויסער, פון אַזוי פיל קינדער קוים דערלעבט מיין רייזעלען און געמיינט, פון איר אַט, אַט נחת האָבן, פּלוצים . . .

פּ י י ב ו ש (פאַלט איר אַריין אין די רייד, אויסטרינקענדיק דאָס גלעזעלע) לאָזט זיך דינען, שפּרינצעלע! מילא, קומט דאָך ביי אייך אויס, אַז רבונו של עולם מאַכט זיך זיין דרייעלע גלאַט אַזוי, עט... גאַרנישט! (אַ קראַץ הינטערן קאָלנער) ניין, אַז מע זוכט, געפינט מען! דער ביס איז דעם זינדיקן מענטשן אַן אַנצוהערעניש, ער זאָל זוכן גאָר אין דער אַנדערער זייט, וואָרים דער אמת איז, אין אַזעלכע ענינים מוז מען צומאַכנדיק די אויגן לאָזן פירן, מען פּרוּווט, טאָמער גייט עס אַהער, גייט עס נישט אַהער, באַדאַרף מען זיך נישט מצער זיין און פּרוּוון אַהין, פאַרשטייט איר מיך? אַ דריי אַהין... ר' שמחה אייערער פאַרשטייט די זאַך אוודאי בעסער און זינדיקט נישט מיט די רייד. וואָרים ר' שמחה איז אַ ווילדער חכם און האָט אין זיך דאָס פּינטעלע ייִד.

שׂ פּ ר י נ צ ע. ניין, ר' פייבוש, דאָ איז גאָר נישט דאָס פּינטעלע. שמחה מיינער קוקט פּשוט אויף דער זאַך ווי אונדזערע טאַטעס, מאַמעס אַמאָל, אַ

שידוך איז נישט חתן־כלהס עסק, נאָר די עלטערנס. היינטיקע קינדער טענהן אָבער אַזוי: —

פ י י ב ו ש. איך וויל גאָר נישט הערן ייִנגלשע טענות. עט! שטותערייען. ווייס איך, וואָס קינדער דאַרט פלוידערן! (ער גיסט אָן דאָס גלעזעלע) ר׳ שמחה קוקט דערויף טאַקע ווי אַ ווילדער חכם. (ער טרינקט.)

ש פ ר י נ צ ע. אַ וואונדער, כ׳לעבן! ביים שידוך מיט אַלעקסאַנדערן האָט איר, ר׳ פייבוש, גערעדט גאָר אַנדערע ווערטער!

פ י י ב ו ש. אַ, דערלעבן זאָלט איר משיחן! איר האָט דאָך מיך טאַקע, איך בעט אייך איבער ווי אַן אייגענע מוטער, נישט פאַרשטאַנען. הערסטו, דרינען ליגט דאָך דאָס גאַנצע שפּיצל! דרייט גאַטעניו אַהער — איז אַהער, דרייט זיך אָבער דאָס רעדל איבער, מוז עס בהשגחה פּרטית, זיך דרייען גאָר אַהין... אַי וואָס, פון לכתחילה?... דער תירוץ איז גאַרנישט... קשיות איז גאָר נישטאָ, צעקייעט עס נאָר גוט, שפּרינצעלע, ס׳איז זייער אַ טיפער ענין. — אייער ר׳ שמחה, זאָג איך נאָך אַמאָל בפירוש, איז אַ ווילדער חכם. — איר מעגט עס אים פון מיינעטוועגן אָפּזאָגן. פאַרקערט, אדרבה — ר׳ שמחה זאָל וויסן, ווי איך האַלט פון אים עולם ומלואה, וואָלט פייבוש ביי אים געווען, פאַרשטייט איר? נאָר טע־טע־טע!... עיקר הדבר, געדענקט זשע, איז דאָס פינטעלע, וואָס ער איז אַ ייִד, טאַקע מיטן פינטעלע. — אַ גוטן!

ש פ ר י נ צ ע. אַזוי גיך! עפּעס האָט איר מיך דאָך גאָר מבייש געווען. נישט געטרונקען, נישט פאַרביסן!

פ י י ב ו ש. נישקשה, עט . . . באַלד אפשר קום איך נאָך ווידער. אַצינד איז זיך גלאַט אַזוי. . . . (ער גייט אַוועק.)

דריטע סצענע

ש פ ר י נ צ ע, ש מ ח ה, דערנאָך ד ו ו אָ ס י ע.

ש פ ר י נ צ ע (קלייבט צו פונעם טיש און שטעלט אַריין אין שאַפע). פייבוש, פאַרשטיי איך, מיינט טאַקע, זיינע שבחים זאָלן צו שמחהס אויערן קומען, און ווען, פון שלום וועגן, טאַקע קומען. לאָז מיינער, כ׳לעבן, טאַקע אויף אים זיך נישט אַזוי בלאָזן... (זי זעצט זיך לעבן דער קאָמאָדע און זעט איבער דאָס וועש, נעמט דערנאָך אַריינציִען אַ פאָדעם און טרעפט נישט אין לעכל) אַ קעפּל אַביסל, גאָר אַ פינטעלע! — עפּעס פינטלט מיר היינט, פייבוש, אַלץ פינטעלע, מיט דעם פינטעלע! (צי׳לעט) גיי טרעף אין פינטעלע!...

היינטיק־מאָדישע קעפּלעך, משטיינס־געזאָגט... נו, צו וואָס טויגן די אַלע פּינטעלעך, יענעם נאָר צו פאַרבלענדן די אויגן! (לייגט אַוועק די נאָדל) נאָר אַ שווינדל, אַ קאַפּדרייעניש, טפו... (שמחה קומט אַריין מיטן טלית־ און תפילין־זאַק אונטערן אָרעם) אַ שיינער שושן־פּורים, מען זאָל אַזוי שפּעט דאַוונען און ביז אַציגד אין מויל נישט צו האָבן!

ש מ ח ה (לייגט אַנידער דעם תפילין־זאַק און זעצט זיך אַקעגן שפּרינצען). אוי, האָט מען מיט מיר היינט געדאַוונט!

ש פּ ר י נ צ ע. איך ווייס שוין, ווייס! גוטס לאָזט זיך הערן. — נאָר אַן אַנשיקעניש, כ׳לעבן!

ש מ ח ה. אוי, אַן אַנשיקעניש! הלוואי עס זאָל זיך גוט מיט אונדז אויסלאָזן. אַלע אויף מיר: אַ הויטשינדער, אַ באַרייסער! נאָר אַ צעזעצעניש, ווייסנדיק, אַז מיר קומט פונעם טייערן מקח גאָרנישט אַרויס, איגאַנצן נאָר זיי, זיי, די פיינע בריות, און דאָ טאָר מען נישט אַרויס מיט אַ וואָרט! — אַז זיי זענען די שטאָט און פאַר אַ פּיפס נאָר, ווערט פון דיר תל. — אוי, דער ר׳ יוחנצע, ר׳ יוחנצע! ער זאָל זיך עס היינט אָפּרופן פאַר מיר איין וואָרט, גלייך ווי אַ ייִדישער גראָשן איז אים אָסור חזיר. ער האָט נאָך געמאַכט עפּעס אַזאַ מינעלע, ווי ער האָט הנאה, וואָס דער עולם שרייט. וואָס ער מיינט דער־מיט, ווייס איך לעת עתה נאָך נישט. נאָר מסתמא וועט זיך עס אַרויסווייזן.

ש פּ ר י נ צ ע. פאָרט וואָס איז ביי אייך דאָרט געבליבן?

ש מ ח ה. געבליבן? די אַלטע קאָמעדיע, פּורים־שפּיל — אַן אסיפה!... די נגידים וועלן היינט אין אָוונט זיך דאָ צונויפקומען. זיי מיינען אַ קערמעשל. זאָל זיין אַזוי! נאָר אַן דעם איז דאָך עפּעס אויך שושן־פּורים!

ש פּ ר י נ צ ע. אַי, ס׳איז אַ גאַנצע אַרבעט!

ש מ ח ה. מילא וואָס קען מען טאָן. אַז מען ליגט ביי זיי אין די הענט. (ער שטייט אויף) קיינער איז דאָ היינט נישט געוועזן?

ש פּ ר י נ צ ע. האַ?... יאָ; פייבוש איז היינט אַריינגעקומען. — וואָס האָסט דו זיך אַזוי פאַרקרימט, שמחה?

ש מ ח ה. מילא, עט.... פייבוש־שמייבוש!....

ש פּ ר י נ צ ע. דו זאָלסט וויסן, שמחה, ווי פייבוש האָט דיך ליב און לויבט דיך אין טאָג אַריין! ער זאָגט: דו ביסט אַ ייד מיט דעם פּינטעלע, אַ ווילדער חכם. — נאָר נעם זיך פונדעסטוועגן נישט איבער, שמחה!

ש מ ח ה (שמייכלענדיק מיט אַ שיינענדיק פּנים). ביים ווייב איז דער מאַן אין די אויגן קיינמאָל קיין חכם נישט. אונטער די אויגן איז איטלעכער מאַן, דער גרעסטער שוטה אַפילו, ביים ווייב אַ שטאַרקער חכם. — נעם זיך, שפּרינצעניו, פונדעסטוועגן אויך נישט איבער מיט דיין מאַן, וועלכן מען לויבט

אַזוי... האַ, אַזוי? איז דאָ היינט, זאָגסט דו, פייבוש געווען... אַז פייבוש האָט מיר שוין יאָ ביי דיר דאָס מזל פאַרריכט, גיב זשע מיר, סערדצע, אַ רישעלע מיט אַביסל בראָנפן!

ד ו ו אָ ס י ע (אַריינלויפנדיק מיט אימפעט). אַ שאלה! ביי דער הון איז אַ שפּילקע אין פּופּיק.

ש פּ ר י נ צ ע. אָט האָסט דו דיר פון אַלע מלאכות!... דוואָסיע, גרייט צו אַ וועטשערע. היינט וועלן דאָ זיין די נגידים.

ד ו ו אָ ס י ע. מזל־טוב דיר! נאָ דיר נאָך נגידים אויף דיין קאָפּ! אַי, אין דער ערד אַריין, כ׳לעבן!

ש פּ ר י נ צ ע (צו שמחהן). גיי, מיין חכם, אַריין צו דיר. דאָרט שטייט שוין אַלצדינג אָנגעגרייט. (שמחה גייט אַוועק.)

פערטע סצענע

ש פּ ר י נ צ ע, ד ו ו אָ ס י ע, ר׳ א ל י ה און פּ י י ב ו ש.

ש פּ ר י נ צ ע (ציילט אויף די פינגער). פיש געלע מיט ראָזשינקעס. קיין יויך, מיין איך, באַדאַרף מען נישט.

ד ו ו אָ ס י ע. וואָס דען? נאָך אַ מאָל לאָקשן?

ש פּ ר י נ צ ע. אַ טאָפּ געבראָטנס פון קאָפּ קיסליצע, אַ לעדוועצע.

ד ו ו אָ ס י ע. אפשר אָן עסיק־פלײשל מיט אַ גרייבישל איינגעהאַקטע קוילן פון זאַדיק־פליש אין זויערן.

ש פּ ר י נ צ ע. מלינצעס, סרחס־קניידלעך, וואַרעניקלעך מיט קאַשע און גריוון.

ד ו ו אָ ס י ע. אַזוי פיל! אפשר טאָקע שוין גאָר אַלע מאכלים: זראַזע, אַ ראָסל־פליש, לעבערלעך מיט ציבעלע, פּעטשאַ, קוגל, אָנגעפילטע העלדזלעך, כרעמזל, פוילע וואַרעניקעס — פוילן זאָלן זיי! וואו וועלן זיי דאָס אַלצדינג לייגן?

ש פּ ר י נ צ ע. אונדזערע נגידים האָבן ליב צו עסן, בפרט ביי יענעם, אַז ס׳קאָסט זיי קיין געלט נישט... נו, פלאָדן איז דאָ, טאָרט איז דאָ, פּאַנקוכן איז דאָ, שטרודל איז דאָ, מלכות־ברייטלעך — דאָ, גענוג איבערגעבליבן פון פּורים. פלוימענצימעס איז אויך דאָ. נישט צו פאַרזינדיקן! פּאַר בויט קען מען נאָך צומאַכן אַ קאָמפּאָט פון עפּל. לאָזן זיי עסן! אויף יענעמס חשבון עסן זיי מיט אַפּעטיט.

ד ו ו אָ ס י ע. צעזעטערהייט, רבונו־של־עולם! אַ פרעסן אַביסל!... נאָר היישעריקן, טפו! (זי לויפט אַרויס.)

ש פּ ר י נ צ ע. משקה — דאָס איז שוין שמחהס זאַך. נו און ווייטער גאַרנישט... (ר׳ אליה קומט אַריין, דערלאַנגט אַ שמיר די מזוזה מיט אַלע פינגער און קושט זי דערנאָך מיט אַ זיפּצעלע.)

ר׳ א ל י ה. אַ, גאָט העלף! (באַטראַכט פון פאָרנט און פון הינטן די פּאָלעס פון דער קאַפּאָטע) נו, גוט פאַרדריפּעט!

ש פּ ר י נ צ ע (צוקוקנדיק זיך צו ר׳ אליהן). נאָך אַ נעכטיקער, אַ פורימדיקער שלומפּער?

ר׳ א ל י ה. אַי! ערשט נולד געוואָרן היינט, גייענדיק אַהער... און לסוף, אייערן, אַפּנים, ווייטער נישט געטראָפן. אַוואַ, אַ מעשה, אַ מעשה... האָב שוין אַזאַ מזל עפּעס, האָב איך. לויף און, מעשה שטן, געראָט מיר נישט צו כאַפּן אייערן, טיפלעך אַריינלאָזן זיך מיט אים מכח אַן ענין. טרעף איך אים אַמאָל שוין יאָ און נעם מיך צום שמועס גאַנץ ברייטלעך, טראָגט דער רוח אַן דעם, יענעם און בלייב אַלץ פון פאָרנט, בלייב איך. אַוואַ, אַ מעשה, אַ מעשה.

ש פּ ר י נ צ ע. מיינער איז אַביסל פאַרנומען. נאָר איך וועל אים זאָגן. זיצט דערווייל, ר׳ אליה, אויב איר האָט צייט. (זי גייט.)

ר׳ א ל י ה (אַליין זיצנדיק זיך אויף אַ בענקל). אויב איר האָט צייט? — אַ שאלה אַביסל! מיינע קאַנטאָרן די גרויסע! (ער גענעצט) אַהו־הוך!... יאָ, געדעכט פייבוש! פּאָר שפּרינצען איז חיות מיט אַ וואָרט... היינט בלי נדר מאַך איך שוין קיין הקדמות, הויב גלייך אָן דעם עסק: איר, ר׳ שמחה און ר׳ יאָסל פינטשעווער — יאָסל פינטשעווער. זאָל זיין מיט מזל!... (ער הייבט זיך אויפן בענקל) איך זיץ ווי אויף שפּילקעס. אַך־כאַ־כאַ, די זאַך זאָל שוין האָבן אַ סוף! נישטאָ ביי מיר קיין גראָשן... (ער שטייט אויף און הערט זיך צו) דאַכט זיך, ווי עפּעס טריט, האַ? (ער גייט און שטעלט זיך האַרט לעבן דער טיר, צוהערנדיק זיך) געלויבט איז גאָט! פאַרט אויף שמחהן מיך אויסגעוואָרט.

פ י י ב ו ש (גיט ביים עפענען פלוצים די טיר אַ שטופּ ר׳ אליהן אויף עטלעכע טריט וויט). אַוואַ, ר. אליה!

ר׳ א ל י ה (פאַרגאַפּט). עפּעס גאָר אומגעריכט! ווי קומט איר אַהער?... איך האָב, נישקשה, אין זינען מיין זאַך.

פ י י ב ו ש. גיכער, ר׳ אליה! שוין אַ פּאָר שעה זוך איך אייך. גיכער צו יאָסל פינטשעווער! עפּעס מאַכט ער פולע תנועות. מען באַדאַרף צו אים האָבן אייער פּה קדוש.

ר׳ אליה. וואַרט דאָך שמחהן, וואַרט איך. אַט קומט ער, הויב איך גלייך אָן עסק.

פייבוש. טענהט נישט און גייט. שמחהן לאָזט שוין איבער אויף מיר. — באַם איר טרעפֿט אים נישט אין דער היים, זאָלט איר זיך אָנידערזעצן אויף אייער חזקה־אָרט ביים קלייטל און וואַרטן... (צופֿירנדיק ר׳ אליהן צו דער טיר) אַט אַזוי, אַזוי. — עפּעס סוויסטשעט ביי איך אַ שוך און מיאוס געעפֿנט אַ מויל, דאָס סוויסטשעט ער אויף נייע. גאָט וועט העלפֿן... גייט, זייט מוחל, געזונטערהייט.

ר׳ אליה (קראַצט זיך אין קאָפּ). אָווא, עס גייט אַ שלאָקס־רעגן, נאָר אין ברירה. (ער גייט אַרויס.)

פייבוש (מאַכט מיט אַלע צען פֿינגער אַ לאַנגע נאָז). פּישש, קירה, אַ גרויסער פלאַקנשיסער!... אויס שותפֿות, ר׳ אליה!...

פֿינפֿטע סצענע

שמחה, פייבוש, דערנאָך מענדל.

שמחה (ביים אַריינקומען, שטאַרק פאַרוואונדערט). ווייס איך וואָס זי זאָגט דאָרט... ר׳ אליה!

פייבוש. איר מיינט פייבוש!... ר׳ שמחה, אַ היפּשע צייט טאָקע דאָ נישט געווען. וואָס־זשע מאַכט איר, ר׳ שמחהניו? איך האָב שוין נאָך אייך געבענקט, באמונות! עס גלוסט זיך אַ מאָל הערן אַ קלוג וואָרט און רעדן מיט אַ גוטן, ערלעכן מענטשן. אוי, איז היינט אַ וועלט! דורך שקר.

שמחה. זעט איר, דאָס גראָד זאָגט איר אָן אמת.

פייבוש. וואָס דען? — איך קען קיין עוולות נישט ליידן. דאָס היינטיקע שרייען אין קלויז איז דאָך גאָר געווען פּע, חולשה־חלשות! אינ־גאַנצן איז דאָך עס אָן אָנגעשטעלטע זאַך, איינער האָט אונטערגעהידעט. איך ווייס, נישקשה.

שמחה (זעצנדיק זיך). זיצט, ר׳ פייבוש! זעט איר, דאָס איז דאָך מיר טאָקע שטאַרק געלעגן צו וויסן.

פייבוש (פֿאַרבייגט די פּאָלע און זעצט זיך פּאַמעלעך לעבן שמחהן). מילא וואָס מאַכט עס אויס, אַז יענער טאַראַראַמט דאָרט? ר׳ שמחה, נישקשה, וועט בלייבן ר׳ שמחה. פאַרקערט. יענער דרייט לרעה און גאָטעניו דרייט דווקא נאָר לטובה... מיר האָבן מכח דעם געגנוג געשמועסט ביי ר׳ יוחנצען,

זאָל לעבן. — איך בין געווען דאָרט מנחם אָבל זיין, איר ווייסט דאָך, ר׳ כאַסקעלעס ווייב איז, לא עליכם, געשטאָרבן פון אַ קימפּעט מיט אַ צווילינגל. — וואָס פאַר אַ כלי שלמה דער ר׳ כאַסקעלע איז, טאַקע ר׳ יוחנצעס אַ זון און דעם אַלטן רבס אַן אייניקל. אַ קאַטאַוועס אַזאַ משפחה. לויטער בערן... וואָס פאַר אַ גזע, אַזעלכע צווייגעלעך. דאָס ווערצעלע מאַכט זייער פיל אויס. האַ?

ש מ ח ה (פאַרטראַכט מיט אַ זיפץ). אוי, מאַכט ער מיר אויס, מאַכט דאָס ווערצעלע אויס, ווען ר׳ יוחנצע זאָל ווערן — הע־הע.

פ י י ב ו ש. בהן שלי, ר׳ יוחנצע איז אייך זייער גוט און וויל... וויל אייער טובה גאַנץ שטאַרק. נאָר, לאָזט זיך דינגען, ר׳ שמחה, אַביסל געווענדט זיך עס אָבער אין אייך... יאָ, האָבן מיר מכח דעם געשמועסט. מכח דעם, פאַרשטייט איר, ווי גאַטעניו דרייט זיין װעלטל. עס דרייט זיך אַמאָל אויס גאָר להיפּוך... אין דעם טיפן שמועס איז אַרויף גראָד דאָס, אַשטייגער, ווי גאָטעניו קען מען קיין קשיות נישט פרעגן. דאַכט זיך, איר האָט דאָך געטאָן אַ שידוך און לסוף... איז גאָר אין הימל אויסגערופן געוואָרן עפּעס אַנדערש. בת שמחה לבן פלוני...

ש מ ח ה. פאַרקריכט נישט, ר׳ פייבוש, אין זייטיקע זאַכן. ענדיקט בעסער מכח דעם שמועס דאָרט ביי ר׳ יוחנצען. וואָס פאַרט זאָגט ר׳ יוחנצע? עד מתי, געוואַלד, וועט מען מיך אַזוי קוועטשן? — אוי, ר׳ יוחנצע זאָל ווערן!...

פ י י ב ו ש. ער וויל, ווי איך בין אַ ייד... אָט וואָס מיר האָבן געשמועסט. לאָזט זיך נאָר דינגען, ר׳ שמחה. מיט עטלעכע יאָר צוריק האָט איר געהאַט אַן אויג אויף כאַסקעלען. וואָס מאַכט זיך אָבער? קומט אייגער און כאַפּט אים פלוצים אויס. ער האָט חתונה, און אייער רייזעלע ווערט אַ כלה פאַר אַן אַנדערן. וואָס־זשע טוט גאָטעניו? גאָר אַ קליין דריידעלע, אַזוי: דו, רייזעלעס חתן, זיי אַ כפרה פאַר ר׳ כאַסקעלען, און דו, ר׳ כאַסקעלעס ווייב — אַ כפרה, נעבעך, פאַר רייזעלען. וואָרים אויבן איז באַשיינפּערלעך אָנגעחתמעט געווען: ר׳ כאַסקעלעס ווייב זאָל אין דעם יאָר געלעגן ווערן מיט אַ צווילינגל און שטאַרבן. במצא, ווען עס זאָל זיין, ווי אייך האָט אין דער התחלה זיך געגלוסט, וואָלט דאָך רייזעלע געווינען דאָס צווילינגל און געשטאָרבן!... אַצינד זעט מען טאַקע קלאָר אַרויס דעם נס, די חידושים הבורא... גאַנץ קלאָר ווי דער טאָג, ס׳איז אַ זיווג משמים. פאַרשטייט איר, ר׳ שמחה?

ש מ ח ה. אַצינד הויב איך שוין אָן אַביסל צו פאַרשטיין. אַהאַ!... נאָר וואָס העלפט עס אָבער, עפּעס איז דאָך דאָ אַ ווייב אויך, אַ טאָכטער, וואָס...

(מענדל קומט אַריין) מענדל! מאַך אין שטוב אַ שטיקל סדר צו דער הייַנטיקער אסיפה.

מ ע נ ד ל. איר הייסט מיר אין שטוב און די באַלעבאָסטע — אין קיך. זאָל איך מיך צערייסן?

פ י י ב ו ש. כ׳לעבן, ר׳ שמחה, איך וועל דאָ בלייבן און אַביסל צוהעלפן. דאַנקט גאָר נישט, דאַנקט נישט, ר׳ שמחה, וואָס מאַכט עס אויס... עט, נישקשה... היימישע מענטשן. הלוואי אויף שמחות, ביי אייער טאָכטער אויף דער חתונה.

ש מ ח ה (מאַכנדיק מיט די אַקסלען). הים־הום... טאָ... קום, מענדל, נעם זיך צו דיין זאַך. (שמחה און מענדל גייען אַרויס.)

זעקסטע סצענע

פ י י ב ו ש, מ ע נ ד ל, דערנאָך ד ו ו אָ ס י ע.

פ י י ב ו ש (אַרומקוקנדיק זיך). איך בין דאָ... דאָ, ברוך־השם, מיטביידע פיס!... היום הרת עולם, אויף הייַנט שטייט די וועלט. מייַן טויט זאָל דאָ זיין, גיי איך פון דאַנען נישט אַוועק ביז מיר אַרבעטן עס נישט אָפּ מיטן קנאַק. — שמחה, נישקשה, איז גוט איינגעשפּאַנט און ר׳ יוחנצע, זאָל לעבן, איז אַ גוטער שמייסער... הכלל, ס׳איז רעכט. און קודם כל, מיין איך, וואָלט אפשר נישט קרום געוועזן כאַפּן בינתים אַ מנחה. (ער רייבט די פינגער אויף די פענצטער. די טיר עפנט זיך דערווייל פלוצים אויף אין קאָרידאָר אַריין, פון וואַנען עס זעט זיך אַ לאַנגער טיש.)

מ ע נ ד ל (שטייענדיק אין דער טיר). זייט־זשע מוחל, ר׳ פייבוש! וואו זייט איר ערגעץ?

פ י י ב ו ש. תיכף, מענדל, די רגע. האָב נאָר אַביסל צייט (ער פאַרשטעקט די פאָלעס און פאַרקאַשערט די אַרבל) נו, אַציינד בין איך פאַרטיק. דו, מענדל, גיי אין קאָרידאָר פון יענער זייט און איך וועל אַ נעם טאָן דאָ. גייט עס ווי אַ מזמור.

מ ע נ ד ל (שטופּנדיק דעם טיש מיט כח). אַ בייג אַביסל אין דער זייט, ר׳ פייבוש! נו, גיט איר דאָרט אַ דריי?

פ י י ב ו ש (שפּרינגט אַהין, אַהער, קוועטשנדיק זיך, ווי ער רייסט איין דאָס געזונט). אַ שאלה אַביסל, אויב איך גיב אַ דריי! אַי דריי איך... עס גייט אָבער נישט. פּרואוו נאָר דו דאָרט געבן אַ דריי!

מ ע נ ד ל. און איר האַלט נאָר ביי אייך דאָרט שטאַרק מיט ביידע הענט! (דער עק טיש הויבט זיך הויך אויף אין דער טיר און פאַלט באַלד טאַקע אַראָפּ) פּאַרוואָס־זשע פאַלט עס ביי אייך, ר׳ פייבוש, אַראָפּ?

פ י י ב ו ש (קוועטשנדיק זיך קלאָמפּערשט ווי ער טוט). אַוודאי פאַלט ביי מיר אַראָפּ! ס׳איז גאָר האַרב דאָס אויפהייבן. פּרואוו נאָר נאָך אַ מאָל, אָבער מיט אַלע כוחות. אָדער ווייסט דו גאָר וואָס, גיי דו אַהער און שלעפּ, איך וועל גיין אַהין אונטערשטופּן. (פייבוש גייט אַרויס און מענדל קומט אַריין.)

מ ע נ ד ל (שלעפּנדיק מיט אַלע קרעפטן). איין בייג, כאַטש אין בייגעלע אין דער זייט! (פונעם קאָרידאָר הערט זיך אַ קוועטשעניש, ווי פייבוש סאָפּעט און גיט אונטער חשק. פּלוצים רוקט זיך דער טיש אַריין מיט אימפּעט און וואַרפט מענדלען אום.)

פ י י ב ו ש (אַריינקומענדיק). אוואַ! איך בין אָסור נישט שולדיק. דאָס איז זי... ביי מיר האָט זיך עס גערוקט גאָר מחיה, באַדאַרף זי זיך אַריינמישן און דערלאַנגען אַזאַ שטופּ.

ד וו אָ ס י ע (וויזנדיק זיך אין טיר מיט אַ גלעכטער). האָסטו געהערט, אַ שעה זאָל מען זיך באַברען אַרום אַ טיש! רעכט אויף דיר, רעכט, ברעך פון מיינעטוועגן דעם קאַרק.

מ ע נ ד ל. גלויבט איר נישט, ר׳ פייבוש! ווייבער האָבן ליב תמיד זיך פאַרשטעלן. לאַכן קלאָמפּערשט, ווען עס ווײַנט זיי דאָס האַרץ. — דוואָסעניו, איך האָב דערקענט דיין שטופּ! שוין נישט דאָס ערשטע מאָל. גיי כאַטש און הייב מיך אויף און טו מיר אַ קוש!

ד וו אָ ס י ע. אָט צעיאָג איך מיך! אַזאַ גרויסע מכה זאָל דיר זיך זעצן ווי גרויס דו ווערסט דערויף וואַרטן.

פ י י ב ו ש. נו, מענדל, טו איר הייַנטיקס מאָל צוליב און שטיי אַליין אויף. ביים אַנדערן וואָרף טאָן דיך וועט זי שוין מיט אירע אייגענע כשרע הענט דיך אויפהייבן.

מ ע נ ד ל (אויפשטייענדיק). הלוואי פון אייער מויל אין דוואָסיעס אויערן אַריין! זאָג, דוואָסעניו, אָמן! — זעט איר, זי שוייגט, אַז איר ווילט זיך נאָר אַ יחוס־שידוך, אַ בחורל מיט אַן אויסגעווייקט פּניצל.

ד וו אָ ס י ע. איך שטיי מיר דאָ און קוק, ווי ער מאַכט זיך משוגע, און דערווייל קען דאָרט דאָס טעפּל אויסלויפן! אויסלויפן זאָל דיר די נשמה, ימח־שמוניק אייַנער! (זי לויפט אַרויס.)

זיבעטע סצענע

פ י י ב ו ש, מ ע נ ד ל, ש פ ר י נ צ ע, אַ ש מ ש און ש מ ח ה. .

פ י י ב ו ש (האַלטנדיק זיך אין די זייטן מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל און פאַרשטעקטע פאָלעס). נו, האָבן מיר שוין, ברוך השם, דעם טיש אויף אַריינגעטראָגן, האָבן מיר.

מ ע נ ד ל (באַברענדיק זיך אַרום דעם גרויסן טיש). נעמט, ר׳ פייבוש, אָט דעם טישעלע פון מיטן שטוב און שטעלט עס אין ווינקל דאָרט.

פ י י ב ו ש (צולויפנדיק צום ווינקל). האָסט אַ טעות, מענדל, עס וועט נישט גיין. פרואוו אדרבה, וועסט דו זען. — הערסט וואָס איך וועל דיר זאָגן, דוואָסיע איז גאָר דאָס וואוילע מיידל.

מ ע נ ד ל (אַנידערשטעלנדיק דאָס טישל אין ווינקל). עס שטייט, דאַכט זיך, גאַנץ גוט.

פ י י ב ו ש. טאָקע באמת גאָר נישקשהדיק, ווי איך בין אַ ייד, — נו, האָבן מיר שוין דעם טישל אויך אַנידערגעשטעלט. — מען באַדאַרף זיך אַ נעם טאָן צו דוואָסיען.

מ ע נ ד ל (אויסדרייענדיק דעם גרויסן טיש פון איין זייט). דאַכט זיך, די זייט שטייט גלייך. — אדרבה, פרואווט זיך, ר׳ פייבוש.

פ י י ב ו ש (אַ רוק געבנדיק דעם טיש גאָר באלכסון). אַציגד, מענדל, אַביסל אַ רוק פון דיין זייט. — פון דוואָסיעס זייט, זאָג איך דיר, וועט שוין, אם ירצה השם, זיך אָנהויבן צו רוקן.

מ ע נ ד ל (אויסגלייכנדיק אין פייבושעס זייט). אָבי נישט קרום, חלילה, ווי דער טיש.

פ י י ב ו ש (אַ שטופּ געבנדיק אומגערן דעם אַנדערן עק טיש). קרום, חלילה, קען גאָר ביי מיר נישט זיין. איך האָב שוין דערצו מיינע מיטל. (אַ קראַץ הינטערן קאָלנער) אַז מען זוכט, געפינט מען.

מ ע נ ד ל. דאָס וואָס איר, ר׳ פייבוש, געפינט, איז אייער סוד, ביי אייך בלייב עס. איך אָבער געפין, אַז ביי אייך, מחילה, איז אין דער קווער, מיר שפּאָרן שוין אָן לעבן דער טיר. (שפּרינצע קומט אַריין.)

ש פּ ר י נ צ ע. אַ, ר׳ פייבוש, ווי איר אַרבעט, נעבעך, און זיך אַזוי מטריח!

פ י י ב ו ש. עט... נישקשה, מילא!... הלוואי אויף שמחות איינער צום אַנדערן!

שפרינצע. אמן, רבונו של עולם, — פּאַרט אַן אַלטער גוטער פריינט... עפּעס דופּט איך רייזעלע.

פּייבוש. תיכף, איך וועל נאָר גוט שטעלן דעם טיש. (דרייט זיך אַהין, אַהער, טאַפּנדיק זיך ביי די פּאַלעס בשעת מענדל אַרבעט זיין זאַך). נו, געפּטרט, ברוך השם, נאָך אַ שווערע מלאכה. דער טיש שטייט ביי מיר איינגעפּעסט. (ער גייט אַרויס און באַלד דערויף קומט דעם רבס שמש אַריין.)

דער שמש. צו ר׳ שמחהלען! וואו איז ר׳ שמחהלע?

שפרינצע. גיכער, מענדל, גיי שיק אַריין דעם באַלעבאָס! (מענדל גייט.)

דער שמש (קרימענדיק זיך). טע... יחוד מיט אַ נקבה... (ער קריכט אַרויף גיך אויבנאָן, קערט זיך אום צו שפּרינצען מיט דעם רוקן און מיט דעם פּנים צום פענצטער.)

שמחה (אַריינקומענדיק). וואָס ווערט איר, שמש, זאָגן עפּעס גוטס?

דער שמש (קערט זיך אום און נעמט פונעם בוזעם אַרויס אַ פּאַקעט). נאַט, ר׳ שמחהלע! דער רבי שיקט אייך אָט דאָס און געלאָזט שיין בעטן, מוחל צו זיין פון זיך שוין אַ ידיעה געבן וועמען מען באַדאַרף, האָט געלאָזט זאָגן אַזוי דער רבי. (שמחה רוקט דעם שמש אין דער האַנט אַריין אַ מטבע, ער באַטאַפּט זי מיט דער האַנט און גייט.)

אַכטע סצענע

שמחה, שפּרינצע, דערנאָך פּייבוש מיט
ר׳ יונתנצען און די נגידים.

שמחה (נעמט, זעצנדיק זיך, אַרויס פונעם פּאַקעט אַ בריוו, אין וועלכן ער קוקט, מאַכנדיק מיט די אַקסלען). דאָס איז עפּעס גאָר צו רייזעלען אַ בריוו.

שפּרינצע (אַ כאַפּ געבנדיק זיך). אוודאי פון אַלכסנדרן! געלויבט איז גאָט, איך לויף אָנזאָגן רייזעלען! (זיך כאַפּנדיק באַלד צוריק) זאָג נאָר גיכער, איז ער געזונט? — גיכער!

שמחה. שאַ, אַן רעש! וואָס איז דאָ אויף דיר אַזאַ פרייד? אַי, שפּרינצע, שפּרינצע, האָסט דו מיר געקויפט מפטיר!...

שפּרינצע. געוווּג גערעדט. מען האָט שוין געהערט! אַצינד קומט אים אויס צו דרשהנען בשעת איך חלש הערן אַ וואָרט. אָט לייען, לייען בעסער.

שמחה. אַי, שפּרינצע, דו זאָלסט וויסן מיינע ביטערע . . . נאָר לאָמיך

בעסער שוויגן. (ער גיט אַ מאַך מיט דער האַנט און לייענט איבערהיפּנדיק):
„אַצינד, מיין רייזעלע, איז האַלבע נאַכט... מיט געוועזער אין די הענט שלאָפט איצט די קאַמאַנדע אויסצוררוען אַביסל נאָך אַזוי פיל טעג מי... קוילן זענען געפלויגן... אין דונערן און בליצן פון פייער־שפּייענדיקע האַרמאַטעס האָט דער מלאך־המות . . . שוועבנדיק אויף פליענדיקע באָמבעס געקוילעט... מאָרגן גייט די גרויסע מלחמה פאַר שיפּקע! און נישט איינעם נאָר פון די דאָזיקע שלאָפנדיקע אַצינד וועט מאָרגן... רייזעלע! איך רעד איצט אין דעם דאָזיקן בריוו מיט דיר, אין דער האָפענונג, אַז ווען די קויל טרעפט מיך, וועט ער דיר דערציילן ווי שטאַרק ליב." — מילא נו, עס געהער נישט צום ענין. —
„אין די לעצטע מינוטן פון מיין לעבן האָב איך געדענקט נאָר פון דיר..."

שפּרינצע (ווישט די אויגן). רייזעלע וועט, נעבעך, צעגיין הערנדיק. אַבי גאָט האָט אים ביז אַהער אויסגעהיט... נו, ווייטער, שמחה! וואָס שרייבט ער ווייטער?

שמחה. ווייטער איז שוין זייערע זאַכענישן. נאַרישקייטן... צו דיר איז אויך דאָ אַ גרוס גאָר פריינטלעך. פריי זיך, מאַמע! (ער נעמט נאָך אַ בריוו פונעם פּאַקעט און בשעת מעשה פאַלט פון דאָרט אַרויס אַ פאָטאָגראַפיש בילד.)

שפּרינצע. האַ, רייזעלעס בילד... שמחה, דו ביסט בלייך, ווי איז מיר! לייען נאָר הויך. וואָס לייענט ער עס עפּעס שטיל פאַר זיך?

שמחה. באַרואיק דיך, שפּרינצע! האָב נאָר אַביסל צייט!

שפּרינצע. שמחה, לייען!... לייען, וואָרים אַט חלש איך אויפן אָרט.

שמחה. איך לייען. נאָר שאַ, למען־השם, שאַ! — דאָס שרייבט דער רישטשוקער רב פון בולגאַריע צו אונדזערן, אַזוי: „איך שבא, געקומען לקהילתנו אַ זעלנער מאחינו בני ישראל, אַ יונגער מאַן און רחמנא ליצלן חרב געוואָרן, היהודים פון מיין קהילה רחמנים בני רחמנים האָבן אים אַריינגענומען אין ביקור חולים, ושם איז ער געלעגן, לא עליכם אין אַ היציקער חולאת אָן לשון און מטושטש . . ."

שפּרינצע (נישט מיט איר קול). דאָס גוטע בריוועלע, ווי מיינע יאָרן! — ווייטער, שמחה, לייען, ביז דעם סוף.

שמחה. אָבער איך בעט דיך, שפּרינצעניו, שאַ!... (ער לייענט און שטאַמלט) „ואחר פטי־טירתו האָט מען געפונען אצלו בריוו, פון וועלכע מען זעט בחוש, אַז ער איז מבני קהילתכם, האָט דאָרט פאָטער און מוטער וגם אַ כלה, וואָס איר בילד איז רצוף בזה, לכן טו איך הכל, וואָס אויף מיר איז מוטל און שיק לכבודו אַלצדינג אַריין, בכדי כבודו זאָל מצדו אַ ידיעה געבן לקרוביו און וויסן איך להתנהג . . ."

שפּרינצע (ברעט די הענט). אַ שלאַק האָט מיך געטראָפן, רייזעלע! — פאַרשפּילט אַזאַ טייערע נשמה! שמחה, אוי, נישט גוט!...

שמחה (כאַפּט אַרום שפּרינצען). שפּרינצע, אַ, שפּרינצעניו, לאָז דיך נישט אָפּ! אין שטוב, ווילסטו, זאָל ווערן אַ צעטיפּלויפּעניש און רייזעלע זאָל זיך דערוויסן פּלוצים?

שפּרינצע. אוי, איך וועל מיך איינהאַלטן, זיך ווערגן, שטיקן אין מיר!... (זי כליפּעט און גייט גיך אַרויס.)

שמחה (מיט אַ זיפץ). ברוך דיין אמת!... גאָטעניו דרייט זיין וועלטל, ווי פייבוש זאָגט. (פאַרטראַכט) אוי, דרייט פייבוש זיין וועלטל! און קלאָמ־פערשט אַלץ ווי גאָט זאָגט . . . (ער וויל גיין און באַגעגנט זיך לעבן דער טיר מיט ר׳ יוחנצען און פייבושן) אַ, ברוך הבא, ר׳ יוחנצע! דער ערשטער און דער בעסטער. — זיצט, זייט מוחל, איך וועל נאָר אויף אַ ווײַלע אַרויסגיין. עפּעס קרימט זיך מיין ווייב און איז, לא עליכם, אַביסל לאַ־עליכמדיק. (ער גייט.)

פייבוש. אַי, וואָס פאַר אַ פאַנטאָפּל־מאַן דער שמחה איז! דאָס ווייב, אַ געלעכטער, כ׳לעבן, האָט ביי אים אַ דעה...

ר׳ יוחנצע. ביי אַלע עמי־הארצים איז דאָס ווייב אַ גאַנצע חשובה... שמחה, דער עם־הארץ, זאָגט איר, קווענקלט זיך נאָך, — ווער איז ער און ווער — איך? (ער מאַכט אַ קולאַק) אָט דאָ ליגט ער ביי מיר! ווייל איך, ווערט מאָרגן פון אים תל. פאַרשטייט איר?

פייבוש. דאָס טאַקע, מיין איך, זאָלט איר אים היינט דאָ גוט אָנ־צוהערעניש געבן, אַז ער זאָל פּילן און צאַפּלען צו טאָן. אויף דער אסיפה באַדאַרפט איר זיין אַהין—נישט אַהער, אַהער—נישט אַהין, עפּעס מיט אַ דריידל, פאַרשטייט איר?... (אונטערוואָרעמענדיק ר׳ יוחנצען) ר׳ כאַסקעלע אייערער וועט אין אַ שמאַלץ־גרוב זיך אַריינכאַפּן און אויסגלייכן די ביינער נאָך אַזוי פיל דחקות, נעבעך. שפּרינצע איז אַ וואוילע באַלעבאָסטע. אַ שטוב איז ביי איר פון אַלעם גוטן און אירע וואַרעניקעס שמעקן די וועלט... ר׳ כאַסקעלע, נישקשה, וועט האָבן גוטע קעסט! (שמחה קומט אַריין און נעמט זיך אָנצינדן ליכט אין זילבערנע לייכטער. פייבוש כאַפּט זיך העלפן און וואַרפט אַראָפּ אַ לייכטער. באַלד דערויף קומען אָן די נגידים.)

שמחה (לויפנדיק זיי אַקעגן). אַ, ברוך־הבא, ר׳ שמעלקע! ברוך־הבא, ר׳ טודרסל! ר׳ הענעך, ר׳ סענדערל, ר׳ לייבעלע! ברוכים הבאים, ברוכים הבאים!

ניינטע סצענע

די נגידים, ר׳ יוחנצע און שמחה זיצן ארום טיש. פייבוש דרייט זיך ארום, ווי ער איז שטארק באשעפטיקט, ווארפט זיך אין אלע זייטן און טוט לחלוטין גארנישט.

ר׳ סענדערל. הבה נתחכמה, רבותי! וואס טוט מען מיט די עזות־פנימער?

די נגידים (אלע אין איין קול און איטלעכער רעדט זיינס). מען קען נישט אראפלאזן! — מיר קומט אויף דער באד!! — צוויי שוחטים נייע מוז מען צונעמען! — פארקערט, מען מעג נאך דעם מקח, נישקשה, ארויפ־ציען! — וואס מיר עולם? ווען מיר עולם! — נארישע זאכן, כ׳לעבן! — פישש! — לאזט זיך דינגען! — וואס טויג מיר דא המצאות! — צוויי קאפיקעס איז, כ׳לעבן, ביושר! — פאלגט מיך! — ניין, ניין — פארקערט, אדרבא, דריי.

שמחה. באטראכט, רבותי, מיין לאגע. דערוויל לייד איך און אינ־גאנצן לאזט זיך עס אויס צו מיין קאפ.

די נגידים. איז אייך שלעכט, זאגט זשע זיך אפ.

שמחה. כאטש מארגנדיקן טאג! באפרייט מיר נאר מיין זאלאג. (צו ר׳ יוחנצען) ר׳ יוחנצע, איר פארשטייט דאך יא אן עסק, באטראכט אדרבא די זאך ארום און זאגט, איך בעט אייך...

ר׳ יוחנצע (קנייטשט זיך). בע... א שווערע הלכה...

שמחה. מיר איז שלעכט פון אלע זייטן. עס קומט דאך מיר אויס בדלות צו ווערן. — איך לאז אייך דא איבער, איר זאלט אייך גוט מיישב זיין. (ער גייט ארויס.)

ר׳ שמעלקע. נישקשה, לאז ער זיך טאקע אפזאגן, וועלן זיין, פאר־שטייט איר מיך, פאפעטשיטעלעס. ווי מיינט איר, ר׳ יוחנצע?

ר׳ יוחנצע (נעמענדיק זיך ביים בערדל). בע... שמועסט מען אין תוך ארייז, זייט איר פאפעטשיטעלעס זייער, זייער גוטע. מהיכא תיתי... נאר לאמיר שמועסן פארקערט, איז דאך די קשיא גאר פון אויבן אויף: זאלט עס אנדערש זיין אזוי... ווי זשע ווערט מען פטור שמחהן! אלא וואס דען, וועט איר ענטפערן: עולם, — לאז דער עולם טאקע שרייען גוואלד, וועט ער שוין מוזן... פארשטייט איר מיך, בלייבט דאך צוריק די קשיא: ווי איז דער דין, אז ער ווערט א כופר בעיקר, דאס הייסט, ער זאגט דער שטאט, איר פארשטייט דאך ווען איך מיין, גאר גראב: געשמייע אייך פאר פול, וואס פאר א מחותנים זייט איר מיט דער טאקסע? — איז דאך טאקע נישט קיין גוטער

משא ומתן... נישטמער, מען באַדאַרף זיך גוט מיישב זיין. מיר וועלן זען. (צווישן די נגידים ווערט אַ געזשושעריי. פייבוש גייט צו פּאַמעלעך צו ר׳ יוחנצע, רוימט אים איין אין אויער און גייען ביידע צו דער טיר.)

פ י י ב ו ש. שמחה רופט איך אויף אַ וואָרט. זעט זשע, ר׳ יוחנצע, אַצינד איז די רעכטע צייט. ווייזט אים דאָרט דאָס בייטשל און גיט אים אַ קוועטש, וועט ער זיך אָנכאַפּן מיט הענט און פיס. — לאָז ר׳ כאַסקל זיך אַריינכאַפּן אין אַ שמאַלץ־גרוב. (ר׳ יוחנצע גייט אַרויס.)

ר׳ ט ו ד ר ו ס ל (אָפּפירנדיק ר׳ שמעלקען פונעם טיש אין דער זייט). באַם עס וועט בלייבן פּאַפּעטשיטעלעס, בעט איך איך אין זינען צו האָבן, מיך אויך אין דעם צעטל אַריינצושטעלן. (זיי גייען צוריק צום טיש.)

ר׳ ס ע נ ד ע ר ל (אָפּפירנדיק ר׳ לייבעלען אין דער זייט). פאַרגעסט נאָר נישט, איך בעט אייך, אַז איך בין שוין אַמאָל אויך געווען פּאַפּעטשיטעל און בין דער שטאָט שטאַרק צוניץ געקומען. מיין גאַנץ לעבן אַרבעט איך אַלץ לטובת הכלל, לטובת הכלל... (זיי גייען צוריק צום טיש. שמחה און ר׳ יוחנצע קומען אַריין, פייבוש גייט צו זיי נאָענט צו.)..

ש מ ח ה. לאָז עס נאָר בלייבן בסוד, ר׳ יוחנצע, ביז איך וועל פאַרטיק ווערן מיט מיין ווייב. אונדזער תקיעת כף איז הייליק.

פ י י ב ו ש. מזל־טוב, ר׳ יוחנצע!... איר האָט ביידע, כ׳לעבן, געטראָפן. אַזעלכע צוויי לייטישע מחותנים! (ר׳ יהושע ווינקט צו שמחהן. שמחה גייט אַרויס און ער גייט און זעצט זיך ביים טיש.)

ר׳ י ו ח נ צ ע. מסתמא בין איך געערעכט! איך האָב אַ טאָפּ געטאָן דאָרט שמחהן און זע אַרויס, ווי באַלד מען ציט איבער דעם בויגן, איז ער מוכן ומזומן איך ענטפערן קוממיות...

ד י נ ג י ד י ם (אין איין קול). אַזוי... ער וויל גיין אָקעגן אַ שטאָט.

ר׳ י ו ח נ צ ע. שטאָט, זאָגט ער, הייסט ביי מיר דער עולם, נישט עטלעכע נגידים...

ר׳ ס ע נ ד ע ר ל (קנייטשט דעם שטערן). ווי באַלד אַזוי... נישט איבערציען... מוז מען אַצינד, פאַרשטייט איר? שוין זען עפּעס אַ מיטל, ווי דעם עולם לעת עתה איינצוגעמען. און אַ סגולה צום עולם קען נאָר געבן אַיין ר׳ יוחנצע.

ר׳ י ו ח נ צ ע (דרייענדיק דאָס בערדל). מיין זיידע, זכותו יגן עלינו, פלעגט אַלץ מאַכן, געדענק איך, כהאי לישנא: בע... עולם־גולם. — צעקייעט מען די דאָזיקע הייליקע ווערטער, פילט מען, ווי זיס זיי זענען. ר׳ לייב שרהס גולם, אַשטייגער, איז געגאַנגען, געטאָן זיינע שליחות. האָט ער זשע דען געוואוסט, וואָס ער טוט? ניין, אין אים האָט געאַרבעט דער שם המפורש.

קוים אַוועקגעמענדיק דעם שם המפורש, איז ער געבליבן ליגן ווי אַ שטיק ליים. — דער עולם, פאַרשטייט איר מיך, איז אין תוך אַריין אַ ליימענער, אַנ־געמאָלטער גולם. ער שרייט, פּילדערט און פרעגט אים בחרם וואָס . . . אין אים אַרבעט עפּעס אַ שד, לצים אַזוינע, בפשוּת, וואָס דרודלען אים אָן. ס׳איז נאָר אַ האָקוס־פּאָקוס. מען באַדאַרף, פאַרשטייט איר, די עטלעכע לצים אַוועק־נעמען, ווערט שאַ. און צו יענע לצים איז דאָ אַ שפּרוך, גוטע באַבסקע מיטל — ממתקים מיין איך.

די נגידים. אַ, דריבען מוז מען זיך שוין ווענדן טאַקע צו שמחהן, נעמט, ר׳ יוחנצע, ביי אים על החשבון. נישקשה...

פייבוש (צוגייענדיק צו די נגידים). דער באַלעבאָס בעט דעם עולם אַריינגיין אין אַנדערן חדר. מען באַדאַרף דאָ גרייטן צום טיש. (אַלע גייען אין צווייטן חדר.)

צענטע סצענע

פייבוש, דוואָסיע און מענדל.

דוואָסיע (גרייט צום טיש). מיט אים איז גוט די הענט זיך צעפּירן! וואו איז דער ימח־שמוניק ערגעץ מיט די טעלער?

פייבוש (דרייענדיק זיך אַרום דוואָסיען). מיט אים וואָלסט דו דאָך געוואוסט פון אַ לעבן צו זאָגן. דאָס טעלערל פונעם הימל וואָלט ער דיר אַראָפּגענומען.

מענדל (אָנקומענדיק אויף די רייד, מיט טעלער). און צוגעטראָגן דיר, דוואָסעניו, פון פייגל־מילך.

פייבוש (אָנגיסנדיק אַ כוס). בראָנפן וויל איך אַליין נעמען און לעקעך צום פאַרבייסן וועסט דו, דוואָסיע, שוין געבן. (ער טרינקט) הער נאָר אַ מעשה, מענדל האָט גאָר אַליין נישט געוואוסט, אַז ער האָט אַ פעטער אין ארץ־ישראל. — (צו דוואָסיען) ער איז דאָך פונעם צימעס, הוילע יחוס. בעסערס דערפון האָט דיין טאַטע, ר׳ כתריאל, זיך נישט געקענט גאָר ווינטשן. (מיט אַ זיפץ מלא חניפה) אָט דאָס איז געווען אַ ייד! אַזוינע יידן זענען היינט גאָר נישטאָ. אַי, האָט ער, עליו השלום, מיך ליב געהאַט! (מאַכנדיק מיט דער האַנט, גיט ער אַ שטופּ דעם טיש.)

מענדל. עפּעס גאָר אַ נייער רוק, ר׳ פייבוש, פּאַפּערעק אַזש קיין ארץ־ישראל...

פ י י ב ו ש. וואָס דיר דאַכט זיך פּאַפּערעק, איז דווקא גלייך. אַט וועסט דו זען, מענדל, ווי דוואָסיע גיט מיר היינט פאַרבייסן לעקעך.

ד ו ו אָ ס י ע. היינט איז שווערלעך. פאַרבייסט דערווייל מיט דער צונג. (שמחה מיט די נגידים קומען אַריין.)

עלפטע סצענע

אַלע זיצן אַרום טיש און עסן. דוואָסיע טראָגט אַריין, מענדל נעמט צו ביי איר און דערלאַנגט צום טיש. פייבוש דרייט זיך אַהין-אַהער, גלייך ווי ער סאַרווירט, מיט איין טרונק בראָנפן נאָכן אַנדערן און כאַפּט ביים וועג גייענדיק פון אַ פּאַלומעשעק.

ר' י ו ח נ צ ע (האַלטנדיק אַ כוס אין דער האַנט, מיט פאַרגלאָצטע אויגן). לחיים! פשוט טאַקע . . . טיי־טע־טע־טיי, לחיים! (ער זיפצט, גיט אַ זופּ און טרינקט דערנאָך מיט אַמאָל אויס דעם כוס.)

ד י נ ג י ד י ם (זיפצנדיק). לחיים, אוי־אוי־אוי, טאַטע־פאָטער!

פ י י ב ו ש (פאַלנדיק פון די פיס, שלאָגט זיך אָן מיט מענדלען). ניש־קשה, מענדל, פאַל ביי זיך נישט אַראָפּ, עס וועט גיין!...

מ ע נ ד ל. עפּעס גייט עס היינט ביי אייך אַלץ באַלכסון און פּלאָנטעט זיך פאַר דיר פּיס טאַקע נייך איילן, פייבוש.

פ י י ב ו ש (צולויפנדיק מיט אימפּעט צום טיש אויף אַ קול, לעבעדיק, ווי אַ מאַרשאַלעק). דער בעל־שמחה בעט דעם עולם קיין פאַראיבל נישט צו האָבן. אויף דער טאָכטערס חתונה, אם ירצה השם, וועט ער פאַרבעסערן!

(פּלוצים לויפן אַריין הענדום-פּענדום פּורים-שפּילער, אַחשורוש אין אַ מאַנטל פון אַן אַלטן פּרוכת, אויפן קאָפּ אַ מין היטל פון געל פּאַפּיר מיט פלימערלעך. „ושתי המלכה" מיט אַ סימן פון אַ בערדל, אין אַ קורץ שמוציק קליידל, פון וועלכן עס קוקן אַרויס גרויסע, גראָבע שטיוול. אַרום דעם האַלדז אַ שאַל, צוגעבונדן מיט די עקן הינטן אויף דער פּלייצע. אויפן קאָפּ אַן אָפּגעבאַרעט שטרויען קאַפּעלושל. — „מרדכי", אין אַ קאַפּטאַן, אויפן קאָפּ אַ מין שטריימל מיט אַ לאַנגער באָרד פון קליאָטשע. גייט רייטנדיק אויף אַ הילצערן פערדל, באַהאַנגען מיט גלעקלעך. — „המן", אין אַ סאָלדאַטסקע שינעל. אויפן קאָפּ אַ דרייעקעכדיקער קראָפּ פון צוקער-פּאַפּיר. — דער לעקער-לויפער אין שיך און זאָקן. די פּאָלעס פאַרבויגן. אויפן קאָפּ אַ הויך פּאַפּירן היטל. אַ קלעזמערל סקריפּעט אויף אַ פידעלע און איינער גייט מיט די טאַצן. — דוואָסיע און מענדל שטייען לעבן דער טיר און קייכן פאַר געלעכטער.)

מ ר ד כ י (יאָגט זיך אַרום רייטנדיק. שאָקלט מיט דעם בערדל. די גלעקלעך קלינגען).

פליהון אויף די אחשתרנים טהו איך טהון,
אין א פורפורוואלענע זיפצע טהו איך זיין אנגעטהון,
טהו איך, טהו איך, טהו איך טהון
א שפרונג, א שפרונג אויבנאן.

מ ע נ ד ל (צו דוואסיען). אויף דער אויבערשטער באנק אין באד! דאס איז בערל דער שמייסער!

ד ו ו א ס י ע (קייכנדיק פאר געלעכטער). מיינע צרות אויף איר, אויף ושתי המלכה! דאס איז לייזער דער באהעלפער!

ד ע ר ל ע ק ע ר - ל ו י פ ע ר (שטעלט זיך אין דער מיט שטוב און גיט א מאך מיט דער האנט ארום זיך).

דאס איז א וויינגארטן!

א ח ש ו ר ו ש (טוט א מאך מיט דער האנט פון זיך).

א, דו לעקערלויפערליין!
לויפן זאלסט דו צו ושתין,
נאקוט לאז זי אויפטרעטיין,
לאזן די הארן קוקיין,
ווי אנטפלעקט טוט זי זיך שיין.
טראלעליי, טראלעליי, טראלעליי!
איינס און צוויי און דריי.

ד ע ר ל ע ק ע ר - ל ו י פ ע ר (צולויפנדיק צו ושתין).

איך טהו מיט מיינע גילדענע פיסעליך טהון
אין דיין שפאצירגערטענדיל אריינטרייטון.
לאז מיך, א ושתי! דערציילון.
דער מלך טהוט טהון בעפיילון:
נאקוט זאלסטו זיך טהון צוגרייטון,
נאקוט און הויל פאר איהם טרייטון.
טרייטון, טרייטון, טרייטון.

ו ש ת י (אויף א קוויטשיק קולכען).

נאקוט טהו איך מיך שעהמון,
מיין שיין קלאר לייב בלויז צייגון,
א ליילוך טהו איך טהון נעהמון
און צומאכון די אויגון.

(ווארפט אראפ די שאל, אויסטוענדיק דאס קאפעלושל, טאפט זי אן עפעס אויפן שטערן און גיט זיך א כאפ מיט כעס.)

וואס טהוט שפראצען מיר אויפן שטערון

עפּעס ווי אַ לאַנגער האָרון ?
אַ לעקערלויפער, ניקס בשום אויפן !
זאָלסט מיט דיינע פיסעליך לויפן.
ווער איז ער ? טהו איהם זאָגן,
אַז איך ושתי זאָל איהם טהון פּאַלגון !
אַ שטאַלמייסטער האָט ער געטהון
טהון זיין אַ מאָל ביי מיין טאַטון.
זאָל ער נישט טהון פאַרגעסון,
אַז איך בין אַ פּרינצעסון.

ד ע ר ל ע ק ע ר ־ ל ו י פ ע ר.
איך טהו טהון אַ טרייטון !
טרייטון, טרייטון, טרייטון !

ה מ ן און ד ע ר ל ע ק ע ר ־ ל ו י פ ע ר (קומען און שלעפּן ושתין).
געהאַנגען זאָלסט דו, ושתי, ווערון,
פאַר וואָס דו טהוסט נישט הערון !

ו ש ת י (וויינט אויף אַ קוויטש).
וועה אויף מיינע יאָהריין,
באָך אַזוי יונג און שיין !

(אין דעם עולם איז אַ גרויס געלעכטער: אַ שיינע ושתי לייזער דער באַ־העלפער !)

ה מ ן.
דער יודע מאָנדרוש, טהו איך קוקען,
וויל פאַר מיר נישט זיך טהון בוקען. (צו אחשורושן)
די שפּיץ־יודען טהוען אונז בייסון
און טהוען נישט הערען דיין הערונג.
בעפייל: לאָז מען טהון זיי צערייסון,
צערייסון אַזוי ווי אַ הערונג.

מ ר ד כ י (לויפט צו מיט אימפעט).
דו המן טהוסט אויסטראַכטען ליגון,
ליגון, מסירות אויף יודענס קינדער.
אין דער ערד וועסט דו טהון ליגון,
און אונז וועט גאָט טהון וואונדער.
פליהון אויף די אַחשתרנים טהו איך טהון,
טהו אין אַ פורפורוואָלענע זיפּצע זיין אָנגעטהון.
טהו איך, טהו איך, טהו איך טהון

אַ שפּרונג, אַ שפּרונג אויבענאָן!

(אויסשטרעקנדיק די האַנט צום עולם)

היינט איז פּורים און מאָרגן איז אויס,

גיט מיר אַ גראָשן און שטופּט מיך אַרויס!

(שמחה גיט די פּורים־שפּילער געלט און צו גלעזלעך וויין. זיי טרינקען און לויפן דערנאָך אַרויס.)

ד י נ ג י ד י ם (אויפהויבנדיק זיך פונעם טיש). **אונדז איז שוין אויך צייט. הייסט עס, די אסיפה איז געענדיקט.**

פ י י ב ו ש (מיט אַ געלעכטער פון אַ שיכור). **געענדיקט מיט אַ פּורים־שפּיל, אַ קאָמעדיע!...**

פערטער אַקט

אַ דאַטשע אין אַ סאָסנאָווע וועלדל. פאָרנט־צו שטייט אַ ווייס שטיבל מיט געלע פריזבעס און צווישן ביימער אָקעגן — בענק פון גראָז, אַרום און אַרום שטוב ציט זיך אַ פלויט פון איבערגעלייגטע לאַנגע דרענגלעך, וואָס טיילט־איבער דעם וואַלד.

ערשטע סצענע

טיף אין וואַלד ברענט אַ פייערל. קינדער קלעטערן און יאָגן זיך אַרום מיט פיילנבויגנס. עס הערט זיך אַ רעש, אַ געשריי, אַ גע־שווישטשעריי. מענדל און דוואָסיע ווייזן זיך פונעם וואַלד און קריכן אַריבער דעם פלויט.

מ ע נ ד ל. איך זאָל האָבן אַזוי פיל הונדערטער, וויפיל חתונות הייַנט, אין ל״ג בעומר, ווערן ביי אַלע יידישע קינדער אָפּגעמאַכט, וואָלט איך רייכער געווען פון גינצבורגן.

ד ו ו אָ ס י ע. ער זאָל דאָס כאָטש זאָגן: אָן עין הרע!... וואָס ציילסט דו עס אַזוי יידישע חתונות? לאָזן יידישע קינדער זיך פּרוכפּערן און מערן.

מ ע נ ד ל. אויף יענעם איז זי אַ ווּתרנטע! און ביי אונדז איז דען נישט קיין יידישע נשמה?... טאָמער, דוואָסעניו, וואָלט אַ סברה געווען, מיר זאָלן הייַנט, אויף טשיקאָוועשטש, בשעת יריד פון חתונות, אָפּשטעלן אַ חופּה. האַ?

ד ו ו אָ ס י ע. קוקט אים נאָר אָן, ווי ער האָט נישט קיין צייט! ניש־קשה, ביסט נישט קליין צו וואַרטן.

מ ע נ ד ל. צו וואָס וואַרטן און אויף וועמען וואַרטן? איך מיט דיר זענען מיר אי חתן־כלה, אי פון ביידע זייטן די מחותנים. אונדזער בדן איז דאָ, אין די צען פינגער. און די דרשה קען איך, ברוך השם, גוט ווי אַלע חתנים.

ד ו ו אָ ס י ע. גענוג געדרשנט. איך קען שוין דייַנע דרשות, דו ליג איינער!

מ ע נ ד ל. כאָטש איין קליין דרשהלע נאָך. אַ צוויי, דריי קיש, דוואָסע־ביו! (ער נעמט זי אַרום און קושט.)

ד ו ו אָ ס י ע. ווי האָט מען עס נישט קיין בושה! אין מיטן העלן טאָג. דאָרט זיצן מענטשן.

מ ע נ ד ל. נישקשה, ס'איז פאַר זיי נישט קיין סוד. ווייסן אויך דעם פּירוש דערפון. און איבריקנס זענען אַלע דאָרט ערשט זיך צעגאַנגען. (ער שטעלט אונטער דוואָסיען זיין באַק) נאַ, גיב אַפּ צוריק!

ד וו אָ ס י ע. אַ ניין! וועסט אָזעלכעס ביי מיר בשום אופן נישט פּועלן. (זי קוקט זיך אַרום און דערלאַנגט אים אַ קוש) נאַ דיר שוין, נאַ און לאָז מיך צורו!

מ ע נ ד ל. אַציגד, דוואָסעניו, מוזט דו זיבן מאָל! נישט אַנדערש ווי זיבן מאָל.

ד וו אָ ס י ע. דאָס, זעסט דו, אויף קיין אופן ניט . . . (זי קוקט זיך ווייטער אַרום און שפּרינגט אָפּ אין דער זייט) בראָש האָט ער זיך צעהיצט און האָט היינט עפּעס קיין אויגן נישט! גענוג זיך געשפּילט, רייזעלע גייט דאָרט! — איך וועל צוגיין צו רייזעלען, טאָמער באַדאַרף זי עפּעס האָבן. דאָס האַרץ פּאַלט מיר אַרויס קוקנדיק ווי זי האָט זיך פאַרענדערט און וואָס פאַר אַ פּנים זי האָט, נעבעך, באַקומען נאָך דער וויסטער בשורה פון איר חתנס טויט. הלוואי די דאָטשע זאָל איר העלפן! עפּעס האָב איך זי ליב, אַזוי ליב... זי שטייט מיר דאָ אין האַרצן. (זי ווישט מיטן פאַרטוך די אויגן.)

מ ע נ ד ל. אַ רחמנות, נעבעך!... גיכער, דוואָסיע, גיי גיכער צו איר! (מענדל און דוואָסיע צעגייען זיך.)

צווייטע סצענע

רייזעלע אין אַ סיטצן קלייד און אַ ווייטע באַטיסטענע קאָפּטעלע. צוויי לאַנגע צעפּ הענגען איר אַראָפּ אויף די פּלייצעס. זי איז בלייך און גייט פּאַמעלעך, שטאַרק פאַרטראַכט. — דוואָסיע גייט איר נאָך.

ד וו אָ ס י ע (צוקומענדיק צו אַ באַנק צווישן ביימער). אָ, דאָ, רייזעלע, איז גוט זיך אויסצורוען! עס קען צוקומען אַ שטיק געזונט. נו?

ר י י ז ע ל ע. טו וואָס דו ווילסט, מיר איז אַלץ איינס.

ד וו אָ ס י ע (נעמט נישט ווייט פון דאַנען אַ קאָלדרע און אַ קישעלע און בעט אויס אויף דער ערד). גאָר אַנטיק! גרינע גראָז, קרייטעכצער, ביימער, וואַלד־פייגעלעך... מחיה, לעבעדיק, פריילעך!

ר י י ז ע ל ע (זעצנדיק זיך). וועמען, האַ? — דיר, דוואָסיע?

ד וו אָ ס י ע. אַ הונט זאָל אַ לעק טאָן מיין האַרץ, וואָלט ער, דאַכט זיך,

א מיתה־משונה איינגענומען אויפן אָרט. אַי, האָב איך אַ האָרץ! איך בין, נעבעך, עלנט, אַ וויסטע יתומה...

ר י י ז ע ל ע. גאָר פּלוצים!...

ד ו ו אָ ס י ע. ערשט היינט טאַקע האָב איך עס דערפילט. אָן אַ טאַטע, אָן אַ מאַמע, ווי איז מיר, גיי אַליין וואָר אַ כלה!... אוי ווי...

ר י י ז ע ל ע (פאַרטראַכט). וואָס איז?!

ד ו ו אָ ס י ע. גאָרנישט, גלאַט אַזוי... איר דערמאָלט, לאָמיך אייך נישט שטערן. אַביסל פרישע מילך וואָלט אַצינד זייער גוט געווען. אַ דערקוויקעניש. נו, זאָל איך?

ר י י ז ע ל ע. טו, דוואָסיע, וואָס דו ווילסט! (זי טוט אַ מאַך מיט דער האַנט און נורעט זיך איין מיטן קאָפּ אין קישן.)

ד ו ו אָ ס י ע (רוקט זיך אָפּ אויף עטלעכע טריט וויטער און שאָקלט מיט דעם קאָפּ). אָט האָסטו דיר! שוין יאָ טאַטע און מאַמע, אַז ס'איז אָבער נישטאָ קיין מזל!...

דריטע סצענע

ש מ ח ה, ש פּ ר י נ צ ע און ר י י ז ע ל ע.

(שמחה און שפּרינצע קומען צו גאַנט, וואו רייזעלע ליגט.)

ש מ ח ה (אויסלאַזנדיק אַ שמועס). היינט פאַרשטייסט דו שוין, שפּרינצע? שריי חי וקים, מוז אַזוי זיין.

ש פּ ר י נ צ ע (ווינקענדיק צו שמחהן). שאַ! דאָס קינד ליגט דאָ און שלאָפט. לאָז זי, נעבעך, אַביסל זיך אויסרוען.

ש מ ח ה (שטילער און שטאַרק אויפגעבראַכט). אַ האַרצוויטיק, באמונות, ווי דו ווילסט מיך נישט פאַרשטיין! דו מוזט, זאָג איך דיר, שפּרינצע, מיט איר רעדן, היינט מיט איר רעדן.

ש פּ ר י נ צ ע. אַ קאַטאָוועס אַביסל אַזאַ מציאה! אַז נישט היינט, קען, חלילה, די וועלט אונטערגיין!

ש מ ח ה. די וועלט ווי די וועלט, מיר קענען דערווייל טאַקע אונטערגיין. (אַרויפלייגנדיק אַ פינגער אויפן האַלדז) איך בין פאַרבאָדן אָט ביז דאַנען. אויף כאַסקלען שטייט אַצינד די וועלט!...

ש פּ ר י נ צ ע (גייט פּאַמעלעך צו נעענטער צו רייזעלען, בייגט זיך איבער

איר אַביסל אַן און טרעט באַלד צוריק). בידנע קינד! ליגט ווי אַ שטילע טויב, פאַרלייגט מיטן קעפּעלע און שלאָפט. — מעגלעך, איר חלומט זיך אַ ציגנד אַ גוטער חלום און דענקט גאַר נישט, אַז די מאַמע, איר אייגענע מאַמע, שטייט לעבן איר, ווי אַ קאַץ, מיט דער מחשבה אַריינצושטעקן אין איר האַרץ די נעגל און פאַרדרייען איר דעם קאָפּ... איר איצטיק שלאָפן, ווי אַזוי זי ליגט זיך דאָ איינגענורעט, רייסט מיר אויס די נשמה. זי זאָל זיך אויפכאַפּן, וואָלט געווען עפּעס בעסער, גרינגער... (זי ווישט די אויגן.)

ש מ ח ה. איך פאַר אין שטאָט, אַ רגע איז איצט טייער. — שפּרינצע, רעדט! (ער גייט געשווינד אַוועק.)

ש פּ ר י נ צ ע (נאָכדעם ווי זי שטייט אַ רגע שטיל). אַ שרעק! ווי רעדט מען מיט איר פון אַזאַ זאַך!... אוי, ליבער גאָט, האָסט מיך געבראַכט צו אַ שווערן נסיון. ביכאַי וואָלט זי כאָטש געדעדט, געוויינט, וואָלט נאָך אַזוי שווער נישט געווען זיך אויסצוטענהן מיט איר. זי אָבער שווייגט, טראָגט אירע ווייטיקן טיף אין זיך. זי צאַנקט, גייט אויס ווי אַ ליכט. אין אירע אויגן ליגט עפּעס אַ געבעט. אויף איר בלייך פּנים — גוטסקייט אַן אַ ברעג, גלייך ווי איינער רעדט: נאָט, טוט מיט מיר וואָס איר ווילט. און גיי דערנאָך טו איר עפּעס, אַז זי אַליין גיט זיך איבער אין דיינע הענט! מען באַדאַרף האָבן אַ האַרץ פון אַ גזלן. — ניין, אַ גזלן אַפילו לייגט זיך אויך די האַנט נישט צו נעמען אַ מעסער און קוילען, אַז זיין קרבן שטרעקט אַליין דעם האַלדז אויס. (ווידער צוגייענדיק צו רייזעלען) בידנע קינד, שטילע טויב! קאָמאַרן בייסן זי, נעבעך. (זי פּאָכט איבער איר מיט אַ טיכל.)

ר י י ז ע ל ע (עפנט די אויגן, זעצט זיך אויף און קוקט אַן די מוטער). וואָס איז, מאַמע?

ש פּ ר י נ צ ע. קאָמאַרן בייסן דיך און דו פילסט אַפילו נישט. אַלץ פאַרטראַכט, פאַרטראַכט. געגנוג שוין, רייזעלע, אַלצדינג איז מיט אַן עק. שטיק נישט דיינע צרות אין זיך. וויין, רייזעלע, וויין אויס דיין האַרץ. די טרערן וועלן דערווייכן דיין וואונד און עס וועט דיר ווערן גרינגער.

ר י י ז ע ל ע. וואָס זאָל איך טאָן, מאַמע, אַז איך קען נישט וויינען.

ש פּ ר י נ צ ע. און אין מיינע צייטן פלעגן ווייבער קענען וויינען... דאָס איינציקע מיטל פאַר ווייבער, נעבעך, אין שווערע ביטערע צייטן, איז שטילערהייט אין אַ ווינקל זיך גוט אויסוויינען. נישט איין מאָל, רייזעלע, האָב איך עס געפּרואווט אויף מיר. (זי וויינט.)

ר י י ז ע ל ע (אַרומנעמענדיק שפּרינצען). מאַמעניו, וויין נישט, איך בעט דיך.

ש פּ ר י נ צ ע. איך וויין, רייזעלע, פאַר דיר, פאַר אונדז ביידע. מיינע

אויגן וועלן מיר נישט טריקענען ביז דו וועסט צו זיך נישט קומען און אָנהויבן אויף דאָס ניי צו לעבן.

ר י י ז ע ל ע. נעם, מאַמע, טו מיט מיר וואָס דו ווילסט.

ש פּ ר י נ צ ע. אַלץ וואָס דו ווילסט, דו ווילסט. ווען דו, רייזעלע, זאָלסט וועלן, וואָלט איך — אַ שרעק, כ'לעבן, — וואָלט . . . איך דיר געזאָגט . . .

ר י י ז ע ל ע. נו, מאַמע, זאָג.

ש פּ ר י נ צ ע. די וועלט בלייבט אַ וועלט. וואָס די ערד דעקט צו, ווערט פאַרגעסן. נאָך דעם ווינטער קומט תמיד דער ליבער זומער מיט נייע פרישע בלומען... פאַרשטייסט דו מיך?

ר י י ז ע ל ע. אָנשטאָט בלומען וואַקסט אַ מאָל קראָפּעווע. — נו, מאַמע, זאָג.

ש פּ ר י נ צ ע (צעמישט). נו זאָג איך — ניין, גענוג פאַר היינט. — זאָג איך. הערסט, רייזעלע? וואָס מאַכן דיר היינט עפּעס צו מיטאָג?

ר י י ז ע ל ע (שטאַרק פאַרטראַכט). וואָס דו ווילסט, מאַמע.

ש פּ ר י נ צ ע (גייענדיק מיט אַ זיפץ). גיי רעד, טו עפּעס, אַז זי אַלץ: וואָס דו ווילסט, דו ווילסט, — בידנע קינד!...

פערטע סצענע

ר י י ז ע ל ע, ז ל מ ן און ז ע ל ד ע.

ז ל מ ן (ווייזט זיך צווישןביימער און ווינקט מיט דער האַנט). אַהער, זעלדע! זי איז דאָ.

ז ע ל ד ע (צולויפנדיק געשווינד, נעמט רייזעלען אַרום און קושט זי). סערדצע, קרוין! לאָמיך שטאַרק אָנקושן דיך דאָס לעצטע מאָל.

ר י י ז ע ל ע. דאָס לעצטע מאָל! . . . מיט וואָס האָב איך מיך אַזוי פאַרזינדיקט?

ז ע ל ד ע (אויף אַ וויינענדיק קול). אומשולדיקע, כשרע נשמה! פאַר־זינדיקט האָט זיך די וויסטע מאַמע. פאַרלוירן האָב איך מיט אַמאָל אי אים, אַן אויג אין קאָפּ, אי דיך, צוויי קינדער, ברילִיאַנטן, מיט אַמאָל!

ר י י ז ע ל ע (קושנדיק זעלדען). רעדט נישט, איך בעט אייך, אָזעלכע ווערטער! אייביק וועל איך, ווי אַ קינד, ליב האָבן דיך. שטאַרק ליב האָבן פאַר מיר און פאַר אים. (קוקנדיק זעלדען אין פּנים) ער האָט געהאַט איב־

גאַנצן דיין פּנים, צוויי טראָפּן וואַסער! (קושט זי ווייטער) זאָג מער בישט, מאַמע: דאָס לעצטע מאָל!

ז ל מ ן. יאָ, רייזעלע, אין ברירה, טאַקע דאָס לעצטע מאָל! מיר פאָרן אַוועק אויף אייביק. — גאָט איז מיט דיר, רייזעלע! וואָס ביסט דו געוואָרן אַזוי בלייך?

ז ע ל ד ע. למאי, זלמן, אַזוי פּלוצים אַרויסזאָגן! די מאַנסבילן אָבער האָבן אַלע אַזאַ נאַטור. (צו רייזעלען) נו, מיין קינד, וואָס זאָל מען טאָן?

ר י י ז ע ל ע (בלייבט זיצן אַ רגע שטיל). אַך, אַזאַ ריס! אַ ריס פונעם האַרצן מיט אַלע וואָרצלען. קיין זכר אַפילו זאָל נישט איבערבלייבן... האָ, פאַר וואָס אַזוי פּלוצים?

ז ל מ ן. אונדז צווינגט די נויט. אַלצדינג האָבן מיר דאָ פאַרלוירן...

ז ע ל ד ע (וויינענדיק). ביטער איז מיר, גאָטס צאָרן איז אויף אונדז אויסגעגאָסן געוואָרן! פול מיט גוטס, מיט נחת פון קינדער בין איך דאָ אַמאָל געזעסן און ליידיק און בלויז ווער איך אַצינד פאַרוואָגלט ערגעץ אין אַ פרעמד לאַנד!

ר י י ז ע ל ע (אַרויספאַלנדיק זעלדען אויפן האַלדז). דיינע ליידן זענען מיינע ליידן. ביסט מיר איינגעבאַקן טיף אין האַרצן!

ז ע ל ד ע. גאָט זאָל געבן, דו, רייזעלע, זאָלסט געפינען מנוחה און רו ביי דיין מאַן אין הויז! ניין, טאָכטער, מיר איז ביטער. איך בין אַלט, אָפּ־געלעבט שוין מיין וועלט. דו אָבער ביסט נאָך יונג, האָסט נאָך אַ האָפענונג גליקלעך צו לעבן מיט אַ מאַן און זען פאַר זיך אַ וועלט... זיי געזונט, מיין קינד! (זעלדע און רייזעלע קושן זיך.)

ז ל מ ן (געזעגנענדיק זיך מיט רייזעלען). גאָט האָט געגעבן, גאָט האָט צוגענומען. לאָז זיין נאָמען זיין געלויבט! (ער גייט מיט זעלדען אַוועק.)

ר י י ז ע ל ע (נאָכקוקנדיק זיי). דאָס לעצטע שטערנדל פאַרשוואונדן... (אָנכאַפּנדיק זיך ביים האַרצן) אַך, אין האַרץ הייבן מיר זיך כוואַליעס... מאַמע, איך וויין! דער בלאָטער האָט אויסגעשפּרונגען און איך וויין, וויין, מאַמע, מיט אייטער און בלוטיקע טרערן!... (זי פאַרשווינדט צווישן די ביימער.)

פינפטע סצענע

פייבוש און כאַסקל.

בײדע װײזן זיך אַרױסגײענדיק פֿונעם װאַלד און צוקומענדיק נאָענט צום פּלאַץ פֿאַר דער שטוב. כאַסקל אָנגעטאָן שבתדיק, אין אַן אַטלעסענער קאַפּאָטע אויף אונטערשלאַק. פֿון אויבן אַ בורנאָס פֿון לאַסטיק. די הענט פֿאַרלײגט אַהינטן אונטערן בורנאָס, אַזױ אַז די פּאָלעס פֿאַרנעמען זיך. אויפֿן קאָפּ אַ פּליסן היטל. די פּאות שטײען אױבן אָפּ פֿון די שלײפֿן. אונטן פֿאַרשפּיצט אין אַ גרײזל און הענגען אַראָפּ װי צעפּלעך. צװישן די צעפּלעך קוקט אַרױס אַ קלײן, שיטער בערדל, פֿאַרריסן מיט אַ שפּיצל אַרױף. קוקט אַמאָל אויף אײן אויגל, האַלטנדיק דאָס קעפּל אין דער זײט, און אויף די ליפּן שװעבט אַ שמײכעלע, װאָס דריקט אױס חוצפּה.

פ י י ב ו ש. אַט װעסט דו זי באַלד אָנקוקן. האַ, װאָס קען דיך עס אַרן ? . . . הײסן װעט עס עט, גלאַט אַזױ, בײם װעג גײענדיק אויפֿן שפּאַציר, ל״ג בעומר, אין װאַלד.

כ אַ ס ק ל (מיט אַ קנײטשל). נאָך אַ מאָל טאַקע פֿרעג איך: למאי נפקא מיניה ? װאָס איז דאָ אָנצוקוקן ? אַ נקבה װי אַלע נקבות. עיקר הדבר איז דאָך יענס — התחייבות.

פ י י ב ו ש. גלױב מיר, ס'איז רעכט. מען באַדאַרף װיסן דאָס אָרט. דאָ מוז עס הײסן קלאָמפּערשט אָנקוקן. רש״י איז מיט זײן באַװאָרעניש, חלילה, נישט משוגע. און װײטער האַ, װאָס קען עס דיך אַרן, אַז דו װעסט כאַפּן אַ קוק ? נישקשה, מען װעט דיך, חלילה, נישט אָפּבײסן. (ער באַטראַכט כאַסקלען) ע, דו שװיצסט דאָך עפּעס װי אַ ביבער !... ביין, נישט קײן גוטער משא ומתן פֿאַר מיר. — װאָס טױג דיר דאָס פּליסן היטל ?

כ אַ ס ק ל. אַ זאָג אַביסל פֿון אַ יידן: װאָס טױג דאָס היטל! עפּעס גאָר משונה װילד, כ'לעבן !...

פ י י ב ו ש. עט... װײס איך, װאָס דו רעדסט. — למען השם, זאָג איך דיר, כאַסקל, צו האַלטן זיך מיט דרך ארץ.

כ אַ ס ק ל (מיט אַ שמײכעלע). פּישׁשׁ, דרך ארץ פֿאַר אַ מײדל! אַט רעדט נישט קײן באַרישקײטן.

פ י י ב ו ש. דאָס, כאַסקל, זאָג איך דיר טאַקע: למען השם, צו רעדן מיט ישוב הדעת, װאָרים זי איז אַ קלוג מײדל!

כ אַ ס ק ל. אַ טריאַטער, כ'לעבן, אַ קלוג מײדל! פֿון װאַנען האָט צו

איר די חכמה זיך גענומען? אין א חדר האט זי דען געלערנט? וואס א מינדסטער מאנסביל האט אין נאגל, האבן עס צען קלוגע נקבות נאך אין קאפ נישט.

פ י י ב ו ש (ווייטער באטראכטנדיק כאסקלען). נו, סחורה!... דו שוויצסט נאך טאקע אלץ, כאסקל?! נעם וויש דיר אפ דאס פנים מיט א טיכל. — צו וואס האט דיר נאך געטויגט היינט אזא בורנאס?

כ א ס ק ל. עפעס א שניידערל, א פראנצויזל בין איך, הא, מיך צו ווייזן צווישן מענטשן אין איין קאפאטע! — זייער א פאליטישנער מענטש, כ'לעבן, ר' פייבוש. (ווישנדיק דאס פנים מיט דער פאלע) הלכות פאליטיקע, דרך ארץ, פארשטייט איך בעסער. — רעדט בעסער מכח התחייבות.

פ י י ב ו ש. נישקשה, דו כאפסט זיך אין א שמאלץ־גרוב אריין. — טאמער וואלט איך געפועלט, אויף א ווײלע כאטש אויסצוטאן דיין בורנאס. ער איז דאך צו דיר נישט צוגעוואקסן, קענסט דאך אפגיין מיט שוויס.

כ א ס ק ל (ווישנדיק דאס פנים). בראש ציטערט ער פאר שוויס. וואס איז דא אזוינס? א ייד שוויצט... קעסט, ר' פייבוש! למען השם, וואס מער קעסט.

פ י י ב ו ש. שא, זי גייט, זי גייט! (ער באטראכט נאך א מאל כאסקלען פונעם קאפ ביז די פיס) אך, דיין שוויצן, כאסקל, דיין שוויצן!...

זעקסטע סצענע

פ י י ב ו ש, כ א ס ק ל און ר י י ז ע ל ע.

ר י י ז ע ל ע (צוקומענדיק נאענט). נאך דא פארט עפעס א שטיקל זכר... ר' פייבוש! א גאסט, כ'לעבן. עפעס ווי פונעם הימל אראפגעפאלן!

פ י י ב ו ש. ווערטער טאקע ווי פון א חכמה, א יידישע טאכטער! קיינער טוט נישט קיין טריט ביז ס'איז נישט פונעם הימל. עס פאלט נישט דער שפאן ביז ס'איז עפעס נישט דראן.

ר י י ז ע ל ע (מיט א זיפץ). אמאל אבער פאלט דער שפאן יענעם צרות אנצוטאן. חלילה, נישט אייך, ר' פייבוש, מיין איך.

פ י י ב ו ש. מען באדארף אבער אלצדינג אננעמען פאר ליב. אז גאטעניו דרייט זיך וועלטל! אוודאי איז נישט איטלעכער געגוג שטארק אויס־צושטיין דעם נסיון... איך האב שוין דא געשמועסט מיט ר' כאסקלען, האב איך ערשט... וואו זייט איר, ר' כאסקעלע? (שטרעקט רעדנדיק אויס די

האַנט אַהינטער און שלעפּט כאַסקלען צו ביי די פּאַלעס) אַט איז, ר' כאַסקעלע, די גוטע און פרומע, פון וועלכער מיר האָבן געשמועסט.

ר י י ז ע ל ע (לאָזט פאַרשעמט אַראָפּ די אויגן). ע, ר' פייבוש! איך האָב גאָר נישט געוואוסט, אַז איר קענט מאַכן קאָמפּלימענטן.

פ י י ב ו ש. קאָנפּליענטן ווייס איך נישט, קיין פלאַטקע־מאַכער בין איך נישט. ביי מיר איז אַן קונצן, פראָסט דער אמת, ווי גאָט האָט געבאָטן. יאָ, האָבן מיר ערשט געשמועסט, ווי שווער ס'איז אַן ערלעכער ייד צו זיין, גאָר אַן קשיות פון זיין ליבן נאָמען אַלצדינג מקבל באהבה זיין און געשטעלט למשל איינע אַזעלכע, מיט וואָס פאַר אַ שטאַרקייט זי האַלט, נעבעך, דעם נסיון אויס און נעמט אַן פּאַר גוט, וואָס גאָט ברוך הוא טוט, און ווער? דווקא אַ נקבה, נאָך אַ יוגנט. (אַ טאָרע־געבנדיק כאַסקלען) אַ יאָ, ר' כאַסקל!... איר זייט, נעבעך, מיד, ר' כאַסקעלע, פונעם גאַנג און גייט אָפּ מיט שוויס. נישקשה (שטיל, אַנבויגנדיק זיך צו רייזעלען), ער איז אַ זיידן קינד, כלי שלמה!

ר י י ז ע ל ע. איר שטייט דאָ דערווייל מיד און איך בעט אייך אַפילו נישט זיצן! זעצט זיך, זייט מוחל, אָט דאָ אַקעגן אויף דער באַנק.

פ י י ב ו ש (גיט אַ שלעפּ כאַסקלען ביי דער פּאָלע און זעצן זיך ביידע אַקעגן רייזעלען). געלויבט איז גאָט, ר' כאַסקל, אָט זיצן מיר אונטערגעלעגנט אונטער אַ בוים! אַ יאָ, גוט? וואָס שווייגט איר? (צו רייזעלען) איך האָב זיך פאַררעדט און פאַרגעסן דערווייל צו זאָגן. יאָ, דאָס איז ר' כאַסקל ר' יוחנצע דעם רבס!

ר י י ז ע ל ע (צעמישט). אַ־אַ! איך ווייס.

פ י י ב ו ש (נאָכדעם אַז אַ היפּשע ווײַלע איז שטיל). אַזוי, אַזוי גייט עס אויף גאָטס וועלטעלע!... (ער דרייט אַ האָר פונעם בערדל און מרוקעט אונטער דער נאָז) טי־טי־טי, בריבים־בים־בים... וואָס זאָגט איר, ר' כאַסקל, ווי דאָ איז גוט?

כ אַ ס ק ל (מיט אַ שמייכעלע). וואָס איז דאָ אַזוינס? אַ וועלדל, פלעקער, ביימער, ריטלעך, בעזעמער!... עט, נאַרישקייטן, ייִנגלשע זאַכן.

פ י י ב ו ש (צו רייזעלען). ר' כאַסקל, פאַרשטייט איר, גייט אַלץ אין הויכע דרכים. אים טראָגט דער קאָפּ אין אַנדערע חלומות. אַוודאי איז עס גאָר אַ הויכע מדרגה העט, העט... אַ קאַטאַ! ווי קומען אַזעלכע מענטשלעך ווי איך דערצו.... בריבים־בים־בים. — מען באַדאַרף אַריינגיין אַביסל צו דער מאַמען. (צו כאַסקלען) און איר מעגט דאָ בלייבן, נישקשה. (צו אים אויף לשון־הקודש) אתה בלא תהיה כאן שלימזלניק. (באַלד טאַקע אויף ייִדיש) די וועלט, פונדעסטוועגן, ר' כאַסקל, איז אויך אַ וועלט.

ר י י ז ע ל ע (קנאַקט די פינגער). אַט וועל איך גיין, שיקן איך די מאַמען אַהער, ר׳ פייבוש!

פ י י ב ו ש. חלילה, זייט זיך נישט מטריח. איך גיי אַליין, בישקשה. (ער ווערט פאַרשוואונדן.)

זיבעטע סצענע

ר י י ז ע ל ע און כ אַ ס ק ל.

רייזעלע נעמט נישט וויט פון איר דאָס רעמל און העפט. כאַסקל נעמט זיך ביי דער פאה און גלעט דאָס בערדל. ביידע שווייגן א היבשע ווײַלע, נישט צו רעדן אַ וואָרט.

כ אַ ס ק ל (מאַכט מיט די אַקסלען, אָנבייגנדיק דאָס קעפל). נאַ, נאַ דיר פייבוש!

ר י י ז ע ל ע (דערלאַנגט, אַפבייסנדיק דעם פאָדעם, אַ דורכנעמענדיקן קוק אויף כאַסקלען). וואָס, פייבוש?

כ אַ ס ק ל (אין דער וועלט אַריין). אַ תם! ווייסט קלאָמפּערשט נישט, אַז פייבוש איז אַ שדכן.

ר י י ז ע ל ע. האָט נישט קיין פאַראיבל, איר זייט דען אַ בחור?

כ אַ ס ק ל (מיט אַ געלעכטער). אַ טריאַטער, כ׳לעבן. נאָט איך אַ בחור מיט אַ בערדל!... אַן אַלמן בין איך. — נאָר צו וואָס טויגן די אָנשטעלן, אַז מען ווייסט אַליין זייער גוט.

ר י י ז ע ל ע (גוט באַטראַכטנדיק כאַסקלען). עפּעס ווילט זיך מיט אייך רעדן. איר זייט, דאַכט זיך, בייז.

כ אַ ס ק ל (ווערט ביי זיך גאַנץ שטאַרק). נייך, עס רעדט זיך נאָך אַזוי. נו, לאָמיך שוין הערן וואָס ווייטער?

ר י י ז ע ל ע. איז אייער ווייב געווען אַ קלוגע, אויף אייך אַ מבין?

כ אַ ס ק ל (מיט אַ געלעכטערל). קלוג ווי אַלע ווייבער, משטיינס־געזאָגט. און צו וואָס טויג באמת אַ פלוניתטע די איבעריקע חכמה? ביסט אַ פלוניתטע, זיי־זשע אַ פלוניתטע און געבוג. ווייטער גאָרנישט... אירע מבינות האָב איך נישט באַדאַרפט. אַלץ איינס...

ר י י ז ע ל ע (אָוועקשטעלנדיק דאָס רעמל און אָנקוקנדיק כאַסקלען). מיט אייך איז דאָך עפּס מחיה גאָר צו רעדן! זאָגט נאָר, איך בעט אייך, וואָס איז אַזוינס פלוניתטע?

כ אַ ס ק ל (שמאָכט פאַר גרויס הנאה און דרייבט די הענט). וואָס איז אַזוינס פּלוניתטע? — גאָרנישט, פּלוניתטע איז פּלוניתטע, אַ יידענע, אָן אַ נאָמען, גלאָט אַזוי זיך...

ר י י ז ע ל ע. און אייער ווייב, זאָגט נאָר, האָט איר ליב געהאַט?

כ אַ ס ק ל. עפּעס אַזוי מיאוס מגושם, ליב, מחילה, אַ ווייב!... דאָס ערשטע מאָל הער איך אַזעלכעס. עפּעס אַ ראָסלפּלייש איז עס, אַ לעדוועצע...

ר י י ז ע ל ע. עפּעס גאָר אַנטיק, כ׳לעבן, ווי איר רעדט! וויפיל איז דרינען אַז אייער ווייב איז טויט?

כ אַ ס ק ל. אַ, שוין אַ היפּשע צייט, אָקעגן אַ דריי חדשים.

ר י י ז ע ל ע. ערשט אַ דריי חדשים און איר ווילט שוין חתונה האָבן!

כ אַ ס ק ל. מילא, וואָס דען־זשע טוט אַ ייד, אַז די פּלוניתטע שטאַרבט? געשטאָרבן — נו, געשטאָרבן. ברוך דיין אמת! האָב דיר דאָרטן אַ ליכטיקן גן־עדן און חתונה מוז מען האָבן. — איבריקנס בין איך מרוצה, אויף אַ קורצער צייט די חתונה אָפּצולייגן, אָבי למזל אָפּמאַכן די תנאים, פייבוש האָט מסתמא עס שוין געזאָגט.

ר י י ז ע ל ע. און קינדערלעך פון אייער ווייב איבערגעבליבן?

כ אַ ס ק ל. פון עטלעכע שטיקלעך איז דאָ איין יינגל, אַ שלאָפּס. מען קען זיין גאַנץ רואיק, די נשמה הענגט אים אויפן שפּיץ נאָז. ער בלייבט ביים טאַטן. צום שידוך געהער זיך עס כלל נישט אָן.

ר י י ז ע ל ע. זייער פיין פון אייער זייט... (זי נעמט ווידער דאָס רעמל און העפט, אַראָפּלאָזנדיק די אויגן.)

כ אַ ס ק ל (גייט אַהין־אַהער מיט ברייטקייט און שמאָכט). ווי זי האָט מיך דאָ פאַרהערט! בין איך אָבער אַריין אין טעם, הע־הע. (פאַרלייגנדיק די הענט אונטער דעם בורנאָס, קוקט ער פונדערווייטנס אויף רייזעלען מיט איין אויגל און מעסט זי איבער פון אויבן ביז אַראָפּ) סחורה! קיין מעשה נישט, נישקשה... מען באַדאַרף מיט איר מאַכן גיכער אַן עק. (צוקומענדיק צו רייזעלען רעדט ער עפּעס נישט מיט זיין קול) זאָג, נאַרעלע, דו ווילסט?

ר י י ז ע ל ע (הייבט אויף פאַרוואונדערט די אויגן). וואָס?!...

כ אַ ס ק ל (מיט אַ נאַרישער מינע). זאָג, נאַרעלע, שעם זיך נישט! ס׳איז דאָך אַ יידישע זאַך. ווייסט דאָך שוין וואָס...

ר י י ז ע ל ע (שטייט געשווינד אויף, אָנכאַפּנדיק זיך ביים האַרצן). אַהאַ, איך שטויס מיך שוין אָן... אַ שרעק!!

כ אַ ס ק ל. שרעק זיך נישט, נישקשה! דעם נדן וועט דער טאַטע דיינער סילוקן קודם המעשה. מעגסט אויף מיר זיך שוין פאַרלאָזן. עד פרוטה אחרונה וועט ער ביי מיר סילוקן.

ר י י ז ע ל ע (אויסשטעלנדיק אויף כאַסקלען אַ פּאָר ברענענדיקע אויגן). אַוועק, דו ווילדער!... (זי לאָזט זיך גיך גיין.)

כ אַ ס ק ל (נאָכקוקנדיק רייזעלען מיט חוצפּה). פּישש... מען פרעגט זי אום אַ דעה! נישקשה, וועסט בעסער ווערן!... (ער גייט אַוועק.)

אַכטע סצענע

שפּרינצע, רייזעלע און שמחה.

ש פּ ר י נ צ ע (וויזט זיך גייענדיק פון שטוב און ברעכט די הענט). שוין!... דער ערשטער שניט איז שוין געשען. די מאַמע מוז גיין דערקוילען... רייזעלע און כאַסקל! אַזאַ היפּוך ווי טאָג און נאַכט... אוי, די בויט, די ביטערע בויט!... ווי אָבער וועל איך איר אין די אויגן קוקן?... רייזעלע, אַ, רייזעלע! (זי שפּאַרט זיך אָן צו אַ בוים און וויינט.)

ר י י ז ע ל ע (צוקומענדיק פאַרטראַכט און דערשלאָגן) מאַמע!...

ש פּ ר י נ צ ע (קלאַפּט זיך אין האַרצן). ווי איז דער מאַמע! — רעד, וויין, טאָכטער!

ר י י ז ע ל ע. איך האָב שוין געוויינט, מאַמע!

ש פּ ר י נ צ ע. וויין, לאָמיך הערן! דיין שוויגן אַצינד שטעכט מיך... וויין, רעד, טאָכטער!

ר י י ז ע ל ע. אַלץ איינס, מאַמע! וואָס איז אינגאַנצן מיין לעבן?

ש פּ ר י נ צ ע. אַ שרעק! עפּעס הערט זיך מיר אַצינד דאָס אַלטע לידל: „דער טאַטע האָט מיך געקוילעט, די מאַמע האָט מיך געגעסן". יאָ, טאָכטער, געגעסן, דאָס איז טאַקע פאַר דעם עסן.

ש מ ח ה (אָנקומענדיק שטאַרק אויפגעבראַכט). אַזוי?!... דו שיטסט מיט הייסן פּריסיק שיטסט דו אָפּ — טרייבסט! נו, זאָג איך דיר, רייזל, דער שידוך מיט כאַסקלען מוז זיין און וועט זיין.

ש פּ ר י נ צ ע (אָננעמענדיק שמחהן ביי דער האַנט). אָבער, שמחה, נישט מיט אַזאַ . . .

ש מ ח ה. עט, וואָס וועסט דו מיר דאָ זאָגן . . . דאָס האָט די מאַמע דיינע, רייזל, דיר ביז אַהער נאָכגעגעבן אַלע דיינע חפצות און איך נאָר האָב מיר געלאָזט אַרויספירן אויף ביטשן . . . יאָ, אַ גרויסע טובה האָט מיט איר נאָכגעבן דיר די מאַמע דיינע געטאָן. אַ, ווייבער, ווייבער...

ש פּ ר י נ צ ע (מאַכט מיט דער האַנט שמחהן כמעט אונטער דער נאָז).

שלעכט אין שטאָט, עס געפעלן אים נישט די ווייבער! ווי באַלד נאָר עפּעס, זענען די ווייבער... אַ, מענער, מענער! (צו רייזעלען) וואָס זאָלן מיר ווייבער, נעבעך, טאָן, אַז מיר זענען אין אַזאַ פינצטער מזל געבוירן געוואָרן; אַז מיר זענען פאַרקויפט, נישט פריי אַ קאָפּ אויפצוהייבן... ע, דו זאָלסט זיין אַ יינגל, וואָס וואָלט איך מיט דיר געהאַט צו זאָרגן. אַ מיידל אָבער איז עפּעס גאָר אַנדערש. זי טאָר צופיל זיך נישט איינשפּאַרן.

ר י י ז ע ל ע. מה ראש. איך וועל פאַרזיצן? עפּעס נישט אַזאַ סכנה!

ש פּ ר י נ צ ע. עפּעס גרינג אַזוי צו זאָגן אייביק אַ מיידל! ערגערס איז שוין, דאַכט זיך, גאָר נישטאָ ווי צו זיצן ביז דעם גרויען צאָפּ. און בפרט נאָך ביי יידן. באַהיט זאָל מען ווערן! — מאַנסביל, ער מעג, נישקשה, ער איז עפּעס גאָר וואָס אַנדערש...

ש מ ח ה (וואָרטשענדיק). די מאַמע איז דאָס די גוטע און דער טאַטע דער שלעכטער. זאָגט זי דען נישט אויך דאָס אייגענע, נאָר אַביסל צעשמירט?

ש פּ ר י נ צ ע. אַז דו ביסט געקומען אַזוי אָנגעלאָדן און זיך צעפּלאַקערט אויף דעם קינד, נעבעך! זעסט דאָך, מען קען רעדן דאָס אייגענע טאַקע, נאָר ווי אַ מענטש, מיט גוטן און ברחמנות.

ש מ ח ה (גלעט רייזעלען איבערן קאָפּ). כ'לעבן, רייזעלע, איך האָב דיך אַזוי ליב ווי די מאַמע.

ר י י ז ע ל ע (אָנקוקנדיק דעם פאָטער פאַרטראַכט). וואָס?!

ש מ ח ה (אַ קלאַפּ־געבנדיק זיך אין האַרצן). איך האָב אַ האַרץ פול מיט מכות!... און גאָר אָן דעם, רייזעלע, ביסט דו דאָך שוין אַ דערוואַקסן מיידל און וועמען אַנדערש קען מען דיר אין אונדזער גראַד אָנשלאָגן? באַסקל איז ווייניקסטנס אַ מיוחס, שטאַמט פון אַ גרויסער משפּחה.

ר י י ז ע ל ע. אָט דאָס גאָר!... ניין, טאַטע, ניין!

ש מ ח ה (אויפגעבראַכט). מיר זענען פאַרביי! דו ווילסט אונדז קוילען, טאָכטער, לאָז זאָגן די מאַמע.

ש פּ ר י נ צ ע. משונה גראָב, שמחה! רעד נישט אַזוי משונה. (צו רייזעלען מיט אַ קרעכץ) דער טאַטע מיינט, מיר קענען פון אַנדערע געקוילעט ווערן, חלילה, אָן אַ מעסער...

ש מ ח ה. אונדזער הויז, וואָס אין זאַלאָג, וועט מען צונעמען, אַלצדינג, האַק און פּאַק, מיט די בעבעכעס. אַ חוץ די אַלע ביטערע צרות וועל איך נאָך פאַרלירן דעם גוטן נאָמען און זיין צו לייטיש געשפּעט. מיין גאַנצע האָפענונג אַצינד איז נאָר אין ר' יוחנצע, אָבער מיט דעם תנאי, אַז דו וועסט זיך נישט פאַרעקשנען... אוי, רייזעלע, שלעכט, דער חלף ליגט מיר אויפן האַלדז!

ר י י ז ע ל ע (אָנכאַפּנדיק זיך ביים האַרצן). טאַטע !...

ש מ ח ה. קוק, מיין קינד, אויף דער מאַמען. די מאַמע, נעבעך, וועט ליידן דחקות, הונגער און נישט האָבן אויף דער עלטער וואו דעם קאָפּ אַנידערצולייגן. (ערווישט די אויגן און קערט אַוועק דעם פּנים.)

ר י י ז ע ל ע (צו זיך אַליין, אַ מאַך־געבנדיק מיט דער האַנט). ער... איז דאָך מער נישטאָ... טוט איך מיט מיר וואָס איר ווילט!

ש פּ ר י נ צ ע (וויינענדיק). ניין, ניין, צווינג זיך נישט, טאָכטער!... די מאַמע וועט בעסער דינען, זיך פאַרקויפן...

ר י י ז ע ל ע. ניין, מאַמע! אַלץ איינס. אַזוי איז מיר שוין באַשערט...
(זי פאַלט אויף דער באַנק.)

ש פּ ר י נ צ ע (אַרומכאַפּנדיק רייזעלען). געפאַלן ווי אַ קרבן! ווי איז דעם טאַטן, ווי איז דער מאַמען!...

פינפטער אַקט

אַ גאַס. אויף די הייזער זענען אַרויסגעשטעלט פענדלעך און אַ טייל פון זיי זענען אויך באַהאַנגען מיט קרענצלעך בלומען. רעדלעך מענטשן שטייען אויף די טראָטואַרן. לינקס קוקט אַרויס איציקס קלייטל און דערביי ליפּע דער חלפן לעבן זיין טישל.

ערשטע סצענע

אַן עולם, איציק דער קרעמער, ר׳ אליה, ליפּע דער חלפן און פייבוש.

אַ ייִדענע (מיט אַ געשריי שטופּנדיק זיך צווישן דעם עולם). לאָזט, ייִדישע קינדער, לאָזט! חיימל מיינער קומט... צוריק פון דער מלחמה... מיט דעם פאָלק קומט ער, מיין חיימל!

אַ ייִד. אַי־אַי, זי האָט מיר אָנגעטרעטן אויף דעם פוס! איר טריף מזל, וואָס זי איז פאַרשוואונדן.

קולות צווישן עולם. אהין, ווייטער, צו דער ראַגאַטקע גיכער! (דער עולם דערווייטערט זיך.)

איציק (שטייט אויפן גאַניקל פונעם קלייטל). קירה, זאָגט איר, נעמט די הערצאָגאָווינע! אָט דאָס איז דאָך טאַקע אייער קירהס פוילע תנועות, טוט גאָרנישט און כאַפּט נאָר ביי די מלכיות שיריים!...

ר׳ אליה (זיצט אויף זיין חזקה־אָרט). און דיין וויקטאָריעס כאַפּ די אינדזל ציפּערן הייסט, נעבעך, גאָר נישט געכאַפּט שיריים! בישקשה, זי איז אַ גוטע נאַשערין, האָט ליב שטילערהייט אַ כאַפּ צו טאָן פונעם טעפּל.

ליפּע. אומזיסט, כ׳לעבן, אייער אַמפּערן זיך. ער געכאַפּט, זי גע־כאַפּט, וואָס מאַכט עס אויס? אַ לאַנגע אַלטע אייביקע מעשה. אָט זעט בעסער, ווי דאָרט שיט זיך אַן עולם אַקעגן דעם חייל, וואָס קומט באַלד אַריין.

פייבוש (צוקומענדיק צום קלייטל). אַ, גאָט העלף! פון וואָס שמועסן עס ייִדן? מסתמא פון פּאָליטיקע. (צו ר׳ אליהון) זעט איר, אין פּאָליטיקע, דאָ זייט איר, ר׳ אליה, אַ למדן מופלג, איין בריה און אַ שדכן דווקא נישט קיין גוטער. — יאָסל פינטשעווערס שידוך האָט פון מיינע הענט נאָר דורך אייך זיך אַרויסגעגליטשט.

ר׳ אליה (אויפשפרינגענדיק פונעם בענקל). הערט־זשע, יידן, בהן שלי, איך בין דרינען אַזויפיל שולדיק... ווי זאָל איך זאָגן? אַזוי ווי... נישט־מער וואָס... גאַרנישט.

פייבוש (מיט אַ גנבה־שמייכעלע). נישטמער, גלאַט, אויך די אייגענע מעשה — ר׳ אליה! אָבער ווען נישט ר׳ אליה און טרעפט זיך מיר עס מיט אַן אַנדערן, הערט איר, יידן! וואָלט איך טע־טע־טע... נו, ר׳ אליה, שאַ, וויטער חבר.

ליפּע (אַרויפלויפנדיק מיט אימפּעט אויפן גאַניקל). איציק, דאָס חיל! דאָרט רירט זיך שטאַרק דער עולם.

איציק (צוקוקנדיק זיך). האַ . . . ניין! ברוך הבא, דאָס איז ער, שמואליק מיט זיין כבוד אַליין!

צווייטע סצענע

שמואליק און גיסיע.

שמואליק (אַרויסשטופּנדיק זיך פון צווישן דעם עולם שטאַרק פאַר־כוסעט און דאָס היטל אויף דער זייט קאָפּ). וויסניטרע, וויסנאַפּרע לחי עולמים!... אַז שמואליק מאַרשירט, לאָז זיין בצלצלי תרועה, מיט אַ קאַטע־רינקע . . . עד, סאָלדאַטיקי־בראַטיקי, בשמחה רבה ואמרו כולם!

גיסיע (צו שמואליקן ביים אַרבל). זיידע, גענוג! גיכער, קום הערעשעלען אַקעגן!

שמואליק (פאַרקרימט זיך). פּישש, אַ גרויסער פּריץ, אַקעגן! ווייבער, מאַמעס צום קבלת פנים דאַ, אַקעגן!... ואני און איך האָב צו דייך מוטער רחל נישט אַזוי געטאָן, בבואי מפדן, אַז מיר זענען געקומען פון קאַווקאַז, האָבן מיר געדראַלעט בעגלה ובזמן קרוב, ווי אַ קאָדנער באַלעגאָלע אין דער בלאָטע, זיך געשלעפּט מיט גרויס קוראַזש, אומעטום הוררראַ . . . אַז אַלע פלעגן פאַר אונדז מאַכן ויברח . . .

איינער פונעם עולם. אָבער קידוש, שמואליק, פלעגט איר מאַכן?

שמואליק (שאָקלענדיק מיט דער האַנט). פּיט, פּיט, פּיט! דוואַדצאַט פּיאַט פּאַלאָק אויף אַ ברודער מיט דריי ציין אונטערגעשלאָגן. און קידוש איבער אַ האַרטן סעכאַר. נאַ, גריזשע און שרייַ חי וקים. ראַדי סטאַראַטסיאַ וואַשע בראַדיע. בשמחה רבה ואמרו כולם!

ג י ס י ע. אבער קום שוין, קום, זיידע! ווי דערלעב איך שוין זען הערשעלען.

ש מ ו א ל י ק (אויסציענדיק זיך ווי א סטרונקע). סטאַי, ראַוונאַיסיאַ! פינף און צוואַנציק יאָר מיט אַ שמיצל האָט די מאַמע געוואַרט און זיך נישט דערוואַרט איר שמואליקן צוריקקומענדיק פון חדר. וואוהין דער באַהעלפער מיט מעשענע קנעפלעך האָט אים, נאָך גאָר אַ ברעקל, אַוועקגעטראָגן אויף די פלייצעס. די גאַנצע צייט כסדר איז געגאַנגען די לאַנגע סדרה בלק. ומלאכים יחפזון און געצימבלט, דם ואש ותמרות עשן, אַזש אַ רויך איז געגאַנגען. (אָנ־נעמענדיק גיסיען) היי, אָדם אַ מענטש, קאַטשקע רוק זיך! רוקט זיך, ישראל בני רחמנים!... (ער גייט אַוועק מיט גיסיען און אַסך פונעם עולם נאָך אים.)

דריטע סצענע

מ ע נ ד ל, ד ו ו אָ ס י ע און ש מ ח ה.

ד ו ו אָ ס י ע. אונדז, מענדל, איז אפשר צייט פאָרן אַהיים. אַלצדינג איז שוין איינגעהאַנדלט, אויף אַ רגע נאָר וואָלט איך געוואָלט אַשפרונג טאָן צו שפרינצען, זען וואָס זיי מאַכן.

מ ע נ ד ל. מאַכן זאָלן אַזוי די היגע ר׳ שמעלקעס. זיי האָבן ר׳ שמחהן גוט אָן אויער אויסגעמאַכט. יענע וואָך בין איך ביי אים געוועזן. אוי, דוואָסע־ניו, איז דאָס ביי ר׳ שמחהן אין הויז אַ ביטערע עלנט! דער דלות סווישטשעט דאָרט פון איטלעכס ווינקעלע. דו וואָלסט אים נישט דערקענט, אַזוי האָט אים דאָס פנים זיך פאַרענדערט. שאַ, אָט גייט ער דאָרט טאַקע אַליין.

ש מ ח ה (צוקומענדיק). שלום עליכם, מענדל! וואָס מאַכסט דו עפּעס? ווי גייט עס דיר אין דיין אַרענדע פון דער מיל?

מ ע נ ד ל. נישט צו פאַרזינדיקן. ס׳איז, ברוך השם, דאָ ברויט. (אָנ־קוקנדיק אַ רגע שמחהן) וואָס טויג אייך, ר׳ שמחה, די שטאָט, אַנקוקן דאָ די פּנימער זייערע — דאָס גאַנצע פּעקל שיינע לייט, מיוחסים, וואָס האָבן בכיוון, בכדי צו ווערן אַדמיניסטראַטאָרעס, שטילערהייט אויף אייך געגראָבן. באַ־גראָבן, כ׳לעבן, זאָלן זיי אייך אַלע ווערן. אָט בעמט, פאָלגט מיך, און פאָרט מיט אייער ווייב איבער צו מיר אין דאָרף אויף אַ צייט ביז גאָט וועט אייך עפּעס העלפן.

ד ו ו אָ ס י ע. ביי אונדז וועט עס, כ׳לעבן, גאָר נישט אויסמאַכן.

אדרבה, מיר וועלן גרויס הנאה האָבן. טוט אונדז, כ׳לעבן, די טובה, באַלעבאָס! אַזוי פיל יאָר האָבן מיר דאָך אייער זאַלץ און ברויט געגעסן.

ש מ ח ה. יישר כח אייך פונעם גאַנצן האַרצן, ס׳איז אָבער גאָר אומ־מעגלעך. ווי מיינט איר, האַ? שפּרינצע מיינע וועט זיך שיידן מיט רייזעלען און בפרט אַצינד, אַז זי איז אַזוי אומגליקלעך און עס טוט זיך...

מ ע נ ד ל. אַלץ אפשר מיט דעם שיינעם אײדעמל?

ש מ ח ה. ס׳איז דאָ געגוג מיט דעם, מיט יענעם... אָט גוט, כ׳לעבן, וואָס דו ביסט היינט אין דער שטאָט. דו קענסט מיר צוניץ קומען. קום, וועל איך דיר זאָגן. (שמחה און מענדל גייען אַוועק.)

פערטע סצענע

רייזעלע, אַ דאַרע מיט אַ טיכל אויפן קאָפּ, אַ פּעקל אונטערן אָרעם. דוואָסיע, איציק און ליפּע.

ד וואָ ס י ע (צולויפנדיק צו רייזעלען). וואָס זשע מאַכט איר פאַרט, קרוין? אַי, האָב איך שוין געגאַרט אַזוי אייך צו זען! (זי ווישט די אויגן און שאָקלט מיט דעם קאָפּ) אַ ווייטיק איז מיר, ווי איר זעט, נעבעך, אויס! זאָגט זשע, איך בעט אייך, וואָס זשע מאַכט איר?

ר יי ז ע ל ע (אונטערהוסטנדיק און הייזעריקלעך). אַזוי ווי דו זעסט מיך, דוואָסיע. — איך לעב...

ד וואָ ס י ע. אַזאַ לעבן געזאָגט געוואָרן אויף אַלע יענע לייט, וואָס האָבן אַמאָל ביי אייך געזופן, געפרעסן און דערנאָך אין אייער בלוט זיך געבאָדן! (אויסשטרעקנדיק די האַנט צו רייזעלעס פּעקל) אַ דונער האָט מיך נישט דערשלאָגן! קוים וואָס זי גייט, איז אויך אויף דער צייט און רייסט זיך נאָך דאָס געזונט איין טראָגנדיק אַזאַ פּעקל!

ר יי ז ע ל ע (אַוועקשטופּנדיק דוואָסיעס האַנט). צו וואָס, דוואָסיע? וואָס מאַכט עס אויס, נאָך אַ פּעקל, אַלץ איינס, כ׳לעבן.

ד וואָ ס י ע. גייט שוין, גייט, רעדט נישט אַזעלכע זאַכן. אייער געזונט איז טייער. צען פון יענע שיינע לייט זאָלן די כפרה ווערן פאַר אייער מינדסטן נאָגל... נו, גיט שוין עס אַהער! — וואָס איז דאָ אַזוינס אין דעם פּעקל?

ר יי ז ע ל ע. אַביסל וועש צום נייען... האָב איך אויף איין אָרט גענומען.

ד וואָ ס י ע (ווישנדיק די אויגן מיט דער גאַנצער האַנט). ר׳ שמחהס

טאָכטער, וואָס האָט געלעבט אין וואָוילטאָג, זיך געבאָדן אין מילך, אין פּוטער, זאָל היינט, נעבעך, אַזוי קריעה רייסן!

ר י י ז ע ל ע. מיין לעבן איז גאָר נישט ווערט, מען זאָל איבער אים אַזוי זיך זאָרגן. אָט זאָג בעסער, דוואָסיע, וואָס מאַכסט דו? לעבסט דו צופרידן מיט דיין מאַן?

ד ו ו אָ ס י ע. אויף אַלע מיינע ליבע געזאָגט געוואָרן אַזאַ גוטע מזלדיקע דאָליע ווי מיינע. מיין מענדל ליובעט, קיכלט מיך. אַלץ דוואָסעניו, מיין דוואָסעניו. זאָגט דוואָסיע טאָג, מעג זיין נאַכט, איז טאָג. — און איך אים האָב אין האַרצן עפּעס אַזוי ליב, אַזוי ליב... איך רייץ מיך אַפילו אַמאָל מיט אים, בלאָז מיך קלאָמפּערשט, אָבער אַזוי אויף קאַטאָוועס.

ר י י ז ע ל ע. זעסט דו, דוואָסעניו, דו האָסט טאַקע אַ גליקלעך לעבן.

ד ו ו אָ ס י ע. איך האָב מיך, ברוך משם, נישט צו באַקלאָגן. ס'איז נאָך אַזאַ מענדל, דאַכט זיך, גאָר נישטאָ. ער איז דאָך אַפילו אַ פּראָסטער מענטש, נישט עפּעס ווי יענע זיידענע יונגעמאַנטשיקלעך; נאָר די כפּרה מעגן זיי אַלע ווערן פאַר זיין מינדסטן פינגער... אַ ווייטיק איז מיר! וואָס ציטערט איר עפּעס אַזוי, רייזעלע? איר קענט דאָך זיך נישט האַלטן אויף די פיס. אַהער גיכער דאָס פּעקל! קומט, דאָ אַקעגן האָב איך אַ באַקאַנט קלייטל. (זי נעמט ביי רייזעלען דאָס פּעקל און גייט מיט איר צו צום קלייטל.)

א י צ י ק (דערזעענדיק דוואָסיען). אַ, איסקאַצל קומט, דוואָסיע!

ד ו ו אָ ס י ע (אַרויספירנדיק רייזעלען אויפן גאַניקל). זיצט, רייזעלע, זיצט דאָ אויפן בענקל, אָט אַזוי, אַזוי. (צו איציקן) האָט קיין פאַראיבל נישט וואָס איך סאַרוועך דאָ אַזוי, ווי ביי מיר אין דער היים.

א י צ י ק (ווייזנדיק אויף רייזעלען). נישקשה, איך האָב געענוג פון זיי איבערגעלייזט אַמאָל אין די גוטע יאָרן...

ל י פּ ע (אַרויספּאַלנדיק געשווינד אויפן גאַניקל). איציק, מען גייט!

פינפטע סצענע

פונדערווייטנס הערט זיך אַ שפּילן פון מוזיק. דערנאָך ווייזן זיך סאָלדאַטן. פאַראויס גייען פּיעווטשעס, זינגען און פייפן פרייליעך. אין די פענצטער פון ביידע זייטן הייזער שטייען דאַמען און וואַרפן אויף די סאָלדאַטן קרענצלעך בלומען.

ד י פּ י ע ו ו ט ש ע ס:

סאָלדאַטושקי, רעביאַטושקי, גדיע וואַשי זשאָני?
— נאַשי זשאָני רוזשיאַ זאַרוזשאָני,

וואָס נאָשי ושאָני, א. אַ. וו., א. אַ. וו.

אַ טייל מענטשן דערקענען צווישן די סאַלדאַטן זייערע קינדער, זייערע מאַנען. לויפן צו זיי פריילעך צו, קושן זיך און גייען מיט זיי אַוועק; אַ טייל מענטשן, וואָס זייער האָפענונג איז געווען אומזיסט, וויינען און ברעכן די הענט.

זעקסטע סצענע

שמואליק, גיסיע און אַ סאַלדאַט.

ג י ס י ע (מיט אַ געוויין). נישטאָ הערשעלע! זיידע, וואָס שווייגסט דו?

ש מ ו א ל י ק (טוט אומעטיק אַ פּייף). מי בחרב ומי בחניקה, ווער דורך בלייענע פייגעלעך און ווער דורך אַ פּיקע... קום, גיסיע, קום! (ער גייט שאָקלענדיק זיך.)

ג י ס י ע (גייט וויינענדיק נאָך שמואליקן). וואוהין, זיידע, קום?

ש מ ו א ל י ק (צוקומענדיק צו די פורגאָנעס פון רויטן קרייז). אָהער, גיסיע! בעגלה, אַ טאָפּ טאָן אין וואָגן, ובזמן קרוב, און זשיווּאָ.

אַ ס אַ ל ד אַ ט (אַרויסקריכנדיק פונעם פורגאָן. זיין האַנט הענגט אונטערגעבונדן אויף אַ טיכל). האַ־האַ, שמואליק!

ש מ ו א ל י ק (מיט דער האַנט צום מויל). על כן ברך, מיט דעם גלעזל אַ מאָך, פּיף־פּוף־פּאַף, ויקדשהו, און געמאַכט אים פאַר אַ קדוש אָן אַ הענטל... היי, סליש!

ג י ס י ע. נישטאָ הערשעלע! פרעג, זיידע, וואו איז מיין הערשעלע?

ד ע ר ס אַ ל ד אַ ט (שטאַרק פאַרוואונדערט). וואָס הייסט?! הערשעלע איז נאָך נישט צוריקגעקומען!... איך אַליין האָב אים געזען געזונט און האָב אים איבערגעגעבן . . .

ג י ס י ע (מיט גרויס פרייד). זיידע, דו הערסט, ער האָט געזען הערשעלען. (צום סאַלדאַט) נשמה, האַרץ, קויפט אייך עולם הבא און דערפרייט מיך מיט דער בשורה, וואו, ווען, האָט איר געזען הערשעלען?

ד ע ר ס אַ ל ד אַ ט (פאַרטראַכט זיך). וואו, ווען?... שפּעטער אַביסל, איר וועט קומען שפּעטער.

ג י ס י ע. וואוהין, סערדצע, וואוהין קומען?

ד ע ר ס אַ ל ד אַ ט. צו זלמן קריסטאַל.

ג י ס י ע. גאָט איז מיט אייך! פון זלמן קריסטאַל איז שוין פון לאַנג קיין זכר נישטאָ.

ד ע ר ס אָ ל ד אַ ט (אָנכאַפּנדיק זיך ביי דער קראַנקער האַנט מיט אַ קרעכץ). אוי!...

ש מ ו א ל י ק (אַ פּייף־געבנדיק). מי ביד, אוי, אַ פּיק פון אַ בלייען פויגל, ומי באדמה, און באַקט בייגל!...

ג י ס י ע. זלמן האָט מיט זיין הויזגעזינד זיך אָוועקגעלאָזט באַלד טאַקע נאָך זיין זונס טויט. פונעם רוטשוקער רב איז אָנגעקומען אַהער זיינע אַלע פּאַפּירן מיט זיין כלהס בילד. — נו, דערציילט זשע מיר פון מיין הערשעלען אַצינד.

ד ע ר ס אָ ל ד אַ ט (שאָקלענדיק מיט דעם קאָפּ פאַרוואונדערט). האַ־האַ, אַט וואָס!... (ער קוקט שאַרף אָן גיסיען) אַצינד... ניין, לאָזט מיך אָפּ, איך בעט אייך. (ער לאָזט זיך געשווינד גיין.)...

ג י ס י ע (שלעפּט שמואליקן ביי דער האַנט). קום, זיידע! לאָמיר אים נישט אָפּלאָזן. (זיי גייען אויך.)

זיבעטע סצענע

שמחה, שפּרינצע, כאַסקל, מענדל, פייבוש, גיסיע, שמואליק,
דער סאָלדאַט, רייזעלע, דוואָסיע און אַ רעדל מענטשן.

כ אַ ס ק ל (דרייט מיט דעם שטעקעלע אויף דער ערד און מאַכט צוקן). שווער, אומזיסט אייערע רייד! זיי גייען מיר אַפילו נישט אין דער לינקער פּאה.

ש מ ח ה. אַזוי, האַ, ענטפערט מען אַ שווער?

ש פּ ר י נ צ ע (נעענטער). עס גייט דיר נישט מער אין דעם, שמחה, וואָס ער איז אַ עזות פּנים. אַלצדינג איז גאַרנישט אַקעגן דעם גרויסן אומגליק, וואָס אונדזער רייזעלע, נעבעך, האָט אַזעלכן פּאַר אַ מאַן.

מ ע נ ד ל (אַרויסטרעטנדיק מיט כעס). אַ מעשה, וואָס נאָך נישט דערהערט געוואָרן! מען זאָל ביי אַ מענטשן צונעמען דאָס לעצטע, נעבעך. און נאָך ווי? בגנבה!

כ אַ ס ק ל. איך האָב צוגענומען על פּי דין. מיר קומט קעסט. איך האָב נישט דערעסן קעסט!

מ ע נ ד ל. ר' שמחה האָט דען און גיט נישט?

כ אַ ס ק ל. אָבער וואָס גייט עס אָן מיך! אין די תנאים האָט ער זיך

מתחייב געווען קעסט. זאָל ער געבן קעסט! — ער קען נישט? נישט מיין דאגה. מיר קומט קעסט.

מ ע נ ד ל. ווי שעמט זיך עס נישט אַ געזונטער בייבאַק אַזוינס צו רעדן! וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג, יענעם ווי אַ פּיאַווקע צו זויגן, צו פרעסן און האָבן אויף יענעמס קאָפּ קינדער! קראַנק איז אַזאַ ייד מיט הענט און פיס אַליין צו האָרעווען און פאַרדינען זיין ברויט כשר מיט שווייס, ווי מיר פּראָסטע מענטשעלעך!...

כ אַ ס ק ל. איך רעד על פּי דין, על פּי יידישקייט און ער מיר ענטפערט בוידעם. — עם־הארץ, גראָבער יונג!

מ ע נ ד ל. אוכניאַק!

פ י י ב ו ש (צוקומענדיק צום עולם, וואָס פאַרקלייבט זיך אַרום). וואָס איז דאָ אַזוינס?

מע נ ד ל. אָט איז ער, דער שדכן! גייט, האָט הנאה פון אייער אַרבעט. (צום עולם) אָט האָט איר, יידישע קינדער, אייערע שדכנים, אייערע גליקן! קוויקט זיך, יידן, מיט אייערע תכשיטלעך, מיט אייערע שיינע נפשות!...

(צום עולם קומט צו אַ סאָלדאַט, גיסיע און שמואליק.)

ג י ס י ע (צום סאָלדאַט). אָט דאָ וועט איר וויסן דעם גאַנצן אמת. (צום עולם) אמת, אַז זלמנס זון איז אין רושטשוק געשטאָרבן?

ש מ ו א ל י ק. אמת . . . ויציב און שטעלט אַ מצבה. ונכון און נאָך איינע.

ד ע ר ס אָ ל ד אָ ט (אויסציענדיק זיך גלייך). וואָס, האָ, נישט דער־קענט?

מ ע נ ד ל (קוקט אָן דעם סאָלדאַט און שפּרינגט אויף צוריק שטאַרק פאַר־וואונדערט). וואָס זע איך?!...

ש פּ ר י נ צ ע (צוקוקנדיק זיך). איך חלש, דאָס איז ער!...

ש מ ח ה (אָוועקקערנדיק זיך דערשראָקן). אויפן עולם התועה!...

ד ע ר ס אָ ל ד אָ ט. אַזוי טאָקע זע איך אויס. (ווייזנדיק אויף דער קראַנקער האַנט) איך בין געווען מסוכן שלאָף אַ לאַנגע צייט.

ג י ס י ע (מיט אַ געבעט). נשמהניו, האַרצעניו, נו זאָגט זשע שוין, זאָגט, וואו און ווען האָט איר הערשעלען געזען!

ד ע ר ס אָ ל ד אָ ט (קוקט אויף גיסיען שאָקלענדיק מיט דעם קאָפּ). פאַר דער גרויסער מלחמה ביי שיפּקע האָב איך . . . נו, עס העלפט נישט. הערט זשע! איך בין געגאַנגען אויף דער מלחמה און הערשעלע קיין רושטשוק, האָב איך אים איבערגעגעבן . . .

ג י ס י ע. נו, ווייטער, ווייטער! דערפרייט מיך שוין מיט דער בשורה.

ד ע ר ס אָ ל ד אַ ט (מיט אַ קרעכץ). **האָב איך, געזעגענענדיק זיך מיט הערשעלען, אים איבערגעגעבן מיינע אַלע פּאַפּירן און דאָס בילד . . .**

פ י י ב ו ש. **אַ מעשה, אַ מעשה! היינט פאַרשטייט איר, יידן, גאָטעניוס דרייעלע? טע־טע־טע, דאָס איז אין רוסטשוק גאָר הערשעלע געשטאָרבן!...**

ג י ס י ע. **אַ דונער האָט מיך דערשלאָגן!...** (פאַלט אויף דער ערד, שלאָגנדיק זיך מיט בײדע הענט אין קאָפּ, און בלייבט ליגן ווי אַ שטיין.)

ש מ ו א ל י ק (ווישט מיט דעם אָרבל די אויגן). **שאַ, שמואליק! לייד צרות, קלעפּ, שמיץ און זאָג דעם צדוק הדין — ראַדי סטאַראַטסיאַ וואַשע בראַדיע!...** (ער פאַלט אויף די קני לעבן גיסיען. — דוואָסיע מיט רייזעלען קומען צו.)

ש פּ ר י נ צ ע (ברעכנדיק די הענט). **באַרואיק דיך, רייזעלע, שטאַרק זיך, טאָכטער!**

ר י י ז ע ל ע. **וואָס איז דאָ, מאַמע, אַזוינס געשען?**

ד ע ר ס אָ ל ד אַ ט (צוּלויפנדיק געשווינד). **מיין רייזעלע!...**

ר י י ז ע ל ע (שטאַרק צעמישט). **אַלעקסאַנדער!...** (זיי כאַפּן זיך אַרום און שטייען אַ רגע שטיל)

כ אַ ס ק ל (צולויפנדיק). **גוי, גוי איינער, מיט אַן אשת איש?** (שלעפּנ־דיק רייזעלען) **אַ שיינע פלוניתטע, כ'לעבן!...**

אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר (אַ כאַפּ־געבנדיק זיך פאַרציטערט). **רייזעלע מיינע — אַ ווייבל!... כאַסקלס אַ ווייב!...**